293

Vsevolod Ivanov

NISIPURI ALBASTRE

Revolver la şold, un bun cal de călărie, bonetă militară cu stea în frunte roşie; inima — steag. Steag de aceeaşi culoare, ireversibil revoluţionar. Ăsta-i Zapus Vaska, eroul dramaticelor întîmplări din „Nisipuri albastre". Dar „Nisipurile"... de ce albastre? Idealul! Oaza în pustiu spre care, dacă o vezi, mergi sfoară, cu mîna întinsă, indiferent cît o ţine drumul pînă acolo, chiar şi o veşnicie, la urma urmei — dacă nu se poate altfel...

„Nisipuri albastre" — roman din ciclul „Povestiri despre partizani" (1923) — poartă semnătura remarcabilului prozator, dramaturg şi publicist sovietic, Vsevolod Ivanov (1895—1963), cunoscut cititorului nostru din lucrările: „Trenul blindat 14—69", „Parhomenko", „Nuvele şi povestiri", „Culorile vîntului", „Sisif, fiul lui Eol".

Colecţia GLOBUS

EDITURA UNIVERS

LEI 6.00 8,50

10 VSEVOLOD IVANOV NISIPURI ALBASTRE 1977

VSEVOLOD IVANOV

Nisipuri albastre

Colecţia GLOBUS / Editura Univers

COPERTA COLECȚIEI DE ION STATE
Grafica: Viorel Popescu
Ilustrația: Ștefan Câlțea

După ediția:
ВСЕВОЛОД ИВАНОВ
Содрание Сочинений
ТОМ I
(ПАРТИЗАНСКИЕ ПОВЕСТИ)
Государственное издательство
художественной литературы
МОСКВА 1958

GLOBUS

Vsevolod Ivanov

NISIPURI ALBASTRE

Traducere de
Aurel Lambrino
și
Igor Block

EDITURA UNIVERS
București
1977

CARTEA ÎNTÎI

...Hoarda pătrunsese valvîrtej în pustia U-Bo, pe care n-o cunoştea nicicît. Zile şi nopţi merse ea printr-astă pustie. Osteniseră peste măsură oameni şi cai, precum şi elefanţii ce-i aveau oştile cu ele, şi atît de vlăguiţi erau toţi, încît nu le mai rămăsese puteri nici măcar să adoarmă. Înfricoşarea şi moartea dădeau tîrcoale inimilor. Deodată luară toţi hotărîre strigînd : „Să ne oprim aici ! Aici să rostim cea mai de pe urmă dorinţă a noastră !" Atunci oşteanul Ţe, un copilandru, a vorbit cu glas mare, să-l audă toţi : „Mie limpezi mi-s ochii, că mi-s tinerei. Văzut-am văzut albastrele nisipuri ce împresoară oazele pline de tufişuri de mirodenii şi de lămîi cu îmbătătoarea lor mireasmă şi de pomi cu roade fără seamăn. Păsările care zboară acolo din copac în copac sînt fermecate : cel ce le-aude cîntecul trăi-va de-a pururi, trăi-va pînă atunci cînd acele păsări vor osteni şi nu vor mai cînta ; dară ele nu ştiu ce-i osteneala şi nici somnul. Văd, văd al-

bastrele nisipuri... Priviţi şi voi!“ Şi toţi s-au întumat cu feţele încotro arăta copilandrul şi au văzut cele ce vestise el cu glas mare...

(„Isprăvi vitejeşti din poghiazul ce-au fost de s-a făcut asupra Ţării Birmanului“)

Capitolul întîi

Preşedintele harabalelor

Pînă înainte să plece din Moscova, Vaska Zapus chefuise zdravăn, se înhăitase la jocuri de cărţi şi se tot încurca fără noimă cu nişte scîrbe de muieri. Era el chipeş şi băiat de viaţă; avea acel neastîmpăr voios care place atît de mult unora, fiindcă li se pare că printr-asta îi pun pe ceilalţi mai prejos de ei. În vagon, timp ce trenul străbătea agale stepele siberiene, trăgeau la măsea care mai de care fie basamac, fie spirt denaturat, fie brajcă — un fel de bere ţărănească. Stricîndu-se de rîs, Zapus înşirase bancuri peste bancuri, le ştia de pe unde mai fusese trimis în delegaţie; şi cu cît se afunda trenul în stepă, cu cît se ivea miliţia tot mai des în vagon, cu cît toţi cei din vagon trăncăneau şi mai şi despre bandiţi sau şi despre cazaci, cu atît el, Zapus, simţea că i-a sporit neastîmpărul şi că vorbeşte din ce în ce mai tare. Prea se-ntrecuseră pesemne cu băutura, îl turba o durere de cap, nici că-l mai

slăbea, iar în gîtlej îi sta dop un tremur vîscos pe care, oricît se forţa, nu reuşea să-l scuipe odată afară.

La Işim (de unde, conform tuturor calculelor, nu mai putea fi decît doar o zi de mers cu trenul pînă în gara Omsk) trenul poposi bună bucată de vreme, aşa încît Zapus se gîndi să pornească pe străzi la plimbare. Îşi amintea că i se mai brodise a trece prin Işim, să tot fie de-atunci vreun an, era cu un eşalon de matrozi, însă din tot ce văzuse în oraş cu prilejul acela nu-i mai rămăsese în minte decît doar giganticul covrig împletit care, agăţat sus pe zid la intrarea într-o brutărie, slujea drept firmă.

Staţia — ticsită de lume. În marginea oraşului, stepa — înfumurată, posacă. Dur, înfumurat, vîntul mîna din stepă încoace nisip maşcat: întruna auzeai zgomotul uşurel al firicelelor de nisip izbite de şinele căii ferate; doar cît treceai de locomotivă, se şi auzea zgomotul acela mărunt al nisipului. Iar locomotiva sta pe loc buimacă, murdară, boantă.

Zapus apucă îndărăt spre gară.

O babă îmbrobodită cu casîncă rozalie îl îmbie în şoaptă să cumpere de la ea niscai trăscău. „De unde ştie că beau? Mă dă mutra de gol!“ se întrebă Zapus ca de obicei cu sfidătoare nelinişte. Figura bătrînicăi îi părea cunoscută. O privi mai cu atenţie şi-şi aminti: odată, la Moscova, pe cînd pleca beat de la un prieten al lui care locuia la etaj, se întîlnise pe scări cu o femeie tînără şi tot aşa, îmbrobodită, şi broboada ei parcă tot roz. Era dis-de-dimi-

neață. Femeia ținea în mînă o geantă mare de pînză de sac și, continuînd să urce, se ferise mai spre perete, ca să-i lase lui Zapus cale slobodă, însă lui atunci dintr-o dată-i venise un gust să stea de vorbă cu femeia aceea. Se luase după ea și — probabil fiindcă ea, la față, aducea puțintel a țigancă — o întrebase în glumă : nu-i dă în cărți ? Deloc surprinsă, femeia își pusese geanta jos, scoțînd imediat la iveală un joc de cărți, slinos. Îi ghicise-n cărți lui Zapus cum că o să trăiască pînă la adînci bătrîneți și că-i e dat să aibă mult noroc în viață și copii mulți !

Suna un mare alean în glasul ei, pricepeai de îndată că femeia asta, dînd altora în cărți, dorea să le prezică binele de care ea n-avusese parte în viață. Ascultînd-o, lui Zapus îi era din ce în ce mai clar că ea, femeia, crezînd cu adevărat cele ce i se arătau în cărți, de fapt, pizmuia soarta celor cărora le ghicea. Și că tocmai de aceea dădea în cărți cu dragă inimă oricui : poate-o avea prilej să se mai și bucure de răul cuiva ! Zapus își lăsase brusc palma peste asul de caró și, uitîndu-se țintă în ochii femeii, o întrebase :

— Dar că pe ziua de azi o să te-arunci în gîrlă și-o să mori acolo înecată — asta știi, fă ?

Ea atunci începuse a-și strînge cărțile încet. Lui i se făcuse milă de ea și totodată rușine că-i venise a umili un om, dar și că bravase astupînd cu palma asul acela de caró. Îi trecuse prin minte : „Mai știi ? O apucă vreo toană și gata — bîldîbîc în apă.“ Ea totuși — nimic, nu se simțea ofensată ; își luase gologanii dați de Zapus, spusese : „E arșiță de cu dimineață“ și plecase. Zapus gîndise privind-o cum urca scările : „Se cunoaște că nimic din ce-i pe lume n-o mai surprinde, s-a bălăcit în toate, le-a prins tîlcul la toate.“ Și-i dispăruse mila.

Îmbrobodită cu șăluțul cel rozaliu, baba care-i ieșise acum în cale avea trăsături tot atît de istovitoare ca și femeia de-atunci, pe scări ; Zapus o întrebă ceea ce, pe cealaltă, nu cutezase și, dealtfel, nici nu apucase a o întreba :

— Ei, mătușică, ia zi : ai isprăvit cu toate pe lume, așa-i ?

— Isprăvit, dragu' mătușii.

— Ți-a mai rămas doar să mori, așa-i ?

— D-apăi de, acuși-acuși mi-o veni rîndul.

Zapus reveni grabnic în stație, își luă din vagon sacul de merinde, zăbovi cîtva pe peron pînă să vadă cum pleca trenul și după asta porni iar spre oraș. Deplin încredințat că pentru cei din Ișim el nu era deloc un oarecare, se prezentă urgent la comisariatul local și — întocmai : primire deosebit de cordială. Unul dintre furieri, chel și totodată grav, suferind de arzătoare dragoste față de orice erou din război, îi făcu la iuțeală ordin scris de cartiruire într-o cameră în oraș. Stăpîna casei unde-l cartiruise furierul — amabilă cu el, cu Zapus, pînă la slugărnicie. Impresionat însă de ceea ce-i răspunsese mai înainte băbuța cu casîncă rozalie, Zapus era dominat acum de un anumit simțămînt și anume : că acum, pe loc, numaidecît, trebuie să mediteze serios și să hotărască ce noimă avusese viața

lui de pînă atunci, de ce se ţinuse el necontenit de chefuri, de ce se purtase urît cu atîţia oameni, de ce se purtase urît pînă şi cu el însuşi ? Simţămîntul acesta îl îngrijora, îl apăsa ; chiar numai frazele prin care avea să şi-l mărturisească, trebuiau să fie nu simple fraze-acolo ca atîtea altele, ci... O rugă pe gazdă să-i împrumute samovarul, îşi făcu ceai ; unul suculent, numai morcov (era o raritate pe vremea aceea un ceai chiar de ceai). Uimitoare, aroma ceaiului : îi evocă dintr-o dată candoarea vieţii familiale ; începu să-l soarbă, turnîndu-şi cîte puţintel în adînca farfurioară albastră-sinilie a ceştii, dar îngrijorarea îl stăpînea din ce în ce mai mult : îşi termină ceaiul anevoie, preocupat. Pe giurgiuveaua din afară a oberlichtului poposi un porumbel care, foşnind greoi, se-apucă să-şi şteargă ciocul şi pe-o parte şi pe cealaltă de penetul unei aripi (roz părea ciocul lui aşa, în lumina amurgului). Peretele dinspre camera de alături era foarte subţire : se auzea cum cei din camera de alături, nişte actori, desigur, repetau fără contenire aceleaşi şi aceleaşi replici, învăţîndu-şi pesemne rolurile pe care le aveau de jucat în vreo piesă vajnic de revoluţionară. „Trăsnit mai trebuie să fie — gîndi Zapus — care-şi închipuie că se poate face o revoluţie cu asemenea fraze ; ba, culmea : le mai şi aşterne frumos pe hîrtie şi-apoi le dă drumul la tipar..." Suna în vocile actorilor un zel şi o atît de profundă convingere, încît dori să-i vadă, să-i cunoască. Eh, d-apăi că el n-a venit aici să stea la taifas cu nişte actori ! Îşi înhăţă cascheta şi plecă.

Ciudat de pustiu părea oraşelul. Cîinii nu lătrau, se uitau la Zapus speriaţi. Trei mori tronau mute pe roşcatele coline mai mult nisip decît pămînt, din preajma oraşelului. Împopoţonat cu iarbă galbenă ţepoasă, un drumeag făcea cot îndată ce sosea în dreptul morilor. Pe drumeag, cîteva perechi de îndrăgostiţi, la plimbare. Zapus — hai şi el la deal pe urma lor. Cînd ajunse pe culme, i se aşternu înaintea ochilor cogeamite fîneaţă năpădită pe dreapta şi pe stînga de crînguri costelive, cu arboretul uscat. În depărtare, spre orizont, punea capăt fîneţei un pîrăiaş care-şi furişa undele printre limbi de nisip şi prin trestiişul plin de trosnete ; dincolo de pîrăiaş, ruginie, stepa îşi desfăşura imens imensele-i aripi. Cotind din nou, drumeagul ducea spre unul din acele crînguri care, uscat, parcă se tot schimonosea de durere, îţi venea a crede că-l devastase un incendiu. Perechile iuţiseră pasul, se pierdeau în crîng. Trecu grăbit pe lîngă Zapus şi apoi îl lăsă în urmă un surtucar cărunt, cu ochi bulbucaţi ca de nebun. „Na, hop şi moşul !" gîndi Zapus. Şi pe urmă, cu dispreţ : „Alt loc nu şi-au mai găsit ăştia să toarne copii. Cică-i amor ce fac ei aici ! Crîngurile astea mai curînd îţi dau ghes să te spînzuri decît să giugiuleşti o femeie."

Pe o latură a drumeagului, puţin mai încolo — zăplaz de uluci. Moşneguţul sta pe loc, se chiora printr-o spărtură a zăplazului. Îi zvîcneau umerii neîncetat, ai fi zis că umerii lui erau două noduri care, prost făcute, dădeau întruna

să se dezlege. „Da' ce gineşte el acolo ? Vreun omor ceva ?“ se întrebă Zapus fără prea mare interes, însă ducînd mîna la şold numaidecît, să descheie tocul revolverului. În aceeaşi clipă, moşul se răsuci, ochii lui holbaţi îl ţintiră falnic pe Zapus. Făcu semn cu ochii alături, spre o altă crăpătură între uluci. Zapus se alătură, iscodi şi el cu privirea prin gard. Pesemne că pîn' nu prea demult fusese depozit de lemne în curtea aceea. Zăceau ici-colo buşteni aruncaţi la voia întîmplării, vedeai lucind mătăsos coaja metrilor de mesteacăn din stivele acum năruite, risipite. Zapus abia izbuti să indentifice fosta gheretă a paznicului, care fusese durată sub un plop rămuros.

Moşneguţul îi şopti tainic :

— De-acu-ncepe...

În gheretă, probabil din cauza coroanei plopului — întuneric. Vineţie, prelungă, patinase în gheretă pe tăblia mesei, făclia unui chibrit. O ghitară semănînd întrucîtva cu botul unei ştiuci, căscat, parcă dădu niţel îndărăt de lîngă marginea mesei, cînd se aprinse lampa. Începu să cînte cineva, acompaniindu-se la ghitară ; voce bărbătească, joasă, iar cîntecul — nespus de trist. Zapus se dezlipi de zăplaz cu dispreţ, îşi îndreptă pe şold tocul pistolului şi chiar se îndepărtase cîţiva paşi, voia să plece. Dar glasul cîntăreţului lua acum note tot mai nalte, tot mai nalte. Cotropit de nisip, drumeagul avea o paloare cadaverică. Zapus, prins de-o nelinişte, reveni la gard.

Nu vă uimiţi, prieteni,
Că eu ades cu voi
La vreo petrecere, pe gînduri rămîneam...

Aşezată în celălalt capăt al mesei, lampa nu scotea din întuneric decît partea de jos a figurii unei bătrîne : bărbie ascuţită şi adusă jalnic ; în dreptul bărbiei, o mînă descărnată care parcă împletea la ciorap, dar nu, nu era ciorap : mîna bătrînei se afunda într-o mănuşă de bumbac gros ; în locul degetelor, mănuşa avea doar nişte găuri. Zapus nu-şi mai lua privirea de la mîna şi mănuşa bătrînei, pentru că-i venea foarte greu să se uite la cel ce cînta : o gură larg deschisă, buzele pline, faţa — împietrită şi înspăimîntător de palidă. Ţi-era destul doar o privire : dintr-o dată gura aceea deschisă îţi mărturisea clar deznădejdea, cumplita suferinţă ce umplea pînă la refuz cîntecul. Crispate, buzele se contorsionau sălbatic. După ce dădea drumul vorbelor, gura se agita frenetic cîtva timp acolo, în aer, deasupra mesei, ca şi cum ar fi încercat să prindă, să-şi ia îndărăt vorbele rostite. Şi în cele din urmă chiar le hăpăia, însă le elibera imediat, preschimbate într-un vaiet prelung, penibil, aproape urlet. Iată, vaierul acesta îl silise pe Zapus să revină la gard.

De fiecare dată cînd se întrerupea vaietul, vedeai licărind o clipă, ca-ntr-o fulgerare pe împietrita faţă a celui ce cînta, mărturia unei răvăşeli sufleteşti vecină cu groaza ; abia în clipa aceea îţi puteai da seama că nu cînta un bărbat : cîntăreţul era femeie. Impresia pe care o produceau oricui zbuciumul ei lăuntric, as-

pectul ei de ființă pustiită de trăsnetul iubirii, groaznica scălîmbăiala a trupului ei devorat de flăcările iubirii, ale unei iubiri nemărginite — toate acestea Zapus le întrezări de asemeni în felul cum își holba ochii la el moșneguțul :

— De trei săptămîni, cetățene, mereu cîntă-așa ! Vinde baba bucată cu bucată ce rufărie le-a mai rămas prin casă, împletește pentru oștire mănuși de-astea, c-un deget... Dă lenjuri pe cartofi, face orice, numai să nu stea asta nemîncată ; și ea, uite-o, cîntă !

— De foame cîntă ; nu-ți dă prin gînd ?

— E și de foame, nu zic, da' și de ce mai e cu ea. Cît mi ți-e nopticica, întruna cîntă. Se strînge aici la gard pe la miezul nopții tot orașul, vin toți unul după celălalt, tiptil. Ei i se năzare că nu, cică-aici e casă-n pădure, nu-i lume, crede că n-o aude nimeni, baba-i surdă-oală. Și-atunci, na, iacătă-o : cîntă.

— O toantă ! De asta cîntă : de toantă ce-i.

— Aveți perfect dreptate, cetățene. Dar însă oricum : mare jale pe ea. Poate i-a murit iubitul, i l-or fi spînzurat, mai știi ? ori i l-au pus la zid... Ori că s-o fi amurezat el de-o alta ? Ce părere aveți ? Lume pretutindeni, un' să te-ascunzi cînd te ia jalea ? De trei săptămîni cîntă-așa întruna, o văd cu ochii cum se topește. Din zi în zi se face la față și mai albă.

— Că-și dă cu sulimanuri. Mîine-poimîine ajunge actriță, o să joace-n piese de teatru — de aceea cîntă. N-are alt motiv să cînte în felu-ăsta, pricepi ?

— De n-ar fi, domle, viața care-o duce ea și nu și-ar ține sufletul doar cu barabule — posibil : ar ieși din ea mare artistă. Da' așa, cît o să mai trăiască ? Încă vreo săptămînă, mult două, și-o ia benga. Fi'nc-aminteri (îndruga mai departe localnicul) ce să facă ea, cetățene ? Ia, de-o pildă, numai gîndiți-vă'mneavoastră ici, împreună cu mine...

Zapus îi întoarse spatele. Nu se mai simțea deloc moleșit. Pufnise în rîs.

— Stați, cetățene, să vă spun ce...

Zapus — pe ici ți-e drumul. Chestia cu actrița o trîntise nu atît pentru el : mai mult pentru moșneguț. Lămurească-se moșneguțul cum că un om ca Zapus, om cu drept de portarmă, nu poposise aici în oraș la ei ca să asculte cîntecele unei scrîntite. Dragoste, cînd ești militar, fă repede, voios și fără marafeturi. Asta-i !

Stătu din mers, mirat și el că totuși se oprise :

— Cum zici c-o cheamă ?

— Hristina Vasilievna, îi răspunse localnicul, speriat.

*

Din orășelul Ust-Mongolsk, cînd sosise acolo Zapus cu eșalonul lui de matrozi la bordul vaporului „Sfîntul Andrei apostolul“, atamanul Artemi Trubîciov și de asemeni inginerul Ciokan Balihanov, coborîtor dintr-un neam vechi, de hani kirghizi, precum și un număr de ofițeri din căzăcime o tuliseră la iuțeală în stepă. Artemi Trubîciov n-o putuse lua cu el pe nevastă-sa, Olimpiada : o lăsase la Ust-Mongolsk ; lui Balihanov, la rîndu-i, îi rămăseseră la Ust-

Mongolsk o mulțime de costume europenești și de geamantane, tot europenești, de piele crem. Dar, pomenindu-se refugiat în stepă, Ciokan Balihanov arborase numaidecît un aer marțial, călca țanțoș și în același timp adoptase față de toți o atitudine spășit-triumfală. Atamanul îl preveni :

— Ia să vezi, au să-l trimită contra noastră pe Zapus-ăla, renumitul, care-ți spînzură un om cît ai bate-n palme. I s-a dus vestea *cekistului* * ăstuia, mi-e să nu contribui și eu la faima lui. Și matrozii care-i are el sub comandă — tot unul și unul.

— Desfacem corturile, plecăm cu tabăra mai departe, ne ducem în Mongolia, în China. Harabalele noastre kirghize țin și la drum de mii de verste. Și-apoi eu, care-s han aici...

Lung privind șoricia întindere a stepei, unde pînă-n zare nici un *aul*, nici un sat adică — atamanul vorbi melancolic :

— Nu ești han, Balihanov, ești președinte. Președintele Harabanelor noastre. Ia zi : de ce resurse dispui, ca să-l batem măr pe Zapus ?

— Problema asta încă n-am analizat-o.

— S-ar impune totuși.

Patru zile se-mplineau de cînd Artemi Trubîciov, așternîndu-și peste crăcănatele-i picioare de cavalerist un prea frumos covor oriental,

* De la *Ceka*, denumire prescurtată a „Comisiei extraordinare pentru lupta împotriva contrarevoluției, sabotajului și speculei" — respectiv, poliția politică din primii ani ai regimului sovietic.

ședea tolănit în cortul hanului Ciokan Balihanov.

Prin violeta învolburare a prafului stîrnit de vînturile primăverii, cîmpul mișuna de oi care, toc-toc de colo-colo, cu copitele lor mici, înotau în mireasmă de iarbă crudă, fragedă ; printre ele — cai scundaci, cu ochii în patru, ca ai lupilor, și boi cu nări cît pumnul. Lînii oilor, părului cailor, părului boilor li se ștersese peste iarnă culoarea, arătau ca bărbile soldaților neluate de săptămîni cu briciul.

Nici că putea-nțelege atamanul ce căuta inginerul Balihanov aici, în stepă, zilnic călare și tot la galop de dimineață pînă seara printre turme. Șaua lui Ciokan miroase greu : a sudori pătrunse-n ea din buni-străbuni ; și ce nefiresc spînzură portul tradițional kirghiz, halatul, pe sfrijiții umeri ai inginerului !

I-o fi săltînd lui inima-n piept de bucurie, atunci cînd străbate potecile ce duc de la o turmă la alta ? De aceea oare își avîntă bidiviul la galop nu dîndu-i călcîie, ci, precum e obiceiul la kirghizi, necontenit aruncîndu-se din șezută înainte, cu tot trupul, spre oblînc ? Kirghizii, ori de cîte ori pătrunde hanul Ciokan Balihanov în vreo *iurtă* de-a lor, așadar în vreunul dintre corturile lor de nomazi, îl cinstesc conform datinei cu lapte de iapă : „*kumîs*", și-l ospătează cu naționalul *kurdiuk*, carne din cea grasă, de la coada oii.

Sînt cincisprezece ani și mai bine, de cînd Ciokan n-a mai pus piciorul în stepă : era în Anglia, avea serviciu la „Sternberg et comp." din Londra, se deprinsese acolo cu somieră și pipă-n

gură și-i sărea muștarul dacă rîdeau unii de engleza lui pocită. Acum, revenit în stepă, mereu i se face greață de carnea de la coada oii, și kumîsul îl balonează. Atamanul, în gîndul lui : „Unora le place să stea cu nevasta, altora — cu turmele de oi."

Într-o zi, Balihanov venise la ataman împreună cu un ofițer polonez. Mutra leahului, prelungă, lucea mat ca lama unei săbii. Acest ofițer din armata țaristă, un *porucic* (locotenent), Ian Nalețki, își luase cu el, refugiindu-se în stepă, numai epoleții : în loc de uniformă purta suman ; în picioare, pîslari țărănești făcuți din blană de ren. Pîslari — cînd vine vara...

Rușinat de asemenea ținută, ofițerul își bomba și mai tare pieptu-i, vorba ceea, de aramă.

— Am onoare a raporta : Am reușit să domiciliez trei săptămîni, clandestin, în Ust-Mongolsk sau vecinătăți... Cu ocazia unei razii în perimetrul unde mă aflam momentan, am dat peste Zapus.

Balihanov hodoronc-tronc, rîzi. Porucicul :

— Așa... Mi-au cerut actele, au zis : Suspecte ; și m-au arestat... Ce adînc e nisipul, domnule ataman, în localitatea aceasta unde v-ați repliat ! Am obosit teribil...

— Cred și eu.

Balihanov, fîlfîindu-și cu mîna poalele halatului :

— Las', o să te refaci dumneata aici, la noi. Ia uite numai ce bogat echipament avem ! În privința mesei — nici o grijă : te iau cu mine în vizită pe la kirghizi. Li-s han.

Scoțîndu-și epoleții din buzunar, lui Ian Nalețki îi dăduseră lacrimile :

— Domnilor ofițeri...

După vreo trei zile sosiseră în stepă și generalii fugiți din Omsk. Lamentîndu-se că rușii făceau așa și pe dincolo, îi ceruseră lui Ciokan să înceapă odată răscoala, să-și arunce kirghizii în luptă. Mai întîi de toate ar fi fost necesară cucerirea Ust-Mongolskului. Din relatările lui Ian Nalețki rezulta că cehii și polonezii subjugaseră Kazanul, cum și toată regiunea Volgăi și că în prezent cazacii de pe Irtîș sînt gata de război : își dau mitralierele cu ulei, le-au și scos din hrubele în care le pitiseră mai demult.

— Ulei comestibil, sărat ? dorise a ști Ciokan.

Salutînd cu mîna la cozoroc, Ian Nalețki replicase cu voce ușor alterată :

Sarea-i corozivă, domnule han, atacă oțelul.

După asta, Ciokan se-apucase a-i presa pe generali :

— Luați dumneavoastră legătură cu căzăcimea din Ural, c-apoi atunci și eu...

Generalii — scurt pe doi, ordin lui Ian Nalețki :

— Avansezi prin stepă direct spre Semireciev ; de acolo îți continui marșul pînă la cazacii din Ural. Iei legătură cu...

— La ordin !

Mereu călare, Balihanov îi condusese o bucată de drum pe Nalețki și pe ataman prin labirintul cărărilor dintre turme ; peste tot în aer, de-a lungul cărărilor — miros de lînă, mirosul acelor floace de culoare ștearsă. Ciokan le declarase celorlalți doi cum că stepa avea o influență

magnetică asupra moralului său ; atamanului însă i se păruse că Balihanov pur și simplu încerca să dea a se-nțelege că el, „hanul“, plecase din Ust-Mongolsk *nu* de frică.

— Toți am dat bir cu fugiții, Ciokane...

Nalețki ciulea urechea la orice zgomot venea din stepă ; avea urechi mari, fără sînge, aproape străvezii. Atamanul gîndi : „Și ăstuia i-e frică de nu mai poate.“

Nalețki :

— Eu, domnilor ofițeri, execut ordinul dumneavoastră, o să parcurg stepa, deși ignor complet limba kirghiză. Maică-mea, femeie în etate acum, e la Tomsk, și totuși eu mă deplasez în direcție diametral opusă Tomskului.

Ca să culeagă unele informații de la kirghizi în privința drumului pe care trebuia să-l urmeze polonezul după ce-o rămîne singur, Ciokan Balihanov pornea din cînd în cînd răzleț, în fuga calului, pe-o potecă sau alta, să întrebe, să afle. Zădărnicie... Se întorcea înălțînd din umeri, iritat :

— O să mai întrebi și dumneata pe drum din aul în aul... Nu-i mare lucru, nu-i periculos.

Deodată, amintindu-și pesemne vreo scenă din cine știe ce romanț ieftin, îl îmbiase emfatic pe Nalețki :

— Ia să-ți dau să-l ai la dumneata inelul meu. Vrei ?

Polonezul se înviorase pe loc, îi scuturase mîna, recunoscător. Ciokan — surîs maiestuos :

— O să-ți folosească la multe sigiliul acesta de pe inelul meu, doar sînt han.

După care se descoperise luîndu-și în mînă „malahaiul“, buhoasa-i cușmă (țeasta lui Balihanov — albăstruie, rasă ca-n palmă) și rîsese pițigăiat, clătinînd din cap, iute :

— Domnului ataman i se urăște în tabără, îi vine să cutreiere și dumnealui stepa. Absolut sigur : i-ar face mare plăcere. E de o vitejie fantastică domnul ataman, cu asta ne-a cucerit stima la toți. Dar întrucît dumnealui dorește să revină la Ust-Mongolsk, noi, evident, o să-i satisfacem dorința. Ce rol joacă oare Zapus acolo ? Ai remarcat la bolșevici vreo unitate de vederi între ei ?... Care-i atitudinea lor față de activitățile culturale ?... Dacă vrei să tragi o raită pînă la Tomsk, discută problema cu domnul ataman, eu ți-am asigurat itinerariul numai prin satele kirghize, mai mult nu pot, nu-s aici decît han.

Atamanul strîmbase din nas. Hanul, dintr-o dată gheboșîndu-se peste oblînc, își flutură cu mîna malahaiul spre ceilalți doi : a și pornit în galop îndărăt, spre iurta lui. El e într-o situație absurdă, își dă bine seama și-i e rușine. Poartă nerozia asta de halat bălțat... Monarh al unei gloate de primitivi care de aproape două secole nu mai au han. *Oghiun-ordî* se numește gloata lor desprinsă din marea hoardă kirghiză *Alaș* ; pînă de curînd, suveranitatea asupra celor din Oghiun-ordî o exercitau diverși înalți slujbași ruși, care guvernau prin intermediul *bailor* — un „bai“ este maimarele unei plase, numit dintre autohtoni. Acum, de cînd s-a terminat cu slujbașii ruși, baii au hotărît că spița Balihanovilor să moștenească dreptul de a-l proclama

han pe unul dintr-ai ei, întrucît Balihanovii se trag din neamul cekmen,. sînt os de hani.

Atamanul Trubîciov participase la o consfătuire a generalilor fugiţi din Omsk. Inşiraseră acolo generalii fel de fel de fraze răsuflate. Era şi Ciokan, care nici una, nici două, începe a se lăuda cu gloata de sub oblăduirea lui şi a ridica în slăvi tactica de luptă a kirghizilor călări. Deprimat, atamanul stătuse tot timpul cu ochii pe beregata lui Ciokan, beregata aceea oacheşă emitea un scîrţîit continuu, de parcă tîra cineva pe duşumele vreun odgon dat cu catran. Şi se întreba : De ce şi-au luat tălpăşiţa din oraş generalii ? (Cazacii adăpostiţi aici, în stepă, împreună cu atamanul lor, Trubîciov, nici nu-i mai salutau.)

De-o parte şi de alta a drumurilor, în stepă, şanţurile sînt pline de bălegar gălbenatic cu miros de ciuperci : provizie de îngrăşămînt. Aspectul acesta face una cu gîndurile atamanului, probabil fiindcă el, atamanul, are acum viziunea unui astfel de drum în lungul căruia, chiuind fără priceperea consîngenilor săi, hanul se îndepărtează la galop, urmat de, tot călări, generali cărora li se ciocnesc burţile pe oblîncuri necontenit.

Ieri-alaltăieri, noaptea, după ce se chercheliseră bînd kumîs, generalii luaseră vorba despre fetele kirghize. „Pietroasă cărniţă“, comentase cu aprehensiune unul din ei.

Tot timpul elaborau planul iminentei lor ofensive în direcţia Omsk. Pe atamanul Trubîciov nu-l invitaseră la nici o consfătuire de acest gen. Atamanul atunci se mutase într-un alt aul : *Alta*, aşa-i zice acestui alt aul. S-au aciuat aici în iurta acestui han de viţă cekmenă, cîţiva zevzeci de conţopişti. Rolul hanului îl deţine unul de pe la Poştă-şi-Telegraf, unul cu deprinderi contractate în străinătăţi, în Anglia. Scribi de prin percepţii, travestiţi în generali.

Dar el ? În ce constă travestitul lui ? Pe cine maimuţăreşte el, atamanul ?

— Mişeilor ! striga Artemi Trubîciov la toţi ăştia, în gîndu-i. Pun să vă împuşte !

Se adunaseră în Alta mulţime de cazaci fugiţi de prin satele lor căzăceşti. Atamanul — hai să-i descoase : „Ce-aţi mai auzit despre Zapus ?“

Cazacii — hir-mîr, ţi-era şi silă să-i mai asculţi, îi miroseai de la o poştă : de frica atamanului, minţeau, se pierdeau cu firea numai cît auzeau răsunătorul şi veşnic poruncitorul lui glas. Trubîciov totuşi, nimerind ca Irimia, îl trimisese la Ust-Mongolsk tocmai pe cel mai sperios dintre acei cazaci şi-i dăduse ordin să intre-n vorbă acolo cu membri de-ai partidului socialist-revoluţionar, să-i tragă de limbă, să dibăcească ce plan şi-a făcut partidul lor. Generalii ăştia sînt incapabili să conceapă cu adevărat autocratic situaţia. În loc de a premedita serios restaurarea monarhiei absolute, n-au în cap decît cum să mai deguste niţel seu de-ăla de oaie, fiert cu meşteşug pînă capătă gustul slăninuţei. Ei sînt buni numai de pălăvrăgeli pe tema puterii de stat, dar ce înseamnă într-adevăr autoritate, mînă de fier, habar n-au.

După nu mult timp, se întoarse de la Ust-Mongolsk cazacul cel foarte disciplinat. Atamanul îi ascultă cu atenție raportul, apoi îl lăudă luîndu-și un aer protector: „O să iasă om de ispravă din tine“, și-l mai iscodi încă puțin.

— Altceva ce-ai mai auzit pe-acolo ?

— Păi, cică... Bun înțeles, *lumea* zice, nu eu... Cică Zapus ăla, comisarul, cum s-a pripășit el acasă la ’mneavoastră în cancelerie, se cam tot dă la coana Olimpiada.

Atamanul îi tăiase vorba numaidecît.

— Gura lumii, slobodă. Asta-i distracția lor.

Peste noapte însă, părăsi aulul Alta. În fată-i, stepa: vastă, sinelie, soră bună cu nalta cerului cupolă. Greu să răzbești prin pustietate, printr-o stepă ca asta, pînă la prăpăditul tîrgușor Ust-Mongolsk; dar și mai greu — să te aștepte acolo vreun bine.

*

Specialitatea antreprenorului Kirill Miheici Kaceanov erau binalele de școli și biserici. Tată-su, Mihei Polikarpîci, se trăgea dintr-un neam de țărani din Rusia, de prin părțile Permului — dintr-acolo venise el cîndva aici, în Siberia, negutînd. Fire altminteri blîndă, visătoare, însă, la trup — fier. Cu vîrsta, lui Mihei Polikarpîci îi merseseră afacerile tot mai prost, acum fecior-su, Kirill, mereu îl repezea și mereu ținea să-i amintească de cîte ori dăduse greș el, bătrînul — d-apoi ce părinte-i fără vină în ochii odraslei lui ? Las’ că, nu-i vorbă, Kirill chiar și avea motiv să-l desconsidere pe tată-său. El, Kirill Miheici, era om înfipt și perseverent, îi și plăcea negoțul, se pricepea la afaceri, dar în special se gîndise că, trăind prin regiunile acestea asiatice, îi era mai rentabil să ia în antrepriză binale — fie biserici, fie orice soi de clădiri mari. Dorea din adîncul inimii să se îmbogățească, să poată face lux, de aceea contracta comenzi peste comenzi, mai obținea și de la stat... cînd numai ce-au irupt în stradă groaznicele steaguri roșii și a vuit orașul de cîntecele din topor și... s-a dus dracului tot ce-și visase Kirill Miheici.

Colac peste pupăză, îi mai otrăvea și nevastă-sa viața !

De baștină, Fioza Semionovna, nevastă-sa, era de la țară, din Lebiajî, un cătun. Kirill o înțolise din cap în picioare așa cum poftise ea, luxos; și-apoi zaharicale, dulciuri — mănîncă, nevastă, cît îți cere inima. Fioza îi umpluse casa de cimotii de-ale ei, niște babe. „Sporovăie cu ele, femeie, mai bine așa decît să calci strîmb: pot lipsi de-acasă fără grijă, cînd mă duc la treburile mele.“ Ți-ai găsit ! După ce trecuse valul de stegulețe roșii și discursuri de aceeași culoare, hop Artiușka Trubîciov, cumnatul lui Kirill: i-a venit gust lui Artiușka să candideze la tronul țarului, vrea să fie împărat. Kirill se certa acum în fiecare zi cu nevastă-sa, nu-i convenea cum tot mărșăluiau soldații pe stradă, prin fața casei... După atamănoiul de Artiușka, na ! altul și mai și: unul din Londra, inginer, Ciokan Balihanov, urmaș cică de-al lui Gingis-Han ; și lăudăros : „Eu sînt cineva, sînt han... La porunca-mi, milioane de căruțe kir-

ghize or să apuce spre hotarele Indiei..." Kirill, în gîndu-i : „Și eu sînt cineva, n-avea grijă ! Numai cîte biserici am durat în gubernia asta ! Atîția și atîția Hristoși au azi aici casă de mine făcută ! Cîți dintre ei nu rămîneau pe drumuri, de n-aș fi fost eu ! Și cu ce m-am ales din toată munca" ?...

Fumînd, terminase țigara. Dădu s-o arunce în scrumieră, însă chiștocul nimeri alături, pe jos ; îl strivi cu piciorul, îi frecă cenușa acolo, pe covoraș, tăvălugind-o sub talpa cizmei, turba de furie. Se întipări pe negru-vișiniul covoraș o dîră căruntă.

Și totuși nevastă-sa, Fioza — grăsană, ce-i drept, cum sînt toate astea de pe-aici, dar gospodină altminteri — nici măcar asemenea faptă nu luase în seamă, are sînge căzăcesc în vine, e încăpățînată-al dracului : gătită, pudrată, cum o prinsese momentul, stă cu nasu-n pernă și dă-i, bocește.

Da' poate-i vine și lui să plîngă, nu numai ei ! Dracu mai știe ce-i asta ! Își trecu degetele apăsat peste obraji, tuși ușurel.

Ea — nimic. Bocește.

Atunci îl apucară dracii iarăși, strigă scos din fire :

— Ia mai termină !... N-auzi ? Termină odată ! Să-ți faci de cap, da, te pricepi !... La tăvăleală, da, mi te pricepi !... Ne duce șuvoiul cu el, na !... Unde-o să ajungem, Doamne, unde-o să ajungem ?

Ea — plîngi. El :

— Ba iacă nu, eu tot n-o să mă las ! Vreau să-mi fac meseria !... Să construiesc biserici !

Să iau clădiri în antrepriză !... Tocmai acum ți-ai găsit să-ți faci de cap !... Urli ! A dat primăvara și v-au apucat căldurile, mîțe-mpuțite ce sînteți cu toatele !... De ibovnici îți arde !

Cu nasu-n pernă, Fioza scîncește și mai fără ogoire. I s-a înroșit ceafa de-atîta plîns, i s-a ridicat fusta la spate pînă deasupra ciorapului, de i se vede pielea albă-trandafirie.

Kirill Miheici trecu dincolo, în camera lui de lucru ; se lăsă pe un scaun, șezu așa cîtva timp, apoi făcu boț în mînă biletelul trimis de unul Kostîriov, arhitect, Fiozei. Coarne !... Inimă zdrobită !... Cum se leagă la cap Kostîriov ăsta fără să-l doară ! Toate muierile-s totuna, ca primăvara frunzele : fac ochi dulci oricui.

Își tufli pălăria-n cap și plecă precum se afla, în izmene și cămașă — izmene de pînză groscioară cu dungulițe roșii și cămașă de cit, albastră. Încolo, cînd nu uita să se îmbrace, purta surtuc — lung în poale, aducînd a redingotă, cum erau surtucele pe-atunci — și nădragi nevîrîți în cizme, lăsați pe deasupra carîmbilor ; rufăria, în schimb : cum o apucase el de copil prin părțile Permului — așa-i plăcea, și-n culori mai tăricele.

Cînd fac scene consoartei că i-a trădat, cei din elită sînt îmbrăcați totdeauna ca de ieșit la plimbare, și crimele respective tot în ținuta asta le comit. Omul de rînd, cînd își ia muierea la sudalme și la tîrnuit, musai să nu aibă pe el decît primenelele : ca să răzbească slobodă afară cumplita miroaznă a trupului său încins de mînie.

Tare i s-ar mai fi cuvenit Fiozei s-o pocnească !

Dar nu șade : el, antreprenor, om știut în tot județul — să-și bată soția ca cel mai de pe urmă soldățoi ?... Nu, nu-i șade bine lui să dea-n ea. Și la urma urmei, ce ? Hei, Doamne, dar cîte alte scrisori de amor nu-s pe lume, și încă mult mai usturătoare decît asta !

Scrisorica lui Kostîriov, arhitectul, e prostească dinadins, Kostîriov i-a scris Fiozei în bătaie de joc :

„Scumpă și iubită Fioza Semionovna ! Dat fiind incendiul inimii dvs., fii amabilă a confirma în scris prin aducătorul prezentei că ești de acord să avem randevu la domiciliul meu personal oricînd veți considera convenabil..."

Bătrînul Mihei Polikarpîci, tatăl lui Kirill, locuia într-o cocioabă din spatele casei ; în cocioabă — piuă de bătut lîna, că îndeletnicirea lui Mihei Polikarpîci asta era acum : să facă pîslă și pîslari.

Cum ieși din casă Kirill, se și auzi pietrișul scrîșnind în curte sub pașii cuiva ; de după colțul unui zid se iviră de îndată o pereche de cizme scîlciate și, în același timp, bărbuța stăpînului lor — avea un aer tare șmecheresc bărbuța asta deasă ca o bucățică de pîslă sură, iar răsfrîntele buze de sub care se izvodea bărbuța semănau cu un smoc de lînă neagră, din piuă.

— Ce-ai acolo ? Altă comandă ? Îți merge, îți merge...

Fecior-su dădu să vîre hîrtia în buzunar, numai că buzunare — ioc, ieșise în izmene. Făcu din nou scrisoarea boț, o ținu în pumn.

— Cît e ceasul ?

— Opt trecute, măi flăcău... Garantat trecute.

Kirill cercetă iute cu privirea binaua din curtea casei : mormane de cărămizi stacojii clădite una peste cealaltă ; gropi de var mirosind acrișor a cocă ; împrăștiate pe jos la poala binalei, bîrne mari, grăscene, de culoarea trupurilor despuiate : semănau însă mai curînd cu niște pești enormi, lucioși, îmbulziți în apă la malul oblu pe care-l închipuiau zidurile deja nălțuțe.

— Zidarii iarăși au lăsat lucrul ? Doar le-am mărit plata, ce naiba mai vor ?

Polikarpîci își puse mîinile la spate numaidecît și, sucind capul de-i ajunse bărbuța la umăr, vorbi răstit :

— Scîrnăvii, nu zidari. Unde-s zidarii de pe vremea mea ?... Pe-ăștia de-acu, oricît i-ai plăti nici că-i poți ține la lucru. Asta-i tot : scîrnăvii, oameni de nimic. S-au dus buluc la Irtîș ; a venit cică un vapor, îi zice „Apostolu-Andrei", și cu vaporu-ăsta, dragu' meu, cică a sosit la noi unul de-a fost el pe fronturi peste tot : își istorisește de-a fir-a-păr cîte și cîte a văzut acolo ; Comisaru — așa-l cheamă.

— Comisar e grad în armată, nu-i nume de om.

— Așa ? Ei, mă rog ! Heee, da' iacă ce-nseamnă să nu mai fie țar : s-au apucat ăștia la scornit grade...

— Taică, ce comisar a venit ? Nu ţi-au spus ce nume are ?

— D-apăi că ăsta-i numele lui : Comisaru. Şi, din una-n alta, zidarii zice : Facem grevă. Ca să se arate că ţin la el ; la Comisaru-ăsta adică. Le zic eu : Apăi, dacă aşa-i chestia, faceţi-o. Şi-au s-o facă, dragu' meu, să ştii. Şi-apăi de-or pune rabja pe Artemi, că pîn' şi asta poa' să fie, tot pentru motivu' acela o s-o păţească şi el : c-a trăit bine. Că ziceau : Îl împuşcăm imediat.

— Artiuşka s-a cărat în stepă, n-are el grijă, bea acolo kumîs cu hanul.

Lăsîndu-se cătinel pe o rînă şi oprindu-se doar în răstimpuri, cînd îl apuca vreo tuse, moşneagul porni a trăncăni despre bolile de care pătimea. Fecior-su, fără să-l asculte, contempla binaua : late şi totuşi sprintene, zidurile viitoarei clădiri treceau acum de zăplaz, se avîntau spre cerul verzui, secetos. Pe o ulucă a porţii poposi din zbor o coţofană, îşi undui coada în aer, cîrîi ostenită.

Kirill Miheici curmă sporovăiala bătrînului :

— Puştiul lui Kostîriov arhitectul a mai dat pe-aici ?

— D-apăi eu de un' să ştiu ? Că eu mai tot timpul — în cămăruţă la mine. Da' ce-ai cu el ?

— Cînd o mai pune piciorul pe-aici, ia-l la goană.

— L-oi lua. Ce, l-ai prins furînd ?

Kirill dădu cu piciorul într-o cărămidă :

— Şi pe Kostîriov, tot aşa : ia-l la goană ! Fără nici o discuţie ! înşfacă o despicătură şi croieşte-l. Pe răspunderea mea. Umblă fleaura amîndoi, îşi vîră nasu-n toate !

Bătrînul mai întîi oftă neputincios, mîngîie cu palmele capătul unei bîrne. Într-un tîrziu, apucîndu-se de răzuit cu o aşchie răşina de pe bîrnă, îngăimă :

— Ei, bun... Aşa 'oi face.

Kirill, grăbit :

— Văpsea n-ai idee unde s-o mai fi găsind de cumpărat ? De-o mai ţine mult războiul, aleluia şi cu văpseaua. Şi-mi trebuie pentru interior, lambriurile vreau să le fac imitaţie de lemn de stejar, acoperişul — să-l dau cu verde spaniol... Eu clădirea asta — ţine minte : o termin fie ce-o fi !

Devale, pe stradă, prin dreptul binalei, trecură călcînd larg ca pe catalige, cum e mersul lor, cîteva cămile cu povară în spinări : sare ; asta cărau : sare. Roz-auriu ţîşni praful fluturîndu-şi în aer voalurile de mătase şi apoi începu să le ningă peste zăplazuri domol, înfierbîntat.

— Faci o partidă ? îl ispiti Polikarpîci pe fecior-su.

Juca moşul „dame" de-i lăsa pe toţi cu gura căscată : îl luau pe vremuri negustorii de prin iarmaroace, să-l arate lumii ca pe o minunăţie.

— Chiar că de asta-mi arde ! Ce mă fac eu de-acum cu antreprizele ? Dacă ne-a venit comisar, iarăşi au să fixeze contribuţie.

— Asta fără discuţie.

— Eh ! Ia să mă duc la binaua cealaltă.

— Du-te.

Kirill se îmbrăcă repede, porni spre cimitir ; avea și acolo o bina : la biserica Sînt-Ilie Prorocul.

Strada — strada. Purtînd centuri de grilaj de lemn, scund — plopi prăfuiți, plopi dogorînd de-atîta stat în soare ; pe sub plopi, prin umbra grilajelor ici-colo, pisici. Aurii, ochii pisicilor ; și numaidecît îi stîrnește orice, parcă-s praful de pe stradă.

Dincolo de șiragul caselor, vine Irtîșul. Dincolo de Irtîș, stepă zăpușitoare și iarăși stepă zăpușitoare, la nesfîrșit. Deasupra Irtîșului, în cer, alte stepe : albastre ; și soarele — veșnic ar zori, veșnic pas alergător peste ele dintr-o zare în cealaltă.

Azi, Kirill Miheici se uită cu alți ochi la toate acestea : e jale mare în privirea lui, dusă.

Îi iese-n cale pe stradă părintele Gavril. Trupeș, bărbat, protopopul Gavril Buiko ; păr negru, mustăți țapoșe ca Wilhelm al nemților, numai barba — cîtă iarbă în stepă iarna : deloc nu-i crește, face venin dintr-asta protopopul. Cu glasul lui sumbru ca și sutana-i, îl întreabă pe Kirill :

— Te-ci la bina ?

Miheici își scoase pălăria, să-l blagoslovească părintele, după care și-o îndesă înapoi în cap, răspunzînd :

— La bina. La biserică.

Apucîndu-l de braț mai sus de cot, protopopul îl împinse îndărăt ușurel. După asta, puse deoparte undeva în sineși glasul cel sumbru și vorbi precum nu-i era felul : în șoaptă :

— Nu te mai du. Să nu dai de-un bucluc. Am fost eu s-o văd, ți-e mai mare dragul cum...

Fiindcă nu-i veniră pe limbă cuvintele trebuitoare, arătă unduind cu palmele în sus ca și cum fasona ceva în aer :

— ...cum se-nalță ea mereu... Așa încît cerul vine tot mai aproape de pămînt... Da' m-am întors din drum. Nici n-ajunsesem la capătul străzii. M-am lăsat păgubaș ! În loc de liniște, că doar acolo-i țintirim, loc sfînt... aș ! Miting. Gloată.

— Zidarii ?

Cînd murea de ciudă, protopopul avea obicei de se plesnea cu trei degete peste spîna-i bărbie. Ceea ce făcu și de astă dată ; pe urmă, din nou îl împinse ușurel îndărăt pe Kirill Miheici, apucîndu-l de braț mai sus de cot :

— Lasă binaua, hai acas' la mine, tragem un ceișor cu dulceți de năramză. Am și pepene galben, din cei buni, de Dolon, că mi-a adus cineva. Îți fac tratație. Și mai am și niscai vești de la Artiușka.

— Ba mă duc la bina... Am antreprize, am de construit !...

— Nu-i bine să te duci. S-a strîns lume acolo din tot orașul. Le ține discurs comisarul ăla, Zapus, care a picat azi cu vaporul. E-o larmă... Și vorbe care de care mai buruienoase, mai fără cuviință. Smintiți. Nu te mai du.

— Ba da. Trebuie să văd ce fac cu lucrul, m-au lăsat zidarii baltă.

Popa — pleosc cu palma peste bărbie. Și pleacă, se tot duce pe stradă încolo de-a lun-

gul grădinițelor de flori de după garduri și de-a lungul șirului de căsuțe cu acoperișuri țuguiate ; sumbru, trupeș, cu picioarele bătînd poalele sumbrei sutane : clopot bucșit de-un dangăt dintr-altă lume.

Șezînd pe mormanele de cărămizi care sînt proprietatea lui, a lui Kirill Miheici, șezînd pe coama bine legatelor, înfloritoarelor ziduri ale binalei bisericii și pe schelele ei tămînjite de var — lume ciucure, mulțime de cămăși ba cîrmîzii, ba sinilii, ba azurii. Stau toți de-ascultă.

Kirill Miheici rămîne locului, ascultă și el...

Ține o cuvîntare cineva încălărat pe-o gloabă de-a fostei poliții județene. În '905, calu-ăsta fusese botezat „Mikadoul" ; după încheierea păcii cu Japonia, nu se mai potrivea, au început toți a-i zice numai „Kadoul". Acum — „Suveran". Calul — fire bună : „Vreți să mă cheme Mikadou ? Hai. Vreți Suveran ? Hai și-așa." Laie, bălaie, ce-o fi, ce n-o fi, el tot nechează. Are copite mici, gingașe ca încălțămintea domnișoarelor, căpșor — sculptat, nu alta, buze cărnoase, vîrtoase, dinții — oțel... Îi priește !

Și iată-așa : călare pe mîrțoaga fostei poliții județene, ține cineva un discurs. Curat aur chica ăstuia, că tare-i blondă, și la ceafă mițele i se răsfrîng în sus vălătuc pînă peste margina bonetei militare — una de-astea de-acum, sistem colțunaș, fără cozoroc ; jur împrejur pe marginea de deasupra, unde-i fundul bonetei — tiv roșu para focului. La șold, individul de pe cal, parc-ar fi cazac, poartă sabie încovoiată, cu ferecături de argint pe ea.

Kirill îl întrebă pe cineva de lîngă el :

— Ăsta-i Zapus ?

— Ăsta.

Kirill atunci :

— Și-n ce chestie, mă rog, își dă cu presupusul ?

Unul dintre cei de pe stivele de cărămizi, răbufni cu glas gros :

— Leoarba ! Ai de replicat contra ? O să zici p-ormă.

Kirill Miheici tăcu, așteptă pîn-o putea zice și el ceva.

Cuvintele de le rostea Zapus — nu cuvinte : otgoane din cele date cu smoală topită — asemenea tărie aveau în ele ; și pline-pline de căldură. De căldura lor, răzbea nădușeala prin toate acele cămăși de stambă, se înălțau aburi din ele, iar pe deasupra creștetelor ascultătorilor mai și adia un puișor de vînt cu miros pișcăcios. Grozavă mutră, Zapus ăsta ! Dă cu barda-n Dumnezeu — doar n-are nimic de pierdut. Vreo dragoste-ceva, să-l țină-n loc — aș ! Familie, nici atît.

Mai-mai c-așa-i apăru Zapus și lui Kirill Miheici, măcar că, de fapt, Kirill nu pricepea iotă din spusele comisarului, nu putea prinde tîlcul adevărat al vorbelor ce răsunau pînă departe de cum se desprindeau de pe buzele acelui om aburcat pe un cal cu șa verde, kirghiză.

— Tovarăși !... Să revendicați anularea tratatelor, tratatele sînt o înșelătorie !... Să revendicați instituirea unui alt guvern, ăsta al

lui Kerenski e slugă într-ascuns a capitalismului ! Luați puterea în mîinile astea ale voastre, bătătorite de muncă !... Jos războiul !... Luați puterea...

Fiindcă întruna smuncea din cap în sus, ți se părea că, de fiecare dată cînd și-l cobora, bătea și bătea întruna cu ciocanul bărbiei unul și același gînd, ca pe un piron, în mințile celor de-l ascultau : că într-ale cui mîini, adică, să treacă puterea Și mai pe urmă, numai ce se înălțară în văzduh sumedenie de mîini noduroase, trudite, mîncate de fel de fel de leșii de prin fabrici și înnegrite de țărînă : de acord, sînt toți gata să ia puterea...

Kirill Miheici cătă în juru-i. Printre cei strînși aici, la binaua bisericii — nimeni cu surtuc, doar el. Își scoase pălăria din cap, își simțea părul ud de sudoare, și-l greblă cu degetele. După ce-și șterse cu batista palma învîrtoșată, bulgăroasă de bătături, îl fură cu coada ochiului pe Zapus.

Unul, Grișka Zabotin, zețar, care pînă și aici la miting venise cu vingalacul în mînă — nou-nouț, vingalacul îi sclipea argintiu între degetele vineții — se apropie de Zapus, îi spuse ceva în gura mare. Kirill nu-l auzi, dar gura lui Zabotin, cu buzele ei mînjite de cerneluri, gura aceea o zețarului negricioasă ca o matriță tipografică folosită de nenumărate ori — se holba la Kirill. Și ăla, Zapus, atunci, tot așa : cu ochii pe Kirill Miheici.

„Ba eu antrepriza asta a mea o duc la capăt orice-ar fi !“ își hotărî Kirill și vîrî batista

îndărăt în buzunar ; porni spre casă bombănind :

„Flecari... Ce mai... Aștia — și politică !“

Dar să vezi pățanie pe el, la întors :

După ce lași în urmă Piața Cazacilor, că acolo era binaua bisericii Sînt-Ilie, dai într-o străduță prin care nici un vehicul nu se-ncumetă, e numai lut : cum plouă, se fac aici niște noroaie galbene și vîscoase parcă-s miere ; și adînci, de nu mai au fund. Pe de lăturile străduții s-a așternut drept aceea ca la țară, cîte o podișcă de scînduri : trotuar.

În piață, continua hărmălaia, strigau delaolaltă acolo toți răzvrătiții. În oraș pe străzi, iarăși zarvă : mărșăluiesc coloane de voluntari, cîntă voluntarii fel de fel de marsilieze subversive. În schimb dincoace, pe străduță — pace și liniște, n-auzi decît cum bocăne în trotuarul de lemn tocurile ghetelor tale marca „Skorohod“ („Mers spornic“). Că te încornorează nevasta, că umblă arhitectul să-ți tragă clapa, ce-are-a-face, tu vezi-ți înainte de mers, boc-boc cu tocurile în podeț. Așadar Kirill Miheici își căta în tihnă de drumul lui.

Și numai ce-aude deodată în urmă-i tropot de cal. E gros de tot praful pe străduță, tropotul răsună moale ca o bătaie cu pernele. De ce să-ntoarcă el capul, Kirill, să vadă cine-i călărețul ? Vreun kirghiz. De țîngău, de cum ajunge a purta pe el o treanță, ca să nu mai umble despuiat, kirghizul — veșnic călare. Sînt la kirghizi aici cît nisip, cît praful ăsta, gros.

Mergînd, întoarse totuşi capul, privi îndărăt. Înălţă o sprînceană, stătu locului.

Iute depănînd din picioare, „Suveran", telegarul fostei poliţii judeţene, împroşcă praful rotocoale-rotocoale, galben, pe burta-i pepene.

În şa — Zapus: cu boneta lui militară sistem colţunaş trasă pe frunte şi ochii aţintiţi ghiduş asupra lui Kirill Miheici. Iată-l sosit în dreptul lui Kirill; nările calului, jilave, îşi bufnesc respiraţia drept în pepţii de postăvior ai hainei antreprenorului — şi postăviorul parcar fi păr: se face măciucă. N-apucă Miheici a-şi sumeţi fruntea şi, tuşind scurt, să-şi dreagă vocea a da să întrebe: „Ce te legi de mine?" că umerii celuilalt, negri, în haină de piele, se şi apleacă, în timp ce stăpînul lor îşi împinge scurt boneta pe ceafă. Printre ţepi de barbă blonzi, că nu era proaspăt ras comisarul, se iţeşte un vîrf de limbă de-un cot! Şi-i face din ochi Zapus, lui Kirill: întîi cu un ochi, pe urmă cu celălalt... După care, şuierînd printre dinţi, îi arde o palmă la iuţeală „Împăratului" peste grumaz şi pe ici ţi-e drumul, galop.

Da, asta i-a trîntit omul de la obraz lui Kirill Miheici, ca şi cum l-ar fi prevenit: „Te mănînc de viu! Şi după aia o să-mi ling buzele cu limba uite-aşa, vezi-mi-o ce roşioară-i, şi nici urmă n-o să mai rămînă pe lume de unul Kirill Miheici. Îi ştiau muncitorii de frică, avea el construcţii în antrepriză, se îndărătnicea, bruftuia în dreapta şi-n stînga, da' iacă s-a prăpădit, l-a lut gaia!"...

Eee, ia mai lasă-te de braşoave! Că astea-s numai braşoave de-ale tale!... N-o să-l ia pe Kirill Miheici nici o gaie, are el învăţ de la asiaticii printre care a crescut aici de mic: temeneli la nesfîrşit şi viclenie la fel. Şi antrepriza asta a lui, biserica Sînt-Ilie, tot o s-o ducă la bun sfîrşit, fie ce-o fi!

Spre seară, acasă la el, tocmai îi soseau în curte, aducîndu-i cărămidă, nişte cotigi de-astea ale kirghizilor, cu două roţi şi osie neunsă, cînd numai ce aude alături peste gard, la vecin, hodorogeală cumplită ca de lăzi sparte cu toporul. Năvălind în casă prin obloanele date de pereţi, soarele amurgului era groaznic, căta înăuntru în casă cu mii şi mii de ochi sclipitori, de fiară.

— Da' ce-i dincolo? Dau ăia cu ranga în ceva? îl întrebă Kirill Miheici pe Bikmulla, un simbriaş al lui.

Bikmulla îşi smuci în sus şalvarii (pentru că totdeauna, cînd va să răspunzi cu şart, cuvine-se mai întîi a-ţi sălta nădragii şi a legăna din cap cu tot cu tichia-ţi din creştet), după care cuvîntă:

— Estem la noi venit un bai. Afiţer el mare, ghinărar. Şi zice el: Aici mare oraş, trebuie toţi oile tăiem, altfel haleală ioc. La oraş ăsta mare, afiţer acu-acu pe toţi taie. Amo!... Halal...

În gard — crăpături cît pumnul. Trase cu ochiul Kirill Miheici în curtea vecinului. Ce să vadă? Nişte căruţe cu coviltir, nimic altceva; totodată însă („A! Exact cum bănu-

iam.“) descoperi şi pricina tărăboiului : Gorcişnikov, tîmplarul (dar ăsta ar trebui să fie acum la lucru pe binaua bisericii, nu aici) drege uşa... îi bate scoabe să nu se mai hîţîne. Scoabe de aramă. Nu le-o fi şterpelit de la bina ? Îl strigă :

— Hei, Gorcişnikov !

Ăla — nimic, bate mai departe un cui ; pe urmă se dă un pas îndărăt, verifică din ochi dacă a bătut cuiul temenic, îi mai atinge un ciocan... Acu, da, poa' să răspundă jupînului :

— Sal'tare, Kirill Miheici.

Printr-o crăpătură de gard se zgîieşte la Gorcişnikov o mutră de venetic de prin părţile Permului : îi vin fălcile pînă-n ochi, bărbuţa şi-a cănit-o — da' căneală faină, de import : absolut neagră, ca plombagina — şi un dinte galben, pus.

— Pen' ce nu te-ai dus la lucru, mă ?

— D-apăi eu, de ! cum zice obştea. Dacă-i rivuluţie...

— Putori mai sînteţi !

Cu toate că se afla acum la zece metri de uşă, dulgherul o examină din nou cu privirea aşa, de la distanţă, grijuliu. Înălţă ciocanul şi voi să plece, să-i mai şteargă cuiului o poacă.

— Stai puţin, mă ! Ia spune-mi, cine-a sosit în oraş ?

— Una Sajenova, care bărbat-su-i gheneral. E din Moscova ea. Şi-a pus lucrurile în zece cară, de le-a adus de la Omsk pînă aici ; că vapoarele fac grevă acum, aşa zice lumea. Şi aici la noi tot aşa se-aude, zice : dacă n-or da ăia jos guvernul...

— Mai stai ! Singură a venit ?

— Cu fată-sa şi doi băieţi. Amîndoi — răniţi, s-au luptat pe fronturi. Da' la 'mneavoastră în delegaţiune încă n-a fost nimeni dintre-ai noştri ? Cu rivindecaţiile care le-avem noi.

— Ia mai car-te de-aici !

În curte, lîngă harabale — flăcări : îşi puseseră kirghizii ciorba la fiert. Îmbrobodiţi în cojoacele lor de oaie şi, în cap, fiecare dintre ei cu jerpelita-i căciulă miţoasă *malahai*, şedeau roată la foc toţi. De cealaltă parte a harabalelor, în întunericul albastru-negru sclipeau portocalii cătăturile fixe ale cîtorva dulăi.

Kirill Miheici plecă în casă, la cină. Se aşeză la masă ca de obicei împreună cu nevastă-sa şi cu sora nevesti-si, Olimpiada, care locuia în cealaltă jumătate a casei. Se apucă să mănînce fără să scoată o vorbă. Îmbuca zdravăn, clefăind înadins cît putea şi lăsînd să picure grăsime pe faţa de masă. Cu priviri spăşite şi ochii încă umezi, Fioza Semionovna, proaspăt pudrată şi suspinînd uşurel din cînd în cînd, pălăvrăgea :

— Las' că vine el acuşi Artiuşka şi-o să ocupe oraşul. Vai de mine şi de mine ce de mai persoane au estreminat ăştia aici !

— Exterminat ! O să scapi una de-asta, parcă te văd, chiar şi cînd o fi lume de faţă. Incultă-mi mai eşti !

— Şi ce ? Las', ştiu eu cum să vorbesc cînd e lume de faţă... Că zicea Artiuşka : Să nu-l fi dat ăştia jos pe ţar, demult era pace şi-i

băteam pe nemţi ; da' aşa, iacă, au răsărit de peste tot o droaie de ocîrmuitori şi fiecare din ei vrea numaidecît să aibă ţara lui. De asta-i război. Sergheevna, adu ceaiul !

— Că multe mai ştie cumnat-tu ăsta ! Şi toacă-n cer... Iacătă, a sosit de pe front unul chipeş, comisar. Tăbărîţi pe el, muiereţ, suiţi-vă poalele-n cap !

Olimpiada turna ceai în ceşti. Protestă :

— Nu s-or îmbulzi ele chiar toate !

Ca primăvara nişte păsări negricioase, aşa zburau de colo-colo mînuşiţele ei pe deasupra ceştilor albe. Faţă prelungă de culoarea ceaiului chinezesc, fruntea joasă, năpădită îndărătu-i, ca tuturor celor băştinaşi din stepă, de un păr negru catran.

Fioza Semionovna se grăbi să schimbe discuţia :

— S-a refugiat în oraş la noi o generăleasă, Sajenova îi zice. Casa, cînd şi-a cumpărat-o, nici n-a stat mai întîi să se uite la ea, s-o vadă. Casa ei din Moscova. N-ar fi rău să-i trimiţi o vorbă, Miheici ; poate vrea să-i faci reparaţii.

— N-am atribuţie să scriu răvăşele de amor, atribuţia mea este să construiesc biserici.

— ...A adus cu ea şi toaletele fiică-si : cufere peste cufere, abia le-au putut căra patru oameni. Să trecem într-o zi pe la ea, Olimpiadă. Mare lucru de nu şi-o fi adus şi jurnale de modă.

— Da' cuuum să nu !... Că-s prea puţini, cosînzeano, cîţi îţi fac şi aşa cu oblonul. Uuuf, albă ca zăpada ce-mi eşti, cu bălegar pe ea !

Nu-şi mai bău ceaiul Kirill, ieşi în curte. Un cîine, adulmecîndu-l, nimeri cu botul lui redutabil unul dintre genunchii lui Kirill Miheici şi imediat o rupse de fugă chelălăind nedumerit.

În curtea de-alături, bătrînul Polikarpîci se aşezase la taifas cu kirghizii, le istorisea ce mai aflase el despre comisarul ăsta nou. Kirghizii se minunau că-i atît de tînăr comisarul. Strigă unul din ei din pîntecele unei harabale :

— Phii ! O fi băiatul ţarului, te pomeneşti !

Îi aţîţa pe toţi mai ales chestia cu sabia comisarului, sabia aceea a lui cu ferecătură de argint. Întrebau şi iarăşi întrebau despre sabie şi hotărîră să se ducă şi ei a doua zi la miting s-o vadă.

Cel din haraba se apucă apoi de cîntat, schimbînd însă vorbele cîntecului aşa cum îi trăsnise lui atunci, pe loc, în minte : „Argintul ca dinţii, dinţii-s tinereţe..." Un alt kirghiz începu a băsni despre „gheneralu Artiuşka" : Era mic de tot în grad şi iacătă, acum a făcut o sută de mii de prizonieri şi a luat trei oraşe şi cinci plăşi şi ce mai de-a nemţi a luat el prizonieri... Şi acum Artemi Trubîciov adună oaste mare în stepă ca să-l răpună pe comisar. Însă după asta, comisarul o să-i ia viaţa...

Da' au ei habar, kirghizii, ce-i viaţa unuia ca Artiuşka ? Eh, măi kirghizilor, degeaba cîntaţi voi frumos, tot jigodii cu tidva chilugă rămîneţi !

Opri Kirill Miheici o birjă, se duse la dame. Într-o cameră acolo, la o masă rotundă cu faţă

de masă pe ea brodată şi petromax suspendat în plafon, şade ţanţoş cu două fete în braţe — cine? Kostîriov, arhitectul; pus pe chef şi comunicativ şi sociabil... Ce să facă Miheici? Să-l ia la refec? Să tacă?

Arhitectul — comandă unei chelneriţe:

— Asia! Bere la domnu' antreprenor Kaceanov!

— Da' cum vine asta? îl întrebă Kirill, revoltat.

— Ce anume?

— Zic de activitatea mea de constructor oarecum stînjenită acum de evenimentele în curs. L-am văzut pe Zapus. Un bandit. Instigă populaţia... Pînă şi protopopul se plînge. Nici un om cumsecade nu mai are chip să treacă pe stradă acum.

— Fleacuri! E o bere bună aici. E de la ţăran. Ţăranii nu pun în ea tutun, s-o facă mai tare.

— Eu totuşi îmi pun mereu următoarea întrebare: cu ce intenţii a venit acest Zapus în regiune la noi?

— Lasă, bea, Kirill Miheici. Vrei o fată? Ţi-o dau pe-asta, na!

Şi, înşfăcînd pe la spate de amîndouă coatele una din fete, Kostîriov o împinse repede spre Kirill, i-o făcu plocon. Kirill simţi numaidecît că-l furnică pe toată şira spinării: uită ce spunea, îi vîrî fetei în mînă un pahar, degetele ei erau grase şi moi. După ce goli paharul, fata îi aruncă lui Kirill Miheici un surîs plin de subînţelesuri. Kirill:

— Cum zici că-ţi zice?

— Frosea.

„Ia mai adu-aici bere, vin! Şi pentru fetele-astea, bomboane. Eu plătesc! He-he, arhitectule, arhitectule, toate cele şaptesprezece biserici cîte le-am făcut, pe toate le pun la bătaie, pe toate le bem!"

Îşi uniră mesele:

— Ce-aveţi de mîncare? Friptură de berbec? Perfect, fă-te-ncoa cu berbecul!

— Aşa, haliţi, trageţi-i băutură!... Eu plătesc!

Mereu se găsea careva să-l laude:

— Doar v-am spus: unu-i Kaceanov, antrepenorul, ehe!

— Barosan! Pe urmă picară din oraş încă trei: Dolonko, fost praporcic; un altul, Belenki, fost preşedinte al cercului căzăcesc judeţean; şi un profesor de liceu, Agatov... Peste scurt timp, ţine-te dans! Ca un şarpe se răsucea armonistul în timp ce-şi fugărea degetele pe clape. Namila de Agatov se apucase a cînta, are o voce subţirică, leşinată, de tenor din cap. Din timp în timp, cîte o fată se ridica de la masă, ieşea în coridor împreună cu cineva din comeseni.

Mereu pretindeau fetele altă şi altă trataţie; Kirill Miheici — de cuvînt.

Cînd ajunseseră cu toţii la Dumnezeu mai ştie a cîta balercuţă de bere, Kirill îşi scoase dintr-o dată surtucul şi, suflecîndu-şi mînecile cămăşii — hai la drum viteješte pe coridor în urma Frosei: ea, la carne, era cît un car cu fîn: multă. Dar tocmai atunci dădu buzna din stradă în coridor o altă fată, una

cu rochie roz ; bătu asta cu pumnii în pereţii de scîndură dintre coridor şi camere, chiui prelung ca la ţară, pe cîmp :

— Fetelooor !... 'Ai pe vapor, ne cheamă-acolo !

Zdrang-zdrang toate uşile. Kirill Miheici — singur, lîngă unul dintre pereţi. Zboară şaluri la iuţeală pe vînjoşii umeri ai fetelor :

— Marinarii ! Au venit la noi marinăraşii !

În umbră, intrînd pe uşa care dă din stradă în coridor — un matelot în veston gri, civil ; pare a fi Artiuşka ! Ba nu, acum e în coridor, îl bate-n faţă lumina : nu seamănă deloc cu Artiuşka... Marinarul tăcea, alegea, arăta cu degetul care fete să-l urmeze pe vapor. Îi făcu semn şi Frosei.

— De acord, declară Kirill Miheici.

— Cu ce ? îl întrebă arhitectul, surprins.

Fără să răspundă, Kirill Miheici se uită pieziş la tontul ăsta de Kostîriov şi-apoi scuipă.

Capitolul al doilea

Cheile „Raţa-mamă"

Toi — adică zaiafet — în munţi, la Cheile „Raţa-mamă". Acolo îi poftise Ciokan la o consfătuire pe mulţi dintre *baii* în vîrstă — *baii* sînt căpetenii de-ale kirghizilor. Se tăiaseră pentru asta berbeci şi mînji cu nemiluita. Invitaţii îl aşteptau pe Trubîciov care sosise de cu seară. Trubîciov însă, frînt de oboseală, se culcase în cortul hanului şi adormise buştean. De atîta aşteptare, bailor cam începuse a le sări ţandăra. Ciokan totuşi nu-şi mai încăpea în piele de mîndrie : noaptea aceea putea deveni falnicii zori ai unei noi perioade în viaţa lui. Din toată stepa se adunaseră aici, chemaţi de el, reprezentanţii vitejilor luptători kirghizi. Baii făgăduiseră să-i pună la dispoziţie o oaste numeroasă. Multe şi bune schimbări se vor petrece astă-noapte în cugetele tuturor.

— Să fie chemat hatmanul ! hotărîră baii în cele din urmă.

Ciokan spuse :

— Mă duc chiar eu să-l poftesc.

Şi în timp ce baii îşi continuau ospăţul, delectîndu-se cu friptură de carne de cal şi bînd kumîs, muierile kirghize abia pridideau să le aducă la masă alte şi alte oacheşe şi aspre (dar numai la pipăit !) burdufuri doldora de băutură, Ciokan Balihanov plecă să-l cheme pe hatman. Era în puterea nopţii.

La intrarea în cortul hatmanului, Ciokan poticni, călcă pe o movilă de harnaşament.

— Dormi, hatmane ?

Trubîciov aprinse lampa. Buzele îi erau nefiresc de răsfrînte, clăpăuge parcă, vestonul — prea lung, un buzunar lipsă. Chinuindu-se să-şi vîre-n cizme strîmbele-i picioare de călăreţ, bodogănea :

— Doar ţi-am spus, Ciokane : refuz categoric să vin la petrecere. Mi-e penibil să înşir iarăşi şi iarăşi aceleaşi fraze cu privire la scopul pe care-l urmărim... Probabil că în pustiul acesta opiul constituie o necesitate

pentru cei ce mă ascultă aici, frazele mele nu-s nici măcar un opiu, ci preferă corturile prostituatelor.

— Ba chiar cam prea des.

— Şi tot aşa nu-mi vine a crede că baii vor accepta propunerea pe care o să le-o faci dumneata, hanul lor... Cu toate că, dacă nu mă-nşel, eşti coborîtor din neamul Gingis-Han şi ai avut în familie un mare cărturar — unul, tot Ciokan Valihanov. Sau e numai o simplă potrivire de nume?

— Eu mă numesc Balihanov, el — Valihanov. Numele meu începe cu „B“, al lui cu „V“. O simplă potrivire de nume.

Şi rîse Ciokan cine să-l mai ştie de ce. Pe urmă îşi desfăcu halatul în faţă: pe dedesubt, peste scurta-i hăinuţă kirghiză — „beşmet“ — purta o cingătoare de argint moştenită din străbuni. Zuruindu-şi zorzoanele cingătoarei, adăugă netulburat:

— Numai că eu sînt han! Aici, în stepă, pot spune asta în gura mare, nu cu timiditate ca la Petersburg. Am însă impresia că ar fi ridicol să-ţi reamintesc cine sînt eu.

Dinspre focurile care ardeau pretutindeni printre corturi venea fum cu miros de iarbă. Înfăşuraţi în cojoace, cazacii dormeau duşi, se visau acasă la ei. Hatmanul porni spre cortul lui Balihanov, dar pe drum se opri deodată în faţa unuia dintre acele focuri; răscoli cu sabia tizicul, să-l aţiţe şi-l întrebă melancolic pe Ciokan:

— Ţi se întîmplă uneori să visezi Petersburgul?

Ciokan minţi:

— Da... Nu des, dar mi se-ntîmplă.

— Uite, eu Mongolia — niciodată... Pentru mine asta-i de neînchipuit: cum să viseze stepa cineva?

— Baronul Unghern ne-a trimis invitaţia scrisă, ne pofteşte la o consfătuire cu el. Invitaţia subliniază marea importanţă a misiunii dumitale aici.

— E şi normal că m-a înştiinţat în primul rînd pe mine: eu sînt rus.

— Mda, însă aici ne aflăm în stepă, în Mongolia. Unde eu sînt han.

— Baronul Unghern e rus.

— Însă doreşte să devină han. Hutuhta, gîghen *...

— N-o să mai rămîn aici cu voi. Mi-e lehamite, mi-e să n-ajung şi eu mic la suflet...

Răzbi de hăt departe, din stepă, urletul unui lup. Stufăriş se înălţară dintr-o dată coarnele vitelor. Plecînd de lîngă foc, Ciokan se apucase a scotoci prin iarbă, căuta ceva.

— Care îţi e patria cu adevărat, Ciokane?

— Dumneata, hatmane, din fragedă copilărie te simţi legat de patria dumitale, care-i una singură. Pînă la treizeci şi cinci de ani, eu am locuit la Petersburg şi-mi spuneam: Patria mea este Rusia. Acum însă nu mai ştiu ce să cred. Altora — de exemplu bailor — mi-e foarte uşor să le explic că, de drept, stepa e patria noastră, nu a ruşilor. Ei se declară imediat de acord şi-mi spun că, odată

* Ranguri superioare în ierarhia clericală lamaistă.

ce stepa-i patria lor, n-au de ce să plece cu cazacii în Rusia. Cazacii doresc să cucerească mai mult decît stepa și apoi iar să revină aici, la noi.

Găsise, în sfîrșit, ceea ce căuta : o spată de oaie. O puse pe foc.

— Ia s-o văd ce ne prezice. De s-or ivi pe ea plesnituri întretăiate una cu cealaltă, înseamnă că la iarnă sîntem în Rusia.

— De ce vrei în Rusia ?

— Așa cum mă îndemni chiar dumneata mereu. Și-apoi am trăit o vreme la Petersburg, acolo doresc să fiu proclamat han al Mongoliei. Hee, eu țin la civilizație, nu vreau numai să cuceresc stepa și-atît.

Tare-i veni hatmanului să-l înjure pe baronul Unghern, dar în loc de asta spuse :

— Azi mi-am amintit iarăși de Zapus... Cu cît ne apropiem de Ust-Mongolsk, cu atît nu-mi dă pace gîndul : Nu cumva Olimpiada între-adevăr trăiește cu Zapus ?

Și, după ce scuipă cu necaz în foc :

— Mi-au luat tot, tot : casa, satul în care m-am născut, Irtîșul, ba și nevasta. Îi urăsc ! Și pe Zapus și pe oricine : pe toți cei care-mi iau ce-i al meu.

Ciokan exclamă pe neașteptate, hohotind de rîs :

— Aurul !

— Ce aur ?

— Zic de părul lui Zapus, auriu. În ochii rușilor, părul blond — ca aurul pentru un zgîrcit... Este ? Sau adică, ce ? l-ai scos definitiv din inima dumitale pe Zapus ca rus ?

— Asta, nu.

— E bine de dumneata : ai o singură patrie. În ce privește cealaltă chestie : cu femeile — eu unul nu mă gîndesc la asta niciodată... mai ales aici, în stepă... Călăria favorizează considerabil abstinența.

— Eu îi datorez multe soției mele.

În același moment, Ciokan : un chiot năprasnic și-și împlîntă paloșul în spata de oaie ; o scoase din foc, o aruncă deoparte în iarbă, se aplecă s-o privească.

— Eee ! Plesnituri paralele ca trase cu sfoara. Nu mai ajungem noi în Rusia, hatmane. O să trebuiască să plec cu turmele mele în India.

— Cunoști itinerariul ?

— Cine se ia după atlasele geografice n-are cum nimeri în India. O să ținem drumul pe care l-or apuca turmele de oi. În timpul acesta, dumneata, smerindu-te în fața ocîrmuirii sovietice, o să ceri iertare.

— Ciokane, măsoară-ți vorbele !

— Doar nu degeaba mi-am făcut studiile la Petersburg. Acolo nu crede nimeni în ceea ce prezice o spată de berbec. Și nici dumneata nu crezi. Ferice de cei ce știu care le este patria — pentru că într-adevăr, colonele, ea există, seamănă cu aceea din „Cîntecul despre oastea lui Igor" : de citit, această poemă se poate citi, dar să văd cum te descurci cînd încerci să folosești limbajul ei în vorbirea curentă... Mergi la ospăț cu mine, să gustăm ceva ?

— Nu, mulțumesc.

— Dacă i-aş trezi din somn pe cazacii dumitale şi le-aş spune cam ce gînduri îţi trec prin cap... ar rupe-o de fugă călări ; şi tot cîte cinci sute de verste ar face în fiecare noapte... pînă or ajunge în Rusia, fireşte... ca să lupte, nu să se predea.

— Ascultă, Ciokane, sîntem prieteni vechi... Totuşi dacă...

Strecurîndu-şi mîna sub braţul hatmanului, sus, spre subsuoară, Balihanov îşi jucă degetele uşurel, cu un anumit tîlc, apoi se depărtă cîţiva paşi. Mergea legănîndu-se. „Malahaiul", cuşma lui de blană de vulpe, aducea cu o barcă săltînd pe valuri.

— Domnule colonel, întrucît odată cu scrisoarea baronului Unghern mi s-a remis şi o lădiţă cu sticle de coniac, hai să le bem frăţeşte. Bînd, vom discuta pe îndelete despre viitorul patriei... Negura viitorului se risipeşte negreşit, dacă înceţoşezi prezentul cu o beţie acătării.

Hatmanul acceptă invitaţia.

Aşezîndu-se la ospăţ cu baii în scundul cort al lui Balihanov şi bînd kumîs cu ei, Trubîciov le spuse :

— Avuţia lui Zapus e una singură : vaporul „Sfîntul Andrei Apostolul", vapor cu tunuri şi mitraliere şi mateloţi neînfricaţi. Zapus susţine că vaporul nu-i proprietatea lui, dar acest vapor înseamnă aici, la noi, puterea ; Zapus ţine la putere ca la ochii din cap, că asta-i singura avere a celor ce se apucă de revoluţii. Acum e ora... (îşi consultă ceasornicul, iar kirghizii, la vederea acestei scule de aur, îşi aţintiră privirile cu şi mai multă încredere asupra hatmanului)... e ora trei. La cinci, vaporul va exploda, praf şi pulbere o să se aleagă de avutul lui Zapus. El s-a amorezat de soţia mea — vă închipuiţi ce greu îmi vine să vorbesc despre asta. O să mă duc s-o aduc aici, la voi, pe nevastă-mea. Cînd o vedea că nu mai poate nădăjdui nimic în privinţa nevestei-mi, Zapus o să-şi piardă mintea.

— Foarte bun plan, Artiuşka, încuviinţă cel mai mic de ani dintre bai.

Şi toţi ceilalţi întăriră această spusă a celui mai mic de ani dintre ei, iară Ciokan porunci să mai aducă muierile kumîs la masă : „Multe-multe burdufuri de kumîs să aducă..."

După asta, hatmanul plecă la culcare. Ajungîndu-l din urmă, Ciokan îl întrebă :

— Chiar ai organizat dinamitarea vaporului, hatmane ?

— De n-o sări în aer aşa cum am organizat eu, tot au să-l distrugă acuşi-acuşi mateloţii lui Zapus : în noaptea asta ca şi-n toate celelalte, ei se tăvălesc pe punte cu tîrfele, alături de grămezi de proiectile. Îşi pun grenade sub cap în loc de pernă. Pe la vreo cinci, sare-n aer vaporul, sigur.

— Te creeed...

— Cere-le kirghizilor cît mai multe căruţe. Ne trebuie foarte multe, hane, ca să avem mare mobilitate : trebuie să ducem lupta aici, în pustiu.

— Bun. Fac eu rost de căruţe.

— În cazul acesta, îţi promit solemn : capitala dumitale va fi Alaş, în regiunea Semipalatinsk.

Ciokan îi strînse mîna cu recunoştinţă. Ciudat om şi Balihanov ăsta ! E bun — bucuros pînă şi de un tîrguşor unde-s numai cocioabe, numai căsuţe de vălătuci — dar să şi-l poată institui capitală. Tare neplăcută-i obligaţia de a pune mîna pe putere...

Cei-kem care la confluenţa cu *Ga-kem* îşi schimbă numele în *Uleam-kem*, înseamnă în traducere : *Cel-ce-curge-repede.* Băltoasele-i verzi maluri pot fi asemuite berilului, pentru că mireasma lor îi desfată pe cai, tot atît cît pe oameni strălucirea unei pietre preţioase : crapă caii de sete, li-s jerpelite buzele aidoma cizmelor celor ce-i mînă din urmă cu biciul, adică stăpînii lor, refugiaţii. Cînd ajung pe aceste locuri, caii nechează, ochii prind să le bată în verde pal ca berilul.

Şi totuşi şiragul de căruţe lasă-n urmă-i mireasma acestor maluri de beril, lasă-n urmă-i apa Cei-kem, ţine drumul mai departe spre culmi de piatră seacă, spre munţi. Şi scîrţîie, scîrţîie : s-a uscat toacă, s-a făcut pulbere şi în pulberea drumului a picat tot catranul cu care au fost date acasă osiile lor.

Hatmanul Trubîciov poposi la stîncile Altain-nuru, de unde i se aşternea înaintea privirilor pustiul prin care înainta încet lungul şir de căruţe. Ciokan îl însoţise o bucată pe acest drum spre Ust-Mongolsk şi apoi, urîndu-i succes, se-ntorsese în tabără. Hatmanul poposise la stîncile Altain-nuru ca să se aşeze pe un bolovan şi să citească în tihnă scrisoarea pe care tocmai i-o înmînase un trimis al baronului Unghern ; dar mai întîi se oţărîse şi scuipase cu năduf : Uf, departe-i satul Urga, unde se află Cartierul general al baronului ! De-o fi să aibă el, hatmanul, de mers pînă acolo, caii pe drum au să se cufunde uneori pînă la burtă în nisip...

Iată ce-i scria baronul Roman Unghern : „Tăria unui stat constă în tăria monarhiei sale şi a credincioşilor auxiliari ai monarhiei : nobilimea. Noi, nobilii, avem un singur ideal, un singur scop, o singură cauză a noastră : să reîntronăm ţarismul. Pe cînd în Apus omenirea, sub influenţa doctrinelor socialiste şi anarhiste, a apucat calea pierzaniei, în Orient ea, păstrînd în cugete principiul de bază al monarhismului, reînvie..."

Plic de hîrtie japoneză, dungată... Eh, nu-şi pune hatmanul nădejdea în armata baronului. O armată care s-a oploşit pe meleaguri străine seamănă cu un stol de păsări în migraţie : păsările acestea nu scot pui, nu luptă să-şi apere vremelnicele cuiburi. Însă aducătorul scrisorii — un ofiţer cetluit în curelele uniformei lui — păru a nu aprecia alegoria la care apelase Trubîciov. Sub straşina căştii de plută care o umbrea, mutra emisarului — impasibilă. Hatmanul, de sus, de pe stînca pe care se cocoţase, îi trase atunci emisarului o înjurătură zdravănă, căzăcească. Bătînd din pinteni, trimisul baronului salută cu mîna la cozoroc şi plecă direct la hanul Balihanov. În

aceeaşi seară, corturile kirghizilor şi, de asemeni, cortul alb cu broderii de mătase al hanului Ciokan, aveau să se deplaseze mutîndu-se în capătul dinspre nord al văii. O fi fost cumva din pricina căruţelor ? Căci pe firul văii întruna, întruna treceau hodorogind alte şi alte căruţe cu refugiaţi din Siberia.

Se ţinu hatmanul cu mîna de stîncă, în timp ce întorcea capul spre aghiotantul de lîngă el. Sub palmă, steiul : tăios, rece ; munţi dintr-o ţară străină ! Se ridică imediat în picioare :

— Să se ia cu mare atenţie interogatoriul fiecărui refugiat. Am informaţii că printre ei se află agitatori bolşevici. Atenţie şi mai mare la femeile refugiate : cazacii nu le prea rezistă ; or bolşevicii se pricep teribil să exploateze astfel de slăbiciuni.

Născocea acolo, pe loc, toate minciunile acestea şi dădea crezare el însuşi, numaidecît, la tot ce înşira pe seama refugiaţilor. Aprinsese o ţigară. Adăugă, scuturînd capătul ţigării de o muchie a stîncii :

— Las' că ştiu eu ce se discută la ei !

Aghiotantul vede numai cu un ochi, celălalt ochi i-l acoperă un bandaj negru, murdar, pus de-a curmezişul pe frunte. Ai crede că aghiotantul vorbeşte încet din cauza bandajului pe care-l poartă : abia-abia îşi clinteşte buzele cînd răspunde :

— Am înţeles, domnule colonel.

— Şi să fie supravegheaţi îndeaproape toţi cei de la trenul regimentar.

— Am înţeles, domnule colonel.

— De asemeni să fie supravegheat îndeaproape hanul Balihanov.

După asta, hatmanul îşi aruncă privirea spre puzderia de corturi din capătul văii. De departe, corturile semănau cu muşuroaiele pe care le iscă primăvara popîndăii, cînd îşi sapă vizuini. La fel îşi fac kirghizii corturi aici, în Mongolia ca şi acasă la ei în Stepa Flămîndă, pe malul Irtîşului ; la fel se înalţă fum din corturile lor aici ca şi acolo. „Au ăştia nevoie să se mai întoarcă în stepă ?"

— Da' la urma urmei, de ce adică să-i supraveghem ?

Aghiotantului parcă-i iese ochiul din orbită. Cînd se îmbată, el îşi smulge bandajul şi se făleşte că ochiul (celălalt) i l-au scoc bolşevicii, şi că el atunci, drept răzbunare a împuşcat cu mîna lui 73 de inşi. Îl cheamă Sandgren, ordinele scrise le semnează însă „von Sandgren". Ţinîndu-i hatmanului scara ca să-l ajute să încalece, îl informează :

— Cazacii au dibăcit aici o turmă de antilope siberiene.

— Vîneze-le !

— Nu doriţi să luaţi parte şi dumneavoastră la vînătoare ?

Înălţînd cravaşa — una groasă, de cureluşe împletite — hatmanul îşi arse calul peste burtă. Sandgren tresări, abia avu cînd sări deoparte.

Mai pe urmă, galopînd de-a lungul nesfîrşitului şir de căruţe ce urcau panta, hatmanul se întreba : „Astora li s-or fi părînd că acolo, pe culmi, e mai cald fiindcă-i mai aproape de

soare ? Prindea frînturi din cele ce-şi spuneau refugiaţii între ei cu obidă. Unul, în timp ce-şi tot potrivea pe cap, din mers, zdrenţăroasa-i şapcă albastră (indiciu că era slujbaş la stat), icni : „Acu nici să mori tihnit nu mai găseşti unde." Scurtînd brusc dîrlogii calului, hatmanul zbieră :

— Cum te cheamă ?

— Ufimţev... Ufimţev Stepan.

— Să te prezinţi imediat după-amiază la Statul-Major, la mine. Te înrolez în detaşament, o să ai unde muri. Hîrca, două oase-ncrucişate, punct !

Dinspre corturi soseau necontenit turme de oi şi, ca într-o ceaţă, se tălăzuiau mai departe, necontenit, pe coclaurii năpădiţi de pelin galben-sur. Parcă de-o viaţă întreagă treceau aşa întruna, prin pelinişul acela, mereu călcînd în picioare praful dospit pe faţa cîmpului sterp.

...Şi, după un timp, iată cortul hanului Ciokan : şed în cort la masă cîţiva monahi lama, toţi îmbrăcaţi gros şi cu mînecile veşmîntului atît de lungi, încît — dacă nu-s suflecate — capetele mînecilor trec mult de tot peste degete, se bălăbănesc goale în aer. Monahii mănîncă ; au străchini de lemn în faţa lor, în ciorba din străchini înoată bucăţi de carne de oaie, înadins tăiate mari şi ei tot înadins pescuiesc carne cu degetele, pentru că nu vor să ţină seamă că sînt vreo mie de ani de cînd a fost inventată furculiţa. Fostul inginer Ciokan Balihanov — de asemeni cu degetele.

Hatmanul luase loc pe un cufăr ; monahii lama — jos, pe ţolinci de lînă bătută-n piuă.

Unul din monahi, tînăr, purta ochelari chinezeşti : lentile rotunde, mari cît roata carului. Prin lentile, ochii — o despicătură orizontală — i se vedeau ca nervura din mijloc a unei frunze de plop. Monahul acesta îl rugă pe han să-i dea să probeze *pince-nez*-ul lui, al hanului. Ciokan îi făcu pe plac. Tînărul lama pipăi cu grijă lentilele şi apoi :

— Inglez face iconomie la metal. Sticlă goală. Nu-i bun la ochi sticlă goală, sticla-i ca muierea : s-o îmbraci în aur, aşa trebui.

Mai mult, monahii lama dădeau vina pe ruşi pentru orice. Acum ei opinează că Rusia s-a dat cu englezii şi că de aceea îi fuge în Mongolia ofiţerimea şi căzăcimea : ofiţerii ruşi şi cazacii nu vor să-i slugărească pe englezi.

Răspunzîndu-i monahului, Ciokan se apucă să înşire fraze sforăitoare care, fireşte, nu spuneau nimic. Totuşi hatmanul interveni :

— Deşi nu prea cunosc mongola, am înţeles ce discutaţi. De ce nu-i dai asigurări că Rusia n-a încetat să existe !

— Tradiţia la noi, colonele, este să nu-i contrazicem pe musafiri. Şi, pe lîngă asta, mi-e că monahul o să-mi replice : De ce fug ruşii din ţara lor, odată ce ea n-a încetat să existe ? În ce ne priveşte pe noi ăştilalţi, kirghizii, am ce-i răspunde : noi umblăm cu turmele, căutăm păşuni.

— Baronul ţi-a scris probabil şi dumitale că aici, în Orient, omenirea revine la viaţă...

— Cum nu ! Eu doar am sosit aici în acelaşi timp cu baronul

Dintr-o dată hatmanul ridică vocea :

— L-am alungat azi din fața mea pe emisarul baronului. Drept care el a dat fuga la dumneata... Ascultă ici : te poftesc să mi-l predai !... Nu recunosc autoritatea baronului, am să-i spînzur emisarul de huluba unei harabale.

Ciokan porunci să se mai aducă la masă kumîs. Își lăsa el mustața să-i crească, însă deasupra buzei tot și-o lua puținel cu briciul : i se zări freamătul unui surîs în colțul gurii. Hanul Ciokan purta în seara aceea un halat de mătase alb, cu reflexe opaline ; poate că Ciokan surîde așa, fiindcă-i pare năstrușnic halatul ăsta — are uneori Ciokan o anumită doză de ironie.

— Emisarul, colonele, mi-a înmînat și mie un mesaj din partea baronului. Mesajul către mine se referă de asemeni la instaurarea monarhiei aici, în Orient. Mie, ca descendent dintr-o familie domnitoare, îmi convine pe deplin această aspirație. I-am dăruit emisarului baronului un halat ; el acum, mulțumit de primirea pe care i-am făcut-o, se odihnește, doarme undeva într-un cort. Avem puțini ofițeri, hatmane, de ce să-l spînzuri ? Dacă totuși ții atît de mult la asta, spînzură-l mai bine pe careva dintre cazacii dumitale : tot nu ți-s vinovați ei cu nimic, întocmai ca și emisarul baronului... Sau, în cel mai prost caz, spînzură zece-doisprezece prizonieri.

— Eu acum sînt gata din toate punctele de vedere : aștept iarna, ca să-i văd pe țărani sătui pînă-n gît de bolșevici, și atunci înaintez cu armata mea spre Irtîș. O să decretez mobilizarea tuturor refugiaților...

— Eee, sigur ! Forța unei armate sporește odată cu bătăliile la care ia parte.

Ciokan trage din pipă, are o pipă subțire cît un fir de trestie. Tutunul lui e tibetan : fum mirosind vag a pelin. Cu un zîmbet tot atît de vag, Ciokan îi privește curios pe monahii lama, care însă iau acum în discuție teme comerciale : se plîng că negustorii chinezi plătesc mai prost decît cei ruși și că, pe de altă parte, marfa chinezească n-are nici o trăinicie, „se fărîmițează ca mușchiul de pe scoarța copacilor". Hatmanului au început să-i zvîcnească tîmplele : prea-i plin cortul de miazma lîncedă a pieilor de oaie, prea te îneacă fumul lumînărilor chinezești, rituale.

— Într-adevăr, colonele, puterea trebuie cucerită, nu ne-o face nimeni cadou... Te felicit din inimă pentru hotărîrea pe care ai luat-o.

— De ce nu-i răspunzi la fel și baronului ? Ia spune-mi, Ciokane, așa, în general, ce ai de gînd să-i scrii baronului, cînd vei răspunde la mesaj ?

— Deocamdată, colonele, eu spuneam ce este mai sănătos să faci dumneata, nu mă refeream la baron. Baronul s-a proclamat Hutuhta, deci a devenit sacru, e ca un Buddha...

— D'apăi 'mneata ești mahomedan.

— Proverbul zice : „La vreme de război și de restriște, închină-te oricărui sfînt".

— Ascultă, hanule, de ce ți-ai mutat tabăra așa departe de trupea mea ?

— Fiindcă mi-au spus ciobanii c-a dat o molimă în caii cazacilor de-atît stat pe loc...
Și aici, Ciokan făcu „Hîc !“, îl apucase pe neașteptate sughițul, apoi continuă :
— Nu mă pricep la zootehnie, am încredere în experiența de secole a păstorilor mei. S-ar prea putea ca tratamentul pe care-l prescrie baronul Unghern... Mai dorești puțintel kumîs, colonele ?
Muieri kirghize aduceau iarăși kumîs la masă, dar colonelul plecă. În cort, imediat după ce ieși hatmanul, glasul lui Balihanov se înălță răgușit, spart de furie : pesemne că han Ciokan îi făcea de două parale acum cine mai știe pe cine și pentru ce. Cu pleoapele lor roz, străvezii, jumătate coborîte peste lumina ochilor, mînjii, afară, dormitau priponiți la par.
Hatmanul se îndepărtă, ducîndu-și calul de căpăstru. O oră pe ceasornic merse așa, pînă trecu valea și sosi în tabăra trupei lui. De-atîtea ori își hotărîse să se ducă la Ust-Mongolsk ca să arate cine-i și de tot atîtea ori se întorsese în stepă fără a fi ajuns la Ust-Mongolsk... Iată pentru ce a fost înălțat în grad, iată pentru ce i se dau decorații ! Cîtă nevoie au ei va să zică să stimuleze bravura...
Într-o latură a taberei, nu departe de bălegarul strîns de mongoli acolo mormane, te întîmpinau trei corturi de pînză neagră, zdrențuite : sălașurile negustorilor de opiu și ale prostituatelor. Pe meleagurile acelea, profesia de „mă răstorn la comandă“ n-o socotea nimeni drept rușinoasă. De cu dimineață veneau

deseori în vizită la prostituate monahi lama. Trecuse pe aici în cîteva rînduri și starețul mănăstirii Tanuu-ola, drept care, la fiece vizită a starețului, fusese înjunghiat cîte un berbec lîngă corturile acestea. Noaptea soseau călări aici nu puțini ofițeri chinezi, ca să fumeze opiu. Cazacii însă veneau ziua-n amiaza mare și apoi, de ce — de ne ce, se duceau cu femeile în stepă, prin peliniș.
Ofițerilor chinezi nu le zăreai decît doar frunțile : își țineau mîna la ochi, nici măcar nasul nu li se mai vedea ; ghiceai de îndată ce era cu ei : arătau buhăiți la față, nedormiți, și toți — cu guri mici, ciudat de mici. „De asta mănîncă ei atît de puțin ?“ se întrebă hatmanul, pătrunzînd în unul din corturi.
Cu gesturi deosebit de ceremonioase, o femeie sulemenită, mongolă, îl pofti numaidecît la plimbare cu ea prin stepă, spunînd : „Darmîs !“ și-i traduse pe loc : „Haidem acolo !“ El o dădu deoparte. Ea atunci se ghemui din nou lîngă vatră, să țină aprins focușorul la care trebuiau încălzite pipele cu opiu.
Lungit jos chiar la intrarea în cort — un cazac cîrn cu mustață stufoasă, roșcată ; drept căpătîi, harnașamentul lui așezat reglementar ; fornăia din greu cazacul, dar nici că izbutea să doarmă adînc, degeaba-i mai lucea de sudoare năsucul. Făcu ochi mari de îndată ce-i puse hatmanul mîna pe umăr și se tîngui :
— Crăp de ciudă, nu alta !
Hatmanul îl întrebă : de ce ? Cazacul : Că s-a abătut pe-aici, să vadă cumu-i chiolhanul la chineji, „ziceau să mă-mbăt odată și eu cum

se-mbată ei, da'opia asta, văd, nu-mi face nimic".

— Să visezi frumos, măi, nu să te-mbeţi, îl corectă hatmanul şi-i ordonă să spună mongolei pe limba ei că vrea şi el, hatmanul, o pipă.

Cazacul îi puse în vedere :

— Cui vine aici întîia oară, ăştia îi dau mai întîi să fumeze opie amestecată cu o buruiană, *ubur* îi zice buruienii, să nu rămîie omul tehui de cap. Numai după ce te deprinzi îţi dă opie goală.

Hatmanul se răsti în timp ce-şi descheia tunica şi trăgea spre el o pernă :

— Ia mai du-te naibii ! Zi-i să-mi dea cu buruiană de-aia.

A doua zi după ce plecă hatmanul, han Ciokan îi convocă la el pe maimarii bailor, pe monahii lama şi pe hogi. El luase loc în faţa cortului, aşezîndu-se pe stîrvul unei iepe chiar atunci tăiate (din iapa asta urmau să se înfrupte la masă, mai pe urmă, toţi cei convocaţi de Balihanov, dar mai întîi, înainte de ospăţ, aveau datoria să asculte un discurs al hanului).

Baii (dintre care unul singur nu avea sprîncenele colilie), monahii lama (cărora de belşugul bucatelor alese ce fermentează în burta lor, li-s buzele sumese precum stă răsfrînt în sus acoperişul unei pagode), hogii (ăştia, în semn de doliu, nu-şi spală niciodată albele turbane), aşadar toţi cei veniţi să asculte cuvîntarea hanului şedeau roată în jurul lui şi roata aceasta de bărbaţi cuvioşi semăna cu un

iaz ; pentru că aşa cum la vreme de arşiţă te răcoreşte binecuvîntata iazului apă, tot astfel ceea ce va cuvînta hanul va alina suferinţa omenească pricinuită de război. Ascultătorii îşi ţineau mîinile pe genunchi în aşa fel, încît să li se vadă bine degetele, ceea ce are tîlcul următor : întrucît mintea lucrează mai repede decît degetele, ea se apleacă în faţa înţelepciunii şi i se supune precum îngenunchează cămila în faţa celui ce va s-o încalece şi s-o mîne.

Ciokan vorbi fără grabă : se trudea să reproducă pe de rost frazele pe care şi le notase în ruseşte pe o fiţuică :

— Din stepele unde azi turmele noastre sînt la păscut de cei care ţin partea culorii roşii, mi-a sosit ştire cum că... ăăă... Dară şi lupului îi place cînd se înroşesc frunzele toamna şi cerul se face cer de toamnă, că toamna oile-s grase, nu mai au sprinteneală să fugă. Într-adevăr aşa este, ştiu eu bine, doar sînt han...

— Da, tu eşti han, eşti cel mai mintos din noi toţi, confirmară într-un glas monahii lama, hogii şi maimarii bailor, apăsîndu-şi cu palmele genunchii.

— Veşti scrise mi s-au trimis din stepă, înştiinţîndu-mă cum că ruşii pornitu-s-au cu flamurile lor roşii înspre Mongolia. Aşadară nu le este lor mare lucru să ne ia turmele, că ei vin dimpreună cu alţi ruşi care-s fugiţi de prin puşcării şi, fugind, au furat armele temnicerilor. Ce-i drept, este anevoios drumul

vara și toamna prin pustie, însă iarna puștile acelea scurte și groase care le au ei, o minută numai de prind glas, răpun mai mulți oameni decît am eu dobitoace în toate turmele mele. Că iarna rușii își aburcă pe sănii puștile acelea ale lor scurte și groase de le zice mitraliere, pun săniilor pînze roșii — ăsta le e steagul, se-ncalță cu schiuri și hai : cu săniile și schiurile lor pot străbate-n fugă într-o singură noapte toată întinderea de zăpezi din pustiul Gobi ; și-apoi dimineață trag cîntece, omoară lume și ne mănîncă oile... ăăă... Drept aceea, Marele Hutuhta, Maiestatea-sa imperială baronul Roman Unghern, presimțind că va fi război, ne poruncește să strîngem oaste, ca să putem ține piept dușmanului.

— E bine oaste, încuviințară monahii lama și hogii.

Monahii lama au buze late, cărnoase, ei sînt mari mîncăi ; hogii, la rîndul lor, zadarnic nu-și spală turbanele — ei, și ce ? dacă te lași murdar, înseamnă smerenie ? Ori au să plece cumva hogii și monahii lama să înfrunte ploaia de gloanțe a acelor puști scurte și doape ca niște dovleci, de le zice mitraliere ? Ba au să se ducă toți care-ncotro să-și facă rugăciunile și-apoi au să apuce drumul spre corturile negre unde nu vor mai fi ruși, fiindcă rușii atunci vor fi la război. Muierile din corturi, aceste „mă rostorn la comandă", au învățat multe de la ruși ; dealtfel, știi, e și măgulitor pentru unii să aibă a face cu ele după ce rușii le-au... Cel puțin așa se exprimase unul

dintre bai, om cu buze subțiri și uscate ca piciorul vrăbiei („i s-au uscat buzele de-atîtea oi cîte are întruna de numărat, susținea monahul Cia").

— ...O mie de cai și o mie de călăreți tineri le-am dat noi rușilor pînă acum. Mai mult nu le mai dăm, chiar dacă și-au pus alt țar. Cazacii mereu își aleg alt țar și pe urmă șed, așteaptă. Așteaptă pesemne să le crească mari plozii cîți i-au făcut cu de-alde astea de „se răstoarnă la comandă", asta așteaptă ei : să se ducă la război odraslele în locul lor... Cu scîrna de cazaci cîtă s-a strîns în jurul căruțelor, poți îngrășa întreg deșertul Gobi...

Ca un lup rînjea baiul care răspunsese în felul acesta. Și toți ceilalți bai, cum ședeau ei roată în jurul hanului, aveau acum același rînjet de lup :

— Cazacii ? Niște căcăcioși !

— Ca și hatmanul lor !

— De ne-om întoarce în stepa noastră, cine știe ? poate că rușii nu ne-or căsăpi tot așa cum ne-au căsăpit aici cazacii. Mai lesnicioasă-i pocăirea decît să porți război.

Atunci hanul Ciokan Balihanov grăi astfel :

— Pe lîngă veștile ce v-am spus c-am primit, mi s-au mai adus din stepă și niște hîrtii : le-au lăsat rușii lipite pe stîlpi de telegraf sau le-au agățat în crăpăturile din scoarța mestecenilor. Trei hîrtiuțe de-astea avem. Scrie în ele cum ne putem întoarce la ruși : cît anume am avea de plătit pentru asta și ce s-ar cuveni să ne plătească și ei nouă.

Monahii lama și hogii se împotriviră :

— N-avem nevoie ! Rușii mint ca o muiere beată de kumîs. Multe mai rabdă hîrtia !

— Baii în schimb, stînd fiecare pe țolincul lui de lînă bătută, începuseră a nu-și mai afla stare :

— Monahii atît știu : ce cred ei ! Da' uite că trebuie să te mai și pricepi a neguța și să ajungi a te învoi din preț.

Însă nici baii pînă în cele din urmă nu mai voiră să ia în seamă îmbierile din hîrtiile rușilor.

După asta, se apucară cu toți — bai, monahi lama și hogi — să ospăteze. Mîncară iapa.

Rîgîind întruna, sătui, baii, monahii lama și hogii plecară apoi, unii să-și facă rugăciunile, ceilalți să-și vadă de turme. În străini, fînețele nu-s îmbelșugate ca la ei pe malurile Irtîșului sau prin vîlcelele umbroase de-atîta verdeață și pline de mireasma ierbii. Ceaiul chinezesc este el verde și are aromă, ce-i drept, dar nu-i tot atît de concentrat și de tare ca „N-rul 42", care-i Ceylon veritabil.

Pe de altă parte însă, baii, avînd ei neveste, ciobani, turme — cugetau ; și cugetau mai adînc decît hogii și monahii lama. Așa încît peste cîteva zile, ducîndu-se din nou la han, îi spuseră :

— Ia citește-ne ce anume scriu rușii.

Era o hîrtie albastră, groasă, din aceea în care se învelesc căpățînile de zahăr (aha, înadins au tipărit pe hîrtie de-asta groasă : ca să n-o rupă vîntul). La mijloc, de sus pînă jos, linie. De o parte a liniei — rusește de cealaltă, în limba kirghiză. Începea așa : „Tovarăși muncitori ai stepei !" La sfîrșit : „Președintele Statului-Major Revoluționar al diviziilor de stepă — Vasili Zapus". Cele trei hîrtii erau la fel toate : buchii rusești masive și rotunde ca locomotivele ; alături de ele — scrisul kirghiz, firav ca iarba cîmpului toamna.

Hanul dădu să citească scrisul kirghiz. Baii :

— Nu ! Zi-l pe cel rusesc.

Monahii lama și hogii nu erau de față, își făceau rugăciunile.

Sînt veșnic jilavi mînioșii munți ai Mongoliei, au nădușit pîn-la piele de crîncen ce-și încoardă mușchii. Melancolice, stelele scriu cu alb-lăptos fila cerului. Și totuși de pretutindeni urcă din pustie spre culmi secetoasa respirație a stepei. Lîncezeala ei își pune pecetea pe orice se află aici, în munți : steiuri, turme, păstori ; stepa n-are oameni, are numai ciobani și ciurdari. La munte-i pe dos decît acasă în izbă : oricît de sus te-ai cățăra, nu dai de mai cald.

Ardeau în munți peste tot focurile aprinse de căzăcimea pornită în bejenie. Jucînd cărți, cazacii își puneau la bătaie, drept bani, ibovnica — erau cu ei în bejenie destule muieri. Pe fiecare dintre cazaci „a lui" îl întreabă neîncetat : „Cînd ne-ntoarcem acasă ? Nu mai este mult pînă atunci, da ?" Închipuindu-și că muierea moare și piere de dragul bărbatului viteaz, fiecare dintre cazaci abia așteaptă să se avînte-n luptă. Cel mai îndrăgit de căzā-

cioaicele bejănite este cel ce le răspunde: „Da' cum să nu? Ca mîine!" Pe ăsta-l giugiulesc ele chiar și de-l văd că pică de somn; el mai-mai n-are nevoie să cîștige-n cărți o femeie.

Astfel de gînduri îi trec prin minte hatmanului în timp ce-și inspectează detașamentul. Ar trebui luată, în sfîrșit, ofensiva, dar Ciokan numai cît flecărește mereu despre asta, și atît. Eserii (social-revoluționari), de promis i-au promis ei hatmanului c-au să arunce vaporul în aer, dar s-or și ține oare de cuvînt? Și chiar de s-or ține, ce folos? El trebuie acum să plece la Ust-Mongolsk și-i vine teribil de greu. S-a lăudat bailor cîndva (sau poate numai hanului? Nu-și mai amintește) că a avut curaj într-o zi să treacă prin oraș. Mintea firește. Însă i s-a și dus vestea numaidecît cum că s-ar fi plimbat în plin centrul Ust-Mongolsk-ului, pe strada Skobelevskaia, cu sabia la șold și cu epoleții lui de aur pe umeri. Și că marinarii, luîndu-i urma, porniseră în goană după el prin stepă, chiuind ca la nuntă și trăgînd asupra lui cu mitraliera, că ei — cică — săriseră grămadă într-un automobil de-al lor, albastru. Numai că după cîtva timp li s-a împotmolit automobilul în nisip... Iată-așa se născuse legenda asta!

Hatmanul e om sobru. Și milităros. Dar aici, între kirghizi, cui să pretinzi disciplină, cui poți cere să nu întreacă măsura? Kirghizilor le place patosul, grandilocvența, ei cînd vorbesc, parcă declamă hexametri.

A medita, asta-i cel mai greu din toate — conchide hatmanul întru sine. Cel mai ușor este să treci la fapte. De aceea dă ordin:

— Șaua pe calul meu!

Ciokan Balihanov:

— Pleci departe, hatmane?

— Mă duc să pun bazele unei dinastii mongole.

— Dinastia împăratului Ciokan?

— Te-am pupat, iubitule, *orvoar!*

— Te pup, hatmane...

Zapus ținea o dare de seamă la Căminul Popular. Citea cu glas tare tot ce-și notase pe hîrtie: În preajma pădurii Dolon au apărut „verzii", șeful lor este un oarecare conte Stroganov. Județul Ust-Mongolsk a rămas în urmă cu predarea produselor agricole. În acest județ, locuitorii mai în etate uneltesc: stînd pitiți acasă la ei îndărătul gardurilor de uluci nalte cît toate zilele, se roagă lui Dumnezeu să-i scape de puterea Sovietelor; în sipetele lor mari, cît toate zilele și ferecate în fel și chip, ce găsești la fund, învelit bine în cîrpe! Portretul țarului Nikolai. Bine-nțeles, ei își pun nădejdea în contele Stroganov. Mai mult: Serviciul secret de informații aduce la cunoștință că în județ există preoți monarhiști și de asemeni fabricanți de rachiu clandestini și deplînge în rapoarte confidențiale faptul că la Casele de lectură nu vin ziare și cărți... Ar cam trebui strînsă-n chingi Poșta...

Pe Mironov, președintele Sovietului local, acest ultim punct al dării de seamă, Dum-

nezeu să-l mai știe de ce, îl indignă din cale-afară. Slab țîr, ochi lăcrimoși, privire sfiită, Mironov ăsta nici că se hotăra odată să șadă pe scaun lîngă Zapus, se tot ridica, zicînd : „Las' tovar'șu !, mai bine stau în picioare". Acum izbucni :

— I-auzi, sări-le-ar ochii, ce tot îndrugă äia de la Casele de lectură ! Ei nu vor să știe de haosul economic care-i azi la noi...

Astupînd cu palma filele dării de seamă, Zapus îl întrebă :

— Dar dumneata, tovarășe Mironov, știi cumva că aici la voi doi președinți au fost rupți bucăți de o explozie și că mie mi-a găurit umărul un glonte ? Aici este necesar să impunem cea mai strictă disciplină revoluționară. Or, în oraș, starea de spirit revoluționară — slăbuță. Tare slăbuță.

— Da, cam slăbuță, oftă Mironov.

— Trebuie neapărat întărită.

Drept răspuns, Mironov oftă din nou. Se temea să nu-l fi turnat cineva lui Zapus că el, Mironov, avea grădină de zarzavat „particulară". Se justifică scărpinîndu-se în creștet ușurel și foarte semnificativ :

— Păi, dacă-i război, sări-le-ar... Că măcar că s-au stîrpit clasele sociale care...

Lui Zapus îi trecu prin gînd fără să vrea : „Ăsta negreșit trebuie schimbat, o să ținem alegeri noi !" și, ca să-și dea mai bine seama ce-i cu acest Mironov, îl rugă să-i istorisească amănunțit cum de izbutise el nu prea demult, împreună cu numai doi ostași roșii, să lichideze o șleahtă de „anarhobandiști", cum le

zicea Mironov, în număr de 40 de inși, pe unii împușcîndu-i, pe alții arestîndu-i. Acest caz urma să fie anchetat chiar în ziua aceea la tribunalul special al diviziei, președinte al tribunalului fiind însuși tovarășul Zapus.

Mironov, pe scena Căminului Popular, lîngă Zapus, începu să povestească :

— Mai întîi și-ntîi mașina...

Între timp, Zapus își vîra în servietă filele cu darea de seamă. Dădu în servietă peste o tăietură dintr-un ziar, o știre ; luase cu el la Cămin peticul acela de ziar, fiindcă voia să adauge știrea la cele ce-și notase în darea de seamă : *„Comandantul detașamentelor albgardiste din nord-vestul Mongoliei este hatmanul Trubîciov, ucigașul atîtor muncitori și țărani siberieni. Tovarăși ostași ai Armatei Roșii..."* Cînd colo hîrtiuța — boț în servietă, Zapus la Cămin uitase de ea. Sau poate că se răzgîndise...

Mironov, cu mîna la gît, sfios :

— Tovarășu' Zapus, mai bine hai fuga cu mașina la cărămidărie, la miting.

Luîndu-l cu el în mașină, Zapus îi ceru să istorisească mai departe cum și ce a fost cu șleahta. În vreme ce Mironov istorisea, șoferul — unul cu ochi negri, iuți — mereu întorcea capul îndărăt spre președinte și rîdea mut, cu gura la urechi.

— Vezi de ne răstoarnă ! îl apostrofă Mironov.

Șoferul către Zapus :

— A dat buzna cu mașina în bandiști. Să nu fi fost mașina...

Epizod scurt, fără complicații : *Anarhobandiștii* abia poposiseră într-un sat, noaptea, cînd numai ce se năpustește asupra lor un camion cu prelata pusă. „Pe la mărgini de sub prelată, ieșeau în afară cîteva vîrfuri de pari, să semene a țevi de mitralieră, și noi zbieram : Treci în față ! Aia, ce să mai facă ? Treceau cîte doi în fața farurilor. Pe care i-am văzut mai blajini la mutră, pe loc i-am împușcat : poți să vîri patruzeci de inși într-un singur camion ? Am luat numai copii. Aștia, sări-le-ar și răsări-le-ar, gîndeau c-om fi vreun batalion care-am împresurat satul."

— Grozav ! exclamă Zapus.

— Grozav, ce-i drept, se declară Mironov de acord.

Sticlindu-și dinții, șoferul confirmă :

— Eee ! Păi asta-i Rusia : grozavă...

Mașina trecea acum prin piață, unde țipenie de om, prăvăliile kirghizilor — goale ; rătăceau prin piață de colo-colo, cu coada-ntre picioare, niște cîini hămesiți.

...Ținîndu-și discursul la cărămidărie, Zapus nu stărui asupra revoluției sociale și nici asupra împărțirii pămîntului la țărani. Muncitorilor de aici le sta pe suflet altceva (chiar dacă el nu-și dădea bine seamă ce anume). Ei numai cît se strîngeau din ce în ce mai mult în jurul șubredei mese pe care se urcase Zapus. Văzute așa, de sus, șepcile lor aduceau a cărămizi ciobite ; cînd repetau vreo expresie a lui Zapus, fălcile lor se mișcau anevoie de parcă mestecau lut.

Fără să știe de ce, lui i se păruse că, după ce va termina cuvîntarea, n-o să audă aici ca peste tot în alte părți reproșuri că prea-i puțin ce se dă pe cartele, că nu mai găsești nicăiri îmbrăcăminte și încălțăminte, că va să zică degeaba a fost desființat comerțul particular. Și lucrurile se petrecură întocmai cum i se păruse lui Zapus. Însoțindu-l pînă la automobil, cărămidarii îl împresurară și mai deaproape ; unul dintre ei, un kirghiz, strigă aprobativ :

— Așa-'șa !

Dintr-o dată alte voci răpăiră uscat, trosnit — aveai impresia că se năruia o stivă naltă de cărămizi bine coapte-n cuptor :

— Uraa !... Așa, Vaska... ! Dă-i-nainte !

De la miting, Zapus — repede cu mașina pînă foarte aproape de sediul Serviciului Special, unde-l lăsă pe Mironov care trebuia să facă acolo depoziție în legătură cu „anarhobandiștii", și-apoi îndărăt la Căminul Popular, să-și ia servieta : din grabă, o uitase pe scenă, pe masă.

Ușa din față a Căminului — vraiște. „De nu mi-o fi ciordit careva servieta", se îngrijora Zapus mereu. În sală — nimeni. Brînci în fugă scaunele care-i stăteau în cale. Trase lîngă scenă un taburet, încălecă rampa, se văzu, în sfîrșit, dincolo, pe scenă. Pe un scaun la masa pe care se afla servieta : o femeie.

— Mă scuzați, servieta-i a mea, îi spuse Zapus.

— Știu.

Grosuțe sprîncene mai are femeia asta ! Părul însă, pesemne că ea nu voia să i-l zărească ni-

meni : purta pe cap o broboadă galbenă de cașmir, legată larg — la orice mișcare, broboada îi juca pe cap ca bluza la piept. Brațe goale pînă deasupra coatelor ; la încheietura coatelor, înăuntru — cîte o cută mică, trandafirie.

— Nu mă recunoașteți ? întrebă necunoscuta.

Voce joasă ; ai fi zis : grosuță ca și sprîncenele.

Zapus :

— Cînd ai intrat aici ? Ori ești actriță la cămin ?

Din buzunarul hainei ei ieșea la iveală capătul unui tenculeț de file scrise : „Rolul", presupuse Zapus.

— Joc într-o piesă. Te-am așteptat mult timp afară, la intrare. Și cînd dumneata și tovarășul Mironov...

— Dădusem dispoziție să nu intre nimeni.

— D-apăi eu, Vasili Antonîci, eram afară, la intrare. Și pe urmă, cînd te-am văzut că pleci fără servietă, zic : „Bun, va să zică se întoarce". Te opream eu să vorbim, dar mi-a fost frică de Mironov.

— De Mironov ? De tovarășu-ăsta ?

Albă mai e la față femeia asta, nu umblă deloc prin soare pesemne ; Zapus deci s-ar fi cuvenit să-și amintească figura ei. Totuși, clătină din cap, tăgăduind :

— Nu-mi amintesc de dumneata.

Neascunzînd că se simțea ofensată, femeia împinse servieta spre el, pe masă. El se așeză pe un scaun alături și privi lung durduliile brațe ale femeii, cum se sprijinea ea în coate

pe masă ca înadins. Necunoscuta surîse. I se arcuiră buzele, oarecum luminîndu-i întreagă figura. Sta acum cu pleoapele coborîte, se uita pe sub gene de parcă-și contempla surîsul.

„Mda ! Femeie..." cugetă Zapus și-și scoase boneta.

— Eu-s Olimpiada... A prescurăresei.

Lui Zapus îi cam veni sîngele în obraz :

— Ești fata prescurăresei ?... A, așa... Ei, și ce mai face mama ? Bine, sănătoasă ?

— Slavă domnului ! Aici la noi e liniște acum.

— Liniște ?

Roși Zapus din nou și, cu ochii țintă la buzele ei, repetă uimit :

— Liniște ?

Ea își luă mîinile de pe masă, dar Zapus, în loc să remarce acest gest, observă numai că obrajii Olimpiadei se învăpăiau ușor și că lungile ei gene se înălțaseră dintr-o dată, ca o bătaie din aripi, spre aceleași mereu negre sprîncene ale ei de odinioară.

— Da, liniște, insistă Olimpiada. Absolut nimeni care să ne...

El izbucni în rîs. Ea :

— Mi-e rece. Mă simt mai bine în camera actorilor, este un divan acolo.

Brusc, apucîndu-și cu două degete servieta, drept care masa oscilă alarmant, Zapus îi dădu ajutor Olimpiadei să coboare de pe scenă și totodată îi spuse :

— M-așteaptă mașina, am un miting.

La ușa dinspre stradă a Căminului, Olimpiada îi strînse mîna repede și plecă foarte

grăbită, se îndepărtă imediat, ținînd drumul de-a lungul trotuarului de scînduri.

„Ce-ar fi să-i spun c-o aștept să vină mîine la mine-acas' ?" se întrebă Zapus și în aceeași clipită servieta începu să-i lunece dintre degete. Șoferul sări, prinse ca din zbor servieta, plesni cu palma-n ea și apoi, aruncînd o privire-n dungă spre Olimpiada care se tot îndepărta, exclamă :

— Pupuicăăă...

Totuși lui Zapus îi făcu plăcere exclamația șoferului. Din mașină o mai petrecu puțin cu ochii pe Olimpiada. Șoferul, demarînd, adăugă furios :

— Tăiat fărîme-fărîme ar trebui ăla, nu pus la zid !

— Care ăla ?

— Bărbat-su. Anarhobandistul de Trubîciov.

— Al cui bărbat, omule ?

— Al ăsteia, na, ia uite-o ce mai joacă din șolduri ! răspunse șoferul.

Zapus scurt :

— Oprește !

Ea, pe trotuar, întoarse capul și zîmbi încîntată. Zapus dădu fuga la ea :

— Nu cumva te-am mai văzut vreodată ?

— Nu.

— Mă gîndeam : O fi cîntăreață. Poate c-ai dat vreun concert și...

— Nu. Niciodată.

— Va să zică ești soția lui...

— Da.

— Și-ai vrea să... ?

— Doar ți-am spus că doar la dumneata venisem.

Cînd, reluîndu-și locul în mașină, Zapus îi ceru cu glas autoritar șoferului să pornească din nou, șoferul se răsuci îndărăt spre volan, înciudat. Mașina porni glonț spre cheiul rîpos la care acostase „Sfîntul Andrei Apostolul".

Și neîncetat luau ființă și înfloreau pe străzi aceleași trîmbe de praf aurii, de culoarea pielei goale. Bălăbănindu-și ugerele, vaci și iar vaci plecau la păscut în stepă. Boi cu coarne țapoșe cărau la tîrg un fîn înmiresmat de te da jos. Răzlețe, cu priviri mucalite, cămile ici-colo călcau mare prin nisip, iar în timpul acesta un pod umblător plin de cai și cazaci scîrțîia din toate încheieturile traversînd Irtîșul ca să-i ducă pe cazaci la instrucție pe malul dimpotrivă.

Kirill Miheici îl făcuse cu ou și cu oțet pe șeful de echipă al binalei. Își pusese-n gînd că, pentru cele șaptesprezece biserici pe care le avea de construit, să-și tocmească șefi de echipă originari din ținutul Dolon, acolo-s oameni și vînjoși și aprigi la treabă. După asta, trecuse pe la tăbăcărie : cînd argăsesc pieile, ăia, dacă nu faci ochi mari, strică toată lîna. Ieșind apoi din oraș, trăsese o fugă, că tot era călare, pînă la cărămidărie : se coceau strașnic cărămizile în vara aceea, era mereu vreme caldă, o să fie toamnă cu belșug. La cărămidărie îl înștiințase pe unul din lucrători, Bikmulla, c-o să-i mărească simbria.

Acum se întorcea acasă flămînd, năduşit, dar întru totul satisfăcut. Din mers dădea jos din cînd în cînd clăbucii de spumă de pe greabănul calului. Calul atunci trăgea cu un ochi îndărăt spre stăpîn-su şi foräia.

Acasă la Kirill Miheici în poartă — dulgherul Gorcişnikov, cu o hîrtie în mînă. Gorcişnikov — desculţ, capul gol, cămaşă verde, plină de praf ; la piept, o fundă roşie.

— La muncă, la muncă ! glumi Kirill, bine dispus.

Gorcişnikov îi întinse hîrtia :

„Comitetul Executiv al Sovietului de deputaţi M.T.S. şi C. ai judeţului Pavlodar înştiinţează prin prezenta pe cetăţeanul K. Kaceanov (...) să-şi restrîngă spaţiul locativ, două din camerele casei sale fiind repartizate tov. Vasili Zapus, comisar al detaşamentului special.

Anul (...), luna (August)...“

Cu aerul că vrea să-şi îndrepte pălăria pe cap, nu să se ia cu mîinile de păr, Kirill Miheici înălţă ochii spre ceruri. Pe unul dintre parii nou-nouţi ai porţii văzu bătut în cuie un steag roşu. Zîmbi acru, îi jucau fălcile sub piele :

— Nu puteau... măcar să-l prindă-n cuie ca lumea... Uite-l s-a şi strîmbat.

Păsării, providenţa i-a hărăzit aripi ; omului, cal.

Oriunde se ducea Kirill Miheici, se şi pomenea că-i iese-n cale, ivindu-se grabnic dintr-un mare rotocol de praf roz-gălbui, calul fostei poliţii judeţene, „Suveran“. În curte la Kirill

Miheici, „Suveran“, nesinchisindu-se că-l vedea stăpînul casei, călca în picioare, împrăştia şi strivea sub potcoave orice bucăţi de cărămidă care încă mai puteau folosi la ceva, orice scîndurele pentru aştereală puse cu grijă deoparte... La fel intra şi Zapus în biroul lui Kirill Miheici : ca un cal în ogradă. Şi tot fără să-i pese de proprietar. Mustăcioară, buze rumeioare ca o fată, boneta pe-o parte ca o floare-n păr — aşa trecea Zapus zilnic pe lîngă Kirill Miheici fără să-l învrednicească nici c-o privire ; şi detunau duşumelele sub paşii lui mai rău decît sub copitele unui cal...

Kirill avea de întins pe masă în birou planurile a şaptesprezece binale : el face biserici, biserica nu-i — de-o pildă — porumbar, s-o construieşti la voia întîmplării, planurile a şaptesprezece biserici nu-s o fiţuică s-o poţi vîrî, păturită, într-o cutie de chibrituri goală. Cînd colo, pe masa lui din birou — ploaie de afişe şi de apeluri către popor, tipărite, şi toate cu litere de-o şchioapă, rotunde ; la fiece cuvinţel din hîrtiile acestea, parcă-ţi miroase a cozonac, îţi lasă gura apă.

Se întoarse Kirill Miheici în odăiţa lui (care fusese mai înainte a Olimpiadei, însă acum el, strîmtorat, o scosese de aici pe Olimpiada, înghesuind-o cu lucrurile ei într-o altă cameră, ce-i drept mai mare) şi o găsi pe nevastă-sa, Fioza Semionovna, şezînd pe vine în faţa scrinului, cu un pahar la gură : un stacan din cele mari, de bere. În stacan, rachiu. Jos pe duşumea, lîngă unul dintre dolofanii genunchi ai

Fiozei — o hîrtioară. „Iarăşi îi scrie arhitectul ?“ Fioza, de spaimă, se cutremura.

Nici un răvaş. Proclamaţie către femeile muncitoare.

Fluturînd cu profundă indignare proclamaţia şi arătînd cu astă hîrţoagă spre sticla de rachiu, Kirill Miheici se-apucă să-şi bruftuie consoarta :

— Fi'ncă te-am luat să fii în rînd cu lumea, de-aia umbli tu să mă vîri de viu în mormînt ? Tot neam de-al tău ai rămas, parşivo ! Neam al dracului, căzăcesc... Tragi la măsea, ai ? Da', mă rog, ce amaruri pofteşti adică să-ţi îneci în băutură ? Ba te prind cu ţidulă din partea arhitectului, ba din partea comisarului...

Fioza Semionovna, presimţind că iarăşi se abate asupra ei grea cumpănă, izbucni în plîns. Bărbat-su îi mai făcu vreo două reproşuri, apoi, scuipînd cu lehamite, o întrebă :

— Mult mai are comisaru-ăsta pînă să se cărăbănească de la noi ?

Ce să alegi din bolboroseala unui om beat ? Fioza, drept răspuns, îngăima :

— De un' să ştiu eu, Kirill ?

— Da' hîrtia asta cin' ţi-a dat-o ?

— Nu... Am găsit-o. Ziceam, poate ne-o prinde bine la ceva.

— Ne-o prinde ! o îngînă el, urmărindu-şi o anumită idee. Apoi : Zici că nu ţi-a mai spus nimic ? Da' n-ai stat de vorbă cu el ?... Hai, spune-odată !

De lîngă scrin, Fioza — doar o mormăială gravă de om beat turtă. Dospeau în ea laolaltă şi rachiu şi nişte năluciri care-o dogoreau. Pe

fereastră, se vedea cum trece prin curte o cioară călcînd rar şi legănîndu-şi ciocul în sus şi-n jos în cadenţa paşilor. Iar Fioza continua să mormăie :

— 'abar n-am de nimic... nu mă mai năuci şi tu atîta... Lăsaţi-mă toţi în plata Domnului, daţi-mi pace...

Numai că, imediat ce Kirill Miheici ieşi din cameră clocotind de supărare, Fioza Semionovna, luînd de jos proclamaţia pe care o boţise în pumn bărbat-su, se mută de lîngă scrin, se trase la fereastră. Puse hîrtia pe unul dintre dolofanii ei genunchi şi se apucă s-o netezească.

Afară în curte, cioara, cu o boantă zbatere din aripi, zburase mai încolo, pe-o bîrnă ; acum, de pe bîrna aceea, privea cu aer neîncrezător cum sta la geam o fiinţă omenească rozalbă care (parte femeiască, desigur), punînd buza ca un copil şi lungindu-şi gîtul de i se destindeau plinuţele cute de grăsime de sub bărbie, nu-şi mai lua ochii de la un om cu moţul galben — un om care sta în picioare lîngă calul lui. Cum s-ar zice — Zapus.

Cînd să iasă Kirill Miheici pe poartă, îl şi luă în primire Sajenova, generăleasa. Îl apucase de braţ, îl invita cu glas răstit :

— Hai cu mine în casă, drăguţă... Hai mai iute ! De ce n-ai mai dat pe la noi ? Îţi faci păcat.

Şi după ce intrară amîndoi în antreu la ea, femeia se opri. Din mătăsurile în care-şi înfă-

șura colțuroasele-i ciolane, răzbea miros de naftalină. Un capăt al șalului gri, pufos, i se tîra pe podele.

— Ce se mai aude ? Nu se pune cumva la cale vreo noapte a Sfîntului Bartolomeu ?

Kirill Miheici, moale :

— Cin' s-o pună ?

Mătăsăria cu duhoare de naftalină se alătură de el mai să-i ia în răspăr părul pieptănat lins (el — cîrmirea nasului într-o parte) și îi șopti la ureche :

— Bolșevicii ăia... de pe vapor... Cică-i cheamă pe kirghizii din stepă să ne hăcuie.

— Aș ! Eu îi știu bine pe kirghizi. Dacă n-are motiv... kirghizul nu face nimănui... nici un...

— Ba habar n-ai dragă... Las' că știm noi ce știm...

Pe urmă, cu voce groasă, răstită, în timp ce-și netezea șalul la piept :

— Fii sincer : cînd o să se țină congresu-ăla al lor ? Am doi băieți, amîndoi răniți... Și o fată. Îți dai seamă ce simte în cazu-ăsta o mamă ?

— Clar.

— Ei, atunci uite : capul răutăților, comisarul, stă la tine ; prin urmare tu nu se poate să nu știi cînd o să fie congresul lor.

— D-apoi eu, zău dacă...

Sajenova, energic și de sus :

— Dacă nu știi, află ! Urgent. Află și vino să-mi spui. Stă ăla în casă la tine sau nu ?

— Da, la mine.

— Dibăcește-i intențiile. Ia-i urma pas cu pas și citește-n gîndul lui ca-ntr-o carte deschisă.

După care, întredeschizînd ușa unei camere — ton duios :

— Cea care șade pe canapea e fiică-mea, Varvara. Pricepi ?

— Clar.

Ștergînd de praf cu capătul șalului cizmele lui Kirill Miheici, genărăleasa îl conduse în cameră, îl prezentă :

— Vecinul nostru, Kirill Miheici Kaceanov. Constructor. Are o casă în lucru.

— Pentru mine personal, preciză Kirill Miheici. Cu etaj.

Feciorii Sajenovei, cei doi ofițeri, jucau cărți. Lăsară cărțile din mînă, ziseră din vîrful buzelor, neglijent, că le pare bine de cunoștință. Cu vocea ei subțirică, fata începu numaidecît să-l întrebe pe Kirill Miheici ce-i cu comisarul, iar el îi spuse că-i greu să-ți dai seamă dintr-o dată ce zace în sufletul unuia picat de pe alte meleaguri și că el, Kirill Miheici, nu știa absolut nimic despre Zapus — adică de unde anume-i individul ăsta și de ce a venit la Ust-Mongolsk.

Fata purta un șal la fel cu al mamă-si, însă verde, și avea brațe mai albe decît Olimpiada, și mai subțirele.

Kirill Miheici luă loc lîngă cei doi ofițeri, să chibițeze ; după ce răspunse politicos la cele ce-l întrebau ei, întrebă și el la rîndu-i :

— Dacă, să zicem, vin bolşevicii la putere, oare o să mai fie voie la noi să se construiască biserici ?
— Aleluia, îl asigură unul dintre cei doi fraţi.
— În nici un fel de stil ?
— În nici unul.
— I-auzi !
Bubui glasul generălesei :
— Au să ne hăcuie pe toţi pînă la ultimul. Nici de montă n-au să lase...
Fiica Sajenovei, cu vocea ei subţirea ca un fir de borangic :
— Vai, mămicoo !
— Afară de prostime, natural... Ferească Dumnezeu să ai a face cu prostimea ! Li s-a dat frîu slobod golanilor. Amarnic o să vă mai căiţi ! Ehe, dacă...

Noaptea — noapte, dar Kirill Miheici nu reuşea să dea geană-n geană. În pat lîngă el, nevastă-sa întruna se răsucea, rigîind şi trăsnind a rachiu. În camera Olimpiadei — lampa aprinsă şi se auzea bîzîind acolo o balalaică. Dinspre bucătărie venea iz de ciorbă de varză ; şi de aluat pus la crescut.
Ieşi din casă aşa cum se afla, în indispensabili şi cămaşă. Începu să se învîrtă încet, fără noimă, prin binaua din curte. Amintindu-şi că zidarii nu veniseră de trei zile la lucru, îşi mai făcu sînge rău şi dintr-asta. Se zvonea că s-au distribuit arme zidarilor şi că ei de-acum înainte or să se numească Gardă Roşie.

Ia uite : a rămas deschisă poarta ; intră careva, fură din scînduri şi pe ici încolo i-e drumul... Da' cum să nu-ţi faci sînge rău ? Şi nu-i chip nici măcar înjurături de mă-sa să tragi cui te pradă, fiindcă de' acum, de cînd cu democraţia...
În lungul zidului, peste cărămizile lui albastru-negre cu licăriri ruginii : calpa lumină a lunii. Privi lung Kirill luna, fără să ştie de ce ; alte dăţi n-ar fi luat-o-n seamă : cine-i nebun să muncească pe bina la lumina lunii ? Noaptea dormi, şi-atît.
Umbre — pete de catran zbîrlite — înfulecau lacom din gropile de var. Clisos miros mai are varul stins, aduce întrucîtva cu al aluatului...
Şi deodată — o voce în spatele lui :
— Proprietarul, nu-i aşa ?
Cunoştea el bine această voce : a ăluia cu boneta sistem colţunaş şi chica inele. Răspunse :
— Da, eu.
Ăla se aşeză pe un clit de cărămizi în umbră ; îi zdrăngăni sabia ; zise :
— Mă-ntrebam cin' să umble noaptea-n alb pe aici ? Mai întîi era gata-gata să trag în aer, să-l sperii. Cînd auzi pe neaşteptate o împuşcătură, dumneata nu te sperii ?
Şade urît să fii în izmene şi să te pui la taifas. Şi-apoi ăsta nici măcar nu-ţi arată consideraţie, nu l-ai auzit ? era gata să tragă cu revolverul... Totuşi nici să pleci nu-ţi dă mîna : o să zică ăsta că ai fugit de el. Uite-l, şade pe cărămizi drept în calea ta, unde-i umbra cea

mai deasă, vînătă, și nu distingi din el aproape nimic, doar două dîri argintii : țigara și sabia. Îți place, nu-ți place, hai — fă conversație cu el :

— Se întreabă kirghizii mereu : ce soi de ferecătură o fi asta de pe sabia dumitale ?

Glasul celuilalt — scăzut, dar voios, hîtru, n-ai cum fi sigur : înșiră gogoși ori spune drept ?

— Nu-i a mea sabia, a fost a generalului Sajenov. Ai auzit cumva de generalul ăsta ?

Lui Kirill Miheici îi slăbiră genunchii, se așeză și el pe o grămăjoară de cărămizi ; zgrunțuroase și călduțe, cărămizile.

— Aaam... auzit...

— Era a lui. S-a înecat, l-au zvîrlit soldații în rîu și după asta mi-au făcut-o mie cadou sabia lui.

Și Zapus adăugă, arătînd cu jarul țigării spre casa vecină :

— Familia lui locuiește acolo. La doi pași de-aici... Toată familia Sajenov. Eu îi știu pe toți. Așa-i că acolo locuiesc ei ?

— Aaa...colo, da, bolborosi Kirill Miheici.

Zapus continuă cu ton binevoitor :

— Trăiască-n pace, n-au decît. Sînt doi băieți, amîndoi ofițeri, și sora lor, Varvara. Îi știu.

Tăcură o vreme. Țigara lui Zapus clipi o ultimă oară mai tare și se stinse. Zapus întrebă, căscînd :

— Ai insomnie ?

— O durere de cap, minți Kirill Miheici. Apoi :

— 'Mneata o să stai mai multă vreme aici la noi ?

— Vi s-a și urît cu mine ?

— Nu că de-aia. Mă interesează politica.

— O să stau mai mult. Vine congresul.

— Vas' zică se ține ? I-auzi !

Vîrful săbiei hîrjîi în niște sfărmături de cărămidă. Sună ca sticla cărămida. Cerul, tot așa : sticlă albastru-închis ; și se-aude-n el printre stele, departe, un vuiet firav, tînguios — „12". Douăsprezece asemenea vuiete, unul după altul. De ce-o fi avînd ăsta insomnie ? Căscă lung Zapus, înainte să răspundă la întrebarea despre congres :

— Se ține. E congresul deputaților muncitorimii, țărănimii, soldaților și cazacilor. Cum îți zice 'mnetale ?

— Kirill Miheici.

— Mie, Vasili Antonîci. Da-n mod obișnuit — Vaska Zapus... La congres, o să treacă în mîinile noastre puterea și-apăi, după asta, puterea Sovietelor poate că o să ajungă și în China, în Mongolia... Că de aici e aproape pîn-acolo :... Turkestanul, Buhara, Manciuria...

Kirill Miheici oftă cu supunere :

— Ce mai de-a țări... Așa multe !

Zapus, bătînd cu piciorul în pămînt și șuierînd încetișor printre dinți :

— Păi, da ! Multe !...

Kirill Miheici întrebă apoi cu fereală :

— Bine, bine, da-n ce privește măcelurile... o să vină și asta ? Vreau adică să spun că-n afară de ce-o fi să fie în Turkestan și-n China

— şi la alte neamuri de oameni... Că lumea aşa vorbeşte tot timpul...

Stînd nevăzut în umbră deasă, Zapus făcea el acolo ceva, se tot sucea, i se auzea sabia zdrăngănind, lovită de cărămizi : bătea uşurel cu pumnul în zid, să-l curăţe de moloz ; pe urmă, luînd o surcică, începu să rîcîie pe zid de parcă desena :

— Aici, neică, vine Mongolia. E ca şi a noastră ! Dincoace, stimabile Kirill — China : cinci sute de milioane. Care, ăştia, ei nu ştiu ce-i frica, pentru ei moartea... un rahat. Ei ţin la viaţă numai de-atît că au copii. Şi-s cinci sute de milioane, îţi dai seama ?... Şi-apoi Turkestanul, neiculiţă, ehehe ! Ai noştri peste tot ! Asia Roşie !... Tii, ce s-a pornit vîntul ăsta dintr-o dată !

Hohoti de rîs Zapus, se gîrbovi, să poată ţine piept vîntului (care într-adevăr se stîrnise te-n-trebi cînd) şi porni în fugă spre casă, din fugă adăugînd :

— Mă duc la culcare... Phii, drace, da' grozav vînt !

Mai pe urmă, Kirill Miheici, tiptil — direct la casa vecină, la generăleasă. Dulăul lăţos din curtea casei genărălesei îl întîmpină cu bucurie, se prefăcu doar în treacăt că dă să-l muşte de picior, apoi fîrnăi şi plecă îndărăt sub cerdac, unde-şi avea culcuşul. Kirill Miheici ciocăni la uşă, încet.

Din antreu, o voce joasă, tunătoare :

— Care-i acolo ?

— Eu, Kirill : Kirill Miheici. L-am adus pe...

— Un moment ! Copii, nici o grijă : e vecinul nostru.

Zăngăni lanţul pus la uşă pe dinăuntru. Genărăleasa dădu uşa de perete şi abia în clipa asta, cînd se pomeni pe atîta lumină în faţă-i, Kirill Miheici îşi aminti că n-avea pe el decît izmenele şi-o cămaşă de stambă. Făcu : „Ah !" lăsîndu-se imediat jos, pe vine, ca să-şi acopere genunchii cu poala cămăşii.

În picioare, la spatele lui Kirill Miheici, zîmbea fără veselie hatmanul Artemi Trubîciov.

Capitolul al treilea

Căţelandru de vulpe tungusă

Se perpelea de grijă şi spaimă Fioza Semionovna : zice lumea c-or să se confişte hainele de prisos ale femeilor şi — cine mai ştie în ce scopuri secrete — chiar şi pudra şi fardurile, dacă-s de import. Va să zică sulimanurile Fiozei, pe lîngă că scumpe foc, că-s franţuzeşti, nici n-or să mai fie de găsit de-acum înainte... Îl rugă pe bărbat-su s-o ducă la un miting, ca să-şi poată da seama şi ea ce-i adevărat şi ce nu din cîte zvoneşte lumea. Că mitinguri, de cînd a sosit Zapus în Ust-Mongolsk, mai nu-i oră să nu se ţină sau într-o parte sau în alta a oraşului. Pun toţi ţara la cale acolo, vorbesc de fac spume la gură. Te şi cruceşti cum le fug ochii atîtor fete după băieţandrul acela de Zapus...

Auzind-o, Kirill Miheici trînti un scuipat pe duşumele drept în dreptul picioarelor Fiozei Semionovna : foarte aproape de gingaşele şi rotunjoarele ei gambe, care îi purtau ca într-un dans dogorîtorul şi îmbelşugatul corp.

— Stricato ! Dezmăţato ! Nu te-ai mai săturat de craidoni ? Da mai lasă-mă-n pace, am de lucru la bina.

— Da' cin' nu te lasă-n pace, Kirill Miheici ? Mai degrabă parcă mătăluţă nu dai pace de multe ori altcuiva...

— Bine, bine, du-te tu la miting şi-ţi arăt eu miting pe urmă !

S-a dus la miting numai el. S-a întors posac, cu pălăria subsuoară. Cizmele — murdare, de parcă nu şi le mai făcuse de trei zile ; pantalonii la genunchi — cu urme de praf de cărămidă pe ei. Văzîndu-l în ce hal se întorsese, Fioza Semionovna renunţă să-l mai întîmpine în prag : se învîrtea în jurul lui, prin cameră, compătimitoare, îşi frîngea mînuţele moi, catifelate. Cu glas tremurînd de ciudă, el o repezi :

— Ce mai pofteşti ? Ce mi te vîri aşa în suflet ?

Totuşi, după cîtva timp, se tufli pe un scaun şi, cu picioarele întinse înainte pe duşumele, ordonă :

— Pune de ceai.

Probabil însă că vorbise la întîmplare, fiindcă în acelaşi moment îşi schimbă hotărîrea :

— Ba nu ! Nu vreau.

— Păi, cum să fac dară ? se nedumeri Fioza Semionovna.

Bărbuţa lui Kirill Miheici era albă de praf şi încă încinsă de căldura de-afară ; sprîncenele — încruntate de oboseală. Veni pisicul din casă, unul fumuriu ; se frecă de picioarele lui Kirill. Amintindu-şi cum îl văzuse dimineaţă pe Zapus jucîndu-se cu pisicul acela, Kirill Miheici îi trase un picior (pisicului), de-l proiectă de perete. După un timp, vorbi cu gura pungă :

— M-am întîlnit la portiţă cu Varvara generălesei. Vrea pesemne s-o ia lumea drept kirghiză : poartă pe umeri cergă de cal, ca kirghizele. Curat mîrţoagă... Spune-i aşa, între voi, ca femeee : n-are minte, ce naiba ? Umblă-n modu-ăsta caraghios, cu cerga-n cap... Oricît şi-o schimba portul, ei, cînd o fi, tot au s-o dibăcească.

— I-oi spune.

Fără veste, Kirill plesni cu palma în scaun, strigă scos din fire :

— Zbierau toţi acolo, la miting... Da' toţi parcă vorbesc altă limbă, nu pricepi boabă din ce spun ei. Erau şi kirghizi. Dintr-ăştia de-aici, din oraş.

— De la noi, din Lebiajîi — nimeni ?

— Ba da. M-am văzut cu Mitri Saviţkih. Zic : „Măi, Mitri, şi-o să te apuci şi tu de ucis oameni în noaptea de sîn' Vartolomei ?“ Zice : „D-apăi bun înţeles, bade Kirill. Io-s bolşevic, la noi disciplina-i sfîntă. Mi s-o da ordin să iau viaţa cuiva ? Gata, mă duc şi vîr cuţitu-n ăla.“ Zic : „Şi-ai fi în stare să mă înjunghii şi pe mine ?“ Da' el : „Păi dac-aşa o fi ordin, nu te supăra, n-o să am încotro.“ Atunci i-am

spus : „Află că de azi înainte, netrebnicule, nici nu mai vreau să știu de tine !“ Era cît pe ce să-l scuip în ochi, însă m-am răzgîndit : să nu intru în vreun bucluc.

— Ia uite ce scorpie, golanul ăsta de Mitka !

— M-am dus la mitingul lor numai de atît că-mi ziceam : Casă nu-și mai face nimeni acum, da' cum sînt vremurile azi poate găsesc lume acolo care să vrea să se-apuce de ceva negoț. Am eu niscai stambă pusă bine deoparte, n-o fi rost s-o dau cuiva în comision ? Pe dracu, stambă ! Care stambă ? Că ăștia și-au vîrît în cap să-mpartă totul la toți, deopotrivă. După aia, zic ei, orice-o să avem, să avem în devălmășie.

— Cu femeile cică tot așa vor să facă...

— Și ție, mă rog, ce ? Îți pare bine ?

Povestind, Kirill Miheici mereu se-nciuda ; sărise de cîteva ori în picioare și-apoi iarăși se prăbușise îndărăt pe scaun. Din vreme-n vreme, își trecea palma peste obrajii lui ciolănoși de ins băștinaș de prin părțile Permului. Era tuns proaspăt, îi lucea trandafiriu pielea la tîmple.

— Da' adică de ce să-mparți totul, mă scîrnăvie ? Ce, ai făcut tu ceva din tot ce este ?... Na, uite, îți dau cele șaptesprezece planuri ale mele de biserici, fă tu bisericile astea, dacă poți !... Aș ! El, jigodia, rîde, își bate joc...

— Dare-ar neaga-n ei de căpcăuni ! îi ținu hangul Fioza lui bărbat-su.

Și totuși, nevenindu-i a crede cele ce auzise la miting, Kirill Miheici îl rugă pe Zapus să-i dea să citească programa bolșevicilor, o cărțulie

cu coperțile roșii. Deschise cărțulia și citi, citi și iar citi, după care — leop ! pălăria pe masă peste cartea deschisă și plecă la bina, furios : „Orice soi de plan de construcție mi-e clar ; am ridicat biserici în tot județul ; eh, dar de ce să mi se ia mie avutul meu — asta, bate-mă că tot nu pricep !“

Iată însă că Olimpiada și Fioza Semionovna se năpustiseră apoi să vadă și ele cărțulia. Văpaie-i trupul Fiozei Semionovna, văpaie cu mireasmă de parfumuri și cu păr negru des de tot și cu ochi tulburi care cătau pe sub sprîncene lupește ; ieșind din horboțica mînecii capotului, mîna Fiozei se-ntinde spre cărțulie și arde, o să dogorească, o să scorojească filele cărțuliei.

Olimpiadei, cum s-a repezit și ea în aceeași clipită asupra cărțuliei, oacheșii sîni i se întrevăd prin capot ca două muncele abia deslușite departe în stepă, la orizont. Oacheș dealtfel miroase și corpul ei : arome kirghize de aul, de șatră, de fum înălțîndu-se din corturi.

— Lasă cartea ! strigă Fioza la sor-sa. Las-o, n-auzi ? Te spun lui bărbat-tu ! Te omoară Artiușka !

Olimpiada își arătă colții, dinții ei deși, alb-gălbui. Tresare, țipă sfidînd :

— Cuuui ? Aluia ?... Da' n-ai decît ! Eu pe cine-l doresc, i-l smulg din mîini lui Artiușka... uite-așa, cum fac cu cartea asta acum.

Și, înhățînd cărțulia, plecă în fugă, ieși din cameră, trîntind ușa.

Într-astă vreme, Kirill Miheici, isprăvind treburile ce avusese la bina, apucă spre casa

generălesei Sajenova, aşa cum îşi pusese-n gînd de mai înainte, dar pe drum îi veni în minte altceva : apucă în altă direcţie şi se pomeni la debarcader. În locul acela, amîndouă malurile rîului sînt nalte cam de un stînjen : rîpi, nu maluri. Cînd albastră, cînd verde, cînd alteori tulbure-vineţie, apa-i la debarcader sprinţară, şi voioasă. Din loc în loc, legate la mal — plute : trunchiuri de copaci ude leoarcă şi cu un luciu întunecos, de-ţi vine a crede c-or fi mai curînd cine ştie ce peşti gigantici. Dracii de copii — năvală şi de pe plute, ţuşti în apă, la scăldat.

Ca totdeauna — podul umblător, scîrţîiala lui din toate încheieturile ; sub pîntecul podului umblător, apa Irtîşului cea negrăit de lată şi negrăit de vînjoasă, deşi altminteri în imensitatea stepei Irtîşul e numai o vinişoară albastră, abia-l distingi.

Priponit cu otgoane la mal — vaporul „Sfîntul Andrei Apostolul“ al firmei „M. Plotnikov et comp.“ Halal companie, măi vapor cu hogeagul necontenit albastru ! Ori s-a mărit firma cu tine ? Dar cei de la bordul tău se simt perfect, îi văd veseli, cîntă toţi...

Din biroul cooperativei „Consumul“ iese în stradă protopopul Gavril Buiko. După popă, Pignatti, directorul centralei cooperativelor din judeţul Ust-Mongolsk. Membru al partidului socialist-revoluţionar, Pignatti este în acelaşi timp fotograf amator şi de asemeni foarte amator a se organiza viaţa întregii omeniri pe baze absolut echitabile. Are braţe scurte şi un căpşor de pasăre, însă e avid de cunoştinţe enciclopedice ; îl interesează nu atît faptele, cît mai ales ipotezele, oricît de puţin justificate ar fi ele.

Odată cu Pignatti ieşise din birou şi Florinski, preşedintele consiliului de administraţie al cooperativei : Florinski era şi primar al oraşului. Ghiontindu-l uşurel cu cotul pe Florinski şi arătîndu-i din ochi vaporul, Pignatti spuse :

— Vezi ? Au sosit la noi cîţiva apostoli din Roma contemporană, vor să scape de la pieire spiritul creştin local. Căpetenia lor : Zapus.

Părintele Gavril le aruncă amîndurora o privire duios-compătimitoare :

— D-apăi las' că duh creştin ca-n Roma zilelor noastre avem şi-aici destul. Bunăoară domnul Florinski...

Lui Florinski, fire contemplativă, îi plăceau tare mult solitudinea, filozofarea, dar în antrepozitele din port ale cooperativei „Consumul“ se aflau cam un milion de puduri de grîne şi la vreo treizeci de mii de puduri de untură. Administrînd asemenea capitol, n-ai cum te izola şi totodată ar fi deplasat să faci pe modestul. De aceea Florinski ripostă :

— În privinţa grînelor noastre, şeful apostolilor veniţi din Roma păstrează o tăcere suspectă, nu ne-a convocat la nici o consfătuire.

— O să ni le ia şi-o să le dea foc, se amestecă pe neaşteptate în discuţie Kirill Miheici, vorbind mai mult pentru sine însuşi decît pentru ceilalţi.

— Să dea foc grînelor ? De ce ?

— Uite-aşa !

Pignatti :

— Ca un act de eroism, da ?... Păi, să crezi că Zapus, ca eroism, ar fi în stare și de una ca asta.

Părintele Gavril îi întrerupse :

— Mai bine să chibzuim toți laolaltă, iată ce cuvine-se. Deci dară haidem la mine-acas'.

— Eu, nu. Eu o să vin mai pe urmă, îngăimă Kirill Miheici, dînd repede cîțiva pași îndărăt.

Protopopul șopti cu spaimă : „Și-a pus în gînd să ne denunțe !", după care, uitîndu-se mîhnit la Kirill Miheici, insistă cu glas tare :

— Hai, Kirill Miheici, de ce să nu mergi cu noi ?

— N-am cînd. Am venit, fiindcă aștept să-mi sosească niște plute cu var, din Dolon. M-am înțeles cu plutașii să-mi aducă varul cel mai tîrziu pînă mîine, va să zică plutele ar putea sosi chiar și azi.

Lînceda, bătrîneasca privire a protopopului călătorește un răstimp cu Irtîșul la vale. S-a iscat o adiere de vînt din senin, călduță : sutana de șantung a protopopului tremură — ori îi bîțîie cumva popii genunchii ? — dar nu tremură mai mult decît pe bună dreptate.

— S-ar prea putea să le dea foc, totuși, meditează cu glas tare părintele.

— Adică de ce, mă rog ?

— Dară parcă auzit-am c-ai fost la congresul lor, domnu' Pignatti ?

— Am fost.

— Și luat-ai aminte la tot ce-au cuvîntat ei acolo ? Auzitu-i-ai ce proclamă ? (Aici protopopul înălță un deget mai pînă în dreptul unei sprîncene a lui Pignatti). Ziceau : „Puterea să fie a muncitorilor și a țăranilor". D-apăi asta, fiule, înseamnă c-au să ne ia tot ce avem în antrepozite. Nu ne mai rămîne decît să fugim, altminteri au să ne ia și pe noi. Într-altă privință nu se-ncape vreo îndoială. Că pe urmă or să se țină lanț războiele și ucigania. Ca să ne prade, tîlharii ăștia sînt în stare de orice... Frică mi-e să nu se încumete ei a jefui pînă și catedrala. Să stai cu ochii pe Zapus, fiule. Cum bagi seamă că ceva-cumva... Mîine o să-ți trimit un kirghiz care ți-o da îndrumări într-altă privință. Să faci numai cum ți-o spune el... Frumos vapor, așa-i ? L-or fi furat de pe undeva ?

— Ce folos ? bombăni Kirill Miheici stînd mai departe de ceilalți trei și uitîndu-se chiorîș la vapor. Unde nu mi-l dau ei mie acum, să-mi car cu el varul ! Varu-i azi la mare preț. Ar fi un ce folos...

După asta, protopopul plecă. Mergînd drept, fără să se legene, lăsa ca neatinsă învîrtejirea prafului în aer, galbenă. Pe pămînt în urma lui, umbra i se tîra pirpirie, caraghioasă, ca a unui ciomag.

Mai departe, în sus pe malul rîului — răchitiș ; și rațe în luncă, albe, ițindu-și ba colo, ba colo creștetele argintii.

Kirill Miheici se abătu din nou pe la bina. Aici — tot țipenie ; pe cine să-și verse focul ? Tare-s gugumani oamenii : nici măcar pentru ei înșiși nu mai vor acum să clădească ceva.

Păi, atunci cum să te mai porţi, cum s-o scoţi la capăt? Te mai şi alegi bătut, pînă la urmă.

Trecu pe drum o căruţă ; în căruţă, salahori de la moara Pojilovei, toţi cu hainele albe de făină, toţi cu panglică roşie la şapcă şi fiecare din ei — cu puşcă la umăr. „I-auzi-i, strigă : *Totul juma-juma!* Hiii, tartorilor!"

Acasă la ea, generăleasa — la portiţă : îl aştepta. Generălesei, ca totdeauna, nimic nu-i scapă din tot ce se zvoneşte c-o să se mai întîmple. E trasă la faţă, obrajii i-s cleioşi, i se usucă pe ei dîri lucioase de transpiraţie, parcă-s o beteală dîrile acestea. În loc de şal — o scurteică zdrenţuită.

Cum îl zări pe Kirill Miheici, Sajenova, gata-gata să dea în lacrimi, îngălă cu vocea ei groasă :

— A pornit întracoace căzăcimea de prin sate... S-o încăiera oare cu bolşevicii? Dă, Doamne, maica Ta" ! Numai de i-ar birui... N-ai aflat, dragă, au şi început prădăciunile? Întîi şi-ntîi, parcă-i văd, au să se-apuce de jefuit prăvăliile. Nu mai este chip, trebuie să fugim!

Deocamdată însă, nicăiri nici un fel de prădăciuni. Or să-nceapă la noapte? N-ar fi oare posibil să se obţină o adeverinţă din partea lui Zapus cum că ea...? Are doi băieţi, amîndoi răniţi, şi o fată. O să-i ia zavergiii şi-o să-i arunce în Irtîş... Plîngea baba ; în timpul acesta, Varvara, fiică-sa, cu cergă pe umeri ca o kirghiză din sărăcime, se-nvîrtea prin curte, strîngea de pe jos tizic. „Se fandoseşte", îşi spuse Kirill Miheici şi, dintr-o dată făcîndu-i-se foame, trecu alături, la el acasă.

Dădu nas în nas în poartă cu tată-su, Polikarpîci, care ţinea în mînă un pîslar de blană de ren. Tare bucuros mai arăta la faţă Polikarpîci şi nu puteai pricepe de ce : că meşterise bine pîslarul ori că stătuse bine la masă? Îl vesti pe Kirill de departe în gura mare şi făcîndu-şi cruce :

— Auzi, cică s-a schimbat ocîrmuirea! Dă, Doamne! Poate le-o fi mai bine oamenilor de-acu înainte... Şi cică cei care-au fost pîn-acu la putere îşi iau tălpăşiţa. Au chemat droaie de kirghizi cu căruţele, să le care averea, păcat de ea să se piardă.

Plesni bătrînul cu palma în pîslar, cătă lung la fecior-su :

— Ţi-e jale c-o să se ducă avutul tău pe apa sîmbetei? Las', mă băieţel, nu te potrivi, agonisim noi iarăşi. Şi-apăi tu eşti om cu famelie grea, n-o să-ţi ia nimeni nimic... Cîşşş! Cîş de-aici, afurisitelor! — şi zvărli păslarul într-un stol de vrăbii, care poposise în curte nu departe de el.

În sala Căminului Popular, Zapus şi Olimpiada stăteau în picioare umăr la umăr, privind harta agăţată pe un perete ; pe hartă operaţiile militare în curs. Arătînd cu degetul un punct sau altul de pe hartă, Zapus se topea de rîs. Bluza lui cazonă, strînsă cobză pe talie cu centura, făcea lungi cute în sus, de-a lungul spinării.

— Uite, îi spunea Zapus Olimpiadei : de-aici, din poziţia asta, ne scoseseră ei atunci şi ne

puseseră pe fugă... Tii, și-apoi ce ne-au mai fugărit, ha, ha, ha... Era de pomină !

— Chiar v-au pus pe fugă ?

— Ba bine că nu ! Da' acu-i punem noi pe ei.

Din întunecata albăstrime a zorilor de zi ieșeau din ce în ce mai la iveală, obosite, brobonate de rouă, acoperișuri bătînd într-un trandafiriu slab. Pîlpăiră somnoroși cîțiva porumbei, zburătăcindu-se. Dinspre șopron venea împrăștiindu-se în aer ceva ca o dulce ațipeală : mireasma fînului ; scosese caii argatul Bikmulla, îi aducea la adăpat. Cailor li se cutremura pielea din cînd în cînd ; fornăiau, sorbeau cu buzele din vălău ; apa — rece gheață.

Îl întrebă Bikmulla pe Kirill Miheici :

— La ce sculat tu așa dimineață ? Muiere ai frumos, ție trebă dormit mult. Ori vrei și tu de fugit de-aici cu nevasta ?

Îi trase calului o palmă zdravănă peste crupă și continuă plescăind din limbă :

— Spete lat el, vezi ? Încape stăpîna, mergem bine călare.

Auzind vorbă în curte, Mihei Polikarpîci ieși numaidecît din atelierul lui de pîslari. Se întinse încă somnoros, își săltă nădragii și-apoi, către fecior-su :

— Îți iei lumea-n cap ?

— De ce să mi-o iau ?

— Păi, s-au cărat mulți dintre negustori. Ca să nu-i măcelărească bolșevicii.

Dîndu-și un pumn în piept, Bikmulla zise fălos :

— Bolșavic ? Bolșavic și eu estem.

— Ian taci, mă prăpăditule ! îl luă în rîs Polikarpîci, cu prietenie. Tu — și bolșevic !

— Într-adevăr, nu mai e chip de trăit aici, se tîngui Kirill Miheici lui tată-su. Plec în stepă. Dă-i lui Bikmulla oricît ți-o cere, dar să-mi arate pe unde-i mai scurt drumul pînă-n fundul stepei. Nu mai pot îndura.

— Tot n-o să-ți arate. Ba te-o mai și pîrî lui Artiușka.

— Plătește-i și ca să nu mă spună lui Artiușka.

Polikarpîci îi tălmăci pe îndelete lui Bikmulla toate aceste în limba kirghiză.

Bikmulla — foc ; se răsti, îl făcu burjui pe Mihei Polikarpîci și, după ce vîrî calului în bot, porni călare spre Giataki — o periferie a orașului, locuită mai ales de kirghizi. Spusese : „La miting acolo“ și că, de trădat pe Kirill Miheici lui Artiușka n-o să-l trădeze, doar se cunosc de-atîta vreme ei doi, Bikmulla și Kirill Miheici. „Spune asta la băiat a tău, ca să știe el asta pe totdeauna !“

Polikarpîci, către fecior-su :

— Na, pune-i sare pe coadă ! Li s-a urcat la cap... Da' ce i-a mai sărit muștaru ! Acu se ține mare pînă și-ăsta...

— Și ce-o să se întîmple cu Fioza ? Se prăpădește.

— Las' că n-o să i se întîmple ei nimic, duce la tăvăleală, e tare, îl încurajă Polikarpîci clipind șugubăț.

— Și-am atîta de clădit ! Șaptesprezece biserici mi s-au dat în antrepriză.

Numai ce vui deodată sirena vaporului : urla prelung, gros. Dinspre antreu aproape în același timp — zăngănit de geamuri : Zapus, ieșind din casă-n fugă, din fugă-i salută cu un deget la bonetă pe Kirill și pe Polikarpîci și-apoi — călare, galop. Calul i-l înșeuase din vreme Bikmulla.

— Mîrșav om Bikmulla ăsta, făcu Polikarpîci. Știa sigur c-o să înceapă acuși-acuși să ragă vaporul, au pesemne vreo adunare, și-atunci hai și el, kirghizul dracului : s-a dus pușcă să-i adune la adunare pe-ai lui, din Giataki. Ia să-i vezi de n-au să se apuce acuși de răpus lume. Pe nas au să-ți iasă ție toate bisericile... șaptesprezece, sau cîte zici că ai.

— Da-s și ei oameni, tată. Poate m-or ierta...

— Deie Dumnezeu ! Mie unul mi se rupe inima de tine... Eh, da' unde poți tu pricepe durerea ce-i de tată... Apăi de ! Fă cum crezi.

În casă, Fioza, abia coborîtă din pat, își pusese un capot roz, umbla prin cameră cu poalele capotului fluturînd — miros de așternut cald încă, și de trup femeiesc. Reintrînd în casă, Kirill Miheici, cum dădu ochi cu Fioza, o și repezi :

— Da' du-te-odată de te spală !

Îmboboceau acum bujori — tîrzii, dar focoși — pe obrajii cam supți de la o vreme ai Fiozei. Pașii ei pe dușumele sunau acum mai sprinten, mai fără teamă. Și parcă-i citeai pe chip și o vagă neliniște, tăinuită n-ai fi putut spune unde : poate că în străfundul privirii sau, poate, în ceea ce n-ar fi mărturisit pentru nimic în lume gura ei, peticuț de catifea roșie, uzată.

Fine și lipicioase ca un păienjeniș, sumedenie de scame de lînă se înălțau necontenit în zbor, plutind diafan deasupra stativelor din atelierul de făcut pîslă. Din cotlonul unde Polikarpîci bătea lîna, venea fără încetare duhoare de acru. Barba lui Polikarpîci — ca și păienjenișul : sură cu ape albăstrii.

Kirill Miheici se lungise pe pat în atelier. Îi dădu în grijă lui tat-su :

— Și să te-arăți prin casă cît mai des. Că ele, ca femeile : cum s-or vedea singure...

— Da' ce, chiar pleci ?

— Un' să plec ? La dracu-n praznic ? Asta ar fi trebuit mai demult, însă n-am putut. Acu-i prea tîrziu.

— Așa ?... Și-atunci ce crezi ? Au să te omoare ?

— Da' mai știu eu ? se cătrăni Kirill Miheici.

Polikarpîci îndesă lîna îndărăt în sacul din care o scosese : pe urmă, spălîndu-se pe mîini gospodărește, cu săpun, mormăi :

— Orice-i pe lume are un sfîrșit, eu așa gîndesc. O să te ajungem din urmă toți acolo unde nu-i nici întristare, nici bucurie.

— Pușchea pe limbă-ți.

— Hm ! făcu Polikarpîci ironic. Și continuă : Bun, așa să fie ! Adică ți-o că ieși în pagubă ? Da' chilipirul că osemintele ți-or fi slăvite ca niște moaște aici, în Ust-Mongolsk, nu vrei să-l pui la socoteală... Cît mi ți-e stepa kirghiză — țipenie de mucenic pînă acum. Ce mai locuri și astea... Eu, după ce-oi muri, o să fiu trecut în cartea unde se povestește despre viețile sfinților.

Şi se plesni peste şolduri, începu să rîdă. Kirill Miheici îi întoarse spatele, se răsuci cu faţa la perete. Mai întrebă Polikarpîci una-alta, îşi trase pe mîneci surtucul şi, după asta, chiorîndu-se într-o oglinjoară agăţată pe peretele plin de praf şi scame, dădu ştire :

— Mă-c în casă să mai văd ce fac muierile. Adevăru-i adevăr : cînd ai la dispoziţie asemenea muieri, de ce să fugi ? Nici raiul nu le-ntrece în dulceaţă. Mie unul, de ! mi-e uşor : nu tu avere, nu tu griji...

— Hai, pleacă-odată, gură spartă ! Om bătrîn şi...

Rămînînd singur în pîslărie, Kirill Miheici îşi aminti o cărticică pe care o citise cîndva demult : „Corsarul roşu". În cartea aceea, corsarii îi spînzură de catargul corabiei pe cei ce le cad vii în mînă. Lui Kirill îi fugi gîndul la protopop : „Ăsta-i huidumă, nu l-ar ţine catargul !" După ce se întîlniseră în faţa cooperativei „Consumul", părintele Gavril, protopopul, îl mai poftise odată acasă la el pe Kirill şi încă ce stăruitor ! Totuşi Kirill acum nu reuşea să-şi dea seamă : l-ar ţine oare catargul pe alde părintele Gavril sau nu ?... Catargele sînt date de obicei cu albastru, rostul lor e să se înalţe pe ele pavilionul. Te cred : un steguleţ e mult mai uşor decît un om...

Îşi aminti apoi de un alt atelier de făcut pîslă, unul de pe meleagurile Permului. Probabil că acolo, în Perm, citise „Corsarul roşu". De-atunci nu mai ţinuse în mîini niciodată, necum să citească, decît doar registre de conturi : linii roşii peste linii albastre ; sus, cu litere mari : „Debit", „Credit", restul paginii — cifre ; cifre şi iar cifre cîtă frunză-n codru...

Atelierul de făcut pîslă e o coşmelie perete-n perete cu locuinţa lui Kirill Miheici ; din pat, Kirill aude dincolo paşi apăsaţi, dupăieli pe duşumele, „asta-i Fioza" şi, în acelaşi timp, un alt mers, mai lin : Olimpiada, probabil ; „sau tata".

Necheazǎ undeva în curte un cal : nechez prelung, subţiratic. O fi rămas neadăpată gloaba. Înserarea afară, tiptil — vulpe albastră. Şi vîntul miroase a miere, a turtă-dulce... La ora asta, s-ar cuveni să te aşezi la ceai dincolo, în casă, nu să stai ascuns ici, în atelier, fugind — de cine ? Ba încă : ascunzîndu-te chiar în casa ta !

I se făcu milă de cal — calul nu-i om, să-ţi poată spune cu vorbe ce anume îl doare. Se uită spre uşă. Verde, uşa atelierului ; tăbliile — crăpate. Îşi puse iute surtucul, întredeschise uşa. Afară, lumină slabă de tot şi un ropot de copite, rar. Fluieră fără grijă cineva : unul care-şi mînă pesemne calul spre grajd. Se aude o zornăială, se-aud nişte cizme scîrţîind. Pe urmă parcă se aud şi scările şeii lovindu-se una de cealaltă.

Din curte prin uşă pînă ici, în pîslărie, miros de năduşeală de cal şi — vocea lui Zapus :

— Moşule ! Dormi ?

Kirill — salt îndărăt, ţuşti în pat, îşi trase plapuma pînă peste cap. Împinge cineva uşa cu umărul, leapădă pe laviţă ceva care bufneşte greoi : şaua.

— Dormi, moşule ?

Kirill — mîlc. Ala şuieră încet printre dinţi, îşi aprinde o ţigară. Pe urmă, tot printre dinţi, după ce trage un scuipat :

— Doarme bătrînul... Da' lampa ce n-ai stins-o ? Poa' să ia foc pîslăria... Mde ! Hai c-o sting eu. Voiam să jucăm dame.

A suflat în lampă. A ieşit din atelier.

Dincolo, în casă — iarăşi paşi ; amestecaţi acum cu nişte clinchete argintii. Şi un rîset, parcă... „Aha, le-a adus Sergheevna samovarul, ăsta-i mersul ei mărunţel-mărunţel ca de şoarece."

Vine o noapte fără capăt, o noapte cît o veşnicie.

Se lasă amurgul. Acoperişurile în curte — stol de porumbei. Porumbei dormind.

În şopron — căruţele, mirosul lor de catran şi de scîndură de brad. Din zare-n zare, toropit de căldură, cîmpul îşi coboară pleoapele tot mai mult.

Numai sufletul lui Kirill Miheici nu mai ştie acum ce-i somnul, sufletul lui se tînguie şi se zbuciumă ca o jivină dusă de rîu departe, la vale, odată cu sloiul pe care s-a pomenit captivă.

Dînd iute din mîini de parcă vîslea pripindu-se, intră buzna în pîslărie Polikarpîci :

— S-a-ntors acas' jupînul. Văzu-tu-l-ai ?

— Văzut.

— Se strica de rîs. Zice : Pe mal lîngă vapor, de cine-am dat cu ochii ? De Kirill Miheici. Îngenunchease, îşi făcea cruci peste cruci...

— Minte de rupe, e-un porc de cîine !

— Du-te la el de-i cere socoteală... Şi, zice, îl salut, dau din cap cînd trec prin faţa lui — el, nimic, nu mă vede, se-nchină de zor... Dezrobitooorii !... Şi le întreabă pe muieri : Acum încotro catadicsit-au dumnealui a se cărăbăni ?... Da' Fioza...

— Ei ?

— Şi ea şi Olimpiada — rîzi... Îi trag eu Fiozei un ghiont pe furiş... Pace ! Pîntecul ei — ca bătătorul ăsta din piuă : una saltă, una saltă. Nu se putea ţine. Al dracului o mai zgîlţîie rîsul fi-i-ar ei... Vîr mîna-n foc c-au plesnit bernevicii pe ea de-atîta rîs !

În timpul acesta, Kirill Miheici îşi freca palmele apăsat una de cealaltă, de-ncepuseră să-l usture. În coasta stîngă, un junghi. Răsuflarea — anevoioasă. Se aşează pe laviţă lîngă şa. Parcă-i făcu bine oarecum mirosul acela de harnaşament abia luat de pe cal.

— La urma urmei, băiete, chiar dac-ai ajuns la aman, măcar ai ajuns de voia ta. Cîţi alţii nici atîta mîngîiere n-au ! Pe cînd tu, vas'zică, ai luptat pentru dreapta credinţă din moşi-strămoşi...

— Ia mai car-te-n... cu tot cu ei !...

— Să ştii că la suduit sînt şi eu meşter. Şi-apăi a mai zis comisaru' că d-acu-n oraş e stare militară : adică nu mai este voie de umblat pe uliţe decît pînă seara la nouă, peste nouă să nu iasă nimeni din casă, că-i vai de el. Vine ca un fel de mobilizaţie. I-am spus : „Bun ! Eu, să ştii, vă dau dreptate, e bine să treceţi lumea aşa, prin darac. Foarte perfect..." Mi-am băut ceaiul şi-apăi am plecat. Hai, du-te

și tu de stai în casă la vorbă cu ei. Că și nevastă-ta mi-a zis — „Să vină!“ Te duci, nu?

— Nu te-amesteca! strigă Kirill Miheici. Nu mă duc nicăiri. Mi-e și greață să văd toate astea.

Polikarpîci întoarse repede capul spre ușă, c-o trîntea vîntul chiar în clipa aceea și-i strîmbase una din tăblii. Potrivi la loc Polikarpîci tăblia, bodogănind:

— A făcut-o pilaf, na!

Din curte, trăgînd cu ochiul peste gărduțul grădinii, Kirill Miheici vedea prin fereastră ceea ce se petrecea înăuntru, în cabinetul lui de lucru.

Parc-ar fi iarăși dimineață: pe masă clocotește samovarul, acuși o să dea-n foc, dihania (o dihanie de aramă, gata s-o zbughească de sub capac). Cu stomacul lipit de muchea mesei, Fioza — scîrnave și hulpave ocheade... lui Zapus! Mai grozav decît samovarul arde sînul ei pus la popreală sub piepții capotului de mătase chineză. Gura Fiozei — sîngeriu bob de coacăză pe fața unui cozonac... Tustrei: ea, Zapus și Olimpiada, șed la masă, glumesc, rîd.

Ochii Olimpiadei — colți de fiară; și Fioza rîde, i se zgîlțîie picioarele de-atîta rîs, joacă pe genunchii ei poala feței de masă; dintr-un rîs de-ăsta, femeiesc, ți se brînzește sîngele-n vine ca un lapte nepus la fiert.

Și chiar aici, în oraș, hatmanul Trubîciov umblă acum pribeag cine-l mai știe pe unde... Nu-i da omului, Doamne, cît poate îndura!

Kirill Miheici scuipă lat și plecă. Voise mai întîi să intre în casă, dar în același moment își amintise de generăleasă, de cei doi băieți ai ei, ofițerii, amîndoi șchiopi, și de sora lor, Varvara: își trecuse iute palma peste moalele capului; după asta, ca să scurteze drumul pînă la casa vecină, sărise gardul.

Cînd bătu în ușă, se auzi cum zdroncăne dincolo, în antreu, o găleată; pe urmă parcă se făcu cioburi acolo o ulcea sau, poate, vreun alt vas de lut, și tot atunci răsună vocea unui bărbat care părea mort de frică:

— Ciii...ne-i?

Kirill Miheici dădu un pas îndărăt; de politețe, firește: ca să nu se pomenească prea nas în nas cu el cei din antreu cînd vor deschide ușa. Și răspunse cam nesigur:

— Sînt... eu... Kirill Miheici.

— Cine-anume?

— Kirill Miheici! Vecinu' 'mneavoastră.

Alte zdroncăneli. Un zăngănit. Peste cîteva clipe, din antreu prin ușa mereu închisă răzbătură afară, în vînătă întunecime, vreo trei-patru voci:

— Nu știm cine ești... Ce vii așa, în puterea nopții? Aici avem răniți de pe front...

— N-auzi? Răniți! se turti de ușă cea mai groasă dintre acele voci. Ce poftești dumneata de la noi? Du-te naibii!

Hămăitul cîinelui, în răstimpuri, lenos ca scîrțîiala cumpenei unui puț... Dinspre binaua din curtea lui Miheici — miros de var stins. Porni Miheici îndărăt spre casa lui.

Cînd să intre în curte, vede un kirghiz care-l aştepta rezemat de unul dintre stîlpii porţii. Lîngă kirghiz, un cal priponit cu dîrlogii chiar de cingătoarea kirghizului.

Niţel peltic de parcă i se clătinau cîţiva dinţi, călăreţul acesta întrebă, vorbind ruseşte fără accent străin :

— Nu-i nimeni în pîslărie ? Comisarul s-a întors, l-am văzut — era călare.

Dintr-un pas apropiindu-se de aşa-zisul kirghiz, Kirill Miheici îl înşfăcă de cingătoare, exclamă cu glas înăbuşit :

— Artiuşka !... Ce-i deghizamentu-ăsta pe tine ? Mi-ai spus că te refugiezi din nou în stepă. Ai discutat cu Sajenovii tot ce-aveai de discutat, ţi-o fi, gata, de-acu şterge-o ! Mă şi mustră cugetul : risc consecinţe din cauza ta...

— Ssst ! Mai încet ! făcu Artiuşka, dezlegînd repede dîrlogii. Arată-mi un' să leg calul, să-l las să se mai odihnească... Va să zică nu vrei ?... Bine, plec. Mi-era doar de Olimpiada...

— Ia-ţi tălpăşiţa cît mai urgent. O să-ţi arăt străzile care duc de-a dreptul în stepă. Tot oraşul se refugiază în stepă. Numai să trec mai întîi pe la protopop acasă. N-aş vrea să mă duc, dar voi, cu insistenţele astea ale voastre, m-aţi...

— Bine, du-te, spovedeşte-i-te !

Din camera ei, Olimpiada, călcînd ca totdeauna în vîrfuri, elastic, veni repede dincoace, la Kirill şi nevastă-sa, fără măcar a fi apucat să lase din mîini ştergarul înflorat cu care se ştergea, după ce se spălase ; protesta cu încăpăţînare :

— Ba da, ba da, trebuie ! O să fie azi o căldurăăă... Lac o să ne facem toţi. Sergheevna, pune samovarul !

Şi adevărat : se abătuse peste oraş canicula, începea o zi cu soarele pîrjol. De tăria vipiei, pînă şi în umbra cea mai deasă lucea aerul : parc-ar fi fost bătut în fluturi mici-mici de sticlă neagră.

Samovarul pe masă, şuierînd, strălucea de-ţi străpezea privirile, ziceai că uite-l acuşi-acuşi sare-n aer, nu-i samovar, e-o bombă de aur... Zăduf cumplit : îl treceau năduşelile pe oricine, pătrundea în scaune, în haine. Pomi, cărămizi, nisip sclipicios, totul în jur se tînguia că moare de cald, totul duhnea a sudoare.

Însă viaţa, care începuse acum, nu mai era deloc aceea care fusese pînă atunci.

Conversaţia la ceai, între Kirill şi cele două femei — îngrijorată, desigur, însă ceea ce-şi comunicau ei tustrei unul altuia era mai mult de mîntuială. Tot de mîntuială şi pudra, rujul de pe faţa Fiozei şi de pe faţa Olimpiadei, cum se dichisiseră ele în fugă de dimineaţă, şi de asemeni rochiile lor încopciate cam la întîmplare.

Deodată sirena vaporului, horcăind, urlînd prelung.

— Ce-i cu ei ? Unde pleacă ? se alarmă Fioza.

— Pleacă vaporul ? Se duc de la noi ? întreba în neştire Olimpiada.

Numai Kirill Miheici :

— Dă, Doamne ! Călătorie sprîncenată.

Răsărind în ușa casei ei, baba, generăleasa, cînd îl auzi pe Kirill, zise și ea la fel.

Veni la gard la Kaceanovi, Varvara. Se uită în cameră prin fereastra deschisă. Vorbea înadins tare de tot și-i era greu : o dobora căldura, îi curgea părul pe tîmple ud, descrețit :

— Frățiorii mei se refugiază în stepă, li s-a terminat concediul de la regiment. Și plec și eu cu ei.

— Dar nu-s răniți ?

— S-au făcut bine. La Petersburg au început instigațiuni bolșevice, de-acum vai și amar de toți oamenii de treabă. Mama e foarte alarmată, a auzit că s-au pus în grevă cei de la calea ferată de-aici, din Siberia. Nu știți cumva : o fi adevărat ?

Kirill Miheici : Nu, nu știe. Golise reglementarele-i patru pahare de ceai, își tampona fruntea cu batista și cugeta : „Ar cam trebui să mă duc..." La cine anume să se ducă — știa și prea știa. Binaua o vedea prin fereastră peste gard, era pustie, nici urmă de muncitori în jurul ei. Și nici în Piața Cazacilor nu lucrează nimeni. S-au strîns, bine-nțeles, pe chei la vapor. Trecuseră călări pe uliță puțin mai înainte, kirghizi din Giataki : toți — galop, direcția cheiul.

Plecă la bina. Se învîrti fără rost cîtva timp prin preajma buștenilor din curte, mută unul dintr-un loc într-altul, doar așa, să nu stea cu mîinile-n sîn.

Pe cine să-ntrebe ? Știe cineva care-i adevărul ? De scris, da, se scrie o mulțime despre

asta, ninge cu manifeste și cărțulii, troieni de tipărituri de-astea au să se înalțe peste tot. Ei, și ? Să stea de vorbă cu Zapus ? De-ar fi Zapus om mai în etate cu mintea coaptă...

Numai ce i se înfățișă, venind cu sufletul la gură un kirghiz, argat de-al părintelui Gavril.

— Haida... Cheamă pe tine la el, la bostana, zice : la ceai poftim.

Și stînga-mprejur : plecă imediat îndărăt, cu mînecile *beșmetului* fluturînd și ascuțitele gurguie ale *baipacilor* arînd adînc praful străzii.

Bostana-i dincolo de biserică, biserica — în cimitir, la marginea orașului : sînt de străbătut pînă la bostană două piețe ; și e o căldură de te înăbuși, ți-e greu să faci chiar și numai cîțiva pași.

Totuși Kirill apucă la drum spre bostană.

Prăvăliile în piață — deschise. Șirag unul în spatele celuilalt, ca prin locuri din stepă unde-i iarba naltă pînă la brîu : kirghizi ; treceau ca de obicei din prăvălie în prăvălie, să întrebe de preț, să se tocmească. Toți în portul lor din străbuni, *ceapanul*, un halat gros, vătuit, și toți sînt încinși cu fel de fel de curele peste ceapan și țin în mînă gărbaci. Femeile lor : pe umeri cu cerga albă numită *ciuvluk* și toate purtînd caftane de tafta în culori bătătoare la ochi.

Adunați cioatcă în piață ba colo, ba colo, negustorii discută cu însuflețire, arătînd întruna cu mîna departe, spre malul rîului. Arătați voi, arătați necontenit într-acolo, dar ce anume se petrece acolo, dracu știe. Ici în piață, pe gardurile de uluci — puzderie de hîrtii tămînjite cu pap : afișe, proclamații. Fără să desca-

lece, un ostaş din Garda Roşie lipea pe uluci alte afişe. Astea, verzi. De-a călare, îi venea greu ostaşului să dea cu bidineaua de pap pînă-n josul zăplazurilor. Dar afişele — lungi : partea lor de jos rămînea sul, nu se putea citi din mers semnătura de pe afişe. Care era : Vasili Zapus".

Sosind la bostană, Kirill Miheici nimeri în plină şedinţă sub cerul liber : aşezat în capul oaselor pe un ţolinc — părintele Gavril ; pe iarbă sau pe alte ţolinci în jurul popii — sau nu departe de el — musafirii.

— Bine-ai venit, Kirill Miheici, ia loc. Guşti din pepenele ăsta verde ?

— Nu, mulţumesc.

— Vrei de-ăstălalt, galben ?

— Nici.

— Mare ţi-e minunea ! Iacătă, nu vrea nici de-ăsta, nici de-ăsta.

Agatov, belferul de liceu, tuşi cu politeţe, luîndu-i protopopului din mînă felia de pepene.

— Dacă-mi dai voie, părinte.

Protopopul îi oferi şi briceag :

— Eşti un erou, mănîncă sănătos. Harbujii anu-ăsta au ieşit o străşnicie. D-apoi cantalupii ! De cînd sînt n-am pomenit asemenea cantalupi. Însă... la ce bun ?

Kostariov, arhitectul, îl susţinu :

— Hăt din Indii se aduc în Europa cîte şi cîte feluri de fructe. Numai că la noi, de cînd cu răzmeriţa, nu mai pofteşte nimeni nu zic pepeni, dar nici măcar struguri.

Agatov :

— Pe mine mă puteţi trata şi cu struguri. Mănînc.

În momentul acesta, Artemi Trubîciov, care pînă atunci şezuse turceşte, se ridică în genunchi. Îi era incomod să stea aşa, îngenuncheat : se sprijini cu vîrful degetelor de un pepene din faţa lui.

Dintr-o colibă aflată la vreo sută de paşi mai încolo ieşi de-a buşilea un moşneag : vedea că se lăsase pe tarlaua de floarea-soarelui un stol de ciori. Învîrti moşul o hîrîitoare, să sperie ciorile. Dinspre oraş se auzeau întruna urletele sirenei vaporului ; dinspre Irtîş, împuşcături. Sub ţolincul pe care se aşezase Kirill, trosnet mărunt de frunze uscate, sfărîmicioase. Şi aerul — plin ca de-o miere de mireasma tare a pepenilor galbeni care, adevăr grăise protopopul, erau enormi. Astei miresme i se adăuga cealaltă, uleioasă, a gîrbovei şi tuciuriei floarea-soarelui.

Bătînd darabana cu degetele în pepene ca pe o masă, Artiuşka se-apucă să ţină o cuvîntare :

— Cetăţeni ! Ne pîndeşte o mare primejdie : oraşul nostru riscă a fi ocupat de bolşevici. Conform informaţiilor pe care le deţinem, comisarul Zapus a venit aici de pe frontul de vest cu misiunea secretă de a face din Ust-Mongolsk un centru al organizării propagandei bolşevice în stepa kirghiză, Mongolia şi China. Avem de asemeni informaţii că banii daţi de guvernul german lui Lenin...

— Canaliile !... rosti clar cineva în spatele lui Kirill Miheici. Privind îndărăt, Kirill îi văzu pe cei doi fii ai generălesei Sajenova.

— ...Noi, pentru a contracara influența germano-wilhelmistă care urmărește înrobirea patriei noastre, avem datoria să-i opunem forța noastră națională, deci trebuie să continuăm războiul pînă la victoria finală, distrugînd forța adversarilor națiunii ruse. În acest scop noi aici, cu asentimentul părintelui Gavril, sîntem un grup de cetățeni din Ust-Mongolsk, care vă invităm să ne consfătuim și să stabilim împreună ce măsuri urmează să luăm pentru a-i împiedica pe bolșevici să ia puterea. Avem nevoie să înceapă a se constitui aici, în oraș, o forță de rezistență, întrucît în județ, precum s-a adus la cunoștința Grupului de inițiativă al salvării publice, recrutarea forțelor armate din rîndurile căzăcimii și ale kirghizilor o asigură hanul Ciokan, eu fiind...

— Artiușka! strigă cu deznădejde Kirill Miheici.

— Nu mă întrerupe, Kirill Miheici! îl admonestă Artiușka și, bătînd cu palma în pepene ca pe o masă, înșiră punct cu punct, energic, directivele stabilite de grupul salvării publice: a se captura vaporul; arestarea lui Zapus (și cel mai bine ar fi chiar acolo unde locuiește); cazacii să dizolve Garda Roșie... Tot astfel: a se trimite la Omsk un delegat care să procure armament și trupă... A se proceda la alegerea unui comitet orășenesc al salvării...

Lîngă Artiușka, pe același țolinc, ședea Polașciuk, vechi funcționar la Poștă și ofițer de rezervă, avînd gradul de ștabs-căpitan. De șase ani era în vorbă Polașciuk ăsta, flăcău tomnatic, cu Larisa, una din fiicele doamnei

Pojilova, proprietara morii din Ust-Mongolsk. Kirill Miheici nu-și amintea să-l fi văzut vreodată la plimbare pe stradă altfel decît braț la braț cu Larisa. Îi trecu prin minte: „Atunci de ce n-o ia de nevastă?“

Lîngă frații Sajenov, în spatele părintelui Gavril, ședea un alt invitat — unul chel, cu haine de pichet: contabilul Semionov de la administrația financiară, om de felul lui tare duios — pînă și ochelarii, cînd și-i ștergea, parc-ar fi mîngîiat o pisică. Observînd privirea lui Kirill Miheici, contabilul, lunecuș pe fundul pantalonilor prin iarbă, se mută lîngă Kirill și-i spuse la ureche:

— Va să zică să murim prostește. Frumos! Chiar nu pricep de ce m-am vîrît în chestia asta...

Kirill Miheici, cu gîndul la altceva:

— Eu consider că-i rahat.

Fără să se mai sprijine cu vîrful degetelor în pepene, Artiușka îi și ceru socoteală lui cumnat-su:

— Adică ce consideri tu c-ar fi rahat?

Kirill Miheici se fîstîci, își trecu dosul mîinii peste bărbuță; răspunse cu glas moale:

— Așa, în general. E inutil totul. Eu așa consider. Și, amintindu-și o vorbă a Sajenovei: Au să ne hăcuie.

— Cine, bolșevicii?

— Absolut... E și la mintea cocoșului, de pomană te mai zbați tu. Să știi că pe nevastă-ta n-o s-o mai las să stea la mine în casă. Mi-e rudă, nu zic, dar ce interes am să mor din cauza voastră? Dă-o-n-brînză... Ce nădejde ai

în cazaci ? Lăudăroşenii de-ale lor, ăsta-i adevărul. Am lucrat cu ei la binaua bisericii, îi cunosc. Mai răi decît kirghizii.

— Prin urmare dumneata eşti contra directivelor Grupului ?

Kirill Miheici îşi scoase batista din buzunar, îşi şterse sudoarea de pe obraji, îşi suflă nasul, vîrî batista îndărăt în buzunar :

— Da' n-aveţi armată...

— Două sotnii de cazaci şi chiar în momentul de faţă. Cu echipament, cai, tot ce trebuie.

— Nu mai scăpăm noi teferi... Mă rog, vă priveşte, însă eu, scuză-mă : Nu !

Bufnise ceva : protopopul, sărind în picioare, înşfăcase de jos harbuzul lui Artiuşka şi-l trîntise înapoi pe ţolinc ; acum striga scos din ţîţîni :

— Mai fă vreo treabă cu de-alde ăştia ! Căraţi-vă dară şi voi în stepă împreună cu ceilalţi... Căraţi-vă, ori vă ucid ! Cu cîrja asta a mea păstorească vă ucid !

Ciorile de pe tarlaua de floarea-soarelui fîlfîiră din aripi, speriate. Protopopul urmă cu glas mai strunit :

— Ştiind ce neînfricat luptător pentru patrie este Artemi Ivanîci, care ţi-e rudă, eu într-un rînd m-am şi întrebat : Da' nu-i strică lui oare, ziceam, rudenia cu Kirill Miheici ?...

— Sîntem rude prin nevastă-sa... O nevastă este numai aşa... în general...

— În general, în general ! se înfurie din nou protopopul. Nu-mi vorbi mie în general, vorbeşte-mi despre dumneata. Că doar ţi se vrea binele, de asta facem tot ce se face... Ţi-am

procurat comenzi de binale, cu ghiotura. Şaptesprezece biserici ai luat în antrepriză ! Te ucid !

— Da' ce-mi scoţi atîta ochii, părinte Gavril, cu bisericile alea ? Doar n-am de gînd să le fur, vreau să le clădesc. Mai dă-le...

Înfricoşat de blasfemia ce era să-i scape din gură lui Kirill Miheici, protopopul făcu repede semnul crucii asupra păcătosului din faţă-i. Kirill Miheici se bătu peste gură, îşi scăzu vocea :

— Cu muncitorii care-s azi, un closet pînă-l construieşti şi tot îţi iese sufletul, d-apăi clădiri în stil gotic ! Mi s-a acrit de ei ca de... Mult mai păgubim, Doamne-Doamne, şi eu şi ei... Da' mă rog, sînt de acord. Cu ce sumă trebuie să contribuiesc ?

După asta, se ridicară toţi, încheiaseră consfătuirea. Kostîriov se apucă să strîngă sul ţolincul pe care şezură protopopul şi Artiuşka. Bine crescut, Artiuşka aduna cojile pepenelui spart de protopop cînd, răsucindu-se, ţolnicul ajunse pe-aproape de Artiuşka, Artiuşka se-nciudă pe neaşteptate : începu să calce în picioare, furios, cojile de pepene. Arhitectul pufni în rîs, rîdea de-i juca în cap casca de plută, colonială. Protopopul, zîmbind hîtru :

— Lasă, om pune noi totul, pînă la urmă, în bună rînduială. Ori aşa, ori aşa, ieşi-vom noi în vreun fel la liman... Azi dimineaţă liturghie n-am mai făcut, predica am lăsat-o pe altă dată, voi din pepeni aici mai n-aţi gustat... Ce lume !

Se întorceau acum cu toţii de la bostană în oraş. Pe drum, Kiril Miheici îl întrebă pe protopop :

— Taică, nu mi-ai face bine cu niscai sămînță din bostana dumitale ?

— Da' de care sămînță anume ai pofti ?

— De harbuji. Cum sînt cei unde am ținut noi consfătuirea. I-am văzut mari, frumoși și mai cu seamă tari la coajă : de cîte ori n-a dat cu pumnul Artiușka într-al lui și tot nu l-a spart... Aș pune de-ăștia și-n grădină la mine. Ai mei, cînd îi trimit în piață la Omsk, se moaie pe drum. Pînă acolo, trebuie un soi tare.

Stătu cîtva la gînduri protopopul și-apoi se învoi.

— Bun. Ți-oi da.

Culegînd în răstimpuri scamele ce i se prinseseră de haine cît șezuse pe țolinc, Kirill își urmă vorba cu protopopul, i se jelui :

— Mai toată noaptea am stat de-am citit programa bolșevicilor. Da, părinte, am făcut și asta : m-am pus de-am citit-o... Ei, ce să-ți spun ? Nu-i construcție pe lume să nu-i ghibăcesc eu planul. Da' cu programa asta a lor și ce vrea ea și cum — taie-mă, că degeaba, tot nu pricep. E-o încîlceală.

— N-am citit-o. Nu mă-nt'resează.

— Bine-nțeles. Doar nu-i carte bisericească. Eu poate-am păcătuit că... Părinte, da' ce părere ai ? Dacă, să presupunem, vine ordin să ni se ia casa, avutul, una-alta... ni le-or lua oare pentru mult timp ?

— Apăi eu unul socot că, de ni le-or lua, bun luate rămîn Ni le iau și se-apucă să le dea foc. Bunul altuia e bun de haram.

Peste cîtva timp, ajunseseră cu toții în dreptul gropilor cu gunoi, de unde începea orașul,

adică nu departe de o mare clădire albă : Spitalul județean. Ceilalți se răzlețiră, mai rămaseră împreună doar protopopul, Kirill Miheici și Kostîriov, arhitectul : ei aveau de făcut împreună, fiecare spre casa lui, încă o bucată de drum.

În oraș, cînd să cotească tustrei pe după școala de agronomie, ca s-o ia apoi pe strada Treimii, iacătă chiar la colț, așteptîndu-i o gabrioletă ; în gabrioletă — Vera Nikolaevna, protopopeasa, parcă pierită la față ; un obraz îi zvîcnea întruna strîmb, și mîinile îi tremurau, abia mai putea ține hățurile.

— Un' te-ai pornit chiar de pe-acu ? se minună protopopul.

Abia atunci luară ei aminte că protopopeasa purta suman, în cap căciulă buhoasă, „malahai“, cum au kirghizii, și în picioare — de ce ? — pâslari. Trăgînd cu ochii în toate părțile și săltînd hățurile gata-gata să dea drumul cailor la galop, protopopeasa, drept răspuns, țipă scurt :

— Urcă !

Protopopul se uită și el roată. În grădinița din fața unei case, un vițel bălțat își trecuse capul afară printre șipcile gardului : se căznea să ajungă cu botul la frunzele de pe tulpina unui plop crescut dincoace, pe trotuar, însă șipcile, cam prea dese, îl zgîriau ; gîtul vițelului bătea în trandafiriu, ochii lui mari erau plini de-o mare nemulțumire.

— Sîntem urmăriți ! țipă protopopeasa și, cît ai clipi, înhăță de lîngă ea, de pe banchetă,

o zeghe strînsă boţ, i-o zvîrli în braţe protopopului : Pune-o pe tine !

El desfăcu repede zeghea, să şi-o tragă pe mîneci. Din zeghe se rostogoli la picioare, în praful străzii, o căciulă buhoasă „malahai".

Arhitectul îl zmuci uşurel pe Kirill Miheici de poala surtucului, îi şopti :

— Hai să ne cărăm... Ce ne priveşte pe noi ce-i cu ei ? Hm ! Cine i-o fi denunţat ?

Părintele Gavril, trăgîndu-şi zeghea pe mîneci, îngăima :

— Da' cin' să mă urmărească ? Năzăriri de-ale tale...

— Urcă iute ! ţipă din nou nevastă-sa. Vrei să te omoare ? Asta aştepţi ?

Şi, lungind biciul, îi arse calului în acelaşi moment un şfichi peste bot. Calul zvîrli ; pe urmă se aşternu drumului la galop, stîrnind praf pînă-n cer şi cotind cu tot cu gabrioletă pe-o hudiţă de alături, care ducea de-a dreptul în stepă.

Kirill Miheici porni grăbit mai departe, spre casă. Din cîţiva paşi în fugă, arhitectul îi luă înainte : îl opri, i se aşeză în cale, desfăcînd braţele cruce :

— Nu ! Nu te las să pleci !

— Fugi de-aici, dom'le ! Ce, n-am voie să mă duc la mine acasă ?

— Nu te las...

Sta de-un deget praful pe haina de vară a arhitectului ; ici-colo pe casca lui colonială — fire de paie şi mici urme de bălegar. Ras ca-n palmă cum era, buzele lui păreau acum şi mai surpate. Gîfîia. Privirea — împrăştiată, răvăşită ca o măturică la baie, care se desmănunchiază. Desfăcu braţele şi mai tare, mîrîia, îi dădeau balele :

— Nu... Nu te las... O să ne denunţi... De-alde ăştia ca tine am mai cunoscut eu. Te ţii de spionaj, sînt sigur !

Kiril Miheici voi să-l dea deoparte. Kostîriov îl apucă de pulpana surtucului şi, aproape că lipindu-şi spînul bot de nasul lui Kirill, ţipă aidoma protopopesei mai înainte, cu deosebirea că-şi mai şi stropi din gură, fără să vrea, interlocutorul :

— Te gîtui ! Uite-acu pe loc te... Încearcă numai să...

Constrîns de împrejurări, Kirill Miheici înălţă un pumn în dreptul gurii lui Kostîriov, întrebînd totodată cu glas prevenitor : „Da' pe-ăsta l-ai cunoscut vreodată ?", după care — poc ! drept în mutra ăluia. Arhitectul : „Au !" şi, scăpînd din mînă pulpana adversarului — tiva spre hudicioara de-alături. Kirill Miheici îl strigă din urmă :

— Stai, măăă... ăsta... (Uitase cum îl chema pe arhitect.) Fie, nu mă duc nicăieri ! Mi-era de nevastă-mea : să nu se îngrijoreze, dacă o să întîrziez.

Arhitectul făcu numaidecît cale-ntoarsă ; îi scutură mîna lung, cu recunoştinţă lui Kirill Miheici. Peste scurt timp porniră iarăşi amîndoi umăr la umăr spre centrul oraşului. Pe drum, Kostîriov îşi scoase casca din cap, vîrî în ea un pumn s-o poată ţine pe dinăuntru, şi începu s-o cureţe de paie, străduindu-se cu

acest prilej să-i şi refacă bombeul. Concomitent, îi dădea explicaţii lui Kirill :

— Eu, Kiril Miheici, sînt foarte nervos. Surmenajul... Cîteodată aş fi în stare şi de o crimă... Dar în privinţa soţiei dumitale să nu-ţi faci griji : îi trimitem o scrisorică printr-un kirghiz, ăştia nu pot fi suspectaţi.

— Care ăştia ?

— Eh, toţi ăştia, kirghizii... Şi-şi examină casca, zîmbind cu necaz : S-a turtit. Unde naiba mi-oi fi turtit-o aşa ?... Însă ştii, nici la mine-acasă nu putem merge ! Poate-s aşteptat, or fi vrînd să mă aresteze în casă. Hai mai bine spre piaţă, Kirill Miheici. La catedrală. Că lumea, văd, cam într-acolo parc-o tot ia.

De prin ulicioarele din preajmă, într-adevăr, răsăreau acum sumedenie de mahalagii. Îşi lăsau oamenii căsuţele lor de chirpici şi năvăleau în stradă aşa cum se aflau, desculţi : nu trecu mult, se umplu strada de gospodari de-ăştia, vedeai la tot pasul numai cămăşi de cit, care de care mai aprinsă la culoare. Oprindu-se în mijlocul drumului, bărbaţii cătau lung cum necontenit dădea fuga spre piaţă muieretul : forfotă mare de basmale trase adînc pînă peste sprîncene şi de fuste săltate cu mîna deasupra gleznelor. Curînd-curînd apucau şi bărbaţii spre piaţă, buluc, cu cîte-un par pe umăr ; şi erau mulţi, de stîrneau praful pînă-n tării, se-ngălbenise văzduhul de-atîta praf, mirosea totul a praf.

— Ce este ? Ce s-a-ntîmplat ? întreba mereu arhitectul.

Stătu din mers unul cu barba nisipie, ciupit de vărsat. Îi aruncă lui Kostîriov o privire adormită :

— Foc este ?... De-aprins ţigară.

Pe urmă răspunse, fără să pună deloc la inimă ceea ce relata :

— Fuge lume să iei la bătaie bolşevici, că, zice, a fost în biserică metraleră şi ei s-a dus s-o ia. Şi pe popa, zice, l-au suit în ştreang... la poartă...

— Ce tot minţi ? îi sări ţandăra lui Kirill Miheici.

Kostîriov, punîndu-şi casca la gură, să nu-l audă kirghizul : „Ssst !" dar ăsta acum se şi îndepărta fuga-fuga, să-i ajungă din urmă pe ceilalţi ; un crac al nădragilor fiindu-i mai scurt, ai fi zis că şchioapătă gospodarul.

— Te-ai lămurit ? îl întrebă arhitectul pe Kirill Miheici şi făcu semn cu mîna la gît, că adică : gata cu protopopul, l-au spînzurat.

— Da' de unde ? Nu l-ai văzut adineauri ?

— Ce-are a-face ! Au să-l spînzure. Într-o ţară civilizată e altceva ; pe cînd aici la noooi... în Ruuusia...

În gura pieţii, pe un tăpşan, bătea mătănii o babă zdrenţăroasă. Închinîndu-se de mama focului, baba privea mereu în sus spre crucea de pe turla catedralei şi-i curgeau lacrimile pe obraji ; de pe obraji, lacrimile i se prăvăleau pe mîini şi de pe mîini — jos, în iarbă. I se bălăbănea la şold o traistă doldora de cîrmoji, săreau din traistă cîrmojii unul după celălalt la fiecare mătanie a babei ; în jurul babei, cîţiva porumbei graşi, din cei încălţaţi, ciuguleau

fără nici o teamă cîrmojii căzuţi. Din trei paşi mari, Kostîriov ajunse lîngă bătrînă, se apleca, îi spuse repede, poruncitor :

— Nu mai boci !

Ea atunci — bocete şi mai nestăpînite :

— Chiar în altar... pe toţi preuţii care erea ei acolo... pe toţi i-a tăiat bucăţi... cu săbiile... păgînii ! Că nu li-i destul ce i-au făcut lui Hristos. Maica ta, Doamne !

Dincolo de tăpşan, în faţa bisericii — lume peste lume, vînzoleală ca-n Vinerea Paştelui ; se bătătorea pămîntul de-atîtea călcături de cizme grele, nu mai aveai în faţa ochilor decît o viermuială de cămăşi de cit în culori ţipătoare.

Uşa bisericii — închisă ; pe uşă, lacăt cît toate zilele. Acolo, în faţa uşii bisericii, se închinau fără încetare o mulţime de femei : şi babe şi nebabe. Pe una, după ce ajunsese chiar lîngă lacătul de pe uşă, o apucaseră istericalele. Cineva striga de-ţi lua auzul :

— Fraţi creştini, să nu-i lăsăm să intre... Ucigaşii ! Antihriştii !

Creştea necontenit hoarda celor veniţi cu par pe umăr : pretutindeni, ţăranii scundaci, îndesaţi, cu cămăşi una mai fistichie la culoare decît cealaltă (că mai toţi îşi puseseră cămaşă nouă, de sărbătoare) şi toţi — năduşiţi leoarcă. Nu le păsa cum boceau muierile de parcă le tîrnuise cineva : împresurau biserica încet-încet, însă din ce în ce mai numeroşi... Şi fiecare dintre ei — un par ca o puşcă pe umăr... Tineret — nu ; numai oameni stătuţi, numai bărbi cărunte. Sau — plozi : adunau pietre de pe jos, le făceau grămezi-grămezi.

Pe deasupra crucilor, de pe turle se rotea în aer un stol de porumbei, care deodată — ca un strigăt — se înălţă zburînd iute mai sus, spre cerul pustiu, palid, pîrjolit de arşiţă.

Croindu-şi drum prin mulţime, arhitectul Kostîriov îl trăgea mereu pe Kirill Miheici :

— Haidem la Irtîş, ne-ascundem acolo în cabinele de baie... Acuşi-acuşi au să-nceapă a şuiera gloanţe aici. Ce sens are să ne riscăm viaţa ? Haidem...

Kirill Miheici se îndesa în mulţime, despărţea coatele care-i tăiau drumul, se strecura printre spinări năduşite, printre bărbi mirosind a oloi. Îl striveau compacte rotunjimi femeieşti, îl împungeau ciolanele babelor. Avea întruna senzaţia că-i lunecă prin vine ceva care numaidecît se topea, ceva care-i aţîţa poftele trupeşti şi în acelaşi timp îl sorbea : un fel de cheag care, abia dispărut, iarăşi se ivea, îl simţea circulîndu-i ba în sînge, ba în creier...

Cei ce-l cunoşteau se uitau la el ca şi cum nu l-ar fi cunoscut niciodată ; dar nici ei, nici ceilalţi nu se mirau văzîndu-l acolo. Lui Kirill însă îi era imposibi să pătrundă cu adevărat în adîncul mulţimii : oricum se răsucea, mereu se vedea împins deoparte, spre margină ; atunci el se înverşuna, se înghesuia mai tare între cei din faţa lui.

— Haidem ! insista Kostîriov.

— Lasă-mă-n pace...

Arhitectul nu-i mai spuse nimic, nu-l mai trase de mînecă, totuşi Kirill Miheici, vîrîn-

du-se neîncetat în vălmășagul de omenire și neîncetat înfruntînd mirozna ei de tutun prost și de aluat necopt, continua să se împotrivească în neștire lui Kostîriov :

— Lasă-mă... Ce te ții de mine ?

— Era, vezi bine, răscoală în oraș...

— Protopopu' ! L-au arestat pe protopopu' !

Se vedea pe stradă, venind de după colț, dintr-o stradelă, gabrioleta protopopului. În aceeași clipită, Kirill Miheici se pomeni zvîrlit cît colo îndărăt și apoi tîrît la întîmplare de mulțime : ara nisipul cu tălpile cizmelor, îl ara adînc-adînc și laolaltă cu toți ceilalți, răcnea din răsputeri :

— Așșșaa... Așa-i bineee !

În gabrioletă, cel astfel întîmpinat de ovațiile lui Kirill se apleca mereu în afară, peste marginea trăsurii și, strîngînd la piept malahaiul ca pe o mare cruce episcopală atîrnată la gîtul lui, răspundea de-ți spărgea urechile :

— Nu-i lăsați, creștinilor ! Nu-i lăsați să pătrundă în sfînta biserică... Mila Ta, Doamne !

Din timp în timp, se răsucea îndărăt, spre un ostaș din Garda Roșie, Gorcișnikov, care sta lîngă el în gabrioletă și zîmbea. Numai că Gorcișnikov ăsta mai și ținea în mînă un revolver cu gura țevii foarte pe-aproape de o tîmplă a părintelui Gavril ; și striga și el la rîndu-i către mulțimea ce mișuna în jurul trăsurii :

— Lasă drumul slobod ! Vreți să trag în voi ?... Lasă drumul, ne ducem la vapor.

Preoteasa ședea pe banchetă alături de bărbat-su : *ea* mîna calul.

Mulțimea — urlete, gemete. Spate-n spate cu Gorcișnikov și tot în picioare — un alt soldat ; ăsta însă, alb ca varul la față, capul gol și-i tresălta mîna în care ținea revolverul. Gabrioleta nu se oprise ; în cealaltă mînă, soldatul care sta spate-n spate cu Gorcișnikov se sprijinea de gardina lui din față a trăsurii.

— Dați-vă deoparte ! continua să strige Gorcișnikov. Dați-vă deoparte, că de nu, trag în popă !

Mulțimea — hohote de plîns, îmbulzeală, gîfîială, bărbi negre-albe de praf, dar cam începuse a se feri din calea trăsurii, deși continuau să urle, amenințînd :

— Staaai ! Stai pe loc, că de nu...

Și atunci gabrioleta — dintr-o dată galop, na, mai oprește-o, dacă poți.

Iar Kirill Miheici, fără pălărie — c-o pierduse în învălmășeală — și poticnind la tot pasul și căzînd și iarăși numaidecît ridicîndu-se în picioare, o rupse de fugă după gabrioletă spre chei, împreună cu ceilalți. Acolo însă, protopopul — nicăieri, îl și urcaseră pe vapor. Protopopesei nu i se dăduse voie să-și urmeze soțul, așa încît calul așteptă cît așteptă, apoi, făcînd stînga-mprejur cu tot cu trăsură, porni trap-trap îndărăt, moțăind ușurel din cap.

Lumea se bulucea în fața pasarelei ; între lume și pasarelă — gard făcut din țevi de pușcă : apărau vaporul ostași din Garda Roșie — zidari, zugravi, tinichigii ; zbierînd, mulțimea le pretindea necontenit :

— Dați-i drumu ! Dați-i drumu...

Dar ei de astă dată nu mai aveau în mîini mistrii ori bidinea : își puseseră baionetele la armă. Și li se aprinse fața, arătau de neînduplecat.

Kirill Miheici își scoase repede surtucul : se lăsă în genunchi, fără să-i pese de praf, și strigă fluturînd surtucul în aer, ca să-l vadă muncitorii „lui", ostași în Garda Roșie :

— Măi băieți, dar cum se poate ? Asta-i părintele Gavril... Dați-i drumu' !

— Ce, te crezi la bina ? Cotu' !

Pe puntea lui „Sfîntul Andrei Apostolul" — argatul Bikmulla : desculț, cu tichia pe-o ureche, tîra o parîmă. Uite a trecut la ei și Bikmulla...

Se dezlipi de chei vaporul, sirena horcăi scurt de cîteva ori — semnal de alarmă — și se iviră dintr-o dată, pe punte, săltînd pe roțile lor, cîteva mitraliere.

Vuind speriată, mulțimea se destrămă repede, se revărsă pe malul rîului în partea cealaltă spre oraș, spre străzi.

Abia după ce ajunsese într-o ulicioară observă Kirill Miheici că-și pierduse pălăria și că-i plesnise un crac la pantaloni. Ba i se mai rupseseră și jartierele : peste una din ghetele lui cu nasturi, sta mototol ceva alb — ciorapul căzut.

Noapte. Întuneric în toată curtea.

Artiușka își smulse de pe el centura, curelele, apoi, rămînînd în picioare lîngă cal, îi resfiră calului moțul de pe frunte ud de nădușeală și începu să scurme în nisip cu vîrful

unei cizme : își movilea nisip așa, degeaba, cu o cizmă pe botul celeilalte cizme. Spunea :

— Sînt tare obosit, Miheici. O să-mi povestești mai pe urmă ce și cum a fost.

— Dar au să ne facă de petrecanie la toți !

— Cine ?

Repede, Miheici se dădu mai aproape : între el și cumnat-su — capul calului, așa încît vrînd, nevrînd, se uita la Artiușka și-i vorbea, stingherit întruna de botul animalului. Calul din cînd în cînd dădea încetișor cu botul în Kirill : parcă l-ar fi tot împins mai încolo, de umăr, cu nările lui moi și jilave.

— A fost azi răscoală-n oraș, iacă ce-a fost ! Au sărit oamenii să apere biserica și pe urmă s-a auzit c-or să vină cazacii. Și că, zice, tu îi comanzi... Toată căzăcimea din stanițele de pe Irtîș.. Protopopul a fost arestat.

— Știu.

— Omule, ai grijă, nu te arăta prin oraș.

— Știu și asta... Ovăz ai ? Mă duc la bătrînul, o să rămîn la el în pîslărie. Spune-i nevesti-mi să-mi aducă ceva de mîncare. Mi-e foame. Încolo, fă cum crezi.

Calul fornăi domol. Artiușka îi scoase zăbala și după asta, își strecură mîna pe sub ibîncă, să vadă : i-a trecut calului fierbințeala, poate să-i ia șaua ?

Kirill Miheici — să moară de ciudă și mai multe nu : se plesni cu palmele peste șolduri, înălță un braț, strigă învîrtind mîna pe sus, în dreptul frunții :

— Da' ce-aveți voi toți cu mine ? Vreți să mă ruinați ? Parcă v-ați fi vorbit, lua-v-ar

dracu ! Popa trage de mine într-o parte, arhitectul într-alta... Ce să fac ? Să mă rup într-o mie de bucăţi ? M-am săturat pînă peste cap de asemenea viaţă, duceţi-vă naibii ! Cu ce m-am ales din toate ? Doar că mi se duc de rîpă antreprizele. Şi tocmai acum, Doamne, cînd e timpul cel mai nimerit ca să-mi aducă plutele cherestea...

Strigătele lui sunau totuşi mai curînd a tînguire în gura mare decît a protest.

Rostogol prin aer dinspre grădiniţa din faţa casei — o voce alene şi, nu ştiu cum, parcă galbenă ca un cantalup răscopt : vocea Fiozei Semionovna :

— Ce ţi s-a întîmplat, Miheici ?

— Vezi ? Dacă ţipi aşa..., îl mustră Artiuşka pe Kirill ; după care, adăugă pornind cu calul spre şopron : Spune-i că ţi-a adus cineva nişte harnaşament. De vînzare.

Într-adevăr : cînd din cameră, prin fereastra deschisă, nevastă-sa îl întrebă din nou ce s-a întîmplat, Kirill Miheici răspunse răstit :

— Mi-a adus cineva harnaşamente, dare-ar boala-n voi !

Din cameră pînă dincoace, în bezna din curte, vocea Fiozei Semionovna răzbătu din nou şi mai alene, semăna cu apa dintr-un vas plin ochi — doar cît îl atingi, dă pe de lături :

— Mai poţi pricepe ce-i cu el ? Zurliu !

Lui Artiuşka, în timp ce se îndreptă spre pîslărie, faţa nu i se distinge, prea-i stă pe frunte flocosul malahai, îi vezi lui Artiuşka numai dinţii sclipind în bătaia lunii. Şi cum se tot apropie el de atelier, din ce în ce mai

mult i se piteşte de după umeri ţarcul oilor, unde împărăţesc delaolaltă miros ca de gunoi putred — că aşa put oile acum, toropite de căldură — şi miros de fîn proaspăt cosit. Iată-l pe Artiuşka intrînd în pîslărie, la Polikarpîci.

Care totdeauna se mira numai cînd n-ar fi fi fost de ce. Pesemne anume ca să se mire ceilalţi de mirarea lui... Împinse deci Polikarpîci mai spre un capăt al laviţei rău mirositoarele-i obiele aşternute la uscat pe toată laviţa şi, după ce răspunse fără tulburare la bună-seara celui ce-i intră pe uşă, întrebă liniştit :

— Te-ai întors ? Şezi ici. I s-o fi făcut dor şi nevesti-ti de tine. Te-ai văzut cu ea ?

— Vreau ceva de mîncare, îi spuse Artiuşka.

— Facem noi rost, dau o fugă la bucătărie.

Cu glas obosit, Artiuşka însă — tot scurt pe doi :

— Nu ! Vreau de la dumneata. Pîine goală. Şi aşterne-mi să dorm pe jos.

Cu vădită părere de bine că-l scutise de un drum pînă în casă, moşneagul se apucă de tăiat o felie mare de pîine. Venise şi Kirill Miheici : şedea posac, cu privirile aţintite în pămînt (în pîslărie, pe jos — lut) şi-şi ţinea pe genunchi noduroasele-i mîini. Artiuşka înfuleca, de parc-ar fi stat la masă în stepă cu kirghizii lui, mîncînd carne de oaie, nu pîine : muşca odată zdravăn şi-apoi înghiţea dumicatul repede, aproape fără să mestece. După ce isprăvi, se întoarse pe laviţă, îşi vîrî sub cap malahaiul, drept pernă. Sub malahai purta în creştet ca şi kirghizii tiubeteică, adică o tichie ;

tichia i se rostogoli jos, pe lut. Polikarpîci o ridică, i-o dădu lui Artiușka ținînd-o în vîrful unui singur deget ; întrebă, strîmbînd din nas :

— Ce-ai tu nevoie de asta ? Parcă-i un plasture-n creștet. După chip și asemănare, tu ești creștin... Mai bine pune-ți atunci fes turcesc : fesul măcar aduce oarecît a cușmă.

— Cine-a mai fost arestat ? întrebă Artiușka fără să-l ia în seamă.

Tot cu privirile în pămînt, Kirill Miheici răspunse anevoie, icnind, de parcă sfărîma cu palma pe genunchi fiecare cuvînt pe care îl rostea :

— Cică numai protopopul. De altcineva n-am auzit.

— Ai discutat azi ?

— Cu cine ?

— Cum cu cine ? Cu Zapus.

— Nu.

Artiușka se supără foc ; cum rămăsese în mînă cu tiubeteica, o agită în aer ca pe o cravașă :

— Cînd o să-nvățați voi odată ce înseamnă a avea o răspundere ? În toată Rusia, stagiul militar ar trebui să dureze șaptezeci de ani fără întrerupere... Tîndăleală și iar tîndăleală ! Rogojina...

Fără să vrea, Kirill Miheici își aminti porumbeii aceia care, după ce se roteau în zbor pe deasupra turlelor catedralei, dintr-o dată se avîntau sus, în cer, semănînd acolo cu niște mari boabe de grîu, fumurii... Hîrcîi înadins, scuipă lat de-ai fi zis că bătuse din picior, nu că scuipase.

Artiușka :

— Rogojina, dacă-i numai papură, nu ține ; vîră-n ea și sfoară, leag-o strîns... Cu cazacii ce s-a făcut ? Au fost dezarmați ?

— Chiar trebuiau să vină ?

— Pe mine mă-ntrebi ? 'Mneata ce păzești aici ? Curu' muierilor ?

Polikarpîci — haz mare :

— Ce mai șmecher ! Nici el nu știe, da' le cere socoteală altora că ei de ce nu știu ?... Și tot el cu gura !

Afară, în curte — pietriș scîrțîind sub pașii cuiva ; și un mic zăngănit senin, voios. Artiușka își săltă picioarele numaidecît, șezu pe laviță turcește și-și tufli tichia în cap, și-o trase pe sprîncene :

— Vine careva !... Cu de-alde voi, piatră să fii și tot îți ieși din fire.

Pe țolul așternut afară, de cealaltă parte a pragului — foșnet : își șterge cineva tălpile înainte să bată la ușă. Polikarpîci luă o prăjină ; fără să se ridice de pe margina patului, deschise împingînd ușa cu prăjina.

În prag, Zapus. Intrînd, Zapus făcu ochi mici, că-l bătea în față lumina lămpii ; aburcîndu-și diagonala — care de altminteri și-așa sta strînsă pe el cobză — vorbi cu glas tineresc, limpede — se-nșirau salbă vorbele care-i ieșeau lui din gură :

— Vedeam iarăși lumină-n geam la 'mneata, moșule, și-atunci, zic, ia să intru, să-ți mai țin de urît. Am încercat să rămîn în cameră la mine, să citesc ceva. Ți-ai găsit : mi-e capul

calendar... Însă... ai musafiri, văd. Nu vă stingheresc ?

— Nu. Poftim, zise Kirill Miheici.

Fără să mai zîmbească, Zapus îl privi cercetător o clipă-două ; pe urmă, încruntînd din sprîncene cu toate că ele nu-l prea ascultau, răspunse repede, voios :

— Salut, proprietarule ! Nu te-am recunoscut, arăţi parcă altfel la faţă... De ce ţi-ai luat aşa tare barba cu foarfecele ?

Polikarpîci aprobă zgomotos, punîndu-şi o mînă pe piept în dreptul inimii :

— Păi, nu ?... Şi eu i-am spus aşa, da' el nu, nu mă crede că s-a schimbat la mutră.

Zapus, arătînd din ochi spre Artiuşka :

— Ăsta cine-i ? V-aţi găsit alt argat în locul celui care a venit la noi pe vapor ?

— Altul, da, mormăi Kirill Miheici, indispus.

Artiuşka, netezindu-şi cu un deget mustăcioara spînatică, lăsată pe oală, pronunţă în limba kirghiză :

— *Pale* !

— Ştie vreo boabă de rusească ? îl întrebă Zapus pe Kirill Miheici şi Polikarpîci.

— Puţin-puţin, făcu Artiuşka.

— Ai venit demult din aul ?

— Numa-asar !

— Eşti dintr-un aul de stepă ?... Aul bogat ? Sînt mulţi *giatacinici* acolo ?... Tu, tot giatacinic ?

— Tot ! încuviinţă hatmanul cu mîndria unui autentic kirghiz.

— Perfect.

Zapus îşi flutură degetele în aer, clipi des de cîteva ori, în timp ce-şi rotea ager privirea prin încăpere, apoi — ce-i veni ? — se aşeză turceşte, cu picioarele sub el, pe aşternutul întins jos pentru hatman — căruia îi făgădui ca-n treacăt :

— O să mai stăm noi de vorbă, am multe a te întreba... Da'mneata, moşule, ce făceai ? Le spuneai poveşti dumnealor ?

— Nu, tinereţe. Eu poveşti nu ştiu.

Zapus îşi aprinse o ţigară :

— Ba mie-mi plac. Este la noi pe vapor un fochist, unul Mironov : ştie ăsta la poveşti... Da' le şi spune straşnic. Asta, moşule, după cum e dăruit din naştere fiecare... Ai cărţi de joc ? Hai să facem un popa-prostu, vrei ?

— Am, tinereţe, cum să n-am ? Da' poate-ar fi mai bine un şaizeci şi şase, nu ?... Ca să jucăm în patru.

Zapus — de cuvînt : sări de jos, luă de pe masă ceainicul, ceştile, mută pita pe laviţă peste şa, suflă repede în lungul scîndurilor mesei, să zboare de pe ea firimiturile şi firişoarele de ceai fiert şi gata, împinse masa la mijloc : „Hai să-ncepem !“ Şi — lui Kirill Miheici :

— Ia loc mai aproape.

Kirill oftă, îşi trase taburetul la masă. Artiuşka izbucni în rîs. Amuzat de subita veselie a „kirghizului“, Zapus — explicaţie pe loc lui Kirill Miheici :

— Îi place jocul de cărţi, vezi ? Păcat că n-avem şi votcă, l-aş trata...

Începură partida. Jucau perechi : Kirill și Artiușka înpotriva celorlalți doi. Lui Kirill nu-i veneau cărți bune, juca încet. Polikarpîci, tot încet : marea lui plăcere era să fileze cărțile. Zapus în schimb : repede, repede — acum lua carte, acum punea jos.

Lui Kirill Miheici cărțile i se păreau de data asta grele în mînă ca niște cărămizi ; și lipicioase : cărămizi cu varul încă ud pe ele. I se crispau mîinile de furie, avea impresia că trupul i se revarsă moale peste muchiile tăbliei taburetului, ca un aluat ținut prea mult timp la dospit...

„Manșă" după „manșă", Artiușka și Kirill pierdeau, intrau la apă. Înfigîndu-și degetele în bărbuță și scărmănîndu-și-o cu îndîrjirea unui cățel care s-ar fi apucat să flocăie o zdreanță de pîslă sură, Polikarpîci scheuna, exclama întruna, încîntat :

— Așa, atinge-i ! Învață-i minte pe burjuii ăștia !... Așa, ia-le atuurile din mînă !... Atinge-i !

Mustăcioara lui Zapus — găitan de borangic auriu ; sub mustăcioară, buzele : tot mai roșii și tot mai iute fremătînd. Ca un clopoțel îi suna vocea cînd spunea rîzînd din toată inima, de i se vedeau dinții albi :

— Fă-i zob acum și 'mneata, moșule ! Nu te lăsa !

Dar totodată ceilalți trei, în sinea lor : „S-ar putea să iasă mîine o încurcătură și mai și. Te pomenești că Zapus face mîine denunț... Sau numai ce-o să se ridice iute chiar acuși-acuși de pe scaun și-o să zică :

„Tare mai sînteți voi suspecți !" și gata : dă ordin de arestare.

Șaua și ibînca îmbîcseau tot aerul din pîslărie cu mirosul lor acru-amar de sudoare de cal. Lampa fila : țigară uriașă.

Zapus, trăgînd cu coada ochiului spre Artiușka :

— În oraș la noi, lumea vede multe, dar tace. Tot felul de indivizi suspecți dau tîrcoale prin piață, se-nvîrt prin preajma depozitelor de făină. Și s-a întețit și propaganda religioasă. Am auzit chiar că a sosit aici un predicator baptist din America.

— *Solai* ! răspunse Artiușka în kirghiză.

Zapus :

— Și eu zic tot așa, *solai*, adică... merge strună. Dar mai trebuie să și înceapă odată o răscoală în oraș.

Dădu pe față asul de atu și zîmbi mulțumit :

— Am 34 de puncte ; am cîștigat manșa. Moșule, sîntem în pragul victoriei. Da, da, o să izbucnească răscoala, sigur. Parcă văd cum o să se repeadă lumea să dea foc vaporului. Eu n-o să-l mut la malul celălalt, nu vreau să se spună că mi-e frică. (Și iarăși trase cu ochiul înspre Artiușka) : Nu știi cumva — burghezimea a început să se care din oraș ?

— De un' să știu ? bolborosi Artiușka, înciudat.

— Natural, n-ai de unde. Totuși... Așa, socotește, moșule, socotește punctele, mare bătaie de cap... Va să zică nu știi dacă se cară burghezimea sau nu...

Artiușka — nimic. Mut.

Prin ușa brusc deschisă năvăliră în atelier peste duhoare de fum de tutun și de pielărie, reavene pale de aer, verzui parcă, mirosind a noapte de vară și a fîn abia pologit. În cadra ușii, Olimpiada. În spatele Olimpiadei : Fioza Semionovna mai-mai pîrlind pragurile și usciorii cu dogoarea făpturii dumisale.

Apropiindu-se în grabă de masă, Olimpiada făcu deodată : „Ah !“ Zapus, cu cărțile în mînă, se ridică dintr-un salt de pe taburet, întrebă îngrijorat :

— Ce-i ? Te-ai lovit ?

Polikarpîci își și așternu palma peste cărțile din mîna lui Zapus :

— Ai grijă, ți le văd ăștia... Că ei, pezevenghii, atît le trebuie, ca să ne șmecherească !

În sfîrșit, Olimpiada își luă ochii de la tichia de pe capul lui bărbat-su :

— Nu. Nimic... Fumăria asta... Vasili Antonîci, au venit niște marinari de pe vapor, întreabă de dumneata.

— Mulți ?

— Trei.

Zapus se îndreptă de șale ; strîmbă din nas de i se strîmbă și mustăcioara, suspină lung a lehamite, a necaz și apoi îi puse-n mînă cărțile, Olimpiadei :

— Termină dumneata partida în locul meu, eu n-o să mă pot întoarce degrabă. Cînd te-am văzut intrînd, tocmai mi se făcuse o poftă de vîrît în pat... Aș ! Iarăși ședință ! Pentru asta mă caută mateloții : ca să mă cheme la ședință pe vapor. Și eu venisem acasă mai devreme anume ca să mă mai odihnesc puțin...

O salută pe Fioza, luîndu-i mîna de vîrful degetelor și scuturîndu-i-o neglijent, în timp ce se înclina în fața acestui idol în rochie de mătase albastră : un idol cu aurării spînzurîndu-i ciucure de lobul urechilor roșii-mărgean ; și cu tăietura ochilor lunguiață ; ochi verzi ca frunza rogozului.

— Noapte bună la toți ! mai spuse Zapus plecînd cu pași sprinteni ; în curte, îndepărtîndu-se, începu să fluiere un cîntecel.

După ce plecă Zapus, Artiușka îl luă din scurt pe Kirill Miheici :

— Îți dai seama cu cine avem a face ?

— O canalie ! O bestie ! Însă... are un ideal al lui. Și înflăcărare. E capabil de multe eroisme.

Iritat, Artiușka îl consultă și pe Polikarpîci :

— Dar dumneata ce părere ai despre Zapus ăsta ?

— Pe vremuri, ieșea din el vreun sfînt, un mare luptător pentru dreapta credință.

Artiușka, înșfăcînd cărțile de pe masă, le făcu bucăți :

— Proști ați fost și proști rămîneți oricît și-ar bate ăștia joc de voi. E un pui de lele... și viclean, viclean ! Cățelandru de vulpe tungusă.

— Ce cățelandru ? Ce vulpe ? se miră Kirill Miheici.

— Era una de-și făcea ea vacul prin smîrcurile unde locuiesc tungușii. Cică împărățea nestingherită peste toate meleagurile acelea ;

îi mai rămăsese de cucerit doar Asia. Numai c-o ajungeau din urmă bătrîneţile, mai avea puţin de trăit. Atunci a poruncit să vină la ea cît mai mulţi vulpoi, s-a desfătat cu ei nopţi în şir şi-apoi a fătat la căţelandrii care de care mai viclean. Şi şi-a învăţat puii să şmecherească lumea, le-a făcut parte de tot ce ştia ea în privinţa asta, numai una a uitat să le-o spună : ce drum au de ţinut ca să poată ajunge în Asia. Aşa încît căţelandrii au greşit drumul, s-au rătăcit...

Polikarpîci chicoti ; adăugă turnînd gaz peste foc :

— Însă unul tot a nimerit. Să-l alungi, Artiuşka, înapoi în smîrcurile de unde a venit aici la noi.

— Aşa am să şi fac ! Nu trebuie să fugim din oraş. E mult mai bine să rămînem locului şi să-i îndopăm. Îngraşe-se din mîncarea noastră pînă n-or mai putea ! Istovească-le nevestele noastre toată bărbăţia !

Polikarpîci, chicotind din nou, întrebă şi mai cu venin :

— Nevestele, Artiuşka ?

Artiuşka nu-l luă în seamă ; îi spuse lui Kirill :

— Are ăla un „ideal al lui" ? Aiurea... Un vulpoi !

— Să-i facem plocon nevestele noastre ? se revoltă Kirill Miheici.

— Da, să i le facem !

În aceeaşi noapte însă, lui Kirill Miheici — bufnete în tîmple, sub frunte şi în moalele

capului, de fierbinte ce i se învîrtejea sîngele în creieri. Şi degetele de la mîini i se crispau întruna. Îi puse Fiozei palma pe gură, astupă frageda ei gură ; îşi înfipse unghiile în obrajii ei, ca să n-o lase să smucească din cap şi, înălţînd celălalt braţ, lovi orbeşte, pe întuneric, cu pumnul : o nimeri în gît. Trezită brusc din somn, Fioza horcăi, zvîcni din tălpi în creştet ; el atunci — cu pumnul în coaste... Şi-o snopi aşa mult timp, i se udă leoarcă lui Kirill mîna stîngă, cu care înăbuşea ţipetele şi vaietele nevesti-si ; o izbi cînd cu pumnul, cînd cu amîndouă coatele ; mai pe urmă, desculţ cum se afla, se cocoţă pe ea, o călcă în picioare — o chelfăni gospodăreşte, să-l ţină minte şi să-i ştie de frică muierea, pe viitor.

Zi şi noapte, vaporul „Sfîntul Andrei Apostolul" — bastiment cu două rînduri de punţi, model american — croia firmamentul cu rînca lui de fum smulsă din hogege şi umplea cerul nu de sînge : de-o ceaţă în care jucau pe-alocuri scînteieri gălbui. Uscăţiv, vaporul, coastele lui — lemn şi metal, dar trăgea greu, turtea sub pîntece apa Irtîşului, apă domoală, de stepă. Noaptea, reflectorul vaporului se repezea gata să străpungă norii cu iataganu-i portocaliu şi de cele mai multe ori chiar îi zgîria ; ei atunci, lăsîndu-se pe o aripă, cîrmeau din zbor într-altă parte, pieziş : scăpau cu fuga, ca păsările.

Pe pasarelă, neîncetat du-te-vino în pas alergător : desculţi, cu centiron de pînză încins de-a dreptul peste cămaşa ieşită de soare, de spălat, de vechime, toţi cei ce mişunau acolo

purtau capelă militară — treţăroasă, dar militară — şi fiecare dintre ei : cu vreun afiş în mînă sau vreun manifest ; în spinare, cu puşcă. Drept curea de armă — nişte sfoară mai groasă, curelele erau pe-atunci pe sponci, nu ca armele.

Supărat cine să se mai întrebe de ce, căpitanul, un bărbat cu sprîncenele roşcate, bombănea întruna, îi auzeai cîteodată şi prin portavoce ocările rostite cu glas gros :

— Rufoşi de-ăştia aici... Toţi neisprăviţii !... Golănimea...

Însă unul dintre aceşti neisprăviţi sta cot la cot cu el, coordonînd desfăşurarea revoluţiei. În loc de batistă, coordonatorul utiliza degetele, pe care apoi şi le ştergea de patul armei.

Pretutindeni, pe debarcader, afişe albastre cu tiparul parcă împroşcat pe ele. Negre, cum luminile ochilor, literele de pe afişe cătau ţintă la oricine. În oraş, la fel : de peste tot cătau grav la oricine literele acelea de pe afişe, dînd veste (deşi mulţi ziceau : „Eh, minciuni !“ chiar dacă în sinea lor luau foarte în serios ceea ce anunţau afişele) cum că :

„Comitetul rev. din Ust-Mongolsk al Sov. M.T.S. şi al dep. K. avertizează : De acum înainte încercările de răsculare puse la cale de burghezie (...) precum şi orice alte tentative de a smulge puterea din mîinile muncitorilor şi ţăranilor (...) sancţiuni necruţătoare, eventual chiar prin împuşcare pe loc a făptaşilor. Conform (...)

Contribuţia burgheziei din oraşul Ust-Mongolsk se fixează (...) cincizeci mii ruble.

Comisar
VASILI ZAPUS.“

La fiecare colţ de stradă, pe partea dinspre oraş a rîului — mitralieră. Patru inşi şi o mitralieră. Pe după garduri — ţînci cu părul ca inul : li se scurg ochii după mitralieră ; sparg seminţe-n dinţi şi se milogesc :

— Nene Igor, hai, trage măcar o dată !

Igor şade pe o ladă de cartuşe, goală ; crănţănind şi el seminţe de răsărită, răspunde lenevos :

— Ia mai şterge-o de-aici ! Acu mă scol, intru-n casă la voi... Cînd te-oi spune mă-ti, îţi rupe urechile.

— D-apăi mămuca nu-i, s-a dus la Gardă, că ea e-n Garda Roşie. Cic-o să se dea ghete acolo. Chiar e-adevărat, nene ?

Igor tace. Tac şi ţîncii.

Te ia cu lene, e o căldură de mori, nisipul zace nalt de-o palmă pe stradă, nu se mai zăreşte pavajul : de nicăiri nici cea mai mică adiere de vînt.

Da' las' : sînt numai două zile pînă la termenul de aşteptare stabilit. Dacă nu plătesc ăia contribuţia pînă-n două zile — dă-i, trage rafale în lungul străzilor. Cum intră ţepuşa în nisip doar cît o înfigi, uite-aşa o să fie atunci

și cu gloanțele : pînă hăt departe pe stradă. Ori tragem, ori la loc comanda...

Se apleacă Igor tacticos asupra mitralierei lui, reajustează ochirea.

Coadă lungă pe șlepul-debarcader, și-apoi iarăși coadă, unul cîte unul, pe scări în sus, pînă în fața ușii unei anumite cabine de pe puntea superioară a vasului. Se cîrduiește la vapor marea negustorime din oraș, bogătași tot unul și unul. De cînd cu revoluția, au mai făcut ei coadă uneori, dar numai la bilete de tren, cînd aveau nevoie să călătorească ; totuși chiar și atunci rar îi vedeai stînd la coadă : își trimeteau de obicei vreun vînzător din prăvălie să le țină rîndul. Trenul, însă, care-i așteaptă acum, după ce că-l mai și plătesc din buzunarul lor, unde oare o să-i transporte ? Nu cumva pe cealaltă lume ? Of, căzăceilor, căzăceilor, ce ne-ați făcut ? Of, vai și-amar de noi cu tot cordonul vostru de protecție ! *.

Kirill Miheici venea al cincilea la rînd.

Într-astă vreme, lîngă debarcader, pe malul rîpos și nalt cît un deal — golănime de prin mahalale, tot soiul de băiețandri rupți în fund : șed la soare cu pielea, se prăjesc tologindu-se pe nisip și, de bucurie, n-au astîmpăr nici cît picul, — întruna îi vezi sărind în capul oaselor, cu picioarele frînte de la genunchi și genunchii la gură. Șiraguri de spinări goale, numai coaste ; țurloaiele — găteje ; și tare se mai cunoaște ce mîncată-i de necazuri vorba acestor țîngăi, murdară ca o otreapă. Prin rupturile otrepelor de pe ei se străvede nu mai puțin adevărul gol-goluț :

— Iete-l, vine Afanasie Semionov, ăsta-i negustor întîia !

Și toți golănașii — cor : „Huooo !“, curat urlet de lupi flămînzi întru întîmpinarea vestitului angrosist din Ust-Mongolsk, Semionov, om cu părul aproape alb. Na, iată unde ți-a fost scris, negustorule, să auzi și tu hohotele celor din sărăcime...

— Vine și Kuleava Terioșka, morarul !

— Cu biștarii ? Du' de-i pune la bătaie, morarule !

Alte huiduieli și chicote și urlete și șuierături, în timp ce scara pasarelei se leagănă sub călcătura nou-sositului, om cu ceafă groasă și părul retezat frumos, ciobănește. Na, alt soi de făină aici, la moara ăstora, morarule...

— Cineee ? Samsonoaia ? A venit să cumpere lînă de chilipir ?

— Ce mai dărăceală ți s-ar cuveni și ție, băboiule !

Naltă, îmbrăcată-n negru, uscată iască, de parcă-i lînă-n darac, hîrca de Samsonoaie dă să urce și ea scara pasarelei. Ești o martiră, negustoreaso, ăsta ți-e calvarul, îndură-l, că și tu — pe cîți și cîți nu i-au martirizat... Samsonoaia se-nfurie, îi năvălește sîngele-n obraz ; pe scară totuși, i se cam taie genunchii. O lasă puterile ? Nu-i nimic, cum dai banii, îți trece.

* Aluzie la așezările de cazaci întemeiate de-a lungul Irtîșului după ce Asia Centrală și Kazahstanul intraseră în componența Rusiei.

— Iete-l pe Krîlov! Krîlov, cel cu manufactura!

Vultani, nu voci: ca niște vultani care croncăne repezindu-se din zbor asupra lui Krîlov, să-l sfîrtece cu clonțurile lor gălbejite — așa se înalță dintr-o dată glasurile celor de pe prăvălaticul mal al Irtîșului.

— Scoate francii!

— Dă parale poporului!

— Ihihi... Ihaha...

— Fiuuu... Iuuu! Aaa...

Și lanț șuierăturile — un lanț cu verigi ca înroșite-n foc — dinspre coasta malului spre pasarelă și din josul pasarelei pînă sus, pe vapor.

În cabină, casierul scrie neîncetat, face chitanțe după ce ia banii în primire. Casierul poartă, se-nțelege, capelă soldățească; pe bluza-i cazonă — o panglicuță roșie; la șold — pistolul.

Cu sabia zdrang-zdrang pe scări — Zapus; coboară de pe șlep, apucă spre stîlpul de pe chei, unde-l așteaptă calul, legat. Dinspre coasta malului, cînd își face Zapus apariția — un singur fel de zbierete și cam uzat el, zbierătul acesta, că-i vechi de vreo trei sute de ani, și altul, deocamdată, nu este:

— Uraaa!...

Stînd la coadă, un moșneguț adus de spate, Stepan Gordeevici Kolokolșcikov (unul cu barba galbenă de fum — face el mari gheșefturi cu tutun *angro*) holbă ochii, vorbi așa mai mult cu ochii decît cu gura:

— De-acu, amin, au să ne măcelărească!

— Pen' ce? întrebă iute Kirill Miheici.

Moșul lăsă capul în jos, ca și cum încerca să-și ascundă barba sub reverele surtucului; replică expediindu-i în nas lui Kirill o puturoasă adiere de fum de mahorcă:

— Da' știu eu? După ce zbiară cît zbiară, ăștia se-apucă de măcelărit. Cînd li se urăște cu zbieratul, sar la oameni, vîră cuțitu-n oricine. Și n-au să ne omoare numai pe noi cîți sîntem aici, au să ucidă și în oraș. Pe rudă, pe sămînță.

Făcînd doi pași înainte (unul dintre contribuabilii din fața lui pleca: terminase), Kolokolșcikov împunse cu degetul în aer spre nisipoasa coastă a malului, potopită de soare: bîțîi din cap de sus în jos — inclusiv barba — și mormăi cu glas molcom, dar amenințător:

— Lasă, lasă, o să ne vină și nouă timpul să rîdem de voi... Ba încă ce-o să mai rîdem!

Cîteva clipe, Kirill Miheici își simți inima parcă mai ușoară, zise și el și chiar îi veni a crede:

— Ba încă ce-o să mai rîdem!

Alți doi pași. Kirill își pipăi aurul din buzunar, să se asigure: e acolo aurul lui, nu i l-a furat cineva? Dar cine să i-l fure, că doar toți în jurul lui la coadă erau oameni unul și unul, negustori de vază. Avea însă Kirill Miheici năravul ăsta păcătos: să-și tot pipăie buzunarele... Luase aur cu el, fiindcă umbla zvonul că nu se admite plata contribuției în bani de hîrtie, cică se pretinde aur. Fiecare dintre cei ce se-nșirau la coadă avea într-un buzunar monede de aur jilave de sudoare cum le tot pipăia

și răspipăia stăpînul lor și, în celălalt buzunar — bacnote de asemeni jilave, parc-ar fi fost și ele de aur.

Încă doi pași.

— Se mișcă, se mișcă ?

— Da, parcă merge acum ceva mai repede.

— Doamne, fă să nu mi se întîmple nimic rău, să ne-alegem numai cu spaima...

A doua zi pe înserate, sosi la debarcader în goana calului un cazac care avea un umăr mai sus, celălalt mai jos și mustăți lungi, albe de praf. Cam șchiopătînd de stîngul, urcă pe vapor, intră în una dintre cabine. Era frînt de osteneală, abia mai putea vorbi clar. Căscînd ochii uimit la cele ce vedea în cabină : cîțiva palmieri artificiali, fără fir de praf pe frunze, și un pian maro lustruit lună, cazacul raportă celor trei care formau comisia revoluționară extraordinară (Zapus era și el de față) următoarele :

Capii răscoalei urzite de *căpitanul* Artemi Trubîciov împotriva bolșevicilor se află în defileul „Rața-mamă", complicii lui Trubîciov sînt : porucikul Kurko, rotmistrul Ian Saulit și cîțiva comandanți ai oștii căzăcești. După asta — și mereu privind cu ciudă cu mi se scuturau de pe nădragi în jos pe covor norișorii de praf galben — cazacul dădu în vileag numele altor opt inși : frații Borovski (unul, Filip, celălalt, Spiridon), Alexei Pestreakov, Bogdanov și Morozov, Konstantin Kuprianicev, Afanasi Sizeakov și Vasili Kraiukin.

La sfîrșitul raportului, cei trei membri ai comisiei extraordinare îi strînseră mîna cazacului cu foarte multă căldură. Cazacul coborî pe chei, întări chinga calului, încălecă și porni îndărăt galop. Lîngă moara doamnei Pojilova, nu departe de oraș, dădu peste el, vreo oră mai tîrziu, o patrulă din Garda Roșie : cu gîtul străpuns de un glonte, cazacul zăcea mort în mijlocul drumului ; îl adulmeca și-i lingea sîngele un dulău c-o ureche spintecată.

Ziua următoare, într-amurg, morărița, Pojilova, dădu fuga la Kirill Miheici. El tocmai era la pătul : pusese scara, urcase, împingea cu piciorul în peretele pătulului, sus, să vadă care dintre nuiele, putrede, trebuiau schimbate. Cînd colo, uite, vine în fugă spre el prin curte cineva îmbrăcat în negru... o femeie cu rochia pînă la călcîie : Pojilova !... Alergînd, morărița întruna se tupila, i se bălăbăneau greoaie țîțele mari, căzute. Dar ciudată mai părea ea în acea lumină scăzută a amurgului : cum alerga cu fustele zbătute de glezne, o puteai lua drept un popă călare — un popă în odăjdii negre, cu cruce mare la gît, și care, la trap, se tot apleca peste coama calului.

Cînd ajunse lîngă pătul, doamna Pojilova își încleștă mîna pe unul din fusceii scării. Tușea, gîfîia, se înăbușea :

— Au să ne omoare... Au să ne ia tot avutul... Dumneata ce crezi c-o să fie cu noi, Kirill Miheici ?

Kirill, scormonind cu botul cizmei niște putregai de paie din podul pătulului :

— Da' cine-s eu să știu ?

Veneau acum dinspre poartă, dar agale, și fetele morăriței : Larisa și Zoia. Amîndouă — bucățică ruptă Pojilova : tot așa pieptoase, mari la trup și cu mișcări greoaie ca de țărănci. „Am oare cum să le ajut ?" se-ntrebă Kirill Miheici. Amintindu-și că-l ținea ascuns pe Artiușka în pîslărie, zise :

— M-oi mai pricopsi și eu cu un glonte în... Dar vouă adică de ce vă e teamă ? Ce, voi l-ați omorît pe-ăla ? N-aveți grijă, o să se facă anchetă... o să se afle cine-i criminalul... oricine-o fi el...

Puțin mai înainte, Artiușka ieșise-n curte pe furiș. Auzind ce spunea cumnat-su, zîmbi, reintră în coșmoagă.

Pojilova își lipise un obraz de fuscel, plîngea. Lui Kirill nu-i veni deloc îndemînă să se uite așa, din vîrful scării, la morăriță și la fetele ei, ba încă să se mai și simtă dator, oricum, să le spună o vorbă de mîngîiere. Deci spuse :

— Las', n-o să fie nimic.

— Zace-n drum... la cîțiva pași de moară... cu glonțul spre mine...

— Cum, cu glonțul ?

— Cu găuritura aia a lui de la gît... Francis a dat de el mai întîi și-ntîi, cînd a ieșit din moară în drum. Nu se auzise nici o detunătură, vas'zică mortul l-a cărat cineva înadins pînă lîngă noi... Da' ei o țin una și bună, zice : Din moară de la tine s-a tras cu arma.

Francis — soldat italian prizionier de război — locuia la Pojilova, la moară, fără să se știe

bine ce hram anume purta el acolo : simbriaș de mare încredere al morăriței ? Stăpîn ? Pojilova îl lua pretutindeni în oraș cu ea și tot timpul îi netezea frizura ; oacheș el, italianul, și spilcuit : își da frizura cu pomadă. Lumea zicea că se iscau certuri deseori între morăriță și fetele ei din cauza macaronarului.

— M-au tîrît la judecătorie, mi-au luat interogator. Abia ne-au dat drumul, am tocmit niște nevoiași să fie chezași pentru noi. Ține-ne parte și dumneata, Kirill Miheici... Cînd mă gîndesc ce contribuție au să ne mai fixeze...

— Dar ce-s eu, bolșevic ?

— Nu că bolșevic, da' poți vorbi cu Zapus pentru noi. N-avea cine trage din moară. Mi-e să nu-i dea foc. Și tocmai cînd s-a pornit iarăși vîntul și merge moara și-avem de măcinat... Hai, te rog ca pe Dumnezeu, pune-o vorbă pentru noi...

— Nu pot. Dealtfel mă și simt tare bolnav, mă dor toate oasele.

Ca să nu le mai vadă pe cele trei femei, Kirill se uită în sus, își plimbă privirea peste acoperișul verde al casei, peste bina, peste gropile în care se usca varul de pomana dracului și dintr-o dată, în sfîrșit, își dădu seama, se încredință — și i se și făcu de-a dreptul greață cînd pricepu — că toate acestea nu-i mai erau de nici un folos, o să trebuiască să renunțe la ele ca la o haină veche, prea din cale-afară de jerpelită.

Se așeză în capul oaselor pe stratul de paie mucede, sfărîmicioase, din podul pătulului, și

nu mai luă aminte ce-i înșirau Pojilova și fetele ei.

După o vreme, pe cînd cobora scara încet, fără vlagă (morărița și fetele ei plecaseră), constată că nu-și mai putea îndoi ca lumea nici picioarele, nici brațele. Abia jos, pe pămînt, îi veni parcă mai ușor întrucîtva; gleznele însă tot nu prea-l țineau și neîncetat avea fiori, i se năzărea că puțin mai înainte, stînd sus pe pătul, văzuse năruindu-se peste el și casa și binaua... și că-l striviseră sub ele...

Ieși din casă în curte Fioza Semionovna, îi puse-n brațe un cocoș cu picioarele legate :

— Taie-l ! Ai grijă, ține-i aripile să nu-ți sară din mîini... Ce-ți tremură așa buza aia ? Iar îți trec cine știe ce prăpăstii prin cap ?

Kirill Miheici, înălțînd fruntea numaidecît :

— Pleacă de-aici... Unde-i toporul ?

Olimpiada veni și ea din casă, repede, ținînd în mînă o bardă mică, una din acelea pe care le poartă la ei soldații. Dintr-o dătătură, Olimpiada o înfipse cu un colț al tăișului într-o bîrnă de brad din curte. Nu fusese bine cojită bîrna, mai avea stropi de rășină pe ea. Olimpiada își trecu palma peste stropii aceia să-i șteargă și se așeză pe bîrnă alături de bardă. Kirill Miheici rămăsese în picioare în fața ei, cu cocoșul subsuoară.

— Ai auzit vestea ? A-nceput în stepă răscoala cazacilor, îi spuse Olimpiada cu un aer, ca și cum adică ea nu mai știa ce să creadă.

El :

— Habar n-am.

Olimpiada, netezind cu vîrfurile degetelor călcîiul toporiștei :

— Apăi voi atîta știți : cu nasu-n pîslărie. Cîrpacilor !... Ce vă pasă vouă că-n stepă-i răscoală ?

Și se strîmbă la Kirill :

— Bee... Stai aici pe loc și behăi. Încă nu ți-au luat ăștia binalele, cărămidăria ? O să ți le ia... O să-ți ia și obielele din picioare, n-ai grijă !

— Au să-i zdrobească ai noștri.

— Cine să-i ?... De-alde tine ?

— Adică de ce nu ?

— Cîrpacilor !... Te-apucă vitejia doar cînd ești pe nevastă-ta. Degetele-n ochi să-ți vîre Zapus, și tot n-o să zici nici cîrc. Zapus se duce să înăbușe răscoala. A zis că piatră pe piatră n-o să lase din Lebiajîi.

— Se laudă.

— Laudă-te și tu, dacă ai cu ce. Cînd o să-ți pună juvățul de gît, o să-l crezi. Sau poate că nici măcar atunci...

Kirill Miheici își ieși din țîțîni ; înșfăcînd cu o singură mînă cocoșul, îl zgîlții sus în aer, furios :

— Da' ce vină port eu ? Ce vă legați toți așa de mine ? Ce-i capul meu : clopotniță ? Care cum vine se și-apucă de tras clopotele-n dungă...

— Căzu în genunchi lîngă bîrna pe care ședea cumnată-sa. Îi curgea gîrlă nădușeala pe față ; lăsă capul în jos, își șterse obrajii de penetul cocoșului, apoi mormăi :

— Dă barda-ncoa !

Încercînd cu degetele tăişul, Olimpiada zise cu lehamite :

— Trage-i un topor şi-ai terminat.

— Ce topor ? Cui ?

Ea se ghemui dintr-o dată : se apleacă asupra cocoşului, mai-mai să-i atingă cu buzele înfoiatul penaj de la gît, care, în lumina amurgului, făcea ape safirii-violete. Cu vîrful unui deget apăsă una din trandafiriile pleoape ale gobăii, o închise, răspunse încet :

— Lui Zapus.

Kirill Miheici tocmai potrivea cocoşul în aşa fel, încît să-i culce gîtul pe bîrnă. Ripostă moale, cu glas îngăimat :

— Nu mai înşira prostii... Vrei să ne trîntească înc-o *contrăbuţie ?*

— Fă cum îţi spun eu ! După aia, n-are decît orice !

Se aplecă Olimpiada şi mai tare peste cocoş şi, dintr-o muşcătură, reteză cu dinţii gîtul păsării. Scuipă sîngele din gură, se ridică de pe bîrnă şi plecă strigînd spre fereastra deschisă a bucătăriei :

— Fioza, vin' de-ţi ia cocoşul ! Gata, l-a tăiat bărbat-tu.

De cu dimineaţă, Polikarpîci mai întîi se apucă să dreagă căruţa, o vedea că i se rupsese loitrea : înnădi loitrea cu o scîndurică de lemn de stejar. Pe urmă repară şi vîrtejul puţului, iar după asta se repezi pînă la cărămidărie, să vadă ce făceau kirghizii ? Lucrau ? Lucrau. Asta îi umplu sufletul de mulţumire.

În curte, lîngă atelierul de făcut pîslă, Kirill Miheici, aşteptîndu-l pe tat-su să se întoarcă, sta cu mîinile în buzunarele hainei ; degetele îi viermuiau în buzunare ca nişte căţei de-o zi-două, puşi laolaltă într-o traistă. Îl întrebă pe tat-su, cum îl văzu :

— La ce bun ?

— Ce, la ce bun ?

— Să munceşti.

— Da' cum altfel ?

— Păi, dacă tot au să ne ia totul...

Polikarpîci îi răspunse cu gîndul în altă parte :

— Las' că tot ne-o folosi la ceva.

Aduse vîntul cine să-l mai ştie de unde o mireasmă de răşină. În curtea de-alături începuse a cînta cineva din armonică. Uitîndu-se ţintă la bătrîn, Kirill Miheici se întreba : „Să-i spun ? Să nu-i spun ?"

Îi spuse :

— Uite ce : de-acum nu mai merge, trebuie să dosesc averea.

Cu degetele lui pătate galben-vînăt de-atîta fumat, Polikarpîci îşi răsucea o ţigară ; făcu, sceptic :

— Ai mai spus şi alte dăţi.

Kirill Miheici, surprins :

— Nu-mi aduc aminte.

La vorba asta, Polikarpîci începu să se aplece încet-încet din umeri spre pămînt şi deodată, ca şi cum ar fi ajuns la o anumită încredinţare, rămase aşa, neclintit. Pe urmă, cu un aer vajnic, îşi trase-n jos poala rubăştii şi-l împinse pe fecior-su în pîslărie, unde, cu gesturi nestă-

pînite, aproape că vîrîndu-şi sub nasul lui palmele care-i duhneau acru a lînă smulsă de pe piei, îi şopti, suflîndu-i cald în obraz :

— Sub un morman de fîn, în şură, este un zemnic vechi. S-a făcut pleavă fînul acela ; şi-i nalt ca la juma' de-arşin. Eu am săpat zemnicul, ţi-aduci aminte ? (Aici, Polikarpîci chicoti uşurel şi-l ghionti în spinare pe fecior-su.) Văd eu, văd, mai bună ţinere de minte am eu, om bătrîn, decît tine... Şi-n zemnic dedesubt — nisip pîn-la vreo cinci stînjeni adîncime. Vîri un mort acolo, nu mai putrezeşte o mie de ani... Ei, iacătă, măi băiete : acolo poţi să ascunzi orice pofteşti. Încape în groapa aceea şi o prăvălie întreagă.

Tot mai fierbinte respiraţia moşneagului. Pesemne îi era jale şi lui că trebuia îngropată averea : se apucase a îndruga vrute şi nevrute, vorbe de clacă. Totuşi Kirill Miheici îl ascultă pînă la capăt, cu răbdare.

Jos pe pămînt, umbre înfloreau acum albastru-vineţii. Zbîrlită, zidăria bătea mai tare în sîngeriu. Printre buşteni, lîngă bîna, se ivise tîrîş o tufă de pelin pămîntiu, un miros amar ; pînă atunci nu mai fusese acolo pelinul acela.

În prag, cînd să intre în camera lui de lucru, Kirill Miheici se pomeni că-i iese-n cale nevastă-sa. Cu paşi mici, legănaţi, lenevoşi, ea se îndrepta spre uşă fără încă să fi apucat a-şi înviora trupul dospit de dulceaţa somnului. Capotul ei, roz, era încheiat cu grijă pînă sus la gît, ea însă — desculţă ; şi picioarele, se cunoştea, încă-i erau încinse de căldura aşternutului.

După ce-o brînci, înfigîndu-i zdravăn un cot între coaste, Kirill Miheici înălţă braţul : îi venise poftă s-o cîrpească peste bărbie... peste bărbia ei cu guşuliţă... Se răzgîndi în acelaşi moment şi, fără nici o vorbă, o călcă pe picior, îi strivi cu cizma trandafiriile degetuţe. Fioza ţipă. Dincolo, în camera de lucru, se auzi cum scîrţîie patul. Kirill Miheici o luă de păr pe nevastă-sa. Înfăşurîndu-şi în jurul încheieturii pumnului o şuviţă groasă din părul cu cîrlionţi al Fiozei, o trase pe nevastă-sa după el în camera de-alături ; o izbi aici de cîteva ori cu ceafa de marginea scrinului şi de fiecare dată bolborosea :

— Tîrîtură... Tîrîtură... Tîrîtură...

După aceea o lăsă dracului. În antreu, rămase mult timp în picioare, pipăind cu vîrful degetelor peretele de scînduri al antreului şi, cînd, în sfîrşit, ieşi în curte, îşi scoase din palmă o aşchie care-i intrase sub piele pe neştiute ; privea necontenit cu ochi goi spre portiţă, de parcă tot aştepta o vizită.

Mai pe urmă se duse în atelier, la tată-su. Din resturile de lînă „prima“, Polikarpîci îşi meşterise o pălărie de pîslă, acum o călca bine cu fierul, întorcînd-o mereu pe dos şi pe faţă. Cum îl zări pe fecior-su, îi spuse voios :

— Tot aşa am să mi ţi-l sucesc şi pe comisar, cînd o-ntreba şi-o vrea să ne confişte averea... Ciuciu !

Kirill Miheici se lungi pe pat cu faţa-n sus ; îşi desfăcu braţele cruce, îl dureau muşchii braţelor ; gemu ; apoi :

— Ia mai lasă-te de palavre !
Bătrînul, uitîndu-se îngrijorat la Kirill :
— Ce, nu te simţi bine ? Vrei să dau o fugă la doftor, să-l chem ?
— Îţi rîzi de mine, a ?
Polikarpîci pufni pe nas cu necaz :
— Eh ! Să-mi rîd de-un monstru ca tine...

A doua zi dimineaţă, în ziar — un Comunicat : „Moara familiei Pojilov a fost confiscată. Proprietarii urmează a fi imediat deportaţi. Orice alt avut al lor se confiscă de asemeni."
Artiuşka, dispreţuitor :
— V-am spus : ăştia vor să ne alunge din oraş. Totuşi noi — nu, n-o să ne urnim de-aici, n-o să ne urnim ! Şi-o să-i învingem.
— Cu ajutorul femeilor ? Tot ăsta ţi-e gîndul ?
— Ce neveste avem noi doi, Miheici, ehe ! Pe cinste.
Kirill Miheici ieşi din pîslărie, se opri în mijlocul curţii în picioare, nemişcat ; auzea cîntîndu-se undeva : la generăleasă, în apartamentul ei deschis vraişte, zdrăngănea cineva la pian. Trecu spre şopron Fioza Semionovna cu o rochie pe braţ. Kirill :
— Încotro ?
— S-o scutur, vreau s-o păturesc. O mănîncă moliile.
El :
— Vezi de cufere, adu-le-n cameră. La noapte o să fie nevoie de ele... Şi adăugă repede : Chiar acu să le-aduci !

Fioza Semionovna, privindu-l peste umăr cu un nimicitor mic zîmbet al ei, plin de dispreţ :
— Bine.
— Ia nu-mi mai sta botoasă ! Fă ce-ţi spun.
— Fac. Ce, n-am voie să mă uit la tine ? Ascultam cum cîntă acolo cineva la pian... Doar n-oi plînge !
— Comisarul cînd pleacă ?
— De un' să ştiu, ce, io-s sovietu' dipotaţilor ? Du' de-ntreabă la Căminul popular. Că n-o să mai stau ciocan pe capul *lui* !
— Dacă mai scoţi o vorbă, te...
Fioza imediat — ţipete. Trînti rochia jos, de pămînt. O găină cu vîrfurile aripilor verzui fugi cît colo, înspăimîntată ; penetul ei : mototolit ca după somn — şi cu mici pete violete pe el.
— Na, dă-n mine, dă-n mine ! Atîta ştii : să baţi !...
— Fioză !...
— Bate-mă, hai ! Bate-mă !
Se înrăise de tot, i se sumeţea bluza la piept ca doi pumni grei, buzele — mai înlăcrămate chiar decît ochii. Şi luminile ochilor : gata-gata să te trăsnească... I se auzi glasul apoi, tocmai hăt din bucătărie :
— Fire-aţi voi de venetici de la Perm ! Cremenali din Ural !...
În curte, servitoarea, Sergheevna, se apleca să ia de jos rochia pe care o trîntise Fioza ; Kirill îi porunci supărat :
— Nu pune mîna !...
Mai pe urmă, urcă încet, obosit, în cerdacul casei Sajenovilor, văzu la ei pe parmalîc o

cîrpă întinsă la uscat şi, peste cîrpă, cărămizi, să nu ia vîntul cîrpa ; îi trecu prin minte : „Ce i-aş mai sparge eu capul cu o cărămidă căţelandrului ăla de vulpe tungusă..."

Capitolul al patrulea

Pîrcălăbia berbecilor de piatră

Primăvară.

Noapte.

Kirill Miheici intră în pîslărie ţinînd în mînă un felinar.

Tat-su se grăbi să-şi tragă nădragii — păreau două mari băşici cracii nădragilor lui cît timp trudi moşneagul să-şi vîre picioarele-n ei — şi întrebă :

— Unde mergem ?

În lumina felinarului, faţa lui Polikarpîci — galbenă ca gălbenuşul de ou. Glasul — găoacea oului, spart.

Kirill Miheici :

— Nu-ţi pune cizmele. Fînul l-ai strîns ?

— Ăl din şopron ?

Pe-o beznă ca asta, orice vorbă-i un hop. De aceea Kirill şi tat-su nici nu-şi aruncă unul altuia decît crîmpeie de vorbă :

— Dă cazmaua !

— Aşterne ţolurile !

Au orbit felinarul, încotoşmănîndu-l cu un ţol. Flacăra felinarului — ţuguiată.

— Nu împrăştia ţărîna. Trage-o peste ţoluri.

Cu mormanul de ţărînă pe ele, ţolurile par acum altceva : arată galbene şi burduhănoase ca nişte vaci. Nisipos el, pămîntul ăsta, dar gras, untos.

În zemnic miroase a sloiuri de gheaţă. Pretutindeni pe scînduri — mucegai. Hai cu fînul ! L-au răsturnat în groapă.

După asta, cuferele. Le-au cărat împreună, le-au lăsat în beci pe rînd, cufăr peste cufăr.

Lui Polikarpîci îi dădură lacrimile ; ai fi zis că scoborîse cuferele în groapă peste trupul lui şi-l striveau. Verzui ca mucegaiul, lacrimile bătrînului.

— Acu boceşte, de !

— Mi se rupe inima. Ce să fac ?

— Îndeasă mai tare, altfel nu intră toate în groapă.

Din casa de-alături, a generălesei, un cîntec. Glasul — subţirel : Varvara. Şi slab, înăbuşit — par-ar fi cîntat închisă într-un cufăr. Polikarpîci se-nfurie, bătu cu călcîiul în pămînt :

— I-auzi-o : urlă. A pălit-o, mă rog, aleanul.

— Cîntă şi ea, de !

— Ăsta-i cîntec ? S-o-nvăţ eu. Altcum trebuie cîntat acu, nu aşa.

E greu nisipul. Ca aurul. Bîldîbîc în beci tot nisipul ! Doamne, cît mai înghite groapa asta ! S-au dus cuferele la fund ca într-o fîntînă fără fund.. Polikarpîci stătu din lucru, se apucă să îndruge iute-iute o zisă ştiută de el din bătrîni, un fel de vrajă, ale cărei cuvinte nu se desluşeau :

Kirill Miheici totuși le înțelegea :

Tu, pieirea tăinuitorului, tu nepătrunsă-ntunecime :
fugi din sat, nu înstrăina norocul din gropniță, din ogradă
al lui robul lui Dumnezeu, Kirill. În cetate
la noi umblă sîn Dumitru cu tămîie,
cu-o lumînare, cu paloș de flacără și c-o praștie.
Cin' ne-o jefui, în foc l-om arde,
cu vătraiul l-om culege din foc, cu mătura l-om mătura,
cenușă turnare-om peste cenușa lui, să nu calce el
pămînturile noastre cele juruite.
În pază fie avutul nostru, stămburile, catifelele,
mătăsăriile, argintul, aurul, arama cea tare
și blănurile de preț ale-albastre și crucile și icoanele —
toate, întru sfînta liturghie, în pază, în pază rămînă !

După asta, Polikarpîci netezi pămîntul deasupra beciului, îl bătători, trase peste locul acela fînul vechi, putregăios, dar și fîn nou. Cînd să iasă însă din clădăria de fîn, odată i se muiară picioarele. Începu să plîngă cu suspine ca un copil, fără să lase din mînă felinarul ; felinarul tot dădea cu clonțul în jos, ciugulea : semăna cu o pasăre albastră, ciufulită.

— Ce-am păcătuit noi, măi băiete, de trebuie-acu să tăinuim agonisita care-o avem ?... Aud ?

Nu se gîndea la nimic, numai cît întreba, întreba. Ca pe o furcă în stogul de fîn, așa își arunca mereu brațele în aer spre fiu-său. Kirill Miheici, grăbit :

— Hai ! Să nu ne vadă aici careva.

Dar nu plecară. Așezîndu-se în capul oaselor jos, pe pămînt, unul lîngă celălalt, rămaseră așa umăr la umăr așteptînd nici ei nu știau ce. Kirill Miheici ar fi vrut să rostească ceva care să le mai aline sufletul, însă buzele nu-l ascultau : ele erau deprinse numai cu un alt fel de vorbe. În cele din urmă, Kirill zise :

— Sergheevna nu-i acasă, am trimis-o undeva cu o treabă, Olimpiada o fi dormind ; ori, poate, se închină...

Deodată — ornicul de la biserică. O singură dată. În Ust-Mongolsk, ea, biserica, spune cît e ceasul.

— Baaam !... bubuise clopotul cel mare.

Numaidecît însă, după el :

— Bam ! Bam ! Bam ! Bam !... mmm !...

Unul după celălalt, cum se stîrnesc zăvozii într-un sat din stepă — negre dangăte mițoase, de rupeau cerul.

Polikarpîci îl înșfăcă de umăr pe fecior-su :

— Se dă alarmă !

Kirill, cît ai clipi — buzna în mijlocul curții. I se împotmoleau picioarele în pietriș, lua în piept dangătele clopotului. Voi să strige ceva. Nimic. Îi pierise glasul. Se rezemă în bina, rămase locului, ascultînd ce se-ntîmpla în oraș.

De-a lungul întregii străzi, uși izbite de pereți. Lămpile săreau peste tot în pridvoare, se chiorau la compacta întunecime seacă din ju-

rul lor. Ieşise-n curte şi Varvara, doar cu o fustiţă scurtă pe ea ; întreba strigînd :

— Ce-i ? Ce este ?

Din urmă cu glas de bas, maică-sa, aruncîndu-i pe umeri o haină :

— Da' chiar ce-o fi, ce s-a-ntîmplat ?

— Clopotele ! Alarmă !...

Cu coama-n vînt, vuietul aramei se năpusteşte în orice colţişor. Cutremură obloanele, deschide uşile, se-aud peste tot uşi care scîrţîie. Şi mereu :

— Bam !... Bam !... Bam !...

Dinspre cealaltă biserică — alt răcnet de aramă, şi mai răsunător încă :

— Bammm... Bammm...

Pe neaşteptate, în stepă, de dincolo de mahalaua Giataki — pîrîială năprasnică : pîrîiala sfîşia cerul bucăţele-bucăţele, umplea străzile de şuierături :

— Ta-ta-ta... ta-ta-ta-ta... ta-ta-ta !...

Cineva — un rănit, s-ar fi putut crede — gemea într-una, se tot izbea în mers de garduri : îi tăia drumul auitul clopotelor ; ba nu, nu-i un rănit ; fugea pe stradă de-a lungul gardurilor un cal scăpat din grajd.

— Ta... ta... ta !... ta !...

Ţiuituri pe deasupra zăplazelor, lămpi stinse numaidecît.

— Maica Ta, Doamne ! Mitraliere...

Acum, în cerdac la Sajenovi — numai cei doi ofiţeri. Li se auzeau vocile răsunînd înviorate, întinerite parcă :

— Dar bolşevicii n-au cum veni dinspre stepă... Şi-apoi ei înaintează totdeauna răspîndiţi în trăgători. Ia uite colo, în stînga. Şi dincoace... Nu, nici gînd, nu-s bolşevicii.

Unul dintre cei doi fraţi strigă deodată spre casă, răspicat, de parcă vorbea la telefon :

— Mamă, scoate din dulap haina mea de piele !

Lîngă calul lui gata înşeuat, Artiuşka, cu cravaşa în mînă :

— S-au cam pripit ai noştri, pesemne. Dar nu-i nimic, poate iese bine.

Sări în şa şi — pinteni calului.

Pretutindeni, zăvoare clănţănind înfricoşate, lanţuri ferecînd uşi.

Cei doi fraţi rămaseră în cerdac pînă-n zori ; erau echipaţi din tălpi în creştet, stăteau gata să tragă cu revolverele oricînd. Soarele, cînd se ivi, le coloră umerii în roz-auriu.

...Pe străzi apoi, la trap mare, un cazac, care, fluturînd un steag alb-verde, strigă, uitîndu-se de sus, din şa, prin ogrăzi :

— Cetăţeni ! Toţi suspecţii vor fi arestaţi. Nu ieşiţi din case, a început ofensiva spre Irtîş !

Bate cu băţul steagului în obloane şi, fără a aştepta să-i răspundă cineva — trap mai departe :

— Care eşti bolşevic, fă-te-ncoa !... Fă-te-ncoa la pieirea-ţi !...

Peste cîtva timp, pătrunseră în oraş mulţime de ostaşi kirghizi, cu suliţe lungi de lemn.

Soldații roșii, în cazărmi, se pomeniseră luați din somn. Fără a fi apucat să se trezească de-a binelea, fuseseră scoși așa cum se aflau, în izmene, pe platoul dintre clădirile militare, trandafirii în lumina zorilor de zi. Călare pe un bidiviu cam trîndav, un ofițer de cazaci îi înștiințase pe soldații roșii, cu un fel de nepăsare :

— Din ordinul Guvernului provizoriu, sînteți dezarmați ! Vi se vor face acte de dare în judecată pentru complicitate cu bolșevicii... Dreeepți !

Zgribuliți, căscînd de somn, cum deschise gura din nou ofițerul, să mai strige ceva, strigară *ei* :

— Uraaa...

Într-astă vreme, vaporul „Sfîntul Andrei Apostolul" trăgea sus parîmele și, legănîndu-se cătinel, ieșea în mijlocul rîului ; de-aici — rafale de mitralieră asupra străzilor orașului.

Viazmiatin, împuternicitul străzilor din cartier, trecea din casă-n casă.

Ajunse și la Kirill Miheici. Căutîndu-l în registru, îi aduse la cunoștință cu glas aspru :

— Ordin de mobilizare, toți pînă la cincizeci de ani. Cîți ai ?

— Patru-ș' doi.

Viazmiatin zîmbi în barba-i stufoasă. Obrajii lui erau mici fiecare, cît un ou :

— Gata ! Pînă-n două ceasuri, te prezinți la biserică. Ia-o tupiluș pe după garduri, că bolșevicii țin străzile sub foc. Armă ai ?

— N-am.

— Ei, pune-ți barem niște pantaloni militari. O să ai de mărșăluit în coate și-n genunchi.

Lovind apoi cu muchia palmei în registru, adăugă dus pe gînduri :

— E greu tîrîșul prin nisip, frige. Măcar bine că nu-i noroi. Alți bărbați mai sînt în casă ?

Kiril Miheici, abătut :

— Au să ne zdrobească. Ce-ar fi să nu mă prezint ?... Dacă se-ntorc ăia, cu Zapus ?

— Zapus nu mai este. L-a ucis Artiușka.

— Ei, taci ! De unde știi ?

Împuternicitul își lăsă privirea în jos spre mustăți și, vajnic :

— Iacă știu. A venit un călăreț cu ștafetă de la gară. Se aduce aici leșul lui Zapus. Ce de-a mai icoane au furat ăia ai lui ! Cînd i-au grăbjit, au pus ai noștri mîna și pe carăle lor...

Pămîntul frige, l-a bătut soarele mai-mai să-l scorojească : ies aburi din Irtîș, e gata să dea-n clocot galbena Irtîșului apă. În lungul rîului, prin văzduh, curg lungi dîri albastre de abur ; vezi deasupra Irtîșului un alt Irtîș : umbra celui de pe pămînt, aeriană.

De la suprafața apei pînă sus în cer — atît : o vînă sinilie. Și — ca încă o umbră : a vaporului — în vîna asta se înșurubează mereu, înspăimîntat și mereu întrerupt, vuietul sirenei vaporului :

— Uuu... uu... Aaa... Iii... uuuu...

Înaintezi, te tîrîi pe nisip ca peste un cuptor încins. Te năucește căldura de parc-ai fi la

baia de abur, plopii în grădinițele din fața caselor miros a măturici la baia de abur, mitraliera de pe vapor zici că zvîrle apă peste cărămizile fierbinți din baie, se înalță aburi pretutindeni ca din cărămizi ude. La fiece mișcare tîrîș prin nisip, simți un lunecuș de saramură pe șira spinării : sudoarea ta.

Nu numai Kirill Miheici : toți aveau senzația asta. Cum se strecoară lupii sau rîșii printre cioate, așa înaintau de-a bușilea spre vapor, spre malul Irtîșului, mai toți cetățenii de vază din Ust-Mongolsk. Să mergi pe stradă în picioare — imposibil : gloanțele mitralierei de pe vapor împînzeau strada.

Pe fiecare dintre cei ce înaintează spre vapor, pușca pe care o ține în mîini îl trage îndărăt acasă : parc-ar fi o bucată de șină de tren, nu pușcă ; parc-ai tîrî cu tine o rangă de 60—70 de kilograme. Dar cum să te furișezi undeva la adăpost ? Vin pe brînci din urmă, pe o parte a străzii un pirpiriu de ofițer, pe cealaltă — băieții Sajenovei, amîndoi purtînd haină de piele, nou-nouță.

Dolonko, pirpiriul, ordona răcnind :

— Cetățeni ! Nu vă mai temeți atît ! Ne-au rămas numai două străzi pînă la debarcader... N-are nimic, strigați ura, să vă fie mai ușor la înaintat.

Luptătorii (toți apți pentru serviciul militar, însă pînă acum mereu amînați, ca să constituie o rezervă în efortul de apărare a patriei) răspundeau cu voci răzlețite, neexperimentate :

— Uraaa...

Din preajmă, de pe alte străzi, îi provocau la întrecere de urale tot atît de nepricepute alți cetățeni care înotau acolo în nisip.

Iakov Sajenov nu mergea în patru labe : el înainta în genunchi, cu revolverul în mînă. Îi lucea haina de piele mai abitir decît revolverul. În fața lui Iakov Sajenov, la depărtare de cam zece oameni care merg de-a bușilea unul în urma celuilalt — Kirill Miheici, pe burtă. Ori de cîte ori îl auzea pe Iakov Sajenov strigînd, întorcea capul îndărăt. Iar Sajenov :

— Mișcă, mișcă ! Ne-apucă noaptea, cum înaintați voi ! Ce, vreți să ajungem acolo deseară, ce naiba !... Dați-i zor ! Care-și trage sufletul mai mult de trei minute, îl împușc pe loc !

Hai tîrîș mai departe pe sub garduri, pe lîngă ziduri : în urmă, pe o latură a străzii — ăla, pirpiriul, de cealaltă latură — cei doi frați. În mijlocul străzii — arșiță și văzduhul ticsit de praf invizibil, amestecat cu gloanțele împroșcate de pe vapor.

Înaintau așa pe brînci mulți din cei care stătuseră mai înainte la coadă pe puntea vaporului să achite contribuția : Afanasi Semionov, negustor de starea întîi, Krîlov, plantatorul de tutun, amîndoi Kolokolșcikovii — tatăl și fiul. Despre toți aceștia, cineva spusese cu un oftat nu știu cum de invidie :

— S-au înrolat de bună voie.

Înaintînd în patru labe printre cei din frunte și măturînd cu barba movilițele de nisip peste care se lungise, bătrînul Kolokolșcikov confirma, înălțîndu-și capul cu mîndrie :

— Da, să punem osîrdie, frați creștini! De-acum le-a sunat ălora ceasul cel mai de pe urmă.

În fața lui Kirill, la depărtare de un om pe brînci, se tîra Kostîriov, arhitectul. Kostîriov uitîndu-se în urmă-i, la Kirill, comentă mîhnit:

— Păi în Anglia, Kirill Miheici, crezi că așa se procedează? Să pui omul într-o situație atît de umilitoare... Ce sîntem noi, viermi, ca să ne tîrîm?!

De pe partea cealaltă a străzii, unul, funcționar la poștă, strigă cît îl ținea gura:

— Ca viermii cei orbi o să trăiți pe fața pămîntului! Gorki a trecut la nemți, își cumpără case în Anglia pe bani nemțești. Iacă, pe-ăsta să-l fi spînzurat țarul!...

Și imediat apoi, zbiera „Uraa!"

Kostîriov întorcea din nou cu deznădejde capul spre Kirill:

— Fioza Semionovna n-a plecat din oraș? E bine că n-ai lăsat-o să plece; într-un stat asiatic ca ăsta, așa și trebuie: să procedezi asiatic.

Nu-i ardea lui Kirill de conversație, însă totodată îi era neplăcut să meargă tîrîș prin nisip fără să mai schimbe o vorbă-două cu cineva. Ba, după toate, îl mai și tăiau între picioare pantalonii cazoni, strîmți, că-și pusese o pereche de-ai lui Artiușka.

Arhitectul:

— Cine-o să mai țină ordine de-acum în oraș? Pe soldați nu te poți baza. Doar n-o să preluăm noi atribuțiile lor... Pe cei mai buni dulgheri care-i avem, au să-i lichideze; atunci la ce bun să ne canonim? Imediat ce s-o putea pleca de-aici, mă mut în altă gubernie...

Și ăsta cică-i arhitect, cică-i și el constructor! Nu-i în stare să gîndească, i-e gol capul pe dinăuntru ca o bășică, miroase a antiseptice, a iodoform. Iată la cine și-a găsit să se uite Fioza!

— Eh, măcar de s-ar termina cu netrebnicii ăștia pînă la seceriș! Să nu putrezească grînele pe cîmp, nestrînse.

Lui Kirill Miheici i-s degetele asudate, vrea să pună baioneta la armă și o scapă din mîini. Praporșcicul Dolonko îi strigă cu necaz:

— Kaceanov, nu rămîne-n urmă! Hai, hai, mișcă, malul apei acum e aproape.

Kirill Miheici, cu nasul în nisip:

— Ce, eu-s un soldat de-al tău? Ce țipi la mine? Ia vezi de nu întrece măsura, băiețaș!

Dolonko însă avea dreptate: casele se răriseră de tot, începea terenul bătătorit de pe malul Irtîșului.

— Faceți-vă gropi individuale!

Serile, aici pe faleză, cît e ea de lungă, se plimbă domnișoarele din oraș însoțite de cavalerii lor: de la foișor la debarcader și înapoi. Două sute de stînjeni încolo, două sute încoace. Te și doare inima să rîmi un loc de promenadă așa de frumos!

Își săpară gropi cu toții. Cît să le apere capul. O vreme, soarele le pîrpăli spinările, apoi se cățără repede-repede mai sus și rămase acolo, în vîrful cerului, sorbindu-le și sudoarea și vlaga. Kirill Miheici mînuia închizătorul. Ca să poată pleca acasă cît mai curînd, trăgea cu pușca întruna spre vapor. La fel și ceilalți.

Sajenovii comandau tirul. Din cauza zarvei şi a zgomotului, nu înţelegea nimeni ordinele pe care le dădeau ei, fiecare luptător trăgea mai mult cum îi trăsnea lui prin cap, era mai uşor aşa. Ofiţerii însă aveau impresia că treaba mergea bine şi, privind cu binoclul, numărau cadavrele de pe vapor :

— Încă unul !... Atinge-i !... Flancul stîng : asupra provei, foc !... .

— Trei.

— I-auziţi : atamanul e în ofensivă !

— Şi anume unde a ajuns acum, domnilor ?

— La Irtîş...

— Daţi zor, daţi zor cu tirul...

— Din ordinul atamanului Trubîciov... Din ordinul atamanului...

Mînuind întruna închizătorul şi vîrînd în armă, cu destulă nedibăcie, încărcător după încărcător, Kirill Miheici mormăia, fără să-şi mai ia privirea de la ţeava încinsă a puştii lui :

— Aha, ticăloşilor, aţi băgat-o pe mînecă ? Ei las' c-o să vedeţi voi...

Pe vapor, în cabina căpitanului, ai cărei pereţi erau întăriţi de cîtva timp cu saci de nisip, Zapus sta la taifas cu doctorul Pokrovski, comisar pentru ocrotirea sănătăţii. Om cu foarte multă imaginaţie, comisarul „pentru sănătate" avea convingerea că există valori spirituale supreme şi considera corpul uman drept cea mai înaltă dintre ele. El altminteri era şchiop, scălîmb şi foarte rezervat din fire, ursuz chiar ; discuta deschis cu Zapus, numai pentru că i se părea că Zapus (şi asta i se părea nu numai

doctorului) se ascultă cel mai atent doar pe sine însuşi.

— Marile probleme ale oricărei epoci, doctore, s-au rezolvat cu vărsare de sînge, arme, cai !...

— Eu, în copilărie, tovarăşe Zapus, am avut parte de o viaţă grea, rămăsesem singur pe lume ; totuşi mi-s dragi oamenii, îi tratez mai ales prin hipnoză.

— Just. Pentru noi este o necesitate să sporim plăcerile omului şi să-i reducem suferinţele. Filozofia antică dispreţuia ideea de a fi utilă cuiva. Teoria perfecţiunii morale, care face parte integrantă din folozofia antică, e atît de înaltă, încît abia de poate fi concepută...

— Discuţia pe care o purtăm noi doi nu va adăuga nimic la tot ce se cunoaşte pînă acum...

Mică pauză. Apoi :

— Muncitorii din oraş sînt slabi ; de la centrul nostru din Omsk ni s-a propus să-i mobilizăm pe ţărani ca să lupte contra cazacilor, dar ţăranii abia s-au întors de pe front, au să creadă că-i trimitem pe un alt front. Mi-e să nu se fi dat ordin de mobilizare fără să mai fim consultaţi.

Aici, Zapus sări ars în picioare :

— Trageţi asupra cheiului, în special asupra cheiului !... De-or ajunge pînă la debarcader, sînt în stare, în furia lor, să dea foc hambarelor cu grîne.

— Un milion de puduri, nu ?

— Exact, doctore, exact : un milion de puduri...

Tămînjit de făină, căpitanul, acel bărbat roșcovan, sta pe vine în fața portavocelui — portavocele, spart, dogit — și comanda cu voce ștearsă, udă parcă, tot ce-i ordona Gorcișnikov să comande :

— Cu viteză, înainte !... Stop. Ina-poi... Viteză mică !

Vaporul nu reușea să se apropie de chei. Dinspre țărm, ploaie de glonțe ; și cele mai multe dintre gloanțe se înfigeau în sacii cu făină de pe vapor. Albi de făină, ostașii roșii își ițeau mitralierele și armele printre țuhali, trăgeau în lungul străzilor, gardurilor.

Dînd fuga ba încoace, ba încolo, cînd pe punte, cînd în cabine, Gorcișnikov își lepădase grelele-i cizme, leoarcă pe dinăuntru de nădușeală : lipăind peste tot desculț, dar cu revolverul în mînă, grăbea ostașii :

— Țintește mai jos... Mai jos ! Ah, de n-ar fi așa de oblu malul ăsta, de-ar fi aici cîmp neted, ce mi ți i-am mai curăța !

Bikmulla căra obuze. Gorcișnikov, îndemnîndu-l să se grăbească, se tîngui :

— Am zis eu că trebuia să întărim cu grinzi coastele vaporului... Și că să-l blindăm cu foi de aramă. Cască-gură ce sîntem, n-am luat cu noi foile alea de trei țoli, deștepți am mai fost !

Zabotin, zețarul, luase loc în salonul ofițerilor, fuma, comenta visător :

— În cele din urmă, au să i se predea ei lui Zapus. De frică. Numai de frică ! O să iasă aici, mă nene, o paginare măruntă-măruntă... mai ceva decît cu nonpareil. Se lungește-al dracului tevatura.

Emelian Gorcișnikov se opri din mers în fața lui Zabotin și, scoțîndu-și din talpă o așchie :

— Grișa, dar mai trage și tu cu arma !

— Ori trag, ori nu trag, tot aia-i, nu nimeresc. Tu la ce umbli cu pistolul în mînă ?

Sună o sfială în vocea lui Grișa. În salon lumina electrică — aprinsă ; dar chioară, plăpîndă. Păi, de ! afară-i ziuă ; da, dar la ferestrele salonului — țuhali.

— Ce-ar fi să facem niscai plăcinte din făina asta ? Acu, la spartul iarmarocului... Că doar tot au să ne vină ăștia de hac. S-a zis cu noi, Emeliane...

Își aprinse altă țigară și trînti un scuipat. În același moment — zang ! se făcu țăndări o fereastră cu tot cu cercevea. Sirena vaporului urla de-ți spărgea timpanele. Zabotin, rînjind :

— Cumplit îi mai zice ! Sta-i-ar în gît !

— Cui ?

— Sirenei.

— Hai, las'... Nu mai vorbi și tu aiurea.

— Cum, aiurea ?

— C-au să ne vină de hac. Ce știu oamenii ăștia ai noștri de pe vapor ? Vrei să se piardă cu firea ?

— Bine, mă duc la ei să-i îmbărbătez.

Zabotin ieși, coborî pe scăriță și, chiar de mai înainte să ajungă jos, începu să strige spre toate coridoarele vasului :

— Tovarăși, țineți-vă bine ! Albgardiștii au slăbit focul. La noapte, bombardăm portul, îl facem praf... Păi cum, tovarăși, noi... ce ?

Îndepărtîndu-se de țuhalii pe după sau printre care își găsiseră adăpost și tropotind ca

să-și dezmorțească picioarele, ostașii roșii îi răspundeau lui Zabotin strigînd : „Uraa !“

Emelian Gorcișnikov ridicase chepengul de la sala cazanelor ; întrebă cu glas răsunător :

— Lemne aveți ?

— Sînt destule.

Inspectă totul Gorcișnikov, făcu tot ce trebuia făcut. Bătu cu mîna lui la mașină instrucțiile pentru noul dispozitiv de apărare, stabili următoarele schimburi de santinele. După asta, ordonă să se distribuie rații de hrană sporite. Luptătorii de pe vapor mîncau des și mult.

Grișka iarăși ședea acum pe scaun în salonul ofițerilor. Strîngea întruna din umeri, de-i jucau în aer colțuroasele coate, și tot îndruga, oftînd :

— Bine că n-am familie. Eu, măi frățică, sînt bolșevic cu adevărat : nimic pentru familia mea, nimic nici pentru mine. Numai pentru alții. Abia luasem noi totul de la ăia, abia începusem să cîrmuim într-un fel nou, și-acum, poftim... să ne omoare.

— Să ne omoare ? Dracu să-i ia, cel puțin știu că ne-am trăit viața așa cum am vrut...

După ce-și privi cu atenție degetele pătate de cerneluri, Grișka vorbi cu regret :

— Nici că mi le pot scoate din boale. Era mai înainte un fel de săpun lichid, verde, spăla fain cerneala tipografică. Dintre zețarii de la noi, numai eu m-am înscris în Garda Roșie... Tata, mare bețiv el, una-două mă-ndemna, zice : Înscrie-te la socialiști, măi Grișka : să vezi cum au să te dezvețe ei de votcă.

— Și te-ai dezvățat ?

— Ași ! M-am pus și mai al dracului pe băutură. De ce ? Fiindcă de bețivi tare li-e milă tuturor ; da' cînd ești treaz, cui să-i mai faci milă ? Că ăl treaz zice-și el : „Îndurare...“ Ce îndurare ? De cine ? De-un escroc ?

Ascultă un timp cum răpăiau mitralierele, cum zbierau cei de pe țărm, îngropați în tranșeele lor ; se scărpină la piept cu ciudă, și :

— Iacătă, cînd are omul vreo emoțiune prea-prea, totdeauna se pomenește cu păduchi. La noi, la Semipalatinsk, se făceau cîteodată concursuri de luptă cu pumnii. Mă duceam și eu. Ei, ce să-ți spun, de fiecare dată înainte să-nceapă o luptă de-asta mai mare, nu se putea să nu dau subsuoară peste vreun păduche ; acu am peste tot... Ăia ce fac ?

— Cine, arestații ?

— Păi !

— Ce să facă ? Miatlev, negustorul, se cere mereu afară. Am ordonat să i se pună la dispoziție în arest o găleată, n-au timp de el băieții noștri.

— Trubîciov tot cu albii se ține. Om dintr-o bucată, n-o s-o scoatem noi repede la cap cu el, n-o să se lase el biruit de Zapus.

— Nici gînd.

— Da' nu știe să vorbească lumii. Pe cînd ăsta, Zapus, cînd începe a cuvînta, se topesc oamenii. Și mai e și frumos, tîlharul ! Ca un ofițer. Chiar o fi fost ofițer, te pomenești.

Gorcișnikov rîse binevoitor :

— Naiba-l știe. Are cap... Știi ce ? Bun ar fi să dăm foc orașului, numa' că-i păcat, ar pieri și lume nevinovată. Altfel, ar fi strașnic.

— Eh, în oraş sînt mulţi care n-au nici o vină.

Stătură aşa la taclale bună bucată de vreme. Pe urmă Grişka se încovrigi pe canapea, adormi. Gorcişnikov plecă să vadă ce se mai petrecea pe vapor şi după asta, el ştia de ce, se spă ă.

Gloanţele ciupeau necontenit bordajul, zbaturile. Căpitanul — palid, mătăhălos, mustăţi roşcate — sta în continuare în faţa portavocelui. Dinspre mal se auzeau din timp urale dezordonate.

Pe malul celălalt, trecu în galop din stepă spre pădure un pîlc de cazaci. Descălecară. Începură a străbate lunca tîrîş.

Vor să ne încercuiască, zise unul dintre ostaşii roşii.

Maghiarii se apucară atunci să cînte „Marsilieza". Ceilalţi de pe vapor nu înţelegeau cuvintele cîntecului, dar cîntecul îl ştiau, le plăcea. Valvîrtej bucătarul pe punte, bocănind peste tot cu cizmele şi anunţînd de departe, din toate puterile :

— La masă !...

Gorcişnikov se întoarse în cabină. Muie în gură vîrful creionului. Pe dosul unei file cu „Instrucţiuni pentru dispozitivul de apărare" (filă care nu mai era bună : fusese dactilografiată greşit) scrise mai întîi : „Moarte duşmanilor revoluţiei", apoi şterse şi scrise altceva : conform sentinţei pronunţate de Comisia extraordinară..." Şterse din nou. Stătu mult la gînduri şi iarăşi scrise şi iarăşi şterse. În cele din urmă, luă unul dintre procesele-verbale

de şedinţă şi, mereu furîndu-l cu ochii, ca să „aibă model", începu : „Comisia extraordinară compusă din trei membri a Sov. de dep. din Ust-Mongolsk, în şedinţa sa din 18 august..."

Cam vreo cinci sute de gloanţe trăsese Kirill Miheici. Avea impresia că neîncetatul trosnet metalic al armei lui era ca încă o îmbrăcăminte pe care o purta peste aceea cu care plecase de-acasă ; din cauza asta, pesemne, îi venea tot mai greu să rămînă culcat. Îi intrase nisip pe sub cămaşă, îl urzica soarele ; în piept — o continuă apăsare dureroasă.

Şi nici un semn că se apropia de sfîrşit, măcar deocamdată, schimbul de focuri între cei de pe ţărm şi cei de pe vapor...

Arhitectul obosise şi el ; se ridică pe neaşteptate în genunchi, îşi flutură şapca în aer :

— Băieţi ! După mine !

Un glonte îi străpunse umărul numaidecît. Stropită de sînge, şapca lui Kostîriov se prăvăli printre gropile individuale ale celorlalţi. „Ar trebui căşti !" îi trecu prin gînd lui Kirill Miheici, în timp ce Kostîriov pleca tîrîş în urmă, să fie pansat. Kostîriov nu se mai întoarse. Peste cîtva timp, alt scos din luptă ; ăsta însă — mort pe loc. Pe Kirill îl izbea în faţă, greţos, mirosul nisipului îmbibat de sînge ; asta îi provoca dureri fizice în tot corpul, dureri care nici că-l lăsau.

Renunţă să mai tragă. Vedea ca prin ceaţă nisipul, malurile Irtîşului teribil de înclinate, vaporul care, alb, răscolea cu atîta sîrg apa.

I se făcu dor de o pajiște. Să fie cît mai aproape, cît mai aproape de rădăcinile ierbii, să-și afunde în țărînă trupul care acum îi părea mic de tot și-i era drag de el și-l înțelegea : niște biete oase fragile, împachetate în această carne a lui, cam stătută, nu-i vorbă, de la o vreme...

Iși făcu o cruce pe furiș. Nu mai avea putere să ridice patul armei la umăr.

Sublocotenentul Dolonko, argus :

— Trage, Kaceanov ! Nu sta !

Kirill încercă să tragă. Pușca, reculînd, îl pocni în umărul obrazului.

Se tîrî în urmă, spre praporșcic și, înghițindu-și pripit saliva, întrebă :

— Îmi permiți pînă colo, după colț ?

— Pentru ce ?

Apoi, înțelegînd dintr-o dată despre ce era vorba, Dolonko zîmbi :

— Du-te. Dar să nu stai mult... E nevoie de oameni aici.

Kirill Miheici porni tîrîș spre colțul cu pricina. Voi să se oprească acolo și nu izbuti, merse de-a bușilea mai departe, tot mai departe. Lăsă în urmă toată strada care-l despărțea de malul rîului, apucă pe următoarea... Aici, stătu puțintel pe vine și, după ce trase cu ochiul jur-împrejur, începu să fugă în patru labe de-a lungul unui gard.

În curte, de partea cealaltă a ulucelor gardului, cineva striga cu lacrimi în glas :

— Mișaaa !... Nu te băga, n-auzi ? Nu te băgaaa...

Kirill Miheici mai alergă în patru labe vreo jumătate de stradă, pe urmă se ridică în picioare, își îndreptă spinarea — și atunci se prăbuși dintr-o dată.

Peste drum, glontele nimerise un cîine ; șezînd în coadă, cîinele își sucea încoace și-ncolo dosul pe pămînt și rînjea, holbînd ochii la o casă ale cărei ferestre — țăndări.

Mergînd mereu așa, în patru labe, Kirill Miheici ajunse în cele din urmă la colțul străzii lui. Intră în pîslărie, se trînti pe pat ; pe urmă își trase plapuma pînă peste cap, își înfundă fața în pernă și se așternu pe plîns.

Polikarpîci, alături, frecîndu-și genunchii cu palmele, ofta ; după o vreme își aținti privirea într-un anumit colț al încăperii, luă un taburet, îl puse în colțul acela, se urcă pe taburet, șterse praful de pe icoană, mormăind :

— Of, of, Artiușka ăsta... Multe mai avem noi de tras din cauza lui !

— Orașul abia așteaptă să-și sărbătorească victoria, îi spuse Zapus doctorului. Parcă și văd cum au să mai fluture acuși pe străzi drapelele naționale siberiene alb-verzi. Și liceenele, idem : abia așteaptă să se culce cu ofițerii.

— Îți plac femeile ?

— Mie ? Așa și-așa. Dorința mea cea mai vie este să-i sporesc omului puterea și să-i îmbunătățesc traiul. Posesor fiind al unei mutre despre care s-au făcut unele mențiuni, aș putea avea mult mai multe femei decît îți închipui. Eu însă urmăresc alte...

— Scopuri ?

— Mă gîndesc la oameni.

— Am impresia că totuși urmărești anumite scopuri...

Zapus îi ordonă improvizatului *alter ego* al comandantului vaporului, adică lui Gorcișnikov :

— Convoacă ședința comandamentului nostru revoluționar. Am de făcut o propunere. Vreau să debarc cu maghiarii în dreptul închisorii, este acolo un punct inamic mai puțin bine apărat, ba, în momentul de față, chiar lipsit de apărare...

Închisoarea se afla pe malul Irtîșului, la vreo trei verste de oraș. O enormă clădire de piatră, înconjurată de ziduri de cărămidă, gigantice. Și pustie. Puțin numeroșii deținuți din pușcăria aceasta evadaseră demult. Temnicerii și soldații trecuseră de partea răsculaților, se strămutaseră în oraș.

Întrunit în ședință, comandamentul revoluționar găsi că planul lui Zapus era întru totul acceptabil : atacarea orașului din două puncte va spori panica și totodată din închisoare se putea întrebuința mai cu folos artileria. De pe vapor e greu de tras cu tunurile : din cauza salvelor, mașinile riscă să-și modifice poziția pe piedestalurile lor și vaporul să se defecteze, să nu se mai poată deplasa.

Era noapte. Vaporul acostă pe întuneric, cu luminile stinse. Tunurile — coborîte pe țărm. Maghiarii — strîngeri de mîini celor ce rămîneau la bord. Zapus — în fruntea detașamentului, împreună cu doctorul Pokrovski și comisarul pentru subzistență, Portnov-Deda. Cei

rămași pe vapor făgăduiră să se apere pînă la ultima suflare.

— Inutil, îi spuse încet doctorul lui Zapus.

— Nimic din ceea ce întreprindem nu-i inutil. Mîine dimineață ei au să predea inamicului vaporul.

— Atunci de ce l-ai părăsit ? E neomenos, Zapus.

— Tot ce-i viu e gata demult să piară.

Gorcișnikov nu dormi toată noaptea : avusese loc ședința Comisiei extraordinare, în locul lui Zapus fusese ales un rutean, Trofim Kruția. Dar o ieșire din impasul în care se afla vaporul tot nu putuseră găsi.

Noapte. Întuneric beznă. Pe la ora două tirul de pe vapor incendie un șlep aflat pe-aproape de plute. Lumină ca ziua : vedeai perfect și rîul și malurile și cheiul. Clopote, alarmă : se iviră pe mal la galop căruțele pompierilor. Pe vapor — ordin de încetare a focului ; dar cînd convoiul pompieresc se apropie și mai mult de chei, cei de pe vapor constatară că în căruțe sau în jurul căruțelor — nimeni, nici un om. Întorcîndu-se în hamuri, caii priveau impasibili cum ardea șlepul.

Dimineață, vaporul deschise din nou foc asupra orașului. Caii se prăbușiră străfulgerați de gloanțe. O singură căruță izbuti s-o rupă la fugă ; tulumba ei, desfășurată, se tîra prin praf, părea un hăț uriaș, scăpat din mînă... La sfîrșitul ședinței, Gorcișnikov se așezase la mașina de scris : transcrisese o hotărîre scrisă de el cu mîna încă de cu seară. Pusese ștampila și,

apăsînd zdravăn cu penița pe hîrtie, semnase : „Emel. Gorcișnikov". După care, scosese pistolul din toc și coborîse pe puntea inferioară.

În fața cabinei unde se aflau orășenii arestați, moțăia șezînd pe un sac zidarul Ivan Sabaga. Echipajul ținea sub tir străzile orașului.

Gorcișnikov îi dădu un ghiont în piept lui Șabaga, Șabaga se trezi : mutră — cîrpă (de nesomn), ochii — doar cît un firișor de păr și unul și celălalt : abia și-i mai putea ține deschiși.

— Du' de te culcă, îi ordonă Gorcișnikov.

Șabaga, căscînd :

— Și cine-o să-i păzească pe arestați ?

— Nu mai este nevoie.

Uitînd să-și ia arma, Șabaga se îndepărtă, clătinîndu-se.

Gorcișnikov deschise ușa cabinei, îi cuprinse dintr-o privire pe tuspatru arestații ; mai întîi de toate îl lichidă pe praporșcicul Belenki.

Dintr-un salt, Miatlev, negustorul, se vîrî sub pat, țipînd. Un glonte îi zdrobi ceafa.

Matrion Evgrafîci sta la fereastră (din întîmplare, geamul acestei ferestre nu-l astupa nici un sac). Era pieptos Evgrafîci. Își aplecă puțintel vînjosu-i piept și zise, întrerupt de-o mică tuse între două cuvinte :

— Trage... mă, gogomane ! Cîinilor !

Gorcișnikov îndreptase pistolul spre pieptul lui Evgrafîci. O clipă, cît smuci îndărăt cocoșul, văzu ghișeul cu grile al oficiului poștal : „Recomandate", și o mulțime de timbre pe ghișeu, un registru deschis, plin de timbre. Ochi, trase. Nu-l nimeri pe Evgrafîci în piept, îl nimeri în obraz.

Protopopul ședea cocîrjat pe marginea patului. I se vedeau vinele zvîcnind la gît, sub cîteva fire de păr rare, că-i creștea păr pînă și pe gît. Gorcișnikov înjură. Făcu un pas mare, îl trăsni pe preot în tîmplă cu mînerul pistolului. Pe urmă își mută pistolul dintr-o mînă în cealaltă și trase trei gloanțe unul după altul în capul popii.

Terminînd, încuie cabina, urcă înapoi în salonul ofițerilor.

Zabotin, cum îl zări :

— Noi doi abia așteptam să te-ntorci... Ce-ar fi să apucăm cu vaporul spre Omsk... Mm ?

Gorcișnikov lăsă pistolul pe masă, vorbi cu glas stins :

— Arestații i-am omorît. Pe tuspatru. Chiar acum. Nu vă mai puteți preda burtăverzimii... Vrei la Omsk ? Ba să stai aici și să aștepți ce-o să fie.

— Așa și fac.

Și, cu toate că în acele momente țăcănea cumplit o mitralieră, Gorcișnikov tot auzi clar ceea ce începură pe urmă să strige ceilalți doi (în afară de el) din Comisia extraordinară : Zabotin și Trofim Kruția. Se așeză pe un scaun și, întinzîndu-și picioarele obosit, rămase o vreme așa, tăcînd ; după aceea, cu un oftat :

— Nu vă mai puteți căra la Omsk : nici acolo n-o să vă ierte nimeni faptele. Vrem-nu vrem, de-acum trebuie să-l așteptăm aici pe Zapus, ori...

Își șterse mustățile, îi erau ude.

— Voi, dacă nu mai este Zapus de față, ați fi capabili să predați vaporul. Las' că vă știu

eu. Numai la beţie faceţi pe grozavii. Na, mai gîndiţi-vă şi acum să vă predaţi, dacă vă dă mîna. Ia semnaţi ordinul ăsta.

Şi scoase dintr-o mapă ordinul bătut la maşină :

— Ştampila am şi pus-o. Două iscălituri mai trebuie : ale voastre, după asta, îl putem afişa.

Lui Zabotin dintr-o dată i se făcură iască buzele ; îşi trecu peste ele vîrful limbii şi, înhăţînd de pe masă pistolul, strigă scos din fire :

— Ţie, pentru asta, ţi se cuvine un... Drept la mir ! Drept la mir ! Cin' ţi-a dat dreptul să nu ceri aprobarea Comisiei ? Nu ţi-a fost milă, ticălosule ? Aşa, fără să fie mai întîi judecaţi... Ucigaşule !... Cum de-ai fost în stare tu, Emeliane... Dar nu ! Stai puţin, frate : ne-a minţit, sînt sigur !

— Ba n-a minţit deloc, zise Kruţia. Pentru crima asta, o să-l judecăm noi, n-avea grijă. Dar mai pe urmă. Deocamdată s-ar putea să murim cu toţii aici, pe vapor... Iscăleşte şi tu, Grişka.

Şi, luînd tocul, semnă clar, cu litere ruseşti. Zabotin, cînd să semneze la rîndul lui, îşi pătă degetele cu cerneală, tot făcea semn spre Gorcişnikov cu mîna în care luase tocul :

— Iscălesc ! Să nu vă închipuiţi că mi-e teamă, dracu' să vă ia ! Dar să ştii, Emeliane, că eu mîna cu tine de-acum n-o să mai dau niciodată. Scurt ! Ăsta-i banditism...

În puterea nopţii, cei din oraş auziră tunuri bubuind *nu* dinspre vapor. Îşi spuseră unii altora, speriaţi : „Bolşevicilor le-au sosit întăriri". Dar cazacii din aşezările de pe linia Irtîşului răspunseră telegrafic că vapoare pe Irtîş — nici pomeneală ; că, în stepă, trupe de cavalerie sau camioane cu soldaţi roşii — da' de unde ! şi nici n-aveau cum fi. Iuncherii din detaşamentul lui Trubîciov raportară totuşi în scurt timp că zăriseră cîţiva bolşevici maghiari baricadaţi în închisoare. Va să zică Zapus a debarcat şi a pus stăpînire pe închisoare ! Ceea ce a şi confirmat apoi şeful atelierului de tîmplărie al închisorii, Pankratov, om stimat de orăşeni şi considerat de ei drept conştiinţă nepătată, deoarece el, refugiindu-se în oraş, se înrolase imediat în efectivul poliţienesc.

Panica oraşului încetă. Cazacii din Gorkaia telegrafiaseră că acum şi Omskul s-a răsculat şi că de la Semipalatinsk vin într-ajutorul albilor vapoare de-ale Guvernului din Siberia.

Căpitanul stătuse toată noaptea în faţa portavocelului, comandînd întruna :

— Viteză mică... Înainte. Stai !... Daţi viteză !

Într-amiază, deasupra a trei insule pe care le forma Irtîşul în depărtare, se înălţă un fuior albastru de fum, care necontenit se legăna ba încolo, ba încolo, ca şi cum îşi căuta sus de tot, în aer, un post al lui de observaţie.

Ostaşii roşii făcuseră vînt cadavrelor în cală. Se adunară toţi pe punte, alergînd :

— Vine un vapor ! E din Omsk ! Sosesc ai noştri...

Dar mai pe urmă se grămădiră toţi sub punte, mitralierele lor amuţiră. Şopoteau între ei, nemaidepărtîndu-se de sala maşinilor.

Se risipi tot fumul pe care-l iscaseră pînă atunci împușcăturile, începu să miroasă tare, în locul lui, uleiul de la motoare. Vaporul trepida.

Ștergîndu-și palmele de carîmbi, mecanicul, Nikiforov, vorbi abătut, cu glas rar :

— Cică toți oamenii-s frați !... Cîini, nu frați. Vreau să plec acasă la mine ! De-ar fi ăla vapor de-al roșilor, ce ? nu s-ar fi apucat albii să tragă iarăși în noi ? Sau ar fi luat-o la fugă de cine știe cînd ! Am copii, dare-ar benga-n voi — de ce să pier ?

De pe o stradă din apropiere trase deodată un tun asupra vaporului. Proiectilul nimeri în apă nu departe de „Sfîntul Andrei Apostolul" : înălță o trombă imensă. Comisia extraordinară tocmai ținea ședință cu o delegație a luptătorilor de pe vas. Prins de bombardament, vasul cu mașinile sub presiune se răsucea nebunește ba într-o parte, ba-n alta. Unii dintre ostașii roșii trăgeau cu armele, alții începuseră un miting. Zabotin, în picioare pe un sac de nisip, ca să-l vadă toți, luase cuvîntul :

— Tovarăși ! N-avem altă scăpare, trebuie să răzbim pînă la Omsk. Zapus, pe cît se aude, a fost ucis. Vin spre noi vapoarele albilor. Să plecăm la Omsk !

Oamenii nu-și mai simțeau brațele, prea mult trăseseră întruna cu arma ; le înălțară : da, vor să pornească spre Omsk. Și nu mai trase nimeni nici un foc.

— În sus pe Irtîș, colo printre sălcii, iote înc-o pală de fum !

— Și după ea... altele...

„Sfîntul Andrei Apostolul" își schimbă direcția. Căpitanul strigă în portavoce :

— Cu viteză mare — înainte !

De după un cot pe care-l făcea malul, veneau unul alături de celălalt, barînd Irtîșul, trei vapoare sub pavilion alb-verde.

Gorcișnikov sta cu pistolul în mînă. Căpitanul, în portavoce :

— Stop ! Înapoi ! Stop !

„Andrei Apostolul" se răsuci din nou și, înfruntînd focul mitralierelor și al tunurilor, pătrunse în Starița, un afluent al Irtîșului. Sirena urla fără încetare. Stîrnind valuri mari ce inundau tufișurile de pe țărm, vaporul trecu repede prin fața cheiului unde era antrepozitul de sare, trecu tot așa pe lîngă danele unde se adăposteau iarna ambarcațiunile și, afundîndu-se în stufăriș, se opri.

Roșgardiștii — năvală pe punte. Mecanicul Nikiforov :

— Dați jos steagul roșu ! Înălțați steagul alb. Să vadă ăia steag alb !...

În timp ce matelotii urcau pe catarg pavilionul alb, răsări dintre niște răchiți pe mal, un ofițer de cazaci, călare ; săltîndu-se în scări, ofițerul își făcu palma pîlnie la gură și strigă întrebînd :

— Vă predați ?

Nikiforov se repezi la bordaj ; își flutură șapca în aer, răspunse plîngînd :

— Domnilor !... Cetățene Trubîciov... domnule căpitan !... Avem copii... Ce, parcă noi ăștia ?... Numai ăia fire-ar ei... Că doar știți și dumneavoastră...

Duse din nou palma pîlnie la gură atamanul Trubîciov, ordonă cu glas tăios :

— Legați-i pe cei trei ai voștri din Comisia extraordinară ! Aduceți-mi aici imediat Comitetul Executiv al sovietului de deputați ! Executarea !

Băteau clopotele pe rînd ba la o biserică, ba la cealaltă, cînd se trezi din somn Kirill Miheici. Era ziua-ntîi de Paști. El, la iuțeală : cizmele de-a dreptul, fără să-și mai pună ciorapi — și buzna pe portiță, în stradă. Generăleasa Sajenova, fără șal pe umeri, îl sărută, îi dădu binețe cu vocea ei de bas :

— 'stos a-nviat !...

Kirill Miheici se frecă la ochi. Încheindu-și surtucul și simțind cum îl înțepau cuiele din cizmă, întrebă :

— Ce-i asta ?

Varvara îi sărută mîna lui Kostîriov. Brațul lui Kostîriov — în eșarfă. Înălțînd din sprîncene și tîrșindu-și îndărăt un picior, arhitectul încercase mai întîi să-și retragă mîna.

Varvara se aruncă de gîtul lui Kirill Miheici ; îl sărută, spunîndu-i :

— 'stos a-nviat ! Bolșevicii, gata, au fost respinși. Acum să mergem toți la vapor, au să fie scoși din vapor, au să fie scoși din vapor martirii care au murit acolo împușcați. A sosit căpitanul Trubîciov !

Îndreptîndu-și eșarfa și potrivindu-și mai pe-o ureche casca lui colonială, arhitectul i se adresă cam de sus, dar cu bunăvoință dealtfel, lui Kirill Miheici :

— O importantă superioritate a poporului rus față de Occident este, după opinia generală, cumsecădenia lui, solicitudinea și de asemeni un anumit fel de vitejie neînfrînată. Pe cînd Occidentul — englezii, de exemplu : rece, metodic, calculat... Sau, de exemplu, sunetul clopotelor noastre : o muzică fermecătoare, blajină, veselă, care pătrunde pînă în toate ungherele patriei noastre... Cîți oameni au pierdut rușii în războiul cu Germania și cîți, Occidentul ?... Cetățene Kaceanov...

— Eu soție nu mai am, ripostă Kirill Miheici.

Amenințîndu-l cu degetul mic, Varvara îi făcu semn să nu continue ; apoi, deschizîndu-și umbrelușa galbenă ca paiul, îi spuse cu voce glumeață lui Kostîriov :

— Ia-mă de braț domnule arhitect. Cu brațul cel teafăr... Dumneata, Kirill Miheici, ia-o pe mama.

Kirill Miheici nu-i oferi generălesei brațul, însă nu refuză s-o însoțească, împreună cu fiica ei și cu arhitectul, pînă la vapor. Și tot întreba :

— Chiar i-au capturat ? Pe toți ? Dar dacă ei au ascuns undeva pe-aici, în vreun pod, o mitralieră ?

Kostîriov întoarse capul spre Kirill, înălță rămășița de sprîncene pe care o mai avea (și le lua cu briciul) și zise din vîrful buzelor, de parcă scuipa ușurel :

— Adevărata cultură este dintotdeauna un apanaj al aristocrației. Nu-ți vine greu mer-

sul prin nisip, Varia ? Ce să facem ? Au fugit din oraş toţi birjarii...

Gorcişnikov se refugiase lîngă hogeacul vaporului şi nici că izbutea să descheie odată nasturele de la tocul pistolului. Şabaga (cel care-i păzise pe arestaţi) îl ţinea de umeri, striga aproape că plîngînd :

— Să nu faci asta, nene ! Te rog, te rog, nu !

Încercînd să-şi elibereze mîna, Gorcişnikov trase o înjurătură ; îl rugă pe Şabaga :

— Lasă-mă, nu mă mai împiedica dracului... Tot au să mă ucidă.

În jurul lor, roşgardiştii — buluc. Se uitau nepăsători cum lupta Gorcişnikov cu Şabaga şi mereu întorceau capetele spre mal, tresărind la fiece nou tropot de cai ; vedeau sosind călări din ce în ce mai mulţi cazaci. Luîndu-i din mînă lui Gorcişnikov pistolul, Şabaga strigă explicativ către ceilalţi roşgardişti :

— Dacă se-mpuşcă ăsta, ăia ne-mpuşcă pe toţi. Mai bine s-o păţească cu ei numai el.

În silă parcă, ceilalţi roşgardişti îl sfătuiră delaolaltă pe Gorcişnikov :

— Mai rabdă puţin şi tu... Doar n-o să ţină mult... Sau poate că te-or ierta, cine ştie ?... Mai rabdă...

Venea de jos, dinspre maşini, Zabotin. Urcînd treptele scăriţei, îi spuse lui Gorcişnikov :

— Dă-i încolo, Emeliane. Mult n-o să avem noi de aşteptat, au să ne vină de hac într-un minut.

Gorcişnikov nu-l mai ţinu de mînă pe Şabaga :

— Fie ! Aş bea ceva... Ca la mahmureală, după o beţie zdravănă.

De pe mal, ordin :

— Coborîţi pasarela !

Şi Artiuşka, întîmpinîndu-l cu glas răsunător pe Kirill Miheici :

— Da ? Ai venit şi tu ? Uite, i-am păcălit admirabil pe-ăştia, am recurs la o stratagemă militară : scoaterea unui tun de la muzeu pe cîmp, în marginea oraşului, ca să-l vadă ăştia, stropire cu petrol a stogurilor de paie situate dincolo de Cele Trei Insule şi — foc ! Astea erau vapoarele Guvernului din Siberia !... Ingenios ?

— Ingenios. Dar Zapus...

— O să punem noi mîna şi pe Zapus curînd-curînd.

Kirill Miheici oftă amărît : acum, na, procesiune religioasă... Se legănau ici-colo prapuri deasupra capetelor mulţimii pornite la drum.

Era mult de mers : pînă în partea cealaltă a oraşului. Ţi se înfundă picioarele în nisip. Şi icoanele — grele parcă-s tuci ; dar cei ce le poartă pe braţe sînt turbaţi de furie, furia le oţeleşte braţele. Sclipesc icoanele ca nişte cuţite, feţele celor ce le poartă pe braţe sînt negre de oarbă mînie. Şi clopotele — întruna, voioase : e zi de Paşti.

De îndată însă ce alaiul ieşi din oraş şi, ajuns pe cîmp, trecu dincolo de mori, dangătul clopotelor începu să răsune altfel : a în-

gropăciune ; un dangăt jalnic, strivitor, vînăt parcă ; și prapurii cînd se-nclinau, cînd se cutremurau... În locul vioaielor cîntări bisericești ce se intonează de obicei după noaptea Învierii — tropar întru pomenirea mucenicului Gavril.

La vapor, pe pasarelă, de-o latură și de cealaltă — două cordoane de cazaci. Pe mal, cu capetele descoperite — kirghizi ținînd în mînă, fiecare, lancea lui de lemn. Miroase a cojoc ud. Dinspre vapor o boare jilavă cu miros și de făină și de fum. În mijloc, pe puntea de sus, unde nu se mai văd saci, stă singur, în picioare, căpitanul. El a condus vaporul pînă aici, la debarcader. Stă nemișcat, mătăhălos, calm.

Dincoace, jos, în fața pasarelei — Artiușa, călare. Mustața lui — rară ca pădurea toamna. Rară și neagră.

Strigă Artiușa de parcă ar comanda unui regiment :

— Scoateți-i... afar' !

Urcase pe vapor o echipă de brancardieri aduși de la spital.

Kirill Miheici simte un gol în inimă ; își face cruce și se îndeasă în mulțime, dă fără să vrea peste calul unui călăreț, saltă în vîrfuri, încercînd să vadă pe deasupra capetelor din fața lui ce anume se petrece pe vapor. Pe punțile vaporului însă, ce să fie ? un strat gros de făină. Calcă oameni prin făină ca prin zăpadă, sînt albi din cap pînă-n picioare, brancardele pe care scot ei cadavrele din cală sînt albe.

Mulțimea începe a murmura mai tare, prapurii se leagănă mai tare. Voci :

— Ia uite, părintele Gavril. Martirul !... Preasfințitul...

Zbătîndu-se în brațele cîtorva care abia o puteau stăpîni, protopopeasa țipa ca-n gură de șarpe. Trei femei tinere și tot așa, zbătîndu-se, boceau de sărea cămașa pe ele : răposatul sublocotenent Belenki fusese burlac.

Alte voci :

— Miatlev !...

— Matrion Evgrafîci, dragul nostru !...

Unii se repezeau să sărute leșurile tămîinjite de făină ale celor patru de pe brancarde. Plînsete. Văicăreli. Icoanele și prapurii împresurară brancardele. Alaiul se urni. Înaintă încet vreo treizeci-patruzeci de pași. Se opri.

Erau scoși acum din cală arestații : ostașii roșii. În fruntea lor — Comisia extraordinară : Emelian Gorcișnikov, Grișka Zabotin și Trofim Kruția. După Comisie — ceilalți, în coloană de cîte trei. Rămase pe vapor doar căpitanul : mătăhălos și calm.

Grișka Zabotin, cam șchiopătînd, mergea puțin mai în față decît ceilalți doi din Comisie ; el simțea bine că pe Gorcișnikov ca și pe toți cîți erau în coloană întruna îi treceau mici fiori. Cu șpăngile la vedere, escorta ținea mulțimea în frîu. Soldații din escortă păreau muți.

Artiușka se uita cum trec arestații prin fața lui ; îi număra, vînturînd în aer cu coada cravașei :

— Unu. Doi. Trei. Patru. Opt. Unsprezece...
Îi număra așa pe toți, apoi scoase din buzunar un carnețel cu scoarțe cafenii și-și notă :
— O sută opt. Dați-i drumu' !
Mulțimea însă, tăcută, deasă de tot, se strînsese jur împrejurul escortei.
— Se vîră-n noi, înălțimea voastră ! i se tîngui un cazac hatmanului.
— Dați-vă-n lături ! strigă Artiușka spre lume.
Kirill Miheici încercă să facă un pas înainte și deodată, fără să știe de ce, gemu stins. Mulțimea, gemînd de asemeni, se strîngea din ce în ce în jurul escortei. Croindu-și drum de-a călare prin îngrămădirea aceea de corpuri omenești asudate și, puteai zice, lipite unul de celălalt, Artiușka ajunse în fruntea procesiunii, unde erau icoanele : întrebă :
— De ce se stă pe loc ?
Unul dintre preoți îi răspunse cu glas subțiratic, în timp ce-și potrivea patrafirul la gît :
— Pornim, pornim îndată...
Îi tremurau mîinile, popii. Avea părul albspălăcit.
O femeie se smulse din mîinile celor ce-o țineau. Căruntă, pieptul aproape gol, țîțele stoarse. Femeia îi dădu brînci unui cazac și, repezindu-se la Zabotin, își înfipse unghiile în obraji lui. Grișka făcu „A !“ cu voce slabă și apoi, cu stînga — că era stîngaci, el o pocni pe femeie între ochi.
Cazacii — chiote înăbușite. Și se dădură deoparte. Numai ce se auziră în mijlocul mulțimii niște pari pîrîind, rupți. Un roșgardist răcni : „Vaskaa !“ și se prăbuși la picioarele celor din jurul lui. Îi țîșnea sînge din gură, era plin de sînge pe față, sîngele îi curgea pe haine, făcea băltoacă jos, în nisip. Pe drum — praful ud de sînge ; mirosea acum peste tot a reavăn. Un paracliser, om cu tîmplele ninse, izbea în dreapta și-n stînga cu felinarul pe care, după obicei, îl ținuse în mînă, în timpul procesiunii. Cu un ciob din geamurile felinarului, o bezmetică de babă încerca necontenit să-l împungă în ochi pe vreunul dintre arestați. Nu izbutea, se ruga de oricine : „Lăsați-mă să dau măcar o dată... o singură dată...“

Kirill Miheici nu-și mai aminti apoi decît doar atît : calul lui Artiușka, nemișcat ; icoanele, împinse deoparte ; prapurii rezemați de un gard ; și preoții privind palizi, năuciți, albi la față. Varvara, năpustindu-se în vîrtejul mulțimii, călca și ea ceva în picioare. Se auzeau țipete, horcăieli : „Frați creștini !... Oameni buni !... Da' noi... ce știam noi ?“...
Un roșgardist zăcea cu șira spinării frîntă, se ruga să fie ucis. Îți dădeai seama numaidecît, în vînzoleala aceea, cine era din Garda Roșie și cine nu : toți roșgardiștii aveau fața năclăită de sînge. Ceilalți, cînd oboseau bătîndu-i, îi treceau pe mîinile altora din mulțime. Unul dintre arestați fugea de colo-colo în neștire, cu ochii scoși din găvane ; în cele din urmă, un cazac îl doborî, zdrobindu-i țeasta cu parul.

Mereu călare, Artiuşka sta deoparte, cu spatele spre mulţime : privea lung Irtîşul. Smucind de dîrlogi, calul, din timp în timp, îşi lungea gîtul în jos, încerca să ajungă cu botul un smoc de iarbă.

După ce roşgardiştii de pe vapor încremeniră în ţărînă pe cîmp, cu trupurile sfîrtecate, orăşenii, oftînd din adîncul inimii, înălţară din nou icoanele, să le poarte pe braţe, şi continuară procesiunea.

În sertarul biroului, Kirill Miheici găsi, rătăcită printre alte mărunţişuri, o monedă veche pe care puteai citi două litere : *P* şi *I*.

Îşi spuse : „Pe-atunci erau vremuri normale, ducea lumea viaţă tihnită. Ehe, ia uite numai ce soi de monede pe-atunci : mari, groase — metal în ele cît să faci dintr-una singură o gamelă..." Şi-i fugi gîndul la nevastă-sa : „Pe unde-o mai fi ea acum ? Cine-o fi giugiulind-o ?"

Îşi trecu mîna prin barbă. Barba — de-atît zbucium pesemne — hălăciugă : se făcuse urîtă, sta zbîrlită. Ar trebui să şi-o mai ia cu foarfecele, s-o potrivească...

Deşi din ce în ce mai şters, chipul Fiozei Semionovna, rămas de la un timp în urma lui, în trecutul lui de pînă mai ieri, îi stăruia totuşi mai departe în suflet : făptura Fiozei istovea şi acum încă, s-ar fi zis, vlaga lui de bărbat. Cum te mai chinuie şi te ademeneşte amintirea unei femei, amintire pe care nici c-o poţi izgoni...

Deodată în cerdac — paşi grăbiţi. Kirill Miheici îşi vîrî într-un buzunar al vestei (şi-şi simţea degetele fierbinţi, lunecoase) moneda de pe timpul ţarului Pavel I, apoi se uită pe geam afară. Îl văzu pe Artiuşa. Ţinută de campanie : veston verzui, cu epoleţi fără broderie de fir. Lui Artiuşka umerii obrajilor i-s piezişi ca şi ochii. Ochii lui — curat sabie turkmenă. A şi fost făcut colonel. Ori poate — şi mai mare ?

Artiuşka, intrînd în cameră, atinse uşor cu vîrful degetelor încheietura mîinii lui Kirill Miheici :

— Să trăieşti !

Se priviră unul pe celălalt nu în ochi : mai sus, spre sprîncene. Sprîncenele celui din Perm — albăstrii ; ale celuilalt — ţepoase şi negre : spîncene de om din stepă : ca nişte arcane. Amîndoi au parcă a-şi spune unul altuia ceva — dar ce anume, nici ei nu ştiu... Sau poate că ştiu ei, dar nu le vine a spune.

Artiuşka trecu în camera mare de alături. Pe masă, o faţă de masă, albă. Se răsuci cu spatele spre ea. Întrebă alene parcă :

— Olimpiada e-acasă ?

— Păi, un' să fie ?

— Doarme ?

— Habar n-am. Ia spune-mi : ce mai nou ?

Artiuşka, mereu cu glasul acela al lui, parcă lenevos :

— Toate-n ordine. Mă duc la Olimpiada.

— Bine.

Kirill Miheici se aşeză iarăşi la masa lui de scris, se uită pe geam spre bina. Trece prin

curte Polikarpîci. Kirill Miheici strigă la taică-su prin fereastră :

— Vezi de închide portiţa. Artiuşka mereu o lasă deschisă.

Îi dădu în gînd pe neaşteptate : ăsta-i căpitanul Artemi Trubîciov ? Da, însă el, în realitate — Artiuşka. Parcă a-i zice : o clătită ; i-ar trebui un alt nume. Fie şi numai Artemi. „Na, am uitat să-l întreb dacă mai ştie ceva despre Fioza."

Dincolo, în camera Olimpiadei — un bufnet ca de lemn trîntit. Îndată după asta, Olimpiada — ţipăt sfîşietor. „O doare ceva ?" Alt ţipăt. Kirill Miheici sări de pe scaun, dădu uşa de perete.

Pe pat, Olimpiada, zvîrcolindu-se. Cozile ei — sub genunchiul lui bărbat-su care, arătîndu-şi puţintel dinţii, o croia cu cravaşa. Cînd îl văzu pe Kirill Miheici, Artiuşka îşi luă genunchiul de pe cozile Olimpiadei, îi ordonă nevestei-si gîfîind :

— Îmbracă-te ! Ne mutăm la hotel.

Kirill Miheici îi beşteli imediat pe amîndoi :

— Ce, crezi c-a fost chilipir pe mine cu muierea ta ? Că multe parale mai faceţi şi unul şi altul !

— Hai, hai, dă-nainte cu gura !

— Dau. De ce să nu dau ? Ce mare brînză eşti tu, mă rog ?

Şi mai pe urmă, privind cum se îndepărta droşca cu care plecau Trubîciov şi Olimpiada : „Da' slavă Domnului c-am scăpat de ei. Călătorie sprîncenată !..."

Spre seară se duse în vizită la Sajenova. Bău la ea, împreună cu toţi ceilalţi, kumîs şi bere din cea ţărănească, nedreasă. Iakov Sajenov istorisi pentru a cine mai ştie cîta oară cum a fost capturat „Sfîntul Andrei Apostolul". Fetele doamnei Pojilova — Larisa şi Zoia — meru exclamau tainic, în timp ce şuşoteau între ele. Lungit pe un covor de pîslă, Kirill Miheici intră în vorbă cu arhitectul :

— Dumneata, oricum, ai de asemeni temperament eroic şi în alte privinţe. N-ai aflat eventual ce mai este cu nevastă-mea ? Cică Zapus a dat foc satului Lebiajîi. O fi cazul oare să mă duc şi eu la Lebiajîi ?

— Ar cam fi.

— O să mă duc. Mi-aş aduce soţia îndărăt aici. Ea e o femeie veselă. Şi grijulie. Pe ceilalţi bolşevici n-aveţi de gînd să-i prindeţi ? Mă refer la cei baricadaţi în închisoare...

— Asta-i treaba poliţiei.

— Acum, dacă săptămîna care vine începem cele şaptesprezece binale, cred că pînă-n toamnă punem temeliile.

— O să discutăm noi mîine problema asta.

— Bine, mîine. Mie însă îmi place să-mi lucreze mintea continuu.

Varvara purta rochiţă scurtă pînă la genunchi, de-o culoare ce-ţi vîra degetele-n ochi. Începu să danseze, se învîrtea încoace şi-ncolo pe covorul de pîslă. Agatov sări numaidecît, îşi puse iute în mişcare şi el butucănoasele-i gambe. Stîrnit, Kirill Miheici trase un dans popular.

Jucară şi cei de la cooperativa „Consumul". Cu vocea-i de bas, generăleasa îşi pofti musafirii la masă. Ospătară toţi zdravăn.

Dimineaţă, roua se zvîntă încet. Lui Kirill îi dăinuia în suflet o răveneală uşoară, care tortura. Umbre jilave se înălţau în aer de pe pămînt ca nişte păsări somnoroase.

În aceeaşi zi, Fioza Semionovna se întoarse în oraş obosită, vlăguită. Peste noapte dormise la o prietenă. De îndată ce se văzu iarăşi acasă la ea, se întinse pe divan. Privirea îi era cruntă, sfredelitoare.

Kirill Miheici scosese din mapă cele şaptesprezece planuri ; se apucă să le netezească pe birou şi deodată zări pe dosul unuia dintre ele ceva scris mic, cu creionul. Un scris cît nişte fire de nisip. Îşi puse ochelarii. Descifră : „Instrucţiuni pentru securitatea vaporului „Andrei Apostolul". Semnătură lăbărţată, repezită : „Vasili Zapus".

— Fioză ! Tîrfo ! strigă Kirill Miheici. Închisoarea au ocupat-o ai noştri ?

— Au s-o ocupe, acum au să ocupe totul, răspunse Fioza Semionovna, întorcîndu-şi privirile spre fereastră.

Totul pare deci a fi în ordine. Ofiţerii poartă iarăşi epoleţi ; kirghizii, cu lăncile lor în mînă, îşi încură iarăşi caii... Şi totuşi totul parcă-i fără noimă, zadarnic. Sună clopotele bisericii aşa cum sună ele totdeauna la Paşti, însă dangătul lor n-are ecou, e parcă prea scurt, nu-ţi aduce nici o bucurie, e o înşelăciune.

— Nu mănînci ceva ?

Fioza mîncă, dar linişte sufletească tot nu-şi găsi.

Pe la prînz sosi în oraş Ciokan Balihanov, călare pe un bidiviu roib cu zăbală aurită şi cioltar argintat.

— Salut, zise hanul, salut eroilor !

— Salut, răspunse atamanul, mîndru.

CARTEA A DOUA

... În pădureă Edgetu, carea iaste hotar, Ciurdgi, căpetenia poghiazului precum și toți ai săi, dat-au peste urme ce arătau că trecuseră pe acolo oameni și cai apucînd în sus pe Kerulen. Atunci el a adus la știință cum că, pădurea Edgetu fiind la numai o zi de mers ostășesc pînă-n locul unde dușmanul legase tabără din nou, iară taberele lor apropiindu-se de pădure, toate străjile noastre să fie întărite...

(*„Isprăvi vitejești din poghiazul ce-au fost de s-a făcut asupra țării Birmanului“*)

Capitolul întîi

Căpetenia pornește în sus pe Kerulen

Orașul își continua viața ca și cum n-ar fi existat în coasta lui o anumită închisoare. Se constituise un batalion de femei, a cărui misiune era să apere Adunarea constituantă. Ai fi zis că n-au fost puși oameni la săpat tranșee în jurul închisorii, ai fi zis că oastea cazacilor nu ține întruna mitinguri, întrebîndu-se cum să-i vină de hac lui Zapus : să-l lase pînă

le-o sosi artilerie, cu vapoarele, de la Omsk, ori să-l atace de pe acum, pe uscat ? Captiv sub bolțile de piatră ale acelei închisori, care, durată pe vremea lui Nicolae I, slujise pînă la revoluție drept loc de popas pe drum pentru cei deportați în Siberia, Zapus își punea tunurile să tragă din închisoare asupra orașului tocmai atunci cînd nu te așteptai ; și de obicei — tîrziu noaptea ; dintr-astă cauză, cei din oraș arătau nedormiți, istoviți, umblau năuci, li se năzărea tot timpul că arde undeva.

Mic orașul, însă delibera cu pasiune tot ce anunțau micile afișe care prezentau alegătorilor candidații pentru Adunarea constituantă. Respectivele mici afișe clamau cu voci cînd albastre, cînd verzi, cînd roșcate : „Ăștia-s cei mai buni !“ „Ba nu ! Ăștia !“ Or fi poate mai buni decît toți cei de la cooperativa „Consumul“, sau mai degrabă socialiștii-revoluționari, acești martiri, acești eroi, care de-atîtea ori au făcut pușcărie în țarcul acela de piatră : închisoarea unde se află acum, cu marinarii lui și cu niște maghiari, comisarul Vaska Zapus ?...

În stepă, kirghizii povestesc totodată mulțime de isprăvi vitejești de-ale lui Zapus, care de care mai strașnice. Și noapte de noapte, străbătînd stepa de-a dreptul prin nisipișuri și tufișuri și printre străjile ce veghează tranșeele unde cazacii dezbat cu aprindere viitoarea reformă agrară și pregătirile pentru Constituantă, fel de fel de iscoade se îndreaptă grabnic spre închisoare, la Zapus. Enorma clă-

dire dreptunghiulară, care-i închisoarea, se înalță în afara orașului, dar înlăuntrul ei se știe acum tot ce se întîmplă în oraș. Ehe! cetățeanul Pignatti a intrat demult în tratative cu Zapus.

Deseori, seara, cînd își face rugăciunile, Pignatti cugetă: „Nu cumva Zapus ăsta e-o întrupare a diavolului?“ Dar și comandantul garnizoanei de cazaci, domnul căpitan Polașciuk, un lungan slab țîr, încrezut și pe care atamanul, cu deprinderea lui de a-și umili subalternii, îl ofensase — cîte scrisori nu-i trimisese Polașciuk lui Zapus! Ba într-un rînd îi și sosise ordin de la închisoare, lui Polașciuk, să-și dea întîlnire cu Pignatti. Conștiincios cum era el din fire, căpitanul se și apucase să-l caute pe Pignatti și-l găsise acasă la Kirill Miheici, în curte. Kirill Miheici dădea ajutor să încapă în cufere toate rochiile nevesti-si, că tocmai se pregătea să părăsească orașul. Pe unul din cufere ședea bătrînul Polikarpîci și lîngă moșneag: Pignatti, smerit, cu ochii la icoane.

— Trebuie să avem cu toții puterea de a suporta ce se întîmplă, spunea Pignatti, și dumneata cînd colo, fugi!

— O să iasă totul bine, o să-l istovim noi pe inamic, își dăduse cu părerea, înciudat, căpitanul Polașciuk.

Kirill Miheici strîmbase din nas. Potrivind un șleau la gîtul calului, răspunsese cu necaz:

— Duceți-vă la debarcader, să vedeți cum e trimisă pe front compania de femei... Toate

cu nădragi și tunse băiețește, da' tandurii lor, degeaba — tot cît tunurile.

Polikarpîci, scîrbit:

— Soldați cu mustăți ca-n palmă... Ce mai oșteni și astea! Iacă, noi, șapte ani cît am fost la război cînd cu turcii, picior de muiere n-am văzut; și răbdam, ce era să facem? De-atîta așteptare ne ieșise la toți rîie pe pîntece...

— Vor și ele să lupte.

— Iaca na, să lupte! Parcă Zapus comisarul nu luptă la fel la el acolo, la închisoare! Mari tîlhari... Bei un ceai? Mă băiete, nu m-auzi?

Uitîndu-se mustrător ce gîrbov și abătut sta fecior-su, care acum se pregătea de bejenie, Polikarpîci își scosese haina și o scutura în aer din toate puterile, să iasă praful din ea. Și, continuînd a trăncăni:

— E bocluc! Cînd n-ai muiere, nu-ți mai vine să te culci; că vrei, că nu vrei, te ții de fustele altora... Da' ele na, se cară pe front, să-și găsească pe-acolo handralăi...

Și se plesnise Polikarpîci cu palmele peste șolduri, apoi izbucnise în rîs, vreme ce-și scărmăna zdravăn bărbuța să scoată și din ea praful:

— Mă rog, vrei să pleci, pleacă, parcă de asta nu mai pot eu!...

Cu vreo săptămînă înainte, Kirill Miheici, călcînd dîrz, pornise drept spre debarcader. Pînă acolo, firește, avusese de străbătut cîteva străzi ținînd drumul pe trotuar, de-a lungul gardurilor de uluce. Mai demult, pe gardurile acestea vedeai lipite (la colțuri mai ales) afișe

de-ale celor două cinematografe : „Aurora“ și „Odeon“ ; acum însă — și multe ca frunzele care pică toamna — alt soi de afișe, toate în fel de fel de culori :

„Votați pentru oamenii muncii, cazaci !“

„Trăiască Adunarea constituantă !“

„Alegeți-i în Adunarea constituantă pe socialiști-revoluționari !“

Ba mai mult : Comitetul securității publice anunța sosirea unui delegat special pentru anchetarea „cazului Zapus“. Anchetatorul, unul Novițki, tinerel, slăbuț, sprîncene stufoase, negre, îl convocase la el în cabinet pe Kirill Miheici. De asta pornise atunci Kirill Miheici spre debarcader.

Novițki îi pusese cîteva întrebări în privința lui Zapus și, apoi, roșind, îi arătase niște bilețele de-ale Fiozei găsite pe vapor. Miheici :

— Dar cu Zapus ce-o să fie ?

— O să punem noi mîna pe el curînd.

Asta fusese cu o săptămînă înainte. În ziua cînd veniseră de la Polașciuk și Pignatti, găsise un bilet care îl anunța că Fioza fugise la Zapus.

— I-a făcut cu ulcica, dare-ar boala-n el !

La chei — un șlep priponit de nădejde cu cabluri de oțel. De cealaltă parte a șlepului — remorcherul *„Alkabek“*. Încoace și-ncolo pe scărițele remorcherului — furnicar de lume. Ici-colo pe mal, uriașe movile de sare de Ekibastuz, pe care le urcau în fugă dracii de copii, ca să-și dea apoi drumul să lunece la vale, chiuind. Soldați, în șiruri de cîte cinci sau opt, se plimbau sus pe creasta malului, neîncetat

spărgînd în dinți, din mers, semințe de floarea-soarelui : patrule. Desculț, descheiat la bluză, unul dintre ei călca țopăind și mereu se lega de celelalte patrule, strigîndu-le cu glas tremurător de emoție :

— Aranjați-vă frizura, măi ! Acușic' o să-avem parte să ne alegem ce muieri vrem !...

Emana dinspre soldați un miros de cazarmă, acru. Dinspre Irtîș — mireasma stufului care, pălit de toamnă, începuse a se îngălbeni. Apa rîului — mută, nemișcată. Pe vapor, la prova, chiar pe muchea bordajului, dormea un marinar kirghiz, cu pumnul încleștat pe un odgon gros cît un ciomag.

„O să cadă în apă“, își spuse Kirill Miheici.

Veni spre el Kostîriov. Arhitectul purta un veston de croială militară, verzui, și mustață mică (abia începuse a și-o lăsa). Pe mînecă, mai sus de cot — un triunghi tricolor, distincție pentru că fusese rănit în lupte. Dînd bună ziua, bătu din călcîie, își bombă pieptul și, strîngînd mîna molatică a lui Kirill Miheici, îl anunță cu un aer grav, îngîndurat :

— Mă duc să mor pe front, m-am înrolat voluntar... Batalionul meu este un batalion al morții. Plecăm peste o săptămînă. Rusia va păși pe calea progresului numai dacă înfrînge aspirațiile imperialiste ale Germaniei.

— Va să zică n-o să mai construiești biserici ? Și ce-o să fie cu Zapus ?

— Vedem noi cînd m-oi întoarce. Zapus n-o să aibă încotro : o să se predea.

Kirill Miheici, oftînd :

— Să dea Dumnezeu! Cică la mormîntul protopopului s-a produs o minune, s-a vindecat un olog acolo. Au început acum și de-astea!

— Miasme religioase. Dealtfel, uite, în India, fachirii pun să fie îngropați de vii, zac în mormînt patruzeci de zile și totuși nu pățesc nimic... Asta-i Orientul. De cînd nu te-ai mai văzut cu căpitanul?

— Cu Artiușa?

— A fost numit comisar al județului. Și colonel. E un erou. Mi-a spus: „Dacă obștea căzăcească o să-mi acorde încrederea ei, încep lupta contra lui Zapus". Am trecut azi pe la el. Și-a ras mustața. Mi-a arătat telegrama pe care tocmai o primise: se adună mereu cazacii în jurul lui.

— Ași!... Mint. Ei sînt prea leneși pentru una ca asta...

Arhitectul își bombă mai tare pieptul și plecă, înștiințîndu-l pe Kirill Miheici că se ducea la generăleasă. După cîțiva pași, întoarse capul îndărăt spre Kirill și-i mai spuse, vîrîndu-și marțial un deget între doi nasturi ai vestonului:

— În județ — stare de război: nici un pas fără parolă, fără lozincă! Nesupunerile — sancționate pe loc, necruțător...

Kirill Miheici îi privi centura strînsă mai sus pe talie decît normal și zîmbi în silă: arhitectul îl imita pe Zapus.

Se îmbarca pe șlep compania de femei. Executînd mișcări reglementare, toate femeile acestea în uniformă militară se trudeau totuși

să nu le iasă prea-prea în relief fundul pantalonilor, pentru că, uitîndu-se la ele, soldații rîdeau cu hohote. Kirill Miheici le urmări de pe mal cu privirea. Constată că, la mutră, ele, de fapt, semănau bine cu soldații care erau în jurul lui, pe mal: aceiași ochi parcă striviți de apăsarea de jos în sus a obrajilor prea rotunzi, aceiași pomeți proeminenți și mici cît niște ouă, aceleași frunți mîncate de cozoroace, aceleași fețe pîrlite de arșița stepei. Văzu că pe șlep, lîngă o prostituată din stabilimentul vicleanului asiatic Bikmedjanov, sta aliniată Lenocika Sosnina, absolventă de anul trecut a liceului din Omsk. Acum și Lenocika avea pomeții proeminenți, ochii înfundați în cap și mîinile i se bălăbăneau greoi ca soldaților.

Sajenovii aruncau flori pe șlep.

Stînd în picioare pe o telegută, tușind des și tot repezindu-și înainte bărbia, Artiușa rosti un discurs de drum-bun.

Kirill Miheici nu voi să-i asculte discursul, se dădu mai deoparte, într-un loc unde nu era lume. Cîțiva hamali ședeau pe prispă în fața unei cancelarii a debarcaderului. Cojind o ceapă galben-trandafirie, unul din ei relata cu însuflețire:

— A sosit în piață, la galop, în droșcă cu trei cai. Caii, albi de spumă. El — rubașcă de mătase, livorver la șold. Și-odată numai ce răcnește: „Să nu-mi mai ziceți mie Vaska Zapus, zice, de n-am să-i răpun pe toți ofițerii și cazacii". Pe urmă, stînga-mprejur cu droșca lui și tiva îndărăt în stepă.

— Are-un coraj!

— Să vină el chiar aşa în oraş !...

Nu departe de ei, un birjar moţăia pe capra trăsurii. Se trezi, dădu supărat cu biciul în cal, şi-apoi îi spuse acru lui Kirill Miheici :

— Ce tot mint ăştia ? Uitaţi, pînă şi calului i-au venit draci din cauza lor... Nişte terchea-berchea !... Hai, urcaţi ici, să vă duc acasă.

Kirill Miheici apucase cu mîna gardina birjei gata să pună piciorul pe scară, dar atunci hamalii izbucniră toţi deodată în rîs. Kirill Miheici îşi luă mîna de pe birjă, spuse :

— Nu. Nu urc.

Ca şi cum ar fi priceput de ce, birjarul făcu semn din cap că da ; văzu rotindu-se în aer un tăune, dădu în el cu biciul (ce curea groasă, unsuroasă avea biciul) şi, după asta, închise ochii, moţăi mai departe.

Se apropia teleguţa aceea pe care căpitanul Trubîciov îşi ţinuse discursul stînd în picioare. Acum, descheiat la veston, el şedea pe fînul din teleguţă, cu strîmbele-i picioare spînzurînd în afară. Miheici îşi descheie şi el surtucul şi strigă :

— Artiuş !

Aburcîndu-şi picioarele în teleguţă, Trubîciov se trase mai spre margină ; fînul foşnea sub el. După ce-i spuse lui Kirill : „Urcă ici, lîngă mine“, ordonă vizitiului : „Acasă !“

Teleguţa zdruncina îngrozitor.

— Cînd s-o mai aşeza oare praful ăsta ?

— D-apoi de ! făcu Artiuşa obosit ; şi întrebă la rîndul lui : Cum îţi mai merg treburile ? Ai antreprize în lucru ? Parcă auzisem că faci nişte biserici.

— Antreprize acu ioc, doar numai planuri pe hîrţoage, de fapt. Ca să zic aşa, temeliile-s puse, dar lucrători — de unde ? Toţi la război, Olimpiada ce mai face ? Sănătoasă ?...

— În curînd o să poţi din nou construi. Vine puhoiul, căzăcimea. Cazacii au să-l alunge de aici pe Zapus... Spunea delegatul cu ancheta, Noviţki, că pe vapor s-a găsit o scrisoare a Fiozei.

Kirill Miheici îşi scotoci un buzunar, ca şi cum încerca să dea de acel răvaş. Deodată flutură cu mîna a lehamite ; îl apucă pe Artiuşa de un genunchi :

— Artiuş, fă-mi o legitimaţie, o hîrtie de mînă aşa, s-o am peste tot în judeţ... Ca să mă pot duce oriunde... Să scrie-n ea că eu, Kirill Miheici Kaceanov, am voie să circul oriunde în acest judeţ, pricepi ? Vreau să plec chiar mîine.

— Un permis adică ?

— Permis sau cum vrei să-i zici. Numai să pot circula.

— Permise de-astea nu se eliberează decît celor cu anumite însărcinări din partea unei organizaţi militare sau civile.

— Chestia cu cocoşul o ştii ?

— Care cocoş ?

— Olimpiada i-a rupt cu dinţii gîtul unui cocoş... Am nevoie să circul prin judeţ, vreau să construiesc biserici !... Dă-mi un permis.

— Ce legătură are chestia cu cocoşul ?

Lui Kirill Miheici parcă i se îmbăloraseră pleoapele. Toată faţa începuse a-i bate în rozgalben. Îl smucea întruna pe Artiuşa de genun-

chi şi lui Artiuşa i se părea că pe nodurosu-i genunchi creştea o gîlmă...

— Ce-i cu cocoşul acela ?

— Nu-i vorba de el, e de mine, m-au adus la disperare. Nevastă-mea... Nu pricepi ? Vreau să cutreier în linişte tot judeţul... o să le spun la toţi că studiez construcţiile de biserici. Pînă la urmă tot o găsesc eu, o dau în judecată.

— Da' ce nevoie ai de ea ? Du-te la bordelul lui Bikmedjanov, găseşti acolo şi o duzină, la alegere. Cine ce are cu ea ?...

— Ca să văd cum stau cu binalele ! O să reclam la gubernie... Opreşte !

Sări din teleguţă, îşi încheie nasturii surtucului şi, străbătînd în fugă piaţa, apucă repede pe-o ulicioară. Vizitiul, un kirghiz, se uită cum depăna Kirill Miheici din picioare şi pîcîi din buze, dispreţuitor :

— Fuga el iavaş-iavaş... Deloc habar nu-i la rus cum trebui fugit. Mää...

Seara, în camera lui de lucru, Kirill Miheici şedea faţă-n faţă cu arhitectul care, mereu frecîndu-şi latele-i pingele pe duşumeaua de curînd vopsită, îi argumenta lui Kirill cît putea mai clar :

— La urma urmei, eu, îl locul dumitale, aş renunţa. Îmi place să spun oricui adevărul în faţă, nu mă tem de nimic, dar capul nu vreau să mi-l primejduiesc, mi-o mai fi de folos... Hm !... Uite, să-ţi explic : Trubîciov n-a vrut să-ţi dea permisul, fiindcă-i gelos : ştie că nevesti-si i-e dor să plece la Zapus ; însă cît timp Fioza-i la Zapus, el ştie tot atît că Olimpiada

n-o să fugă şi ea la ăla. Pe urmă, l-a mai şi influenţat Olimpiada, cum e ea clevetitoare şi neroadă. Mie însă, Trubîciov mi-a dat un astfel de permis. Şi, în ce te priveşte, mi-a spus : „L-am trecut în permis ca însoţitor al dumitale, dar vă previn pe amîndoi : să nu depăşiţi teritoriul pe care va acţiona grosul oştirii cazacilor". Eh, dar ce ? s-a tras cu băţul pe teren vreo graniţă care să arate că, uite, aici vor fi cazaci, dincoace — nu ?... Şi totuşi ţii să plecăm ?

— Da, răspunse Kirill Miheici, ferm.

— Te previn : e zadarnic. Mai bine renunţă. Eu, bine-nţeles, dacă n-aş fi obligat să respect disciplina militară — dar eu plec pe front, misiunea mea este să apăr ţara, nu un soţ care-şi caută nevasta — eu, zic, aş putea să renunţ... Însă, dacă n-aş pleca, Trubîciov, de ciudă, ar putea da ordin foarte uşor să fiu executat...

Îi asudase mustaţa. Şi-o şterse, mai frecă puţintel cu tălpile duşumeaua şi întrebă cu voce resemnată :

— Totuşi vrei să pleci ?...

— Plec, răspunse Kirill Miheici ; îi ceru lui Kostîriov să-i dea pe loc permisul de liberă circulaţie prin judeţ.

Arhitectul, oftînd :

— Poftim, ia-l. E pentru noi amîndoi... N-ai decît să-l ţii la dumneata : plecăm împreună.

La închisoare, lîngă poarta de scînduri a atelierului de tîmplărie, hodinea, şezînd pe capătul unei bîrne, un ţăran cu picioarele cît doi

buşteni. Cum o văzu pe Fioza Semionovna, ţăranul îşi trase puşca mai aproape de el hîrşîind-o de muchea bîrnei şi rosti furînd cu ochii, posac, pieptul nou-sositei :

— Ţi-am mai spus doar că nu-i voie. Iote numa' ce gard de sîrmă ghimpată s-au pus ăştia să facă aici... Cic-aşa-i *comodă*, dare-ar dracu-n ei !... Mai bine dute-n sat.

Într-adevăr, în apropiere de paznicul ţăran, trei flăcăi înfigeau pari în pămîntul afînat. Un marinar — desculţ — întindea de la par la par sîrmă ghimpată.

Fioza Semionovna plecă.

Cel mai mult o amăra senzaţia că pe degetele ei asprite de vînt (vînturile acelea care, toamna, sînt umede) încă dăinuia amintirea părului bălan, mătăsos, al lui Zapus. Şi parcă vedea mereu ochii lui aproape albaştri, striaţi cu galben, şi parcă-i simţea iarăşi mîinile trecînd repede peste corpul ei... O amărăciune mai mare decît a frunzelor toamna...

Şi doar nu venise la tîmplăria închisorii să ceară ceva de pomană... chiar dacă botinele, ce-i drept, i se rupseseră de-atît mers prin noroaie, că erau de oraş, netrainice, şi ei i-ar fi trebuit acum altă încălţăminte ; şi i-ar mai fi trebuit şi un cojocel, s-o apere de vîntul toamnei — vînt vînăt şi ţepos ca miriştea.

Iată însă că, în timpul acesta, pe malul Irtîşului, nu departe de zidurile închisorii, Vaska Zapus, călare, purtînd suman ţărănesc şi, în cap, căciulă tătărască rotundă, dădea fuga peste tot printre tranşee, vîrînd lupii în sperieţi şi nici că izbutea să fugă odată de meleagurile acestea, tot aşa cum, în lunci, căpiţele rotunde şi ţuguiate ca nişte căciuli tătărăşti, parcă fug cu părul fluturîndu-le despletit, atunci cînd se izbesc în ele vînturile toamnei — şi totuşi nu pot fugi. Luncile-s pline de tranşee, tranşeele — de ţărani puşi să facă de strajă. Jur împrejur din stepe va să se abată întracoace galbena pară de foc a puhoiului căzăcimii, grosul oştirii cazacilor.

Plîngea Fioza Semionovna.

E a patra oară de cînd îi spune Filka, ţăranul acela cu picioarele cît buştenii, că el nu are voie s-o lase să intre în tîmplărie. Fiozei i se pare că fiece zi ce trece seamănă cu un laţ de prins păsări (ud, bătut de vînturi) pe care l-ar fi întins ea peste căpiţele de pe cîmp ; dar păsările nu se prind în laţ, păsările zboară necontenit sus, în tării.

Mai bine-i era de-ar fi rămas în oraş, să se uite la Kirill Miheici. Acasă la bărbat-su soba-i cît o corabie şi pîinea pe masă — albă ; căldură, mîncare — trai îndestulat.

Dar ea — nu, nu vrea asta !

Gazda ei din sat, prescurăreasa de la biserica închisorii, îşi dojenea fata : „Calci în străchini, te vorbeşte lumea !" Îndărătnicindu-se, fiică-sa, Ira, zvîrlea din cap cu bărbia înainte, că adică nu-i pasă ei de gura lumii. Sînii Irei, tineri, împung în gol ca şi bărbia. Trecînd dincolo, în odaia mare, Fioza Semionovna îşi spune : „Îmi încarc sufletul de păcate... ar trebui să mă întorc în oraş, şi apoi întreabă cu glas tare :

— S-a făcut grîul destul anul ăsta ?

Prescurăreasa, cu un zîmbet pieziş :

— Tare nu ştiu cum o să răzbeşti îndărăt în oraş... Străji pe cîmp la tot pasul. N-au să-ţi dea voie să treci. Doar pe urmă, cînd or veni cazacii — atunci da.

— Cazacii au să mă omoare !

— Ei, cine ştie, poate că nu te-or omorî, te-or ierta... Da' ce ? Nu te lasă să intri la el ? Şi-o fi găsit alta, de ! că-i tare muieratic el... Ei, da' bărbatu' mnitale te-o ierta, doar nu eşti fată mare... Fata mare, cînd calcă strîmb, cum s-o ierţi ? Pe cînd nevasta-i altceva. Nici nu se-ncape vorbă că-i altceva.

Şi iar se-ntoarce prescurăreasa către fie-sa, iarăşi vorbeşte numai cu fie-sa.

Prin fereastră se vede cum trece afară pe uliţă un car, luînd pe roţi noroiul, lostopane. Se-aud pocnete de bici. Cu grijă să nu le alunece puşca de pe umăr, cinci ţărani păşesc lunecuş prin noroi în urma carului. E frig afară, noroiul li s-o fi părînd călduţ. Miroase a pămînt răscolit, noroiul ăsta...

Prescurăreasa, cu braţele dintr-o dată întinse-n aer de-a dreapta şi de-a stînga ca şi cum ar fi ocrotit pe cineva care s-ar fi aflat în spatele ei :

— Volintiri... Mulţi au mai pierit în lupte ! Ce-i îndeamnă oare pe ei să plece aşa la uciganie ? S-oameni răi din fire : unde-i război, hop şi ei — parcă nu tot un coşciug îl aşteaptă pe fiecare ?

Dinspre închisoare, tocă prelung o mitralieră. În sat — ţipete de-ţi ţiuie urechile : s-au speriat pesemne muierile auzind mitraliera. Prescurăreasa începu să strîngă repede de pe masă ceştile, samovarul. Fiică-sa, Ira, cu glas nepăsător :

— Da' de unde ! Instrucţie. Ezerciţii. Poimîine sosesc cazacii. S-au speriat cu toatele degeaba.

— De unde ştii tu de cazaci ?

— Mi-a spus Pimnîh Nikola.

Fioza Semionovna umbla de colo-colo prin cameră. În bucata de perete dintre ferestrele cu ghivece de muşcate — o oglinjoară proastă, fumurie. Îi cuprindea oglinjoara numai o părticică a pieptului — care, aşa în oglinjoară, nu mai părea aţîţător — şi un braţ ascuns în mîneca bluzei înflorate ; chipul Fiozei însă, ai fi putut crede că se temea să se arate şi el în oglinjoară. Fioza Semionovna îşi întrebă gazda :

— Ai haine soldăţeşti ? — şi vocea îi suna jalnic.

Oftînd, sprijinindu-se fără noimă de pereţi, prescurăreasa intră în camera Fiozei. Stătu mult timp cu ochii în jos, privind duşumelele date cu galben. Apoi :

— Cum, soldăţeşti ?

— Nişte rufărie, cizme, o manta. Acum în casa oricui se găsesc de-astea, militare.

— Adică dacă sînt de-astea şi la mine-n casă, Fioza Semionovna ?

Şi deodată, plesnind din palme, prescurăreasa dădu buzna să cotrobăie prin unghere :

— Da' cum să nu ? Cum să n-avem şi noi ?... Au rămas de la fiu-meu... Stai că dau de ele uite-acu... Ce să ?... Ira, ia caută şi tu !

— Nu caut nimic, te priveşte. Ce-s eu ? Telăliţă ?

Zvîrlind pe laviţă o pereche de pantaloni largi, de postav sur, prescurăreasa, Fiozei, cu un zîmbet admirativ — viclean :

— Ai de gînd să te duci pe furiş la bărbatu' mnitale cu ichipament melitar ?

— Da, la bărbatu-meu, răspunse Fioza, încet. Dacă ai şi o manta, o cumpăr.

— Am de toate. Pesemne ţi-ai făcut o socoteală că pe soldaţi străjile îi lasă mai uşor să treacă dincolo ?

— Cred că da.

— Ei, ajute-ţi Cel-de-Sus ! De te-or întreba ceva-cumva, zi că ai fugit de pe frontul nemţesc : acu se-ntorc oameni de-acolo duium.

Pantalonii îi veniră Fiozei foarte bine : craci nici prea scurţi, nici prea lungi. Gulerul bluzei militare însă — cam strîmt. L-au lărgit. Mantaua — strîmtă şi ea : se cunoştea că stă pe corp femeiesc. Prescurăreasa descusu gaica, o cusu la loc în alt fel, Fioza îşi strînse tare de tot cureaua pantalonilor — mergea. Prescurăreasa :

— De-acu poţi să te-nfăţoşezi aşa chiar şi pe frontul cu nemţii.

Cu mantaua pe ea, Fioza, după ce-şi pipăi mînecile (îi erau şi prea largi şi prea lungi) de şi le trase în jos pînă peste unghii, ceru cu glas pierit :

— Taie-mi.

— Ce să mai tai ?

— Părul. Pîn-la piele !

I se crispau degetele. Ţipă :

— Hai odată !...

Ţipînd şi ea subţirel, Ira, bufni în plîns, se văicări :

— Doamne-Doamne, toate astea numai pentru că ţine la un bărbat fără să ştie de ce. Unde n-am şi eu parte de-o dragoste ca asta !

Gravă, prescurăreasa îşi făcu cruce şi, înălţînd foarfecele, vorbi cu glas vajnic :

— Să dai salutări din partea noastră lui Kirill Miheici. Ne-a cam uitat. Căci are acu antrepriziuni tare mari. Stai aşa !...

Săltă o şuviţă din negrul păr al Fiozei şi, dibace, dintr-o singură ţăcăneală cu foarfecele, tăie. Ca o pană căzută din aripa unei păsări în zbor, aşa undui şuviţa în aer, aşternîndu-se apoi jos, la poalele rochiei prescurăreşti. Preocupată de treaba pe care o făcea, prescurăreasa călcă în picioare acea şuviţă de păr.

După asta, Ira şi maică-sa o petrecură amîndouă pe Fioza Semionovna pînă la portiţă. Din cauza cizmelor care-i erau mari, aşa încît vîrîse-n ele obială multă, Fiozei i se şi încinseră picioarele, i se părea c-o frige pămîntul la fiece pas. Mantaua îi mirosea a măturică uscată, capul şi-l simţea de parcă ar fi fost pîrjolit : fierbinte şi totodată uşor.

Deschizînd portiţa, prescurăreasa repetă :

— Salutări lui Kirill Miheici. Îmbrăcămintea 'nmitale femeiască o ţin la mine, să ţi-o poţi lua oricînd o să vrei.

— Nu-i nevoie.

Vîrînd mîna într-un buzunar al mantăii, Fioza dădu acolo peste cîteva resturi de pîine, tari ca nişte pietricele ; între bucăţelele de

pîine — un chibrit rupt și o peniță de toc. Scoase repede penița din buzunar, i-o dădu prescurăresei. Prescurăreasa izbucni atunci în plîns ; își supse buzele (să nu ude obrazul Fiozei) și o sărută.

...Dincolo de biserică, drumul cotea spre oraș. Fioza nici măcar nu se uită din mers încotro cotea drumul : apucă drept spre tîmplăria închisorii.

Același țăran cu picioarele cît doi bușteni ședea mai departe de aceeași bîrnă, însă de astă dată parcă purta altă căciulă. O întrebă paznicul pe Fioza :

— N-ai un chibrit să-mi aprind țigara ?

Ea trecu pe lîngă el fără să-i răspundă.

În șura unde mai demult fuseseră bancurile tîmplarilor — Zapus. În fața lui Zapus, o masă cu o pătură așternută pe ea. El — pe scaun la masa ceea : un picior sus, pe tăblia scaunului, bărbia — proptită de genunchi ; cu muchea palmei lovea mereu în masă ; rîdea ; striga :

— Altul la rînd ! Hai, care te mai înscrii ?... Care-și mai pune capul sub topor ?... Și l-au pus toți. Azi e ultima zi de înscriere, tovarăși, altfel o să muriți neînscriși !

Era nebărbierit, obrajii lui aveau mici sclipiri aurii ; în voce, o răgușeală abia auzită, așa cum foșnesc palele de paie zvîrlite la pămînt din cer, cu furca.

Cu brațele subpuse ca să-și apere pieptul, Fioza Semionovna își croi drum printre soldați. Fiindcă era îmbrăcată altfel decît de obicei, altfel simțea acum cu tot trupul și mirosul acela acru al gloatei de bărbați ce-o împresurau. Sau poate i se întîmpla asta nu mai pentru că din clipă în clipă i se părea c-o să se pomenească înșfăcată și strînsă de țîțe ?

De fiecare dată cînd înainta cu încă un pas, mîna lui Zapus izbea și mai avan în masă :

— Care mai ești ?

Deodată, lîngă mîna lui — mîneca mantăii Fiozei Semionovna, Zapus, plesnind din degete ca să facă semn furierului de lîngă el, întinse amîndouă brațele înainte, întrebă iute :

— Mai era unul ?... Cum te numești ?... Altcineva ? Tovarăși ! Liniște !

— Păstrați disciplina ! îl susținu cu glas gros un soldat.

Fioza Semionovna mozoli iarăși cu vîrful degetelor bucățelele de pîine din buzunar ; voi să-și salte mai spre umeri mînecile peste măsură de lungi ale mantăii și deodată — buf ! în lacrimi.

Drept care, Zapus clătină din cap, lovi din greșeală cu genunchiul călimara de pe masă și duse mîna la cozorocul capelei pe care o purta Fioza Semionovna. Furierul, un marinar lung cît o prăjină, se prăpădea de rîs, hohotea, ținîndu-se cu mîinile de masă.

În timpul acesta, ceilalți cîți se mai aflau în șură ieșeau toți pe ușă afară. Zapus făcu vînt cît colo capelei Fiozei ; îi spuse furierului :

— Să-i dai una nouă. Și... o pereche de cizme.

Apoi, lovind iarăși cu palma în masă :

— Te repartizez la detașamentul auxiliar ! Avem ordin să nu înrolăm femei... Dar niște plăcinte ne poți face, nu ?

O privi lung de sus pînă jos pe Fioza Semionovna : hîrtiile, ştampilate şi haidem, o să avem plăcinte la masă... Şi, zi, mi te-ai tuns, Fioză ? Atunci, ce mai ? Hai să faci patul.

În zori de zi, furierul, matelotul Topoşin, îl trezi pe Zapus bătînd cu pumnul în uşă. Topoşin îşi trăgea nasul şi se tot freca la ochi, somnoros :

— Veşnic n-avem parte să dormim cît trebuie. Au adus santinelele nişte arestaţi.

— Cîţi ?

— Doi. Veneau dinspre oraş, cică o caută pe nevasta unuia din ei. Au fost prinşi pe-aproape de coridorul de patrule, într-o rarişte. Arme n-au asupra lor. Pe unul îl ştiu eu, e antreprenor la oraş, celălalt cică-i arhitect. Şi că, zic ei, au de construit nu-ş' ce biserici, naiba să-i mai înţeleagă. Care biserici, azi ? La interogator, să-i întrebăm ce-au aflat despre puhoiul căzăcesc care vine-ncoa, ei ştiu multe. De n-or fi, te pomeneşti, spioni de-ai cazacilor. Eu unul zic ca să-i lichidăm imediat...

— Ba nu. Ar crede lumea că din cauza nevestei ăluia. După ce-o să li se ia interogatoriul, încuie-i în magazie. Aşa, pe degeaba, nu se poate să-i ucidem.

Topoşin plecă. Zapus reveni în cameră. Dormind, Fioza se dezvelise ; respira languros, obosită. Faţa — bronzată ; trăsături mai ferme.

„Are haz istoria cu ăia !“ îşi spuse Zapus, în timp ce-şi înfăşura obielele, să se încalţe. Şi-apoi, în şură, iarăşi bătînd nervos în aceeaşi masă cu muchea palmei, ca şi de cu seară :

— Antrepenorul Kaceanov ? Arhitectul Kostîriov ?

(Cu cealaltă mînă îşi plimba pe buze, s-o lipească, ţigara pe care tocmai şi-o răsucise)

Arhitectul, deşi nu voia să stea drepţi, totuşi luă poziţie respectuoasă ; răspunse scurt, ostăşeşte : Exact, după care, cu gura ca amorţită (şi făcînd eforturi să nu se exprime ca un om cu prea multă ştiinţă de carte), dădu relaţii : despre rebeliunea din oraş ; spuse cu glas molcom, scăzut :

— Am fost mobilizat, n-am nici o vină. Am fost rănit la braţ, dar ce ? Asta înseamnă că din convingere am luat parte la luptă ?

Lui Kirill Miheici îi plesnise surtucul, i se vedea ieşind la subsuori prin căptuşeală vatelina murdară. Trecîndu-şi degetele prin bărbuţă, îl dădu deoparte pe arhitect, se uită lung, obosit, drept în ochii lui Zapus şi întrebă :

— Nevastă-mea, Fioza, e la tine ? De ce nu mă laşi să-mi văd de construit ?

Zapus înălţă o mînă ; şi-o privi punînd-o în bătaia luminii soarelui şi-şi văzu sîngele pulsînd în degete ; i se păru că unul dintre degete, cel gros, mirosea a femeie. Zîmbi :

— Dumneata, Kaceanov, ai participat la rebeliune ?

Kirill Miheici clătină din cap, se îndărătnicea :

— E-aici nevastă-mea sau nu ?...

Reluîndu-şi cu vădită neplăcere poziţia respectuoasă, arhitectul continuă să relateze, vorbind repede-repede :

— Artemi Trubîciov a fost numit comandant al orașului. S-a organizat un Comitet de acțiune compus din reprezentanți ai obștei căzăcești ; despre dumneata circulă zvonuri din cele mai contradictorii, care de care mai de necrezut ; eu și Kaceanov am hotărît însă să ne retragem, să ne vedem de viața noastră pașnică, pentru ca ..

— Va să zică nu-i aici ? insistă Kirill Miheici cătînd țintă în podea. Te-ntreb din nou : unde-i nevastă-mea ?

Zapus, după ce-și aprinse țigara, își lăsă mîna pe genunchi ; furat de gînduri, își netezi cîtva timp genunchiul, apoi le ordonă soldaților din escortă :

— Luați-i. Cînd vor trece cazacii la atac, îi împușcăm. Vîrîți-i în magazia de pe malul rîului.

Ieșind pe ușă, unuia dintre soldații din escortăi i se agăță poala mantăii într-un cui din ușor. Soldatul dădu drumul armei să lunece în jos pînă ce patul ei izbi podeaua, își smuci poala mantăii, trînti o înjurătură și, în sfîrșit, se eliberă. Zapus îi urmărea mișcările fără să spună nimic. După ce plecă și soldatul acela, se întinse, căscă :

— Mă duc în șopron, Semion, mi-e somn. În cameră la mine este o muiere, trezește-o. Îi zice Savițkaia, s-a înrolat voluntară la noi. Spune-i să se îmbrace, să-și ia o armă și să stea de santinelă.

— Unde ? La bărbat-su ?

— La amîndoi. Și santinela care-i acum în post acolo, schimb-o.

Topoșin, marinarul, scuipă, își șterse cu dosul mîinii buzele subțiri ; după asta, pornind spre ușă cu pași rari și parcă înadins călcînd așa, mare :

— Bine.

Se răsuci însă pe neașteptate ; apucîndu-și brusc cu mîna un umăr, de-ai fi zis că vrea să-și smulgă epoletul, întrebă :

— Adică asta de ce ?

— Cunoști cîntecul „Deschide-n fața mea poarta milostivirii tale“ ?

— Ei, și ?

— Cînd eram mic, țineam să fiu și eu de folos cumva în biserică, îi dădeam popii cădelnița la mînă. Îmi plăcea să beau pe furiș din vinul pentru împărtășanie și fumam în altar, suflam fumul afară prin ferestruică. Mi-au rămas în minte toate astea. Și cîntecul...

— Iaca na !...

Topoșin ieși în curte, făcu semn cîtorva călăreți să vină la el și, ciocănind cu degetul în oblîncul șeii unuia dintre ei, le spuse cu glas scăzut :

— Duceți-vă de stați colo pe malul apei, între plopi. Cînd îți vedea ieșind din magazie trei inși, trageți în plin, dați-i gata.

Potrivindu-și scara șeii, unul dintre călăreți, om scund, ciupit de vărsat, întrebă cu un glas pițigăiat :

— Adică pe care din ei ?

— Eh, se-nțelege : pe-ăl de-o-ncerca să fugă. Trageți numai așa, de-un ambîț. Doar n-o să trageți într-ai noștri !

— Păi, într-ai noștri cine-i nebun să... ?

În magazioară, arhitectul și Kirill Miheici se așezaseră alături pe un butoi gol, răsturnat. Cu gleznele cruciș una peste cealaltă și mereu fîțîind din șolduri, Kostîriov își făcea întruna cruci mici-mici cît un nasture. Buzele i se uscaseră de tot, nu mai avea scuipat în gură să și le umezească și-i răsuna în urechi necontenit un : „Doamne miluiește... Doamne miluiește... Doamne milu..." Din cînd în cînd se sprijinea cu mîna de butoi ; era transpirată mîna lui ; Kirill, văzînd ce aproape de el era mîna arhitectului, se trăgea mai deoparte.

— Au să-și împartă între ei bulendrele noastre ? întrebă după o vreme Kirill Miheici. Și adăugă : Acum toate-s în comun. Am luat cu mine atîta rufărie ! Și-o rochie de mătase pentru Fioza.

Kostîriov începu să se legene din umeri într-o parte și-n cealaltă. Butoiul : prrr ! Kirill Miheici îl apucă de umăr pe Kostîriov.

— I-auzi ! E din alea englezești. Îl rupi.

Ars sări arhitectul, se refugie într-un ungher al magaziei, se trînti în colțul acela pe niște scînduri și iarăși nu-și mai află stare :

— Doamne... Doamne... Doa...

Stăruia în magazie un miros de pește sărat. Peste tot, umbre albăstrii, reci, mișcîndu-se încet ca niște păianjeni. Lui Kirill Miheici i se făcu frig, n-avea pe el decît surtucul. Dădu peste un țolinc de pîslă, zdrențuit, și-l puse pe umeri.

La ușă afară, un glas somnoros ; glas de femeie :

— Să nu-i scap din ochi ?

O altă voce, mai groasă :

— De-or cerca să spargă ușa, dă-n ei cu baioneta, s-niște scîrbe de burjui ! Tii, da' cheptoasă mai ești, mămulică ! Boambe ți-au crescut la chept, nu... Sări și tu la ei, ia-i la bătaie !

Kirill Miheici aruncă imediat țolincul de pe umeri, pe urmă și-l puse din nou. Luîndu-și inima-n dinți, bătători mai întîi, cu tălpile, lutul alunecos de la picioarele lui și după asta se duse la ușă. Afară, cu pușcă-n mînă și capelă militară în cap, ba și manta militară — Fioza : obrajii arși de soarele stepei, trăsături mai dîrze, pleoapele puțintel cam umflate, ochii în patru.

Aplecîndu-se și bîjbîind cu mîna pe ușă să găsească vreo crăpătură între scînduri, Kirill Miheici o chemă :

— Fioză ! Nevastă !

Ea tresări, speriată. Spaima de totdeauna, firească, a oricui. Așa și trebuie să fie. Dintr-asta îi vine apoi omului și bucuria.

— Fioză, ce cauți tu aici ?

Ea își și alătură tocurile milităreşte, cu toate că executa mișcarea aceasta cu destulă stîngăcie. Purta cizme de iuft galben, cazone. Îndreptă arma spre ușa magaziei cam așa cum, acasă, dădea să vîre în cuptor furca de scos oalele și-l somă pe bărbat-su cu voce uimitor de rugătoare :

— Stai locului, Kirill Miheici... Stai locului, că de nu, te ucid ! Mai bine nu-ncerca să ieși.

Şi din ce în ce mai rugătoare :

— Prea sfîntă Precistă... Stai locului Kirill !

Nu ştia el ce-nseamnă să chemi pe sfînta Precistă într-ajutor ? Da' cum să nu ştie ? Însă mai este şi un alt fel de a răspunde : poruncitor, bărbăteşte :

— Fioză, am să te zvînt în bătaie ! Deschide uşa. Am cutreierat stepa-ntreagă pînă la pădure, ca să dau de tine. Poate c-au să mă şi omoare din cauza ta... Vaska ăsta al tău stă gata la sigur să mă rupă cu dinţii, vrea să mă facă bucăţi, şi tu iacă ce treabă ţi-ai găsit ! Ai lui au dat foc satului nostru Lebiajîi, nu mai sînt în sat la noi nici vite, nici oameni...

— Nu-ncerca să ieşi, Kirill Miheici, cel mai bine-i să nu încerci...

Necontenit trosneau scîndurile din ungherul unde arhitectul se închina ca înainte de ceasul morţii : „Doamne milu... Doamne mi... Doamne milu"...

Kirill Miheici începu să-i vorbească nevestii-si cu alt glas : blînd, potolit, aşa cum îi pomenea uneori noaptea acasă, în pat, despre vremea cînd erau în dragoste la Perm, sau despre plăpumile lor cele călduroase şi mari cît stepa, sau despre grînele lor din hambar sau despre felul lui de a o mîngîia cu dragoste, însă fără duioşie — toate acestea cu vorbă mereu bărbătească, fără duioşie :

— Toate au să fie iarăşi ca mai înainte, Fiozuşka, am să te iert... Nimeni n-o să ştie nimic ; o să zicem că te duseseşi pentru cîtva timp la ţară, şi-atît. O să zicem că nu te-ai

încurcat cu nimeni. Şi-o să zugrăvim dormitorul... Artiuşka a plecat, nu mai stă nimeni la noi, toată casa e-a noastră... Ce, crezi că ăsta, comisarul, ţine la tine ?... Nu vezi ? A şi schimbat santinela, te-a pus pe tine să ne păzeşti ; va să zică — hai, fugiţi, n-am eu nevoie de voi... Fiozuşka !

Ea nu-şi mai înfrînă răvăşirea lăuntrică, strigă deodată prelung ca apucată de istericale :

— „Fugiiiţi ?"... Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat !

Înfipse baioneta-n lacăt, dădu cu lacătul de pămînt, îl azvîrli cît colo ca pe o cîrpă. Zăvorul hîrjîi, Fioza deschise uşa. Kirill Miheici se şi făcu mic într-un colţ al magaziei : la un metru-doi de pieptul lui tremura în mîinile Fiozei negrul fluier al ţevii armei îndreptate spre el.

— Fiozuşkaa...

Ea, cu baioneta jucînd în aer spre el :

— Scrie !... Scrie chiar acu', numaidecît... Scrie şi iscăleşte că divorţăm... Divorţez de tine... Mizărabile !

Din greşeală îl atinse cu patul armei pe arhitect. Kostîriov tresări, pe urmă se căţără pe butoi şi, înăbuşindu-se de emoţie, întrebă :

— Doriţi ceva ?

Ţeava puştii se îndreptase şi spre el. Supravegheat de respectiva ţeavă, Kostîriov scoase din buzunar un blocnotes, un creion chimic şi, cu litere deşirate, înşiră pe o filă următoarele :

„Divorț. Subsemnatul Kirill Miheici Kaceanov, țăran din gubernia Perm, județul Krasnoufimsk, satul Morev, plasa Morev...“

În timpul acesta, Vaska Zapus se bărbierea uitîndu-se într-un ciob de oglindă. Furierul lui, matrozul Toposin, înălțîndu-se din cînd în cînd în vîrful lungilor sale picioare, scuipa pe pereți asupra vreunei muște, s-o alunge. Niște muște greoaie, cum sînt ele toamna tîrziu. Furierul își găsise această îndeletnicire, fiindcă i se ura, n-avea nimic de făcut.

Zapus, bărbierindu-se :

— Paralelogram... Romb... Triunghiuri echilaterale... De cînd cu războiul, mi-au zburat din cap toate astea. Bagaj de cunoștințe... Semioane, or fi mai grele bagajele de soiul ăsta decît vacile voastre din Viatka ?

— Nici vooorbă !

— Te cred. O să trebuiască s-o iau de la capăt, să învăț totul din nou. Paralelogram... Romb... Și problema morții : are dreptul cineva să-i ia altuia viața ? Și problema vieții...

Topoșin își scoase o ulcică de apă din găleată : începu să se spele, își turnă apă și pe ceafa-i groasă, roșcovană. Zapus, examinîndu-i mutra :

— Ar trebui să-ți lași mustață...

— Mustață ?... Da' ce nevoie am ? Mie „Enciclopedia tehnică“ îmi trebuie. După ce s-o face ordine în țară, mă angajez la construcții tehnician. Te pricepi ceva la inginerie ?

— Eu, inginerie ?... Da' ce nevoie am de inginerie ?... Inginer merge să te faci doar așa, aiurea, la îmbulzeală. Aici însă, măi tovarășe, unde-s stepele astea... aici cei mai necesari sînt mitralieriștii. Ieri te-au cam vîrît în sperieți țăranii ăia, cu parii ăia, ai lor, așa-i ?

— Ia nu mă mai lua la vale ? Iacătă, aici, nu știu în care sat, a venit în permisie de pe front, cu aeroplanul lui, un aviator. Ăștia, aviatorii, da : odată oameni... Păi, ce...

Mai tîrziu, spre amiaz, Zapus trecu pe cîmp prin dreptul stogurilor de fîn, se ducea la Irtîș. „Închisoarea asta nu-i închisoare, e un sat în toată puterea cuvîntului : fîn, magazii, atelier de tîmplărie...“ Tocmai voia să stea puțin locului, să-și răsucească o țigară, cînd auzi deodată, răzbind dinspre un stog, gemete. Știa el bine ce era cu gemetele acelea, nu-și mai răsuci țigara : făcîndu-și lui însuși cu ochiul, își urmă drumul. Călca ușurel. Se împiedică însă de niște beldii și căzu în patru labe, nimerind cu mîinile în fîn. Fînul foșni. Din spatele stogului se ivi fata prescurăresei, Ira, care, pungindu-și buzele și săltînd dintr-un umăr, îi spuse, încercînd să pară nedescumpănită :

— Da' poftim de te uită cît vrei... Ți-oi mai fi închipuit cine știe ce... Poftim, de !

Îndată după asta, Zapus îl întîlni printre clăi pe Topoșin. Matrozul îi strînse mîna : fierbinte mîna furierului, ude cărnoasele-i buze peste care el își tot trecea vîrful limbii — și privirea lui o urmărea întruna pe Ira care se îndepărtă. Zapus :

— Bine-nțeles, e o chestiune a dumitale personală, dar eu în locul dumitale, tovarășe co-

misar... aş respecta inocenţa. La noi, în cazuri de-astea, poarta casei unde locuieşte fata se dă cu catran...

Şi numaidecît lungindu-se pe fîn, cu faţa-n sus, îşi descheie bluza, îşi lăsă pieptul în bătaia soarelui. Culese de jos o buburuză. Şi-o aşeză pe o unghie. Se întinse de-i trosniră oasele, mai mare dragul. Apoi :

— Dă-te dracului, mă Topoşin... Da' mai întîi fă-mă să înţeleg : ce nevoie aveam eu s-o drăgălesc pe-aia ? Tu unul, barem procedezi pe cont propriu...

— Cum ? ?

— Ziceam : Ce nevoie ai tu de „Enciclopedie tehnică ?"... Frunza frăsinelului !

Polikarpîci dădu ocol gardului, zăbovi cîtva în poartă şi apoi, pipăindu-şi cu noduroasele-i degete şira spinării, că-l încerca acolo o durere de mai demult, se întoarse în pîslărie. Îndată după asta, pătrunse în curte o teleguţă care opri în faţa şopronului. În teleguţă — Kirill Miheici cu surtucul roşiatic de praf şi cizmele oarbe, de-atît hlei gălbui-albăstrui cît se lipise pe ele.

— Pe cîmp pînă-n oraş a plouat, aici văd că nu, zise Kirill.

— Nu. Aici, nu.

Polikarpîci slobozi chinga calului. Visător, calul îşi lungi gîtul în jos, să-i lunece gîtarul la vale.

— Te-ai văzut cu ea, Kirill ? Adică vreau să zic cu muierea, cu Fioza.

— E-n musaferlîc la ţară, în Taliţa.

— Mda, parc-am auzit eu că cică-i în musaferlîc undeva. Mă gîndeam la treburile din casă. Ce mai gospodărie-i asta, dacă nu-i mînă de muiere aici, să deretice ?... Măcar de s-ar întoarce Fioza mai degrabă ! N-ar fi bine să-i scrii într-astă privinţă, cum ?

— Ne mănîncă fripţi ăla. Din clipă-n clipă o putem păţi. Şi nicăiri nu-i chip să fugi de el.

— Cin' să ne mănînce, comisarul ?

— El.

— Vas' zică-i de rău ?

— Ba bine că nu !

Polikarpîci îşi trecu un deget peste mustaţa afumată de-atît fumat. I se umplură nările de mirosul fumului de iarba dracului. Scuipă lung şi tihnit moşneagul, de parcă turna pe jos apă din găleată :

— Tare mă-ntreb unde aş putea face eu rost de un tutun mai acătării.

Iată cum fusese eliberat din închisoare antrepenorul :

În magazie îl apucase o durere de şale. În ungherul lui, arhitectul, de frig, îşi trăsese peste el o scîndură ; scîndura se zgîlţîia de tare ce dîrdîia arhitectul care, în timpul acesta, protesta, vorbind iute de-ai fi zis că i se bat calicii la gură :

— Zgîrciţii ăştia ! Puteau să arunce aici măcar cîteva braţe de fîn mai mult.

Deodată Kirill Miheici constată cu glas mîhnit :

— I-auzi : parcă scoate cineva nişte cuie din nu ştiu ce.

— Cin' să scoată ?

— Paznicul.

Arhitectul zvîrli scîndura de pe el, sări în picioare şi, tupăind în tocuri pe scîndură, începu să ţipe :

— O să fac reclamaţie la Duma regională ! Şi la Comitetul revoluţionar din Omsk ! Lua-v-ar dracu, impilatorilor, hoţilor, bandiţilor ! Doar e clar : legea îmi acordă toate drepturile mele cetăţeneşti, am fost întotdeauna contra guvernului ţarist... Ce-i porcăria asta ?...

— Acolo lămuriţi chestiunea !

Paznicul, un moş : boc-boc cu ciocanul. Kirill Miheici trase cu ochiul printr-o crăpătură :

— Le îndreaptă. (Cuiele).

În zori de zi, curtea fermei ce împrejmuia închisoarea, fusese plină de scîrţîit de căruţe, se auzise întruna vorbă aspră de oameni care munceau în pripă şi, mai ales, gura lui Zapus care poruncea strigînd la toţi. Căruţele plecaseră. Un băieţandru întreba cu glas îngălat :

— Nene, să aduc ovăz la cai ?

Rămăsese în curte doar paznicul acela bătrîn care acum scotea cuie din pereţii magaziei. Era înfăşurat la gît cu o basma galbenă femeiască, trăgea tot timpul tabac pe nas şi tuşea. Kirill Miheici îl întrebă prin crăpătura dintre scînduri :

— Moşule, ce zi din săptămînă-i azi ?

Moşneagul îşi văzu de treabă, îndreptă alt cui, se uită la floarea cuiului ruptă, vîrî cuiul în buzunar la pantaloni. Mai tuşi o dată şi răspunse ca-n silă :

— Azi ? Parcă joi. Ba nu, ia stai puţin : duminică, temnicerii au prins cîţiva hoţi de cai, marţi eu am dres acoperişul... Ba da, aşa-i, e joi. Da' ce nevoie ai să-ţi spun ?

— Nu ştii cumva cînd au de gînd să ne dea drumul ?

— Vouă adică ? De nu v-or face seama, v-or da ei drumul... Sau poate v-or trimite la urma voastră, în oraş. Da' numa' de-atîta-i că aici, la noi, cu hoţii de cai — amin ; îi ia şi-i împuşcă. Finc-aşa se şi cuvine ; de ce să furi cai, mă nemernicule ? Ce, pentru tine am crescut eu calul ? Chiar dacă noi aici, la puşcărie, i-am adus cai de pe unde i-am adus, tu tot n-ai dreptul să-i furi.

Se înfuriase moşul dintr-o dată, tremura de ciudă ; veni spre uşa magaziei, ameninţînd de departe cu ciocanul :

— Cînd ţi-oi şterge una-n numele tatălui cu ăsta... şi-o să vezi că n-o să am a răspunde în faţa nimănui pentru asta, porcule !... Cin' te-a pus să furi ?... Dacă mai scoţi o vorbă, teee...

Kirill Miheici se lăsă fără puteri pe un clit de scînduri. Îi era frig. Arhitectul — buzna la uşă ; îl tocă la cap pe moşneag mult timp, înşirîndu-i vrute şi nevrute. Se făcuse de amiaz, veni o fetişoară uscăţivă, îi aducea moşului lapte într-o cană mare. În timp ce paznicul ospăta, Kostîriov luă un băţ de jos : lărgi cît putu mai mult crăpătura dintre scînduri. Pe urmă, cu voce dulce, se apucă iarăşi de pălăvrăgit :

— Zău că da, moşule : noi sîntem din oraş... Fată, hăi, poate că măcar tu ai auzit cumva de unul Kaceanov, care face el case, şi a pri-

mit comandă să clădească şaptesprezece biserici...

Moşneagul, cu glas sfătos :

— Aşa ? Din oraş ?... Păi tocma' c-acolo-s cei mai mari hoţi. Eu, odată ce obştea m-a pus paznic aici, apăi asta chiar şi fac : păzesc. Că oamenii care s-au strîns ei toţi aici în puşcărie, de ce s-au strîns ? Ca să se bată cu cazacii. Şi eu să dau drumul hoţilor ? Ian taci !

— Atunci măcar lasă-mă să ies de-aici pentru sine.

— Teaş ! Fă acolo, o să cureţe careva după voi.

Cu braţele bălălău în lungul trupului, fata încercă să arunce o privire în magazie :

— Dă-mi voie, uncheşule, să mă uit puţin la ei înăuntru.

— Nu se poate !

Arhitectul, bătu cu pumnii în uşă.

— Dă-i voie, uncheşule, de ce să nu-i dai voie ? Poate am şi eu cea mai de pe urmă dorinţă a mea înainte să pier ; poate vreau, cu limbă de moarte, s-o rog ceva pe fata asta. Că eu cunosc ce simţitoare-i inima femeii...

Şi, răsucindu-se către Kirill Miheici, repede, aproape gîfîind :

— Unica soluţie ! O iau pe coarda sentimentală...

Kirill Miheici :

— Mai bine spune-i că le dai cizmele tale. Au să le placă, sînt bune.

Bătrînul însă tot nu-i îngădui fetei să se apropie de magazie. Ea atunci luă cana, voi să plece. Arhitectul îşi scoase cizmele cît ai clipi

(cizme galbene, orăşeneşti, cu năsturaşi) şi, strecurînd carîmbul uneia din ele prin crăpătură, o strigă înapoi pe fată, îi spuse că-i dă cizmele aşa, pe nimic. Fata înhăţă carîmbul, îl smuci spre ea, carîmbul trecu printre cele două scînduri, însă partea de jos a cizmei, laba — ioc. Înjurînd de mama focului, moşul descuie uşa. Kirill Miheici şi arhitectul ieşiră imediat din magazie. Foarte grăbită, fata arăta cu mîna spre picioarele arhitectului :

— Dă-mi-o dară şi pe cealaltă.

Vîrî cizmele sub şorţ, călcă iute în dreapta şi-n stînga şi-şi luă tălpăşiţa. Moşul, explicativ :

— Pentru asemenea faptă aici, la noi, se...

Făcu iute cu ochiul, pîcîi din buze :

— De pîrît, numai de-atît n-oi pîrî-o : c-o cunosc.

— Vrei să ţi le dau şi eu pe-ale mele ? îl întrebă Kirill Miheici.

— Dă-mi-le, bine zici. Aşa-i cel mai cuminte, omule. Că doar tot au să vă curăţe ăştia, şi atunci ele cine ştie pe mîna cui or încăpea... Văd că-s bunişoare. Iacătă, eu rămîn aici locului, scot cuie mai departe din scînduri : mi-or prinde bine acasă... Că-aici, care-i folosul lor ? Ruginesc degeaba.

— Găsim o căruţă să ne ducă-n oraş ?

— Căruţă, nu. Toate-s rechiziţionate, le-a luat cu el băiatul ăla, comisarul Vaska, s-a dus cu ele în luncă, de partea cealaltă a închisorii. Las' ia-o pe jos şi zi bodaproste, ai baftă. Că eu nu s-ar cuveni să vă dau dru-

mul ; știu eu de nu sînteți cumva hoți de cai, a ? Da' oi zice c-ați fugit pe furiș și gata. Să nu gîndești că m-am lăcomit la cizme, doar. Puteam să ți le iau și așa — parcă ce ? Numai de milă vă dau drumul... Și-apăi îmi fac o socoteală și-altminteri : de-ați fi voi oameni mai breji, vă împușcau ei repede și degrabă înainte să plece. Porniți-vă la drum pe jos că-i mai bine, măi nepoate. Eu 'oi zice : Au fugit, ce să fac ? De v-or ucide pe drum — treaba voastră... Straiele care le-aveți pe voi vă mai trebuie ? Eu, surtuc de tîrgoveț — nu, nu port, da' am un fecior care s-a-ntors chiar acu de pe front...

Kostîriov și Kirill Miheici își scoaseră hainele amîndoi, i le dădură paznicului.

— Haidem ! îl îndemnă Kirill pe arhitect. Mi-au amorțit picioarele de cînd stăm închiși.

Și porniră la drum, pășind desculți prin noroiul rece, învîrtoșat. Vîntul le șfichiuiau obrajii, le vîra în gură praf ud, cu miros greu, de pămînt răscolit. Făcură așa încă un kilometru și se întoarseră în cătunul de lîngă închisoare. Își simțeau picioarele lemn, nu-și mai puteau îndoi genunchii. Li se părea că aiurează, aveau arsuri în creștet.

Fata prescurăresei, Ira, le dărui niște încălțări ferfenițe care fuseseră ale fratelui ei. Amintindu-și de băiat, prescurăreasa trase un bocet. Ira le mai dărui celor doi și un maldăr de ziare :

— Ca să faceți din ele obială, să vă țină de cald.

Arhitectul :

— Știu, am citit într-un almanah : la Paris, nevoiașii, ca să nu le fie prea frig, își înfășoară picioarele în hîrtie. Dar cînd noroiul ăsta lichefiază pînă și lemnele, la ce dracu-mi mai e de folos hîrtia !

Totuși luă ziarele subsuoară :

— Pînă-n oraș, avem de mers în orice caz trei verste...

După ce, la prescurăreasă, avuseseră parte de nițică azimă caldă, hai iarăși să înfrunte drumul desfundat și nesfîrșit de lung din stepă. Trecînd prin crîngul de plopi și de mesteceni care creșteau în marginea cătunului, nu prea simțiră frigul, se-ncălziseră în casa prescurăresei. După un timp însă, crîngul rămase în urmă, tot mai mic — muscă pe vasta întindere a stepei — și, împreună cu crîngul și mireasma ca o miere topită-n aer, pe care o răspîndesc copacii toamna. De aici înainte — stepă goală. Și dincolo de tot ce-i în stepă : buruieni, nisip mașcat, gîngănii mici cît firicelele de nisip, — pînă hăt departe, departe, dincolo chiar și de zarea cea vineție, unde mocnesc ninsorile viitoare, nu mai era decît tristețe, o tristețe ce n-avea să treacă niciodată, o tristețe fără sfîrșit ca și nisipurile. Pustiu peste tot, pustiu și-n suflet. Și o neîncetată durere în toate degetele, în toate încheieturile, durere care-i făcea fărîme : corpurile lor păreau acum de lemn și că se așchiau.

Merseră așa multă vreme.

Kirill Miheici întinse mîna spre ziarele de sub braţul arhitectului, le pipăi să-şi dea seama cam cîtă hîrtie aveau ; dar, în realitate, nu ziare dorea, ci căldură : căldura alăturării de un om.

Arhitectul :

— Ce vrei să faci cu ele ?

— Să aprind un focuşor.

— Aici, în noroaie ? Orice om, în stepă, e un ghimpe în ochii altuia ; ne mai vede careva cum şedem la foc şi ne ucide.

— Dar unde ? Să ne rătăcim ?

— Uff... De ce n-ai rămas acasă, Kirill Miheici ? Ce ţi-a trebuit să pleci numaidecît să-ţi cauţi soţia ? Soţia dumitale s-a aciuat pe la alţii... Noi doi — nu, hai s-o vedem unde-i ! M-am potrivit dumitale... Tată de mi-ai fi, tot n-am să-ţi iert asta niciodată !

Kirill Miheici, mergînd costiş că-l bătea vîntul în faţă, şi gîtul sucindu-şi-l mereu înainte, în lungul drumului :

— Ce-i acum la noi c-o răzmeriţă a muierilor. Fiind din neam de ţărani, nevasta care mi-am luat-o eu, trage îndărăt la ţărănie, asta-i tot. Cînd au apucat-o căldurile, s-a dus la ai ei. Toate muierile au să plece aşa, fiecare la locul ei de baştină şi noi o să ajungem să credem că asta-i ceva firesc, nu că-i din cauza revoluţiei lor. Altădată muierea umbla după bani, acum rîvneşte bărbat vînjos... Da' cum poţi face concurenţă în privinţa asta unui ţăran ? Ţăran, soldat — totuna... Asta-i ! Spuneau bătrînii c-o să vină odată şi-odată răzmeriţa muierilor şi eu nu-i credeam.

— Idei preconcepute. Eşti amorezat, iată adevărul.

— La noi, în gubernia Perm, ne-au rămas moştenire de pe vremea iobăgiei bătrîni tare înţelepţi...

E vîscoasă urma paşilor lui Kirill Miheici pe drum, şi tot mai afundă, urmele paşilor lui — din ce în ce mai depărtate una de cealaltă. Lui Kostîriov îi vine şi mai greu să se ţină de Kirill : abia îşi mai poate smulge picioarele din hlei. Iar Kirill :

— Cum să-ţi duci viaţa singur, fără nevastă, pe timpurile care-s azi ? E mai rău decît ai cădea la patima beţiei, zău de nu !

— Fă-te bolşevic ; la bolşevici femeile-s pe cartelă.

Venea spre ei, călare, un cazac. Că de tropul calului, că de bucurie, nasul cît un cartof al acestui cazac strălucea roşcat-vînăt. De sub roşia gardină a capelei, moţul îi ieşea pe frunte ud leoarcă de sudoare. Amîndoi : cal şi cazac — încinşi de alergătură ; şi vesel nevoie mare, cazacul. Strigă de departe către Kirill Miheici şi Kostîriov :

— De-acu gata ! Marinarii s-au înfrăţit cu cazacii !

— Va să zică nu mai este nevoie de ajutorul vostru ?

— Noi tocmai că-n oraş ne şi ducem, zise arhitectul.

— Cît dai ? Vă duc eu cu căruţa mea, iacă mă-c s-o aduc. Că la noi acum e-un soi de armistiţ, dracu să mai priceapă...

Ziarul obştei căzăceşti, „Cuvîntul oraşului Ust-Mongolsk", scria că urmează a sosi în localitate inginerul Ciokan Balihanov căruia i s-a încredinţat de către Guvernul central o însărcinare foarte importantă.

În aceeaşi zi, pretutindeni în oraş, pe uluцele gardurilor, pe pereţii caselor — afişe cu liste de candidaţi pentru Duma orăşenească. Printre aceste afişe era unul albastru care începea cu lozinca : „Jos guvernul Kerenski ! Toată puterea Sovietelor !" şi continua cu lista de muncitori candidaţi la Duma orăşenească, primul dintre ei fiind :

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Ocupaţia în prezent	Ocupaţia înainte de revoluţie	Domiciliul în prezent
1	Vasili Antonovici Zapus	Comisar al comand. revoluţionar	Marinar	Închisoarea de etapă de pe malul Irtîşului

În realitate, Ciokan Balihanov nu avea nici un fel de împuternicire din partea centrului. Acum purta o uniformă militară albăstrie, plină de galoane. Se tunsese scurt, nu-ţi mai bătea la ochi părul lui cîlţos ; ochii însă îi rămăseseră, fireşte, aceiaşi : oblici şi ca sclipiri iuţi ca ale apelor de munte.

Era la nămiez. În stepă, la vremea aceasta turmele de oi pasc, pasc, dar mai mult crănţănesc : abia s-a mai înmuiat iarba după bruma de as' noapte. E toamnă, iarba-i aspră. Şi rară ca pietrele în nisip...

Ciokan Balihanov şi atamanul Artemi Trubîciov se întoarseră la hotel după ce participaseră la o şedinţă a Comitetului salvării publice. Patronul hotelului, Schmidt, un neamţ, îl întîmpină pe Trubîciov cu adînc respect :

— Permiteţi să vă conduc în camera dumneavoastră ?

Şi apoi :

— Circulă fel de fel de zvonuri prin oraş, s-au lipit pe garduri fel de fel de afipte...

Balihanov, lui Trubîciov :

— Nu-ţi fă griji, vezi-ţi liniştit de plimbările dumitale călare, ai un buiestraş splendid : buiestraş cu mers la gebea... Ah, ce mai cai sînt în stepele noastre !

Cu vorbele acestea intră Ciokan Balihanov în cameră, coborîndu-şi pe jumătate pleoapele, viclean, peste ochii mongolici, alungiţi.

Olimpiada turnă ceai în ceşti. Lui Balihanov îi plăcea să fie grăsană muierea, să joace carnea pe ea, femeile de soiul acesta îi evocau totdeauna o mare turmă de oi al cărei miros îl prinzi de departe, pişcăcios. Olimpiada nu-i plăcea.

— Eu, zise Balihanov, o să plec îndărăt în stepă. Şi, cu gîndul pesemne la kumîs, dădu să apuce cu toată mîna farfurioara paharului de ceai, aşa cum se ia în mînă o cană de kumîs.

La întrebarea : „Giatacii trec de partea bolşevicilor ?" sau : „Ai într-adevăr însărcinări de la centru în vederea kirghizilor ?", Balihanov răspunse :

— Nu kirghizii : cazacii se tem de Zapus. Cazacii mint, nu kirghizii. O să mă refugiez între cei de-un neam cu mine : sîntem puțini giatici, vom pieri, dar revoluții la noi nu vor fi.

Vorbea cam ca din carte, gesticula cu bruschețe, sacadat.

— Am părăsit Petersburgul pentru că modul de a se răzvrăti al rușilor e murdar, sîngeros și monoton. Chiar și omorurile ei le comit fie trăgînd de după colț, fie aruncînd victimele în apă, să se înece. La noi se face și azi tot ca pe vremuri : cei ce trebuie uciși sînt legați de coada unui cal și tîrîți așa, rupți de vii...

Zîmbi, întoarse paharul cu dosu-n sus, semn — cu alte cuvinte — că nu mai voia ceai, și mulțumi în limba kirghiză :

— *Șcikur.* Apoi : am mai auzit destul de multe despre Zapus. E un om teribil de curajos, da, teribil... Un romantic.

Olimpiada ieși din cameră. Balihanov :

— Femeile se dau în vînt după el. Am să-ți comunic confidențial : dumneata, după ce-o să-l arestezi, anunță-mă. O să vin negreșit să-l văd, vreau să aflu care-i secretul lui fizic. Era la noi, la Academie, un malorus, nu-i mai țin minte numele... Te minunai ce inepuizabil individ în privința aceasta...

Atamanul își aminti cu surprindere că mai demult, înainte de război, el se tutuia cu inginerul ; acum, Balihanov îi surîdea condescendent, îi spunea „dumneata“ și nu mai purta inele pe degete.

„I-e frică să nu i le fure cineva aici la noi ?“ se întrebă atamanul. Și replică, înciudat :

— Multe minciuni se mai înșiră în privința lui Zapus. După ce va fi suprimat, au să înceteze și legendele acestea.

— O, da ! Gura lumii, slobodă, sînt de acord. Mie, dealtfel, îmi displac răfuielile sîngeroase...

— Adică la ce te referi ?

Balihanov nu-i răspunse. Mereu surîzînd amabil și, cînd gesticula, abia clintindu-și degetele subțiri, cu pielea gălbuie ; mai rămase în vizită încă vreo jumătate de oră. Artiușka îi arătă ce armă nouă își procurase : o carabină Winchester. Kirghizul o lăudă, însă tot nu spuse nimic despre rosturile lui în oraș. Artiușka îi puse atunci sub ochi o șa pe care și-o adusese cu el din stepă ; inginerul se-ncruntă, scutură cordial mîna hatmanului, îi scutură la fel mîna și Olimpiadei, și pe ici ți-e drumul.

Olimpiada, după ce plecă Balihanov :

— S-a supărat.

— De-ai fi dat și tu mai tare din coadă în fața lui, să-l fi văzut : nu se mai supăra.

— Artemi !

— Ia mai tacă-ți gura, dezmățato !

Noaptea, în pat, Olimpiada îl asigură din nou pe bărbat-su că ea nu i se dăduse lui Zapus ; numai cît se sărutase cu el ; și asta, doar pentru că Artiușka îi ceruse ei, Olimpiadei, să-l tragă de limbă pe Zapus.

Hatmanul o zgîlții de umăr, îi șopti la ureche cu glas șuierător :

— Taci ! Dacă recunoşti, te iert ; îl poţi compara cu mine ? Am dreptate sau nu ?

— Artemi, nu mă mai strînge-aşa, mă doare.

Trubîciov îşi aminti vag figura cuiva — o actriţă bătrînă care venise la el cu cîteva zile înainte să-i ceară o autorizaţie de ieşire din oraş — şi apoi ceea ce-i spusese actriţa, printre altele : „Femeia se dă unui bărbat nu din dragoste : de curiozitate". Se răsti iarăşi la nevastă-sa :

— Dezmăţato ! Dezmăţato !

Olimpiada şi atamanul locuiau la etaj, unde pereţii dintre camere — subţiri ; pereţii aceia albi abia reuşeau să compartimenteze suferinţele omeneşti (dealtfel, nu prea numeroase) ale locatarilor casei, care, noaptea, transpirau în paturi (cu parteneră legitimă sau cu una de ocazie) şi ziua dîrdîiau de frig (în oraş nu se mai aduceau lemne, pădurile din apropierea oraşului se aflau în stăpînirea lui Zapus).

La parter erau două camere veşnic murdare şi o neîncetată îmbulzeală în jurul mesei de biliard ; în aceste două încăperi : cazaci care sorbeau rachiu din mici ceainice de aramă, toţi rîzînd cu hohote toată ziua de orice : de execuţiile sumare, fără nici o sentinţă pronunţată de tribunal, de sentinţele pronunţate de ţărani, şi de ei înşişi.

Plecînd de-acasă ori întorcîndu-se acasă, Olimpiada vrînd-nevrînd trecea pe aici, cobora sau urca scara aceea alunecoasă, unsă cu scuipat parcă.

Mîinile Olimpiadei — tot mici şi negricioase ca nişte păsăruici, seara. Aşa cum îi hotărîse bărbat-su, purta acum rochii înfoiate, albastre, cu guler înalt. Tot atît de important ca şi ceea ce am specificat aici despre rochiile ei este să menţionăm că toamna era rece, nisipurile — ca pietrificate, şi că păsările călătoare care porneau agale în zbor spre ţările calde păreau mai curînd a sta suspendate, cîrd, de bolta cerului.

Iar dragostea Olimpiadei — nimănui mărturisită de ea — era de asemeni întunecoasă, firavă. Zi de zi, minţindu-şi soţul, i se topeau sînii (era o babă în satul Lebiajîi care ar fi lămurit-o ea în privinţa aceasta, dar baba răposase) ; de-atîtea gînduri, Olimpiadei i se cerneau ochii ; şi buzele... Dar face oare să mai vorbim de buzele Olimpiadei, cînd în jurul ei întreg oraşul ţopăia, apucase razna de tot, făcea un tărăboi de nu se mai auzea nici în cer, nici pe pămînt ?

Dinspre moara ce fusese a Pojilovei (dar nu numai din direcţia asta), numeroşi muncitori, tiptil, să nu-i vadă cineva, mereu se duceau în fugă să poarte tratative cu cei din închisoarea de etapă ; noaptea, în biserica din cimitir, clopotul începea tam-nesam să auie ; ofiţerii constituiseră Uniunea de apărare a Patriei. La un miting, atamanul Artemi Trubîciov declarase :

— Vom incedia oraşul, bolşevicii nu vor putea pătrunde în oraşul nostru ! Închisoarea ni se va preda chiar azi. Cer să mi se acorde împuternicirea de a trece la ofensivă.

Gol în suflet şi nici o speranţă... Sună greoi un clopot cine mai ştie unde, aşa, pe neaşteptate. Ce soartă amară o silea pe Olimpiada să treacă zilnic prin orăşelul acela cu străzi nisipoase, ogrăjoare împrejmuite de gărduleţe fără culoare, şi veşnic spulberat de vîntul galben care venea de dincolo, de peste Irtîş ?

Şi de ce nu fuge odată Zapus în stepă ? E cu putinţă oare să dispreţuiască el chiar pînă într-atît Ust-Mongolskul ?

Generăleasa Sajenova donase Asociaţiei pentru ocrotirea invalizilor toate bijuteriile ei. Moara fostă a Pojilovei fusese într-un rînd gata-gata să ardă ; sosind ca totdeauna în goana cailor şi reuşind să stingă incendiul, pompierii găsiseră totodată în moară o mică tipografie clandestină, camuflată în spatele unui depozit de saci şi, odată cu tipografia, diferite proclamaţii bolşevice ; fuseseră arestaţi frumosul italian Francis şi alţi doi inşi. Varvara Sajenova se făcuse soră de caritate, fraţii ei se înscriseseră în Uniunea de apărare a Patriei. Bătrînul Polikarpîci, după ce fortificase gardul şi poarta, căptuşindu-le pe dinăuntru şi pe din afară cu scînduri groase bătute bine în cuie, nu mai ieşea din curte, se temea de hoţi : ţinea tot timpul la îndemînă o puşcă de vînătoare, cu alice, şi-şi cumpărase un cîine de pază. Hatmanul Trubîciov sporise efectivele miliţiei, organizînd patrule de noapte, căzăceşti.

Cînd, na : mai întîi s-au rupt în mai multe locuri firele telegrafice, Omskul nu mai răspundea. Pe urmă, într-o noapte — revolta

unui detaşament de la şcoala de subofiţeri. Şi a început panica, urlau sirenele vapoarelor.

Olimpiada fugi şi ea la închisoarea de pe malul Irtîşului.

S-ar fi cuvenit ca Zapus, pomenindu-se cu Olimpiada la el, să-i ceară unele explicaţii, s-o întrebe una — alta. Dar tocmai atunci, hop în birou la Zapus tovarăşul Spitov, secretarul comitetului executiv, cu nişte hîrţoage care trebuiau semnate imediat. N-a mai avut timp Zapus s-o întrebe pe Olimpiada ce şi cum. Zapus arăta ca totdeauna, doar că purta altă bluză ; sau poate că era aceeaşi bluză militară a lui de mai demult, însă mai arsă de soare ca şi faţa lui acum. Zărind-o în prag pe Olimpiada, lăsase o clipă hîrtiile pe care le avea dinainte pe masă şi-şi săltase repede mîinile în aer, deasupra hîrţoagelor, întrebînd cu harţag :

— Ce-i ? Contrarevoluţie la voi ?... Veselie mare pe toţi ?

Olimpiada nici nu-şi luase încă mîna de pe clanţa de alamă a uşii. Un cui al clanţei, ieşit pe jumătate din lemn, se clătina sub degetele ei dintr-o dată lipicioase.

— Ma bine să plec îndărăt ?

În momentul acela intrase în cameră tovarăşul Spitov, anunţînd :

— Giatacii s-au şi organizat...

— Perfect. Luaţi legătură.

— 'nţeles.

Tot atît de repede cum îşi săltase mîinile, Zapus îşi înălţase apoi fruntea. Avea la tîm-

plă cîteva dîre trandafirii : dormise cu capul pe un sac, pesemne. În săptămîna aceea norma lui de somn era comprimată : trei ore din 24.

— Un' să pleci ? Rămîi.

— Rămîn. Fioza unde-i ?

— Fioza ? O să discutăm noi despre asta mai pe urmă...

Acum chiar că s-ar fi cuvenit s-o ia la întrebări : de ce venise ? Dar n-avea cînd. Îi trecu prin minte doar cîteva secunde, cît ar pica o frunză din pom : „Apar mereu broşuri despre revoluţie, i-am şi dat să citească vreo două... Aiureli. Ei amor îi trebuie..." Şi repetă cu glas tare :

— Amor...

— Ce ?

— Îţi spun eu în cameră la mine, cînd o să vin. Uite cheia. Fă focul. Am memorie excelentă, am rămas tot acolo unde ştii că m-am oprit... Lui Kirill Miheici Kaceanov... Tovarăşe Spitov !

Avea de primit delegaţi ai plăşilor, delegaţii de-ale soldaţilor de pe front, fiecare delegaţie aducea o telegramă de salut lui Lenin ; se înălţa pe masa lui Zapus un teanc enorm de asemenea telegrame.

— Tovarăşe Spitov ! Fă din toate una singură.

— 'nţeles !

Din zori pînă tîrziu noaptea, comisarul Vasili Zapus nu-şi mai vedea capul de treburi.

Dealtfel necontenit, din zorii acelei zile cînd adusese el năvală aici cu marinarii şi maghiarii, punînd stăpînire pe întunecoasele ulicioare

din perimetrul închisorii, toate zilele îi pîrîie de mulţimea treburilor ce-l copleşesc şi toate (zilele) i-s voioase.

— Olimpiadă, o să mai vorbim noi. Tu du-te acum de te odihneşte, ia cheia. Umbli teleleu — ce mai harababură şi-ntr-un suflet de femeie !

— Asta-i ultima oară.

— Ultima ? Perfect.

Capitolul al doilea

Inscripţie pe granit pentru ca generaţiile viitoare să nu uite ce s-a petrecut aici

Decizie a Comitetului revoluţionar : Ţinînd seamă de informaţiile ce ne parvin din oraş, se impune abandonarea închisorii şi o repliere foare urgentă, fiindcă : atamanul Trubîciov a dobîndit mare influenţă în Duma orăşenească şi mai ales în rîndurile căzăcimii, propunerea lui de a se trece imediat la ofensivă împotriva închisorii a fost acceptată, este posibil ca detaşamentele căzăceşti să asedieze închisoarea chiar mîine dimineaţă. Comitetul revoluţionar consideră strict necesară retragerea în stepă. Ce are de spus Zapus ?

Zapus n-are de spus nimic, nu obiectează. Dar mai întîi are nevoie să bombardeze trei ore la rînd oraşul, totodată să dea unsoare bună roţilor căruţelor şi, cum s-o crăpa de zi, să spele putina.

Olimpiada îl aştepta pe Zapus în vorbitorul închisorii :

— S-a hotărît retragerea ?

— Apucăm spre mal.

Dincolo de ziduri se vedea Irtîşul : tulburiu, învîrstat, plicticos. Îi încreţeşte faţa un vînt care niciodată nu stă, un vînt uscat, prăfos. Pe malul celălalt — stufăriş valuri-valuri şi, mai departe — stepa. Zapus meditează : Uite-acuşi va fi silit să aleagă : retragerea în stepa din dreapta Irtîşului sau în cea din stînga ? Dar stepa-i aceeaşi oriunde !

— Filozofia lui Trubîciov are drept scop elevarea înţelegerii omului pînă la divinitate. Scopul meu este să-i procur omului tot ceea ce-şi doreşte, el însă rămînînd mereu om. Scopul lui Trubîciov este să ne îndepărteze cît mai mult de ceea ce ne este necesar în viaţa de toate zilele. Scopul meu este, dimpotrivă, să fac posibilă satisfacerea acestor exigenţe. Trubîciov păstrează intact milionul de puduri de grîne din oraş, pentru ca rezerva asta alimentară să fie o contribuţie la apărarea patriei contra teutonilor ; eu însă, acest milion de puduri de grîne vreau să-l trimit la Moscova proletarilor care rabdă de foame acolo. Primul scop este, după părerea hatmanului, mai înalt. O fi. Cel de-al doilea e mai realizabil...

— Spune-mi Vasia, vă retrageţi ori nu ?

— Trubîciov umblă cu capu-n nori...

— Te întreb din nou : vă retrageţi ?

— În stepă ? Nici gînd. E mai convenabil pentru noi să luptăm aici, pe loc, în închisoarea asta. Avem tranşee gata făcute, zidurile sînt rezistente... Şi încă ceva ; noi preferăm să ne batem cu inamicul în oraşe, printre clădiri. Prin urmare, cazacilor le va fi mult mai greu să lupte aici decît în stepă. Nu ?... M-am gîndit... M-am gîndit mult... Să vezi la ce concluzie am ajuns...

Ieşiseră din vorbitor, se plimbau pe cîmp. După ce pronunţă : „...la ce concluzie am ajuns“, Zapus nu se mai uită la Olimpiada, îi fugi privirea în gol. Oftă. Continuă obosit :

— Pe cît observ, m-am înşelat în privinţa sentimentelor tale faţă de mine. Tu pe Artiuşka îl iubeşti cu adevărat. Uite, ar fi mai bine să te întorci la el.

— Ţi s-a făcut dor de Fioza ?

— Fioza-i robustă. Corp atletic... Ce-i asta ?! Vreo cursă aici ?

Dintr-un salt mic, aproape femeiesc, se urcă pe o buturugă aflată în calea lor, lîngă un izvoraş abia vizibil în iarbă. Purta mantaua lui soldăţească ponosită şi o capelă nu mai puţin ponosită. Întrucîtva bîlbîindu-se, dar totodată făcînd eforturi evidente să nu-i tremure buza de sus, puţin umflată, luă din nou altă vorbă :

— Pe toată faţa globului au loc în momentul de faţă revoluţii sociale ; trebuie restituit tot ceea ce s-a luat de la cei săraci şi de la strămoşii lor ; să nu mai fie oameni bogaţi şi oameni săraci, toţi să fie egali. Rusia e în frunte pe drumul ăsta... Nouă aici, în Siberia, ne vine extrem de greu : ne învecinăm cu China, cu Mongolia... unde gem atîţia împilaţi

și înrobiți. Ce, să nu ne ducem la ei ca să-i scăpăm de exploatare? Nu-i o datorie a noastră să le venim într-ajutor?

Unii pe jos, alții în căruțe, neîncetat soseau la închisoare soldați, s-o apere.

Zapus, la culcare — veșnic tîrziu. Fraternizarea ca și ofensiva plănuită de Trubîciov rămăseseră baltă, în curînd le și dădură toți uitării pe amîndouă. Supusă unui interogatoriu, Olimpiada nu avusese a declara anchetatorilor mare lucru. Noaptea, în pat, îl întrebase pe Zapus:

— N-o să te superi?

— Ce vrei?

Ea își lăsase fruntea pe umărul lui și, cu o sforțare în voce:

— Vreau să-ți dau amănunte despre soțul meu...

Dintr-o dată lui Zapus pleoapele — plumb, se miră și el și, continuînd să se mire, îi răspunse Olimpiadei, nedumerit:

— N-am nevoie...

— Bine...

Din zi în zi el arăta parcă tot mai plin de noroi, ca și cum mulțimile de oameni ce treceau prin preajmă-i își scuturau asupra lui tot praful de pe drumurile pe care le străbătuseră. Nu se mai bărbierea deloc, abia îi mai zăreai buzele subțiri în codrul bărbii roșcate care-i potopise obrajii.

Dacă în jurul lui n-ar fi fost întruna, clipă de clipă, țipete, urlete, rugăminți, solicitări; dacă n-ar fi trebuit să țină zilnic ședință cu Consiliul județean al deputaților; dacă n-ar fi fost obligat să citească și recitească și răscitească decretele apărute în ziarele care mereu soseau cu mari întîrzieri — poate că totuși Zapus și-ar fi găsit răgaz să se gîndească mai temeinic la Olimpiada. Însă cel mai adese n-avea timp decît doar să-și amintească *numai cu mîinile* dogoarea corpului ei negricios și unele vorbe ale ei, noaptea, ce nu pot fi ținute minte. Într-un rînd, după ce o îndemnase așa, în treacăt: „Călește-ți voința", adăugase zîmbitor, cu gîndul la atît de numeroasele lui îndatoriri de comisar:

— Și mai citește cîte ceva. Revoluția socială...

— Dar fără citit nu-i posibil? întrebase Olimpiada aluziv — visătoare.

— Ba da, sigur că da... Uite: O revoluție socială se produce atunci cînd... Nu, lasă pe altădată, acum e mai bine să mă duc să mănînc cu cei din Comitetul Executiv, am de vorbit cu ei ceva...

Pe Fioza, Olimpiada n-o zărise prin închisoare. Îi spusese Zapus că ultima oară cînd se văzuse el cu Fioza, fusese pe vremea fraternizării cazacilor. După aceea, Fioza — presupuneau Olimpiada și Zapus — s-o fi întors în oraș, l-o fi găsit pe Kirill Miheici, va să zică acum locuiește împreună cu bărbat-su, așteaptă amîndoi acasă la ei să se termine odată războiul. Zapus totuși nu-i relatase Olimpiadei și amănuntul că, întîlnind-o atunci pe Fioza printre căruțe, se dusese cu ea în crîng, unde, glumind și rîzînd cu hohote amîndoi, tăvăliseră

iarba mult timp. În nădragi cazoni, picioarele ei păreau și mai vînjoase.

Olimpiada, aflînd de la Zapus cînd anume o întîlnise el ultima oară pe Fioza, îl întrebase fără nici o melancolie în voce, ba chiar strîngînd ușor din umeri, a nepăsare :

— Mie, cît timp oare mi-o mai fi dat să trăiesc cu tine ?

Zapus gîndise : „Își pune întrebarea asta, pentru că acum, în sfîrșit, localnicii, aici, în regiune, au început să circule mai fără teamă : nu-și mai strîng cureaua de nu mai pot, își închipuie că au scăpat de bolșevici, se înfofolesc iarăși în cojoacele lor lungi și groase. Mde ! Se apropie iarna, iarna orașul nu poate fi luat cu asalt...“

Moțăise din cap (din cauza bărbii roșcate, pe buze îi jucaseră în acel moment cîteva reflexe aurii) și răspunse :

— Pînă la sfîrșitul vieții... Poate !

— Îți plac ?

— Te găsesc suportabilă.

Ea, cu aerul că dorea să-l mai întrebe ceva, se oprise în mijlocul odăii, deși tocmai se îndrepta spre ușă. Dar nu. Rămăsese deodată locului, tăcînd. El :

— De ce n-ai copii cu Artiușa ?

— Copii fac cei pe care-i leagă dragostea.

— În cazul ăsta, puțini copii s-ar mai naște pe lume... Vreun beteșug al lui ?

— Ți-am explicat doar...

— Eh... Oricum, tu trebuie să rămîi soția lui Artiușa.

Mai tîrziu, la Comitetul Executiv, în timp ce răsfoia împreună cu Spitov niște dosare, Zapus îl întrebase pe Spitov :

— Cu femeile, prin urmare... cum ar fi principial să le tratăm ?

Tovarășul Spitov fusese înainte de revoluție revizor al învățămîntului primar particular. Acum purta cojoc țărănesc, de blană de oaie și, la cingătoare, pistol. De cînd era cu Zapus, muncea din răsputeri : i se scofîlciseră obrajii, fruntea îi sta creață, brăzdătură sub brăzdătură. Îi răspunsese lui Zapus cu avînt :

— Orice reproșuri i s-ar face proletariatului, totuși eliberarea femeii o impune actualitatea momentului pe care-l trăim. Anterior oamenii se lăsau pradă iubirii între bărbat și femeie, acum însă în istoria omenirii s-au creat alte momente sociale... Va să zică relațiile...

— Da' dacă, să zicem, te-nșală ?... Dacă ține la altul ?

Spitov ferm :

— O ierți.

— Bunăoară, soția dumitale...

— Eu sînt burlac.

— Să presupunem că ai fi căsătorit.

— Eu ?... Aș ierta-o.

Scoțîndu-și șapca din cap, Spitov și-o zvîrlise cît colo. Își ștersese fruntea cu dosul palmei și, cu un suspin :

— Pe mine mă interesează profund orice posibilități de transformări sociale... Păi, ce ? Ori facem revoluție, ori la loc comanda, nu ?

În aceeași secundă sau nu mult după, lui Zapus i se păruse că trebuia să se gîndească

la Olimpiada, la viitorul ei. Îl cuprinsese imediat un mare val de căldură lăuntrică : mai întîi valul acesta începuse a-i frige spinarea, pe urmă i se mutase în piept şi, mai trecînd vreme, i se prelinsese pe coapse şi de-a lungul picioarele în jos, pînă intrase-n pămînt. Vînturînd din mîini, Zapus plecase în fugă din cameră, se oprise în pridvor doar cît să strige, replicîndu-i la Spitov :

— Da' ce-ar fi să trîntim noi chiar aici o republică ? Republicaaa... Ia stai ! S-o numim Republica Sovietică a Stepei Flămînde... Şi-apoi facem Republica Kirghiză... Mongolă...

Povestindu-i lui Zapus cîte ceva din viaţa ei de mai demult, Olimpiada uneori încurca amănuntele. El nu-i atrăgea atenţia asupra acestor contraziceri. Şedeau culcaţi alături pe canapeaua din cabinetul fostului director al închisorii. Prin închisoare Olimpiada umbla desculţă ; cînd se culca lîngă Zapus, îi rămîneau reci picioarele încă mult timp. Avusese şi ea în viaţa ei de altădată destule necazuri mărunte, femeieşti ; îi plăcea să vorbească despre ele : supărări din cauza soţului ei, supărări şi din cauza altor bărbaţi de care n-o „lega nimic"...

Zapus, în timpul acesta, se gîndea la ce-i sta lui pe inimă. Se deprinsese repede s-o asculte aşa, cu mintea în altă parte. Cu mintea la căzăcime, de exemplu. Staniţele lor de pe nisipoasele maluri ale Irtîşului, pămîntul acela al lor care-i atît de nerodnic, numai lut şi pietre. La început, soldaţii lui Zapus, călări, dădeau iama prin bostănăriile din jurul staniţelor, caii călcau în picioare toţi pepenii, dar mai pe urmă călcau în picioare, pe uliţele staniţelor, capete de cazaci, tăiate. Căruţe cu coviltir, lungi, huruind prin stepă : fugea căzăcimea din satele ei, se refugia la colonişti. Coloniştii au case de chirpici, date pe din afară cu lut ca în Ucraina, nemţii — case ca în Germania. Zapus remarcase toate acestea doar în treacăt : răpăiau mitralierele, scrîşneau şi duruiau roţile căruţelor cu coviltir, galopul cailor înălţa nori de praf pînă-n cer. Amintindu-şi astfel de scene, lui Zapus îi veneau în minte lungile şiruri de cîini pe care-i văzuse atunci alergînd nebuni pe uliţele satelor : jigăriţi, ninşi (o fi fost într-o iarnă ?) şi vîntul le smulgea necontenit de sub labe umbrele verzui...

Citise într-o zi pe fila unui calendar : *„Hrana visătorilor constă în contemplaţiune"*. Zvîrlise calendarul în foc.

Dis-de-dimineaţă, Olimpiada venise din bucătărie, să-l anunţe că gata, îi făcuse cafeaua (cafea de ovăz prăjit). Buzele ei roz-albăstrii, ca de obicei dimineaţa, braţele ei atît de mlădioase — şi încolăcite, cîteva clipe numai, pe gîtul lui (ei nu-i plăceau sărutările lungi)... Trezindu-se de-a binelea, Zapus îşi simţi muşchii supţi de-o moleşeală dulce. Încleştă pumnul şi-şi dădu seama (fiindcă „asta", moleşeala, se adunase încetul cu încetul, ca firicelele de praf în aer, pe care apoi orice adiere de vînt le poartă pe sus vîrtej) că el, Vasili Zapus, era om de viaţă şi om de folos lumii, şi că bine-i

să trăiești iubind, iubind ca orice om, iubire de care el avusese parte mereu pînă atunci și din belșug ; atît doar că acum iubirea asta parcă nu mai era, pierise. Din nou îi păru bine și, gol, zgribulindu-se, dădu fuga în bucătărie.

Uită să se spele. Luă totuși prosopul, se șterse pe uscat. Pînza prosopului — murdară, aspră, ceea ce de asemeni îl bucură. Se gîndi repede la Olimpiada și-i umplu inima o învăpăiere trandafirie. Se mai gîndi încă puțin la ea (totul a durat foarte scurt timp : gînduri întretăiate de pulsările învăpăierii) și se repezi în camera de lucru. Se rostogoli pe canapea, izbea cu tocurile cizmelor în perete, striga :

— Am să vă dobor eu de la putere, ticăloșilor, am să vă dobor !...

Peste cîteva minute, în timp ce Zapus, liniștindu-se, sta întins pe canapea, intră în cameră Egorka Topoșin. Purta cojocel de blană de capră și pîslari ferfeniță, dar înalți pînă mai sus de genunchi.

— Dormi ? îl întrebă Topoșin.

Zapus :

— Dorm. Îmi scot paguba pentru cît n-am dormit pînă acum.

— Apăi aici la noi, frățică, e ca în Peru, ca-n Mexic. De-așa viață, îți ies cucuie pe creier... O fierbințealăăă...

Și, încercînd pistolul pus pe masă :

— Ai tras toate cartușele ?

— Mai dă-mi.

— Dau. Cu sufletelul cum stai ?

— Trăiesc.

— Gîndeam c-ai rupt-o. Ea ce zice ?

— Nimic. Toate-s în regulă.

— Apăi termină dar. Noaptea asta ești slobod ?

— Ca pasărea-n vînt.

— Mh !

— Și-n ce direcție apucăm ?

— Încotrova.

Topoșin trase din țigară. Își smuci legătoarea de la gît, i se făcuse cald, legătoarea — de lînă. Urechile lui — mici, trandafirii. Și Zapus — rîzi. Hohotea de rîs.

Topoșin :

— Adică ce, rîzi de noi ?

— Rîd și eu. Mi-am adus aminte de ceva.

— Mhî ! Că dacă rîzi de noi — tot degeaba. Poporu' are puțini comuniști. Mă-c să-mi strîng oamenii. Vii cu mine ?

— Acuși !

— Am să trec să te iau. „Acuzatule, ai ceva de spus ? Puteți începe, domnu' procuror..."

Și, tușind odată zdravăn, din străfundul bojocilor, Topoșin ieși din cameră. Zapus se gîndi mai întîi să-i lase Olimpiadei o scrisoare ; i se făcu rușine, o strigă din bucătărie :

— Sufletele, ia vino puțin încoa !

...După ce rămase iarăși singur în cameră, Zapus își spuse că n-ar strica deloc să fie atent în ce stare sufletească se pregătește Olimpiada să plece îndărăt în oraș. Poate că ea într-adevăr își iubește soțul ; de asta o fi acceptat cu inimă atît de ușoară să se întoarcă acasă ? E convins că detașamentul n-o să plece din închisoare și că cei de-aici, din închisoare, nu cunosc forțele de care dispune atamanul ?...

Dar dacă i-o spune lui bărbat-su: „Zapus se cară în stepă?" Parc-o aude: „El e obişnuit să fugă din închisori, nu-i mare greutate pentru el să părăsească zidirea aceea, oricît de bună ar fi ea altfel pentru ai lui ca să lupte acolo." Şi atunci, dacă Zapus într-adevăr părăseşte închisoarea fiindcă-i e silă de ea, cu toate că i-ar fi mult mai îndemînă să lupte aici decît în stepă...

— Cel mai greu din toate, cît trăieşti, asta-i: să poţi chibzui bine... îşi spuse Zapus cu glas tare.

Atamanul Trubîciov făcuse întocmai cum îşi închipuise Zapus. El, Trubîciov, n-avea nici cea mai mică îndoială că Olimpiadei îi plăcea să fie de partea celor tari şi că deci ea se va întoarce la el, fiindcă el era acum cel mai tare. Ambiţios, orgolios, atamanul dispreţuia femeile, de aceea le şi putea ierta multe. Şi-apoi ţinea să se asigure că avea destulă autoritate asupra subalternilor lui, pentru ca aceştia să nu murmure că a revenit în oraş ţiitoarea comisarului şi să suporte prezenţa ei acasă la ataman.

Chiar în ziua cînd se întorsese Olimpiada, el fusese avansat general. O primi pe Olimpiada cu amabilitate. Olimpiada găsi că locuinţa în care se instalase atamanul era luminoasă şi încăpătoare. Ofiţerii vorbeau cu dispreţ, însă şi cu teamă despre cei de la cooperativa „Consumul", care pînă de curînd le fuseseră complici. Olimpiada, fiindcă i se părea că ceea ce făcuse ea constituia o bravură, dar întrucîtva, în acelaşi timp, şi mîrşăvie, îşi simţea cuprinsă întreagă făptura de porniri spre înduioşare şi de o tînjeală uşoară. Tot drumul cît se-ntorsese în oraş îşi închipuise că atamanul, văzînd-o, avea s-o bată şi că, după ce-o bate-o măr, o s-o răstoarne pe pat şi-o s-o posede brutal, grăbit, milităreşte; o copleşea ruşinea la gîndul acesta şi totodată era mîndră de suferinţele care o aşteptau.

Dar totul, la reîntîlnirea ei cu atamanul, se petrecuse mult mai simplu şi mai suportabil: bărbat-su pomenise ceva, cu lehamete, despre şobolanii care fug cînd presimt că vaporul o să se scufunde. Urmase o scurtă pauză (Olimpiada avea impresia că, în pauza aceea, avusese loc între ea şi bărbat-su o convorbire fără cuvinte, secretă. Ca şi cum el ar fi întrebat-o: „Zapus rămîne acolo în închisoare sau vrea să plece în stepă? Îmi cunoaşte planurile de luptă?" Şi Olimpiada i-ar fi răspuns: „De unde să-ţi cunoască Zapus planurile? El fortifică închisoarea!") După asta, atamanul îi spusese iertător şi cu un ton de mare autoritate morală, ca un bărbat deplin conştient de forţa lui, cum se considera:

— Eh, ce-a fost s-a dus. Au trecut de partea bolşevilor, pentru cîtva timp, pînă şi mulţi generali, e şi jenant să compari o muiere cu un general. Ia du-te tu de adă nişte apă, ia o carafă de colo, din bufet.

Şi Olimpiada se dusese să-i aducă o carafă de apă.

Noaptea, pe la ora trei, atamanul îşi pusese uniforma: pleca la cazarmă, să dea dispoziţii în vederea începerii ofensivei împotriva închi-

sorii. Olimpiada își continuase somnul : visa vapoare mișunînd peste tot pe Irtîș încoace și încolo.

Capitolul al treilea

Iazul peceții de fier

Fragment din autobiografia lui Vasili Zapus, depusă de el odată cu depunerea adeziunii în scris la P. C. (b) din Rusia

„În 1915 pe „Gangut" începuse o mare fierbere. Se aflase de un ordin secret, cum că submarinele să torpileze vaporul „Gangut", dar mateloții noștri s-au opus. Atunci poliția a umflat mulți tovarăși de pe „Gangut" și de pe alte nave și submarine, printre aceștia fiind și eu. Am fost duși la Petersburg, unde am fost întemnițați la Krestî. Acolo am fost dezbrăcați, descălțați, și ni s-a făcut percheziție. În sacul de merinde eu aveam niscai pîine și zahăr, pe care mi le dăduseră tovarășii cînd ni se făcea percheziție pe coridor, înainte să ne vîre la arest. Gardianul a încercat să mi le confiște. Eu i-am smuls sacul din mîini și el mi-a dat un pumn în piept. I-am dat și eu lui una cu sacul în mutră. Am fost băgat la arestul celor furioși. După aia, într-o celulă fără lumină, unde m-au ținut 15 zile. De-aici am fost trimis la Helsingfors, la regimentul care era la Sveaborg, unde — direct la carceră. Cu regim sever. Pe urmă s-a făcut proces și am fost condamnați la moarte prin împușcare eu

și mai mulți tovarăși de pe „Gangut" și de pe submarine. Însă muncitorii de la fabricile din Petersburg protestînd contra, sentința noastră a fost comutată în muncă silnică pe viață.

Doi ani am stat închis la Schlüsselburg, dar în anul 1917 au venit tovarășii, ne-au eliberat și eu m-am reîntors pe navă, unde împreună cu alți marinari l-am omorît pe comandantul echipajului nostru și pe mulți alți ofițeri din Echipajul 2 din Baltica. Peste cîtva timp, am fost trimis în Siberia împreună cu alți tovarăși ca să facem agitație în sate. Doream să învăț carte, dar pericolul care planează asupra republicii m-a făcut să-mi amîn studiile..."

Mic de statură și ager la minte, un kirghiz, Bușakta, colinda satele din stepă cu *domra* lui (un fel de ghitară kirghiză) și cînta, istorisea în stihuri fel de fel de întîmplări vitejești. Dar nu se pricepea numai să cînte frumos : știa și fierărie și lucra bine, îi plăcea mai ales să dreagă samovare, le lipea găurile. Iurta și-o spoia de sus pînă jos cu humă care de care mai într-altă culoare și se dădea în vînt după șeile bogat împodobite. Plăcerea lui cea mai mare era să cînte belșugul ce însoțește strămutările păstorilor kirghizi dintr-un loc într-altul, la vremea cînd este soare mult și iarbă cîtă poftești, așa încît oile și toate celelalte necuvîntătoare din turmă ajung zi de zi mai dolofane, bucurînd sufletul omului.

Despre Zapus, cîntărețul Bușakta povestea precum urmează :

— Unul, Ivan-pălmaşul, avea el un fecior pe nume Vaska Zapus, şi din greşeală a răpus la vînătoare un mişel, un om de nimic. Atunci generalul-maior Skobelev l-a osîndit să plătească ştraf cîţiva berbeci, ca să-şi răscumpere vina! S-a dus Zapus Vaska la generăleasă, Maria, care era putred de bogată, şi i-a dat ştirea că el doreşte a se vinde ei pre sine însuşi, rob, ca să cumpere de la ea cîţiva berbeci, să-l răscumpere pe tată-su, că pe tată-su ghinărarul Skobelev îl vîrîse la închisoare. Da' generăleasa zice: „Nu-ţi dau, n-am nimic de vînzare". Da' fiică-sa, Amo, frumoasă coz, cînd l-a văzut pe Vaska Zapus ce frumos flăcăuaş era el, numai ce-a rugat-o pe mîne-sa că să-i dea flăcăului cîţi berbeci avea el trebuinţă. Şi generăleasa tot n-a vrut. Atunci Vaska şi-a pus în gînd să se răzbune, şi cu asemenea gînduri a pornit înapoi în stepă. Iară Amo cea frumoasă plîns-a plîns ea cu lacrimi amare, şi ce să vezi numai? din lacrimile ei, toţi bolovanii cîţi erau dincoace de poarta temniţei din Ust-Mongolsk s-au preschimbat în berbeci. Şi Zapus a mînat din urmă acei berbeci şi i-a dus acolo unde trebuia, de l-a scăpat de puşcărie pe tată-su. Da' a doua zi, berbecii, fără să-i răscumpere nimeni, au fugit din turma generalului Skobelev, şi s-au întors la picioarele gardului unde plînsese Amo, şi s-au preschimbat iarăşi în bolovani. Şi iacătă de asta închisoarea din Ust-Mongolsk s-a fost numit Pîrcălăbia berbecilor de piatră...

— Tare frumos mai povesteşti, l-au lăudat kirghizii pe cîntăreţ.

Şi mai crescînd Zapus şi făcîndu-se flăcău în toată legea, era voinic de lua taurul de coarne şi mi ţi-l răsturna la pămînt, iară la tras cu pistolul, zburătuia cuţitul care-l ţinea în dinţi careva; drept aceea, lumea la noi i-a spus *Şen*, adicăte Cel-Mare. Şi-l prigoneau în fel şi chip mulţime de generali şi de nalţi dregători, însă el, ştiind a săvîrşi cele mai minunate minunăţii, preschimba în catîri douătrei surcele şi numaidecît scăpa cu fuga. Călca Zapus casele generalilor, le dădea foc de ardeaŭ în ele generalii cu tot cu odraslele lor şi, la vreo trei ani de cînd tot purta el asemenea război, s-a luptat chiar cu generalul Skobelev pe meleagurile unde este în ziua de azi Moscova. Fugea Skobelev de-i scăpărau călcîiele, dară Zapus şi mulţimea care era cu Zapus l-a ajuns din urmă şi l-a ucis. Şi după aceea, mulţimea l-a ales pe Zapus căpetenie. Atunci el, săpînd pămîntul într-un anumit loc, a dezgropat pecetea de fier care dă slobozenie norodului a fi stăpîn peste toate păşunile şi toate apele, şi peste luncile de pe o parte şi de pe cealaltă a apelor, şi stătea el în picioare pe ţărmii lacului Baikal şi striga să-l audă toţi sărmanii şi oropsiţii: „Haideţi la mine, că eu vă dau pămînt şi ape şi păşuni; cu pecete de fier dau tărie spuselor mele cum că nimeni de-acum înainte să nu mai poată pune stăpînire pe ceva samavolniceşte, întrucît mai întîi, ca să poată pune stăpînire pe ceva, fi-va dator să arate că are hîrtie la mînă". Şi iată, într-o mulţime de locuri oamenii s-au şi supus sfintei lui rînduieli care-i limpede ca lumina zilei...

— I s-au supus și băștinașii din Munții Gîștelor ? întrebatu-l-au ceilalți pe Bușakta.

— Ei, cei dintîi.

— Și i s-au supus și băștinașii din pășunile de pe Creasta cu trei turle ?

— I s-au supus.

— Și i s-au supus și cei de la zăgazul Balaurului negru de pe rîul cu nisip alb ?

— I s-au supus.

— Atuncea noi de ce să n-o primim ?

Inima omului — cumu-i sarea din lacul Kalkamen : la jumătate de arșin sub apă stă sarea straturi-straturi pînă la adîncime de un arșin și jumătate, numai să te pricepi cum s-o scoți de-acolo la iveală.

Țăranului îi merge la inimă vorba domoală, cuminte — așa cum pășește calul cînd trage la greu. Și precum un cal ține drumul fără greș drept pînă acasă la stăpîn-su chiar și pe viscol în toi, asemeni cuvine-se omului a se încrede în mersul vorbei, cînd o mînă el spre ceea ce ea cunoaște bine : stoguri, ogoare, ape, și-apoi mai departe : răzmerițe, prădăciuni, spînzurători pentru cei din oastea albilor, dreptate țărănească.

Ulițe late — mai cît un maidan fiecare din ele — cu țărîna puțintel brăzdată pe-alocuri de urma roților vreunei telegi, ulițe potopite de iarbă și băltoace. Scunde căsuțe de vălătuci, cu ferestre mici cît pumnul. În jurul gospodăriilor, drept garduri de nuiele sau de uluce — niște amărîte de șanțuri ; dincolo de aceste șanțuri — stepa : drumuri neumblate, fel de fel de lighioi și kirghizi. În sate ca Perehodnoe,

Mihailovskoe, Poltava, Bagorcekovo, Gurievskoe, unde locuiau coloniștii — cine le ținea coloniștilor asemenea cuvîntări în grai țărănesc, pe înțeles, urcîndu-se la întîmplare pe vreo buturugă sau în vîrful unei grămezi de bîrne ? (buturugi și bîrne din care, sau în preajma cărora, hatmanul Trubîciov, în trecerea lui pe-aici, punea să fie oamenii împușcați sau biciuiți) ; cine le vorbea astfel tuturor sătenilor care se adunau în jurul lui, oriunde-i chema el să le cuvînteze : pe ulițe, în stepă, în pădure... Cine ? Vaska Zapus, vestitul Zapus care nu se mai afla acum în închisoarea din Ust-Mongolsk...

Visul cazacului — cumu-i calul de stepă : și-o sută de verste îți străbate fără să-i lași răgaz de popas și aleargă, suflă tot mai din greu, e numai o spumă, iar în ceasul morții, cînd pică de sfîrșeală, cată înainte-i cu dulce avînt, își adună cele mai de pe urmă puteri — și forăie. Mai amară pînă și decît pelinul este viața în stanițe, în micile așezări căzăcești. Oamenii aici sînt scumpi la vorbă, vorba lor seamănă cu rîulețele care, vara, seacă : geaba-s peste ele podețe. Cuvintele, mînuiește-le așa cum ții piciorul înfipt în scară, altminteri calul te zvîrle din șa ! Cuvintele să nimerească drept în țintă, așa cum se repede uliul din cer, săgeată, într-un stol de rațe ! În staniță să dai năvală totdeauna de-a călare, tropotind de să vuiască ulița și pintenii să-ți fie lungi de-o jumătate de arșin, și moțul care-ți iese pe frunte de sub șapcă să fluture-n vînt ca un steag de aur !

Zapus, cuvîntînd, rostea vorbe căzăceşti scurte, dar toate cu miez, cu tîlc.

Prin preajma iazului Djambai, vînturile au lăsat goale stîncile de granit, a scos la vedere zmeuriul întunecos al celor de porfir şi verdele iute al cîtor altele. Stîncile acum se înalţă în stepă — domol, asemeni cămilelor cînd, cu un plescăit din limbă, cămilarul le porunceşte să nu mai şadă în genunchi, odihnindu-se. Este în peştera Aulie-Tau un bolovan mare de tot şi în mijlocul lui, o adîncitură. Din tavanul şi de pe zidurile acestei peşteri întruna picură apă rece, se strînge apa în adîncitura din mijlocul bolovanului. Spală-te cu apă de asta şi te vindeci de sterpie. S-au sălăşluit pe aceste meleaguri kirghizi veniţi de pe măgurile Sarî-Tau şi din văgăunile Subundî-Kul. Purtători ei toţi de căciuli buhoase, malahaiuri. Şi cum au sosit, au deschis ochi mari, privirea li s-a făcut aspră ca stîncile de porfir zmeuriu-întunecoase ; inima nu şi-au clătit-o ei cu apă din Aulie-Tau, dar inima lor poate rodi oricînd.

De ce ?

Iarba stepei soarele n-o scrumeşte, n-are cum ; iarba creşte mare : cînd dă colţ, e abia pînă la copita oii, însă mai pe urmă ajunge de trece mai sus de coama calului ! Kirghizii au drept de-acum înainte să cosească pe sfoara de pămînt căzăcesc, lungă de nouă verste, care se află pe amîndouă malurile Irtîşului ! De-acum înainte, turmele bailor şi ale hanilor sînt în stăpînirea poporului ! Ca să iei, trebuie să fii puternic ! S-au spus toate acestea şi mai demult, înainte să fi sosit aici omul cu păr auriu şi malahai nebulos, ţuguiat.

De ce ?

Kirghizului, cuvîntările acestui străin îi par a fi ca o caravană în drum spre India, rîsul lui îi sună ca zurgălăii cămilelor încărcate cu mărfuri de Buhara. Ceea ce spune el sînt lucruri de mare preţ, precum ţesăturile aduse din Moscova : tafta, brocart, şi stambă amirosind a ceai. Cuvîntările se cuvine să fie larg cuprinzătoare, şi rîsul — uşurel, iar mişcarea braţelor — rotunjită precum secera.

Fă-ţi-le îmbietoare cuvîntările, aşa cum poartă grijă cei din Turkestan să fie mereu îmbietoare grădinile lor ! Dulceaţă să fie în vorbele tale, cuvîntătorule !

Iată de ce stîncile de porfir din preajma iazului Djambai seamănă cu ochii kirghizilor, cînd cată ei de pe sub malahaiuri la Zapus...

Dar în scumpele căscioare ale celor bogaţi tot n-ai cum răzbi, în ele-i mai întuneric şi mai înăbuşitor pînă şi decît în minele din Ekibastuz. În ele nu-i de săpat galerii pe sub pămînt doar cu tîrnăcopul vorbei lui Zapus. Taie bine ea unealta minerului în cărbune de pămînt, dar cătrănita piatră din care sînt durate acele căscioare mai tare-i încă pînă şi decît fierul.

Şi totuşi o stihie cutreiera întreg ţinutul dinspre miazăzi : la Karkaralinsk, care vine acolo mai spre apus, la Semipalatinsk, care, dimpotrivă, se află mai către răsărit ca şi drumurile ce duc spre mormîntul lui Ak-Tau, ori spre valea dintre dealurile pe unde curge rîul Teste-Karasu, şi de asemeni pe potecile de catîri ce

ţin drumul dincolo de Karkaralinsk spre uzina de aramă de la Spassk, dar şi pe cîte alte şleauri ce se aştern în voie peste întinderea stepei — acea stihie se rostogolea cu încrîncenare şi vuiet prelung, smulgînd, trăgînd orice spre ea, răsturnînd totul în calea ei, nescăpînd nimic din orice se află în preajmă şi punîndu-şi însemnul — steaua în cinci colţuri — pe tot mai numeroase cuşme şi pe berete marinăreşti — căci ea bîntuia şi cheiurile unde duduiau vapoarele poporului cu cazanele sub presiune ; acea stihie pornea ca o săgeată din arcul înaripatelor vorbe ale străinului cu păr auriu, Vaska, Vasili Antonîci sau Baska, sau Zapus comisarul...

Sterp mai este ţinutul Monogoliei. Numai piatră, nisip şi vînt !

„Ordon ca imediat, unindu-vă forţele, să mărşăluiţi în direcţia localităţilor ocupate de trupele lui Kazagrandi. Intraţi în cele mai strînse relaţii cu hanul Balihanov. Voi aplica pedeapsa capitală oricărui trădător al patriei... Hatmane, te rog ca pe Dumnezeu să (...)

Vedem ce deziluzionat este poporul, vedem neîncrederea lui în oamenii care vor să-l conducă. El are nevoie de nume cunoscute, nume care să fie dragi şi pe care să le venereze. Un astfel de nume este unul singur : acela al stăpînului legitim al ţării, Împăratul Întregii Rusii Mihail Alexandrovici.

Indiferent de regiunea pe care o populează, triburile mongole sînt ameninţate de o primejdie de moarte atît din partea revoluţiei ruse, cît şi din partea revoluţiei chineze... Trebuie luptat pentru unirea triburilor din Mongolia exterioară şi din cea interioară, amîndouă guvernate în prezent de Bogdîhan... Avem nevoie să se unească toate triburile şi toţi cei de credinţa ale cărei rădăcini sînt mongole, pentru ca ele să formeze un stat central, avînd în frunte un împărat dintr-o dinastie manciuriană nomadă...“

Aşa suna a doua scrisoare a generalului baron Unghern, şi, cu neînsemnate schimbări, întocmai aşa sunau şi proclamaţiile Secţiei de informaţii a statului-major al detaşamentului special de cavalerie din Urianhai, detaşament ce făcea parte din armata generalului baron Unghern.

Scrisoarea era către atamanul Trubîciov, proclamaţiile către cazacii şi kirghizii din tribul lui Balihanov.

Atamanului, scrisoarea îi fusese înmînată în cortul său, de către mongolul Ţan-Vanu. Ţăcănise apoi în mîinile lui Ţan-Vanu un portţigaret de argint cu monogramă de aur : mongolul îi oferea atamanului ţigări americane. Portţigaretul — cadou făcut de baron lui Ţan-Vanu. Pleoapele emisarului erau puţintel umflate şi aveau culoarea colţului de malţ.

Ţan-Vanu îi aduse la cunoştinţă atamanului că Bogdîhan, cu împărătescu-i drept de a face hatîruri, dăduse poruncă, în reşedinţa sa din Urga, cum că generalul baron rus Unghern să fie răsplătit pentru înaltele sale merite cu

titlul de mare cneaz Darvanhoşa, fiind astfel considerat drept coborîtor din neamul Ţan-Vanu şi să poarte cinul de han. I se conferă aşadar privilegiul de a utiliza palachin verde, a îmbrăca şubă de biber roşu-galbenă şi a-şi împodobi cuşma cu pană de păun cu trei ochiuri, decernîndu-i-se totodată decoraţia „Mare erou al propăşirii statului".

Trei zile-n şir au înjunghiat păstorii întruna şi oi şi vite, să fie carne la ospăţ destulă... şi s-a adus fasole verde din Şanhai. O sută de generali americani au închinat pahare în sănătatea lui Bogdîhan şi a baronului. Marii eroi sînt onoraţi cu ospeţe mari, aşa va fi onorat şi atamanul.

Brîul de mătase al lui Ţan-Vanu e făcut dintr-o singură bucată: una lată din cale-afară şi lungă aşijderi. Vorbirea lui Ţan-Vanu se dovedeşte a fi vorbire bine chibzuită de mai înainte, gesturile şi orice altă mişcare a lui — desăvîrşit de line, cuviincioase. Ca să-şi necăjească musafirul, atamanul întîrzie îndelung să-i dea răspuns ; din cînd în cînd îşi smuceşte în jos pulpanele vestonului asudat la subsuori. Mongolul, pogorîndu-şi cu sfială privirea :

— Dumneavoastră, generale, îi veţi răspunde în scris prin mine Marelui erou ?

— Ia mai du-te dracului, javră !... Mi s-a acrit de voi. Toţi s-au risipit care încotro, ca lupii după ce-au nuntit. De ce acum baronul e han, pe cînd eu... De ce mă minţiţi cu toţii ?... Cît ţi-a plătit baronul, cînd te-a trimis la mine ?... Maaarele erou ! Îl bag în mă-sa !

Du-te la Ciokan Balihanov, că şi el e han, han, han !...

Uitîndu-se cu ciudă la mongol, atamanul, cum şedea întins jos pe-o cergă, într-un peş, îşi rezemă ceafa de şa. Şi gîndi : Sînt şase ani şi mai bine de cînd, drept pernă, are mereu şaua, şase ani şi mai bine de cînd ochii lui, ori de cîte ori se trezeşte din somn, văd în loc de tavan afumata boltă a cortului. La Cartierul General — generali grei de cap, învăţători şi funcţionari deveniţi miniştri, ofiţeri proveniţi din nobilime : aceeaşi poveste de totdeauna. Cazacii, după ce au pornit rebeliunea, au fost transformaţi de către comandaţii lor în călăi, au fost instruiţi anume ca să împuşte localnicii şi să-i bată cu biciul. Diverşi foşti conţopişti de la Poştă ajunşi peste noapte miniştri îşi manifestă indignarea faţă de actele de barbarie ale cazacilor. Pe atamani însă, guvernul Siberiei se jenează să-i înglobeze în componenţa lui.

Trubîciov îşi trecu degetele din ce în ce mai iritat peste butoiaşul revolverului. În timpul acesta, mongolul tot dădea îndărăt, apucînd uşurel spre uşă, pe jumătate răsucit cu spatele spre ataman ; atamanul îi vedea astfel în special călcîiele verzi ale cizmelor de saftian.

Ei, poftim ! Aşa se retrage un militar din faţa superiorului său ? !

Trubîciov răcneşte :

— Marele imperiu mongol ? Du-te la Balihanov, cîrtiţo !... Netrebnicilor ! N-am chef să-mi pun oamenii să mărşăluiască prin deşerturi. Încotro mi se cere să plec ? În urmărirea

lui Zapus ? Dar întăririle de care am nevoie pentru asta, unde-s ?...

Căci detaşamentul i se rărește neîncetat. Şi totodată atamanul își mai amintește încă ceva : Olimpiada e aici, cu el. Ce nevoie are el totuşi de ea ? Însă de-ar alunga-o, i-ar fi urît singur. Ar avea parte numai de înfiorătoarea lui singurătate — și de puterea de comandant...

Femeile... Ce folos aduc ele cuiva care luptă în stepă ? Atamanul se-ntreabă dacă, în timpul unei revoluţii, femeile nu-s bune decît, eventual, doar pentru spionaj. Ele sînt veşnic silite să-şi păcălească bărbaţii, fiindcă ei sînt bănuitori şi tiranici ; de aceea s-au deprins femeile să mintă fără încetare și să pălăvrăgească. Atamanul, dealtfel, proceda totdeauna invers, înadins, dacă se întîmpla ca vreo femeie să-i sugereze ce hotărîri să ia. Nu-i mai puţin adevărat însă (şi aici, o clipă, el zîmbi în sinea sa cu amărăciune), nu-i mai puţin adevărat că rareori i se ivise lui prilejul să-i sugereze o femeie ce hotărîri să ia. Lui, cel mai adesea, i se ordona de sus ce și cum să facă, el nu era decît un executant.

Trimisese nu demult o scrisoare comandamentului din oraş, cerînd ca grupul de urmărire să plece în stepă și, străbătînd nisipurile, să ocupe valea numită Grădina Maicii Domnului. Ordonase ştabs-căpitanului Polaşciuk să dicteze unui furier această scrisoare. Cu vocea lui subțirică, femeiască, Polaşciuk îl întrebase :

— Domnule general, nu va fi prea greu pentru soldaţii noştri să lupte în valea Grădina Maicii Domnului ?

— Vom sosi acolo înaintea armatei roşilor.

— Da, dar... ştiţi... Noi de două ori... Micile noastre detaşamente au fost de două ori zdrobite de maghiari.

— Ia mai lasă-te de lamentările astea muiereşti ! *Eu* ordon ! Hanul e de acord cu hotărîrea mea.

— Domnule general, permiteţi-mi să vă atrag atenţia că dispozitivul de luptă al căzăcimii este rău organizat.

— Dictează furierului aşa : se va trece imediat la acţiune...

— Am înţeles, domnule general.

Prin intermediul mongolilor, chinezii vînd cocaină ofiţerilor din detaşament. Poate că Ţan-Vanu a adus şi el aici cocaină, o fi ascuns-o în coburi... Cazacii ţin mitinguri pe cîmp, în peliniş. Cazacii, ca şi atamanul, nu au nici o încredere în tîlharul de baron. Orice promite baronul e înşelăciune. Atamanul i-a trimis o mie de călăreţi kirghizi, cu tot cu echipament şi cai ; în schimbul acestei mii de călăreţi, atamanul Semionov (care-i la Cartierul General) demult i-ar fi dat lui Trubîciov gradul de general-locotenent. Ţan-Vanu minte cînd spune că, pe drum, acea mie de călăreţi kirghizi s-au împrăştiat şi n-au mai ajuns la destinaţie. Hanul Ciokan...

— Hanul Ciokan, replică Ţan-Vanu cu circumspecţie, n-a acceptat să trimită şi el călăreţi baronului. Generalul baron Unghern îi adresase un mesaj scris, în alţi termeni... Călăreţii trimişi de dumneavoastră s-au întors la turmele lor.

— Ciokan ştia că...

— El ştie orişice, e un han înţelept şi cu foarte multă învăţătură. A studiat timp de zece ani în toate ţările din lume cum trebuie strămutate turmele de pe o păşune pe alta. În numai trei ani, turmele, datorită lui, au sporit de o mie de ori... El a făgăduit că...

— Am să dau ordin să fie împuşcat.

Trecînd uşurel peste prag (ca să se arate respectuos), Ţan-Vanu ieşi din cort. În urma emisarului, aghiotantul, ştabs-căpitanul Polaşciuk, lăsă în jos bucata de pînză a cortului care reprezenta uşa.

Atamanul îşi simte limba cleioasă, are în gură un gust acru... Îşi spune : A, nu, de-acum înainte n-o să mai fumez opiu.

Polaşciuk îi raportează că alimentele pentru hrana trupei au devenit insuficiente.

— Da' ce ? Le rod şobolanii ?

— Nu, n-aţi auzit bine.

— Păi, eu ce zic ? Pentru că, de unde şobolani în stepă ? Fură toţi din depozite, să aibă ce duce la prostituate. Prin urmare : să se mărească la depozite numărul posturilor de santinelă... O să dau ordin să fie împuşcat Ciokan.

Bine instruiţi, cazacii trag bine cu arma : rămînînd nesupravegheaţi în zilele cînd te înăbuşi de căldură şi vîntul răscoleşte nisipul stepei, ei împuşcă oile destinate subzistenţei.

Trubîciov se uită buimac la banda neagră de pe ochiul aghiotantului şi rîde : banda îi stă pe ochi aghiotantului ca un timbru poştal.

— Ia spune-mi : ce fel de timbre poştale sînt aici, în Mongolia ?

Parcă şi-n coaste, nu numai pe limbă, îl supără gustul acela acru-cleios. Dînd la o parte din cale-i (şi răsturnînd) mescioara mongolă care-i serveşte drept birou, atamanul saltă poala cortului, priveşte stepa. Îi umple nările dintr-o dată, violent, vîntul uscat de-afară. Pelinul e alb de atîta soare. În peliniş, cămilele — stane de piatră.

Eh, bine-nţeles, n-o să dea ordin să fie împuşcat hanul ; totuşi Ciokan, speriindu-se că el, hatmanul, ar fi în stare chiar şi de una ca asta, o să regrupeze călăreţii care au dezertat.

— Balihanov are mai mulţi ciobani acum ?

— Cazacii, domnule general, raportează că da.

— Aha ! Pică bine ! Să înceapă imediat urmărirea lui Zapus !... şi pufnind autoritar : Aşa ! Redactează următorul ordin : „Voi dispune să fie biciuiţi şi executaţi instructorii ruşi care nu vor regrupa dezertorii".

Cu vreo cîteva seri înainte, sau poate cu vreo lună, atamanul discuta cu Ciokan despre ceea ce înseamnă a şti care-ţi e patria adevărată ; îi mărturisi că Olimpiada îl înşală ; se consulta cu el în privinţa lui Zapus...

După ce rămase singur în cort, începu să rîdă în hohote, dar numai din piept, fără să deschidă gura. Era un rîs cleios, cu gust acru : i se înţepeneau maxilarele.

— Rău am făcut că am acceptat să plec, rău am...

Zapus nu-i un erou. I-e silă de actele lui de bravură, însă n-are încotro : exigenţele luptei

în stepă sînt inevitabile. De aceea el noaptea nu mai doarme, de aceea goneşte călare pînă ce-şi vlăguieşte bidiviul şi atunci ia un altul. Iată, bine a făcut că n-a acceptat să mobilizeze ţăranii împotriva cazacilor, aşa cum propusese mai demult Centrul din Omsk. Ţăranii îl întîmpină pe Zapus cu bucurie! Numărul celor ce alcătuiesc detaşamentul lui Zapus, sporeşte. Comitetul revoluţionar al congresului Sovietelor din Ust-Mongolsk l-a numit pe Zapus comandant al Districtului militar din stepă. Zapus nu duce tratative cu inamicul şi nu-l înduplecă nimic şi nimeni. Împodobit cu o mitralieră, docăraşul lui cu doi cai scunzi, de stepă, trece zburînd prin satele bandiţilor, aşa cum taie un cuţit pînza, şi satele bandiţilor se domolesc numaidecît.

Stînd de vorbă cu doctorul Pokrovski, Zapus îi spune:

— Scopul vieţii mele? Să contribui la realizarea idealurilor Asiei Roşii!...

Doctorul rîde, binevoitor, Zapus — şi el; apoi:

— Zău că da! Morala mea: pentru fericirea omenirii.

— Cunoştinţele dumitale ideologice, Zapus, sînt superficiale, dar ai un ton realmente convingător. Probabil că femeile cred orice le spui.

Poftindu-l pe han în cort, atamanul îndrugă ceva despre ideea de patrie.

Fruntea lui e prea naltă, cheleşte atamanul, i s-a rărit foarte mult părul între frunte şi creştet; de la sprîncene în jos, peste tîmple, spre umerii obrajilor — zbîrcituri adînci. Faţa, mîinile, gîtul îi lucesc de sudoare. Şi miroase a cal. Îşi continuă ideea:

— Patria... Ţi-am înşirat o groază de minciuni, hane, în privinţa aceasta... S-au smintit toţi, e de-a dreptul o maladie. Ar fi trebuit ori să-i punem la zid ori să-i vindecăm... Sau poate că era mai bine să zicem ca ei toţi şi pe de altă parte, să ne apucăm să-i vindecăm... Noi însă ne-am obişnuit să împuşcăm lume, parcă anume ca să nu fim de folos cu adevărat; aşa ne-au dat dispoziţie funcţionarii... Funcţionarii ăştia... ehe, sînt destul de şmecheri ei.

Luaseră loc faţă-n faţă la mescioară. Atamanul se aplecă întinzînd braţele înainte peste mescioară, turti din greşeală cu cotul ţigara aprinsă a hanului şi, ochi în ochi cu hanul, aproape atingînd cu buzele mustaţa hanului, murmură:

— De împuşcat, e necesar să-ţi împuşti numai aliaţii.

Hanul se trase îndărăt, sumeţindu-şi bărbia uscată, ascuţită, ca de birocrat:

— De-o pildă, pe mine?

De bucurie, atamanul aproape chiar chiui, cînd răspunse:

— Da, da, pe dumneata! Sîntem prieteni, avem aceleaşi păreri politice şi totuşi — să te pun la zid. Ei, da! Asta-i un act de bravură, un eroism, pricepi? Regrupează dezertorii şi adumi-i, că altfel...

Ciokan dădu deoparte cu băgare de seamă țigara strivită. Își scoase din buzunar portțigaretul ; pe portțigaretul lui, aceeași monogramă ca și pe al lui Țan-Vanu. Plimbîndu-și un deget peste monogramă — un deget cu unghia lungă și tare — ripostă rostogolind fraze la fel de rotunde și drepte ca o țigară :

— Prost mai ești ! Eu sînt han. Hanii nu pot fi puși la zid, ei trebuie sfîrtecați cu caii. Or, cazacii nu și-au învățat caii cum să sfîrtece un han.

Și, după ce-și scotoci buzunarele fără să dea de chibrituri :

— N-ai un foc, generale ?

Atamanului îi tremurau degetele, erau vineții degetele lui. Scosese din buzunar cutia de chibrituri, dar, cînd s-o deschidă, strînse prea tare și o turti fără să vrea ; chibriturile se împrăștiară pe mescioară. Ciokan alese cel mai subțiri dintre chibrite. Apoi ascultă cu luare-aminte cele ce-i relată atamanul despre mitingurile cazacilor și despre cocaină.

— Aiureli, generale ! De plictis, îți vin aiureli. Dealtfel, să știi că opiul mongol e mult mai nociv decît cocaina. Opiul din Canton, din contră, e cel mai bun din toate ; și, în general, bun este orice opiu, dacă provine din maci de pădure.

— În detașamentul meu acum e o debandadă, refugiații sînt de-a dreptul bolșevizați...

Ciokan, privindu-i atent dinții galbeni, rînjiți:

— Fleacuri ! Chiar de-ai unifica poporul meu cu detașamentul dumitale, tot n-ai putea lua în stăpînire Siberia.

Atamanul, cu un gest vag care-i masca privirea :

— În Rusia domnește psihoza de după război. Știu eu bine ce-aș avea de făcut, în caz că...

Atîrna pe un perete al cortului o colecție de zece bice. Fiecare stepă are tipul ei de bici, cel mai greu din toate este biciul cu curea împletită, pe care-l folosesc cei din pustiul Gobi. În colecție, un bici din Ust-Mongolsk (dăruit de Ciokan lui Trubîciov) avea cureaua roșie-neagră : sînge închegat ; cu biciul acesta fuseseră uciși în bătaie opt dintre președinții Comitetelor Executive de plasă. Atamanul :

— Mi s-a urît de ele.

— Ei, na ! Ți se poate urî de lecțiile trecutului ? Medicii învață și ei din greșelile pe care le comit.

— Trecutul omenirii e totdeauna greţos. Unul se-ndoapă, altuia îi stă îmbucătura în gît.

Ciokan adună de pe mescioară chibriturile, le puse la loc în cutie. Pe urmă se ridică, făcu încet prin cort cîțiva pași, legănîndu-se în mers mai puțin ca de obicei.

— Zapus vrea să străbată pustiul cu trupa lui... În Rusia sînt și pustiuri tot atît de mari cît Gobi.

Din ușa cortului, înainte de a ieși, adăugă fără a se uita la ataman :

— Astea-s ultimele informații pe care le dețin.

Și nu i se mai văzu clar halatul vărgat : cobora iute peste halat bucata de pînză a cortului care servea drept ușă.

Atamanul înălţă cocoaşele revolverului, gata să tragă. Strigă :

— Canalie !

Auzi cum zăngăne afară scara şeii. Hanul încăleca — şi auzi apoi şi glasul hanului, calm :

— *Kane-ke.* (Ţi-o fi !) Mi-ai făcut destule...

Atamanul nu trase. Strigă din nou :

— Căpitane Polaşciuk !

Aghiotantul se înfăţişă numaidecît. Venea călare. Lui Trubîciov i se năzări că vede rotindu-se în jurul capului calului o mireasmă albă-albăstrie de pelin. Calul lui Polaşciuk : caraghios, cu coada aproape cheală.

Înşfăcînd dîrlogul dinspre el, atamanul întrebă cu glas pripit :

— Aia ţin mitinguri ? Li s-a făcut de socialism în stepă ?

Aghiotantul — mîna la cozoroc. Poartă mănuşi negre. Abia acum remarcă Trubîciov că aghiotantul său are negru şi la mînă, e chior de-o mînă. Începu să rîdă cu hohote.

— N-am observat nimic de genul acesta în tabăra noastră, domnule general.

Atamanul, răsucind pumnul în care ţinea mereu dîrlogul :

— Nimic ?

— Absolut nimic, domnule general.

Atamanul îşi lungi gîtul ; vorbi răspicat :

— N-are a face ! Executare imediată a agitatorului ! Uite colo, vezi ? Acolo să fie spînzurat !

Arăta spre stîncile aflate dincolo de corturile soldaţilor. Tînjea printre steiuri şi se usca încet-încet singurul copac mai din apropierea

taberei. Ori de cîte ori trecea galop pe lîngă copacul acela, atamanul îşi făcuse obicei să-i reteze cu sabia cîte o creangă. Ultima oară, însă, ieri, nu reuşise să-i mai zburătuiască încă una, n-o nimerise.

— 'nţeles, dom' general !

Cărnoase, buzele aghiotantului. Gură mare. Şi mută.

Atamanul :

— Să urmăreşti cu atenţie moralul cazacilor în timpul executării sentinţei. Condamnatului i te vei adresa aşa : „Întrucît ai militat pentru întemeierea unei gubernii socialiste a tale, acum na : laţul de gît, admiră-ţi gubernia !“ Asta-i Paaatria ?... Patria mumă ?... Ei, nu mai spune ! Ia să mi te legeni ici, în ştreang, taler cu două feţe ce eşti !“

— Mai aveţi de dat vreun ordin ?

Atamanul smuci iarăşi de dîrlog :

— Ba bine că nu... Mobilizarea ! Ţărani, refugiaţi, kirghizi — toţi ! Mobilizare generală. Să se facă instrucţie la toartă cu ei. Mi-au pus la dispoziţie drept soldaţi tot soiul de scîrnăvii, şi eu, poftim, să-i apăr ! Le-o fi de cînd stau pe cuptor la căldurică. Dictează imediat ordinul : Toţi cei din Garda Roşie prizonieri în detaşamentul meu — împuşcaţi ; mobilizarea întregii populaţii de sex masculin din judeţ ; instruirea ei. Totodată, întărirea tuturor posturilor de santinelă.

Înălţîndu-se în scări, Polaşciuk îşi smulse şapca din cap, strigă : „Uraa !“ şi, plecînd, ordonă adunarea trupei.

Cazacii începură să se adune pas alergător.

Atamanul, în cort, lungindu-se pe țolul de pîslă, își aminti că ar fi trebuit să mai ordone ceva : alungarea curvelor din tabără, să se termine odată cu opiul lor.

Dădu să se ridice de pe țol și-i trecu un junghi prin omoplați. Nările — ude, îi transpira nasul gîrlă. „O să consult un medic."

Amintindu-și apoi de Ciokan, bolmoji cu o bucurie răutăcioasă, în timp ce se lungea din nou pe țolul care duhnea a pelin :

— Na ! Ai înghițit hapul ?

Soldatul Erovciuk, ordonanță, se pomeni acuzat că făcea agitație subversivă. El tocmai păzea căzănelul în care pusese la fiert ciorba pentru ataman și aghiotant. Un flăcău bălăior, cu picioarele groase ; aducea parcă mai mult a femeie decît a bărbat. Cînd se văzu înhățat și dus la spînzurătoare, porni încet, tîrșîindu-și tălpile și, pe cînd trecea prin mulțimea de cazaci care-l însoțeau agale, își tot mînjea mustățile și barba cu linguroiul : de uimire, cînd fusese arestat, uitase să lase din mînă linguroiul și acum avea întruna impresia că trebuia să-și șteargă lacrimile de pe față, deși nu plîngea deloc. Polașciuk îi arse o cravașă peste gît, strigă cu glasul lui pițigăiat :

— Mi te ții de mitinguri, mă putoare ?

Dar cravașa lunecă apoi moale de pe grumazul lui Erovciuk. Cazacii — muți.

Aghiotantul îi cuprinse dintr-o privire pe cazacii din jurul lui. Toți cu nasurile jupuite de soare, toți cu barba începîndu-le chiar de

sub ochi, cîlțoasă, de culoarea stufului copt. Înălță din nou cravașa :

— Funie ! Ați uitat să luați cu voi o funie !

Ca și cum nu l-ar fi auzit, cazacii arau mai departe nisipul cu picioarele, îndreptîndu-se agale spre stînci. Căpitanul Polașciuk observă că toți erau desculți, deși toți — cu sabie la șold. „E nereglementar !" Și repetă :

— Funie !

De pe dîmburile din preajmă veneau repede-repede spre cazaci ceilalți refugiați, dar numai bărbații : nici o femeie printre civilii ăștia refugiați... Mirosea rău gloata care-l împresura din ce în ce mai strîns pe ștabs-căpitanul Polașciuk, mîinile lui — mîinile celui ce semna von Sandgren — se împiedicau întruna de trupurile omenești nădușite, atingeau rubăști jilave. Aghiotantul acum nu mai putea înălța cravașa. Și, cu cît se apropiau de copac, cu atît mai drept se ținea ăsta, scîrnăvia de Erovciuk, care încă își mai și găsi putere să privească îndărăt spre el, spre aghiotant.

— Gura ! zbieră Polașciuk, voind și neizbutind să înalțe cravașa.

Erovciuk era împins de ceilalți nu spre copac : spre stînci, mai încolo. Spre copac era împins el, aghiotantul. Își lăsă umerii în jos, toți întoarseră capul dintr-o dată spre el. Își aminti că, în afară de el, nu mai era nici un alt ofițer în mulțimea de oameni care-l împingeau spre copac. Deschise gura, dădu să zică ceva, dar o mînoaie îl apucă de amîndoi obrajii ca într-un clește, de la o ureche la cealaltă ; și puțea a mahorcă mîna aceea. Lui Polașciuk îi

trecu de-a lungul șirei spinării o bucățică de gheață fierbinte. Încercă să muște palma care-i astupa gura.

— Șezi binișor! îl admonestă o voce catifelată.

Urechile aghiotantului — sloi; și părul i se agăța de scoarța copacului; tot atunci cazacul care-l ținea cu o mînă de obraji pe ștabs-căpitan, îi tăie cu cealaltă beregata: ținea în cealaltă mînă un cuțit cîrjoiat, cum poartă mongolii.

Cam în același moment, Erovciuk, urcîndu-se repede pe un bolovan, își ștergea sprîncenele tămînjite de ciorbă, scuipa și apoi, ridicînd pumnul în aer, răcni:

— Tovarășilooor...

Numai cu puțin timp înainte, un călăreț cazac, Nalîh, pornise galop, fluturînd cu mîna în aer un steguleț alb. Din dreptul cortului atamanului plecase așa, glonț, și acum trecea valvîrtej printre căruțe, iurte, turme, stînci. Oprindu-se din cînd în cînd, suna din corn, striga: „Mobilizație!" și citea cu glas tare ordinul dat de ataman.

În fața iurtelor, călărețul citea în limba kirghiză. Atunci kirghizele începeau să se vaiete și să bocească și-și zgîlțîiau plozii, înșfăcîndu-i de moțul din vîrful capului. Pentru că toți copiii, cînd aud de război, nu mai pot de bucurie. Așa era obiceiul din bătrîni la kirghizi, ori de cîte ori cazacii decretau mobilizare generală.

Dar cînd sosise Nalîh pe-aproape de iurta de pînză albă a hanului, numai ce trăsese cineva cu arma. Nalîh scăpase din mînă și stegulețul și hîrtia de pe care citea el ordinul atamanului. Calul zvîrlise; Nalîh, cu capul găurit de glonte, se năruise jos în tizic. Una dintre oi, grasă, cu blană fumurie, adulmecase bănuitoare mai întîi stegulețul, pe urmă hîrtia cu ordinul, dar, neplăcîndu-i mirosul de sînge de pe ele, dăduse îndărăt.

Cînd răsunase împușcătura, hanul Ciokan, în iurta lui cea albă, scria ceva. Tresărind din cauza bubuiturii, greșise un cuvînt. Se înciudase, își smulsese din cap malahaiul și-l bușise de pămînt, apoi ștersese cuvîntul pe care-l scrisese greșit și continuase a scrie. Îi venea totdeauna cam anevoie scrisul cu buchi rusești: mari, greoaie.

În jurul lui, în cortul cu pînza tapisată pe dinăuntru cu covoare, ședeau neclintiți o mulțime de bai și de — acum întîia oară în viața lor îngăduiți în iurta hanului — ciobani.

Capitolul al patrulea

Grădina Maicii Domnului

Zori de zi limpezi, sunînd ca sticla. Caii în curte, lîngă șopron, își afundau boturile în troace lungi, pline de fîn amestecat cu făină și apă. Zburau întruna vrăbii — rotofeie cum sînt ele toamna — pe deasupra coamelor cailor. Închiși în șopron, mînjii tropoteau fără putere, nechezau, se încurcau în funiile care-i priponeau.

Luba, comandantul companiei a doua, se răsti la mînji să-i potolească şi continuă a-i povesti lui Zapus :

— Nici că-şi află astîmpăr soldaţii noştri ; parcă mai poţi pricepe ce-i în capul lor ? M-am dus şi eu cu ei în recunoaştere. D-apăi, călări, vai de lume ce mai luptători sînt ai noştri. Doar ştii ! Ne vine greu să ţinem piept de-a călare cazacilor. Eh, cînd ei, cazacii, dau năvală peste noi şi noi ne-aţinem să-i luăm în baionete — adevărat, e altceva ; ştim că n-au să ne scape teferi. Pe cînd aşa, iacătă : cazacii au pus pe fugă întreg grupul meu de recunoaştere, cu mine cu tot. Şi ne-au fugărit pe urmă vreme de-o zi şi-o noapte, fără să ne mai lase răgaz. Doi oameni mi-au omorît. Un altul, Mitka Smolîh, şi-a pierdut mintea : fusese rănit, asta n-ar fi fost nimic, da' din pricina rănii l-a apucat o fierbinţeală aşa de mare, c-a înnebunit. Ne-au alungat cazacii pînă am ajuns de ne-am putut adăposti în cele din urmă într-o vale — are ea nume pidosnic, ce-i drept : îi zice Grădina Maicii Domnului. Să vezi : este acolo o fîntînă şi, lîngă fîntînă, ceva... nu-i ea chiar peşteră, dar nici gropană ; şi jur împrejur — iarbă din aceea care se cheamă urechelniţă, şi pepeni galbeni : cresc la voia întîmplării o mulţime de pepeni în jurul fîntînii, s-au şi sălbăticit. Dumnezeu ştie, şi-o fi făcut vacul pe locurile acelea, cîndva, un pustnic care avea pepenărie...

— Ce ne interesează toate astea ! Prostii ! Măcar de-aţi fi capturat o mitralieră !

— Ne-nvîrtisem noi de una, dar am rămas fără cartuşe, le-am tras pe toate. Cînd le-am terminat, a înnebunit ăla, Mitka. Na-ţi-o bună... Şi cum îţi spuneam, ajungem noi în valea aceea, unde-i pepenăria. Pînă atunci, Mitka ne călăuzise drumul, dar cînd a văzut el că gloanţe pentru mitralieră — ioc, şi că-n faţa noastră se întindea valea aceea, odată a picat în genunchi şi a început să se roage lui Dumnezeu. Va să zică din cauza lui ne pomenisem într-un loc de care habar n-aveam nimeni şi, pe lîngă asta, se mai pornise şi un vînt care aducea valuri de nisip din pustiu. Pe-un vînt de-ăsta, cazacii se apropie fără să-i simţi ; încotro să ne mai retragem noi dară, ca să nu ne ajungă din urmă cazacii ? Numai nisip peste tot. Ne-am oprit şi ne-am pus să aşteptăm în Valea Maicii Domnului, fie ce-o fi.

— Barem vă făcuseţi şanţuri de adăpost ?

— Făcusem. Şi stăm noi aşa, stăm şi aşteptăm. Estimp, numai ce prind cîţiva dintre cai să necheze, cînd unul, cînd altul. Ne-ntrebam noi : Mă, ce le-o fi venit ? Şi, mai trecînd vreme, ne-am dumirit : erau între caii noştri trei iepe ; iepelor, îţi dai seamă, li se face dor de mînzul care-l au ; da' mînjii rămăseseră aici, în şopru. Am ţinut noi sfat şi ce ne-am gîndit ? Ia hai să le dăm drumul iepelor să meargă înainte, cu frîul slobod. Şi ele, săracele, cum le-ndemna inima lor de mamă, iacătă, s-au şi aşternut la drum, întracoace. Merg ele şi merg de-a dreptul prin pustiu, prin nisipuri. Mai nechează din timp în

timp ba una, ba alta dintre ele, ia așa ușurel, scăzut, de parcă-și spuneau ceva una alteia, și-apoi iarăși : la drum...

— Busolă să fi avut cu voi, nu iepe, ripostă Zapus. Și adăugă : În general, problemele de viață trebuie tratate în spirit matematic.

Dar numaidecît își dădu seama că spusese altceva decît ceea ce ar fi trebuit și ar fi putut să răspundă. Tam-nesam îi povesti lui Luba despre acea Hristina Vasilievna, pe care el, Zapus, o văzuse într-o seară în orașul Ișim. Ascultîndu-l, Luba avea aerul că-l impresiona adînc această amintire a lui Zapus, deși nu pricepea nimic — tot așa cum, dealtfel, nici Zapus nu pricepea de ce se apucase a-i spune lui Luba asemenea lucru. Istorisirea părea absurdă, fără noimă și nici măcar hazlie, cu toate că scena de-atunci, așa cum o văzuse Zapus, putea avea mult haz : prinsă de-un alean al ei, o femeie cîntă cu voce groasă-groasă, de bărbat, în fața unei babe surde și a unor tîrgoveți care o ascultă pitindu-se pe după gard.

— La nemți, de cîte ori nu se întîmplă trăsnăi de-astea încă și mai și, zise Luba.

Și cu asta, basta, nu mai avură ce-și spune.

Zapus, nedormit, plecă să tragă un somn. N-avu parte de somn acătării : sosi de la Comitetul revoluționar un agent călare : în mîna agentului, un plic ; în plic — ordin : Zapus să schimbe imediat de poziție, să plece cu regimentul lui în stepă împotriva cazacilor. Roșgardiștii, scuipau înciudați, își tîrșeau picioarele, ieșea din mantăile lor o abureală mirosind a om care pică de somn. Sprinten încălecînd, Zapus rîse înadins cît mai cu hohote și trînti o înjurătură cu tereremuri lungi ; oamenii rîseră atunci și ei cu hohote, dintr-o dată li se ridică moralul și Zapus întrebă : „Mînjii i-ați lăsat iarăși în grajd ?“ la care Luba spuse că nu, acum mînjii vin cu ei, cu regimentul, dar pe cît se arată, regimentul va trebui să treacă tocmai prin Grădina Maicii Domnului, care, pentru cazaci e o poziție strașnic de bună. Potrivindu-și calul în același pas cu pașii lui Luba, Zapus se apucă încă o dată să-i povestească despre orașul Ișim și despre Hristina Vasilievna. De rîndul ăsta, Luba iarăși pricepu întîmplarea în felul lui, așa cum îl tăia capul, și anume că Zapus se dusese atunci la Ișim fiindcă-l durea inima de Hristina Vasilievna, însă că acum el, Zapus, o iubește pe Olimpiada, i-e dor de ea, cealaltă, Hristina, fiind pesemne o dragoste de mai demult a lui. Drept care, Luba, ascultînd, mormăia nemulțumit, ba chiar disprețuitor. Numai ajutorul de comandant al companiei întîi, Afanasi Leontici, un flăcău trupeș, cu părul alb de blond ce era, îi spuse cu înțelegere lui Zapus :

— Ai fi avut nevoie să rămîi acolo două-trei zile.

„Într-adevăr, se gîndi Zapus, de-aș fi avut cum sta la Ișim cîteva zile...“

Dar ce mai putea face, cu cine mai putea sta de vorbă acum despre asta ?

Regimentul trecea prin dreptul unor delușoare nisipoase, monotone. Se făcea din ce în ce mai lumină, dimineața începuse, în sfîrșit,

de-a binelea. Călduț. Cer pămîntiu, rotocoale de nori ca niște aripi înfoiate. Hm ! Tot așa de călduț o fi și sub aripile unei cloști ; și tot atît de scîrbos să stai ghem sub ele cînd vine glonț uliul, din cer. Citeai pe fețele tuturor ostașilor o înviorare tulbure, ostenită : aerul acela pe care-l capătă oricine după ce s-a deprins cu războiul. Soldații își dau seama ce-i războiul doar așa, în felul lor, fără bătaie de cap. Pe cînd el, Zapus... Și, la gîndul acesta, Zapus fluieră prelung. Privindu-l aprobativ, Luba își iuți pașii, începu — cum avea el picioarele strîmbe — să se legene în mers și mai tare. Din coloană se înălță vocea unui soldat, dogită : dădea tonul. Toată coloana începu să cînte din răsputeri, fiecare în legea lui. Zapus, dînd din mîini, cîntă și el, răcnea, învîrtea cravașa pe sus ; și pălise dintr-o dată : fața răvășită, aspect dement. Cu glasuri mecanice, mereu poticnite în cadența marșului, regimentul zbiera cîntînd tot mai tare, mai tare !

Cît mai aplecați înainte peste oblîncuri, ofițerii — frîu slobod și galop toți spre cortul atamanului.

Tari piatră urechile cailor. Cînd ating obrajii livizi ai ofițerilor, urechile cailor înțeapă, are gust iute praful depus pe ele, praful ăsta le intră în gură ofițerilor.

Zăbala în botul fiecărui cal — vraiște.

Răsucindu-se în șei, ofițerii își descarcă mauserele îndărăt, în urmă-le. Îndărăt, în urma lor, rămîn corturile refugiaților unde, pînă cu numai cîteva clipe înainte, acești opt ofițeri

curteniseră fete de cazaci : fetișcane cu sîn alb, pietros, cărora ei le înșirau vorbe dulci, să le sucească mințile.

Acum, opt mausere scuipă gros îndărăt, din mîinile ofițerilor ce fug. Țintă : cînepiile mustăți ale cazacilor răzvrătiți care-i urmăresc.

În fruntea cazacilor : Erovciuk.

Iată de ce smintitul galop dinspre corturile refugiaților spre cortul atamanului.

Însă de-a curmezișul drumului, pe după bolovani — șiraguri de cazaci desfășurați în trăgători.

Ehe, s-au obișnuit ei demult, domnii ofițeri, să mai și fie fugăriți, dar cea mai fioroasă din toate fugăririle de cîte au avut parte e abia acum, cînd se pomenesc izgoniți chiar din așternutul în care făceau amor.

Treizeci și două de potcoave, opt mausere, opt dîrlogi : și totul delaolaltă : o singură încordare ; fugă nebună, zbatere, împușcături.

Numai că valea Ulia-kem, cu prundul și bolovanii ei, nu priește galopului ; pe-aici, doar să te plimbi călare, cînd te duci în vizită la refugiați.

Un cal se năruie în genunchi. Călărețul își vede mîna roșie de sîngele calului... îl trec fiorii morții.

Ieșind din cort, atamanul își strigă aghiotantul.

Dar acum aghiotantul are negru și la beregată, unde i l-a făcut cuțitul cel cîrjoiat.

Lungi cît toată valea Ulia-kem sînt lăncile cazacilor. Nu-i pe lume o moarte mai cumplită decît moartea după ce ai făcut dragoste,

nu-i lance să doară mai rău decît lancea fratelui tău de arme. Pe epoleți, ofițerii au însemnul : un craniu alb cu două oase încrucișate dedesubt. D-apăi las' că groaznic de bine mai știu cazacii ce înseamnă ciolanele acestea brodate strîmb ; de ce să le smulgă ei ofițerilor epoleții ? Mai bine :

— Predă-te, dacă vrei să scapi cu viață...

— Destul v-ați tot făcut rîs de noi...

Ofițerii — vînt mauserelor cît colo.

Se strîng grămadă toți ofițerii lîngă calul cu piciorul rupt. Nisipul absoarbe repede sîngele lor amestecat cu acela al calului.

Opt vestoane, toate cu mînecile în sus : Ne predăm !

În același moment, iată, din fața cortului atamanului un cal roib pornește săgeată, călărețul îl mînă nebunește.

Valea — oablă cum scara în care s-a înfipt strîmb piciorul strîmb al călărețului.

Călărețul cu picioare strîmbe galopează, răcnindu-i calului în ureche :

— Rebeliune... rebeliune...

Potcoavele, pocnind prundul : re-beli... rebeli... re... br, brr...

Cazacii totuși nu dau zor să-l ajungă din urmă pe ataman.

Gonească atamanul cît o pofti. Gobi e un deșert mai fără margini pînă și decît cerul, vreme să fie prins atamanul este destulă.

Și-apoi se știe : un ochitor bun vîră glonțul în țintă, fie ea ținta și la trei verste depărtare.

Sînt în detașament mulți ochitori buni ; cai — și mai mulți.

Și caii — odihniți.

Dă pinteni, cît poftești, atamane !

Pe drept cuvînt se prăpădesc de rîs cazacii :

— A tuns-o !

— Io ce-i mai fîțîie curu !

— Că-l bate șaua...

Dar tot atunci — costiș, dinspre iurtele kirghize — alt călăreț : galopează, vrea să-l ajungă pe ataman.

În spatele acestui de-al doilea călăreț, și tot călări : baii, înveșmîntați cu toții în halatele lor groase tărcate ; din fuga calului, baii alcătuiesc necontenit o jumătate de cerc, care-l însoțește din urmă, fără grabă, pe cel de-al doilea călăreț ; baii au cai buni, hrăniți bine, dar nu se grăbesc deloc baii — de pe sub scările șeilor lor stepa se trage îndărăt, alergînd încetișor, ca o turmă de oi. De pe fața cîmpului se înalță spre șeile lor nourași de praf auriu sau alb-lăptos.

Dintr-o dată atamanul scurtează dîrlogii, își ține calul în loc. Calul lui joacă-n frîu, smucește de zăbală, arcuindu-și gîtul înainte : vrea să fugă, n-are încredere în bai. Atamanul, cu limba împleticită :

— Hane, e rebe... Re-be-liune...

Venind galop spre ataman, cel de-al doilea călăreț surîde ironic — păcat că nu i se și vede surîsul : deocamdată hanul e încă departe de ataman ; i se aude totuși glasul ; glasul hanului acum sună puternic, solemn și totodată plin de o circumspectă ironie funcționărească :

— Mai indicat ar fi să te predai, atamane... Eu, în numele poporului, îți garantez că viața dumitale...

Bucuria calului atamanului : galop mai departe !

Celălalt călăreț fulgeră în aer cu cravașa :

— Oprește-te, atamane !

Prea tîrziu.

Chiuind, baii se apropie trap mare de Ciokan. Buiestrașii lor au mers lin, mers voios : de ce să se grăbească ?

Dar chiotele cresc, caii se-aștern cîmpului — parcă-s vînt.

Și totuși baii n-au de ce da zor. Atamanul Trubîciov se duce, valvîrtej drept spre rîpă. Valea Ulia-kem, numai hanul, înțeleptul lor han, n-o cunoaște cum trebuie. Hanul vrea să-l ajungă din urmă pe ataman. Ajungă-l, n-are decît ! Armă asupra lor n-au nici hanul, nici celălalt.

Trubîciov urcă în fuga calului pînă hăt sus, pe vîrful stîncii de pe buza rîpii. Calul forăie sălbatic. Lui Trubîciov forăitul acesta îi vîră un cuțit în inimă, așa cum îi intră adînc în carne și oblîncul șeii atunci cînd, o clipă, își aruncă privirea jos, în prăpastie.

Acolo jos, în fundul rîpii, clocotește, printre colți de stînci, un șuvoi ruginiu care sfărîmă și duce cu el orice-i stă-n cale. Prăvălindu-se din prag de piatră în prag de piatră, un rîu albăstrui-roșcat macină în adîncul prăpastiei bolovanii, dezrădăcinează copacii.

Baii își strunesc fugacii, cată cu respect spre Trubîciov.

Unul din bai îi spune hanului :

— Stai, lasă-l ! Atamanul vrea să moară vitejește... Calul lui e prăsilă din ceairurile noastre, unui asemenea cal nu-i e frică să sară în prăpastie peste steiuri. E bine așa.

— E bine așa, încuviințează ceilalți, moțăind din cap.

Și se strîng toți roată, de-a călare. Își scot căciulile, își șterg cu palma cefele nădușite : ți-e mai mare dragul toamna, pe vreme bună, caldă.

În fața lor, stînca — neclintită.

— Halal lui ! zice un bai, privind cum au încremenit parcă pe vîrful stîncii și calul și atamanul. Totdeauna, înainte să pieri, este de cuviință a-ți face rugăciunile, ca să-ți încredințezi sufletul lui Dumnezeu. Așa se va spune despre Trubîciov și în cîntece.

Deodată însă, Trubîciov întoarce calul spre bai.

Descalecă dintr-un salt.

Cu mîinile sus, pornește spre Ciokan.

Hanul își smucește calul, se dă deoparte.

Baii chiuie.

Unul dintre ei aruncă arcanul, îl înhață de pe subsuori pe ataman cu arcanul.

Și suduie, îl plesnește cu biciușca peste obraji. Biciușcă cu curea de piele neargăsită.

Vestonul atamanului — numai sînge și nisip. Gura — sfîrtecată de biciușcă. Horcăie atamanul.

— Fraților... Doamne Dumnezeule...

Iar în timpul acesta, baiul celălalt, cel căruia îi plăceau cîntecele de vitejie, a și dat

brînci din vîrful stîncii în rîpă calului atamanului. Măcar atîta faptă vitejească să rămînă de istorisit frumos în cîntecele ce le va cînta vreun cîntăreț cînd s-or buluci în jurul lui frumoasele kirghize cu cîte două rînduri de cercei în urechi !

Vin acum și cazacii spre stînci, vin agale, cîntînd. Desculți. Fără cușme în cap.

Cel din fruntea lor și-a agățat în vîrful lăncii o bucată mare de pînză roșie ; vîntul serii îi flutură larg pînza pe umeri.

Cazacii l-au predat viu pe Trubîciov Comitetului revoluționar, dar neliniștea Comitetului revoluționar dăinuie. Vin vești că puhoiul căzăcimii care-i împresoară pe roșgardiști sporește. De pe toată linia Gorkaia au pornit sotnii de cazaci spre valea Grădina Maicii Domnului. E adevărat : unul dintre comandanții cazacilor, colonelul Petrov, n-a vrut să-și pună în marș unitatea. Dar numai el. Asta se petrecuse în satul Semiiarskoe. Colonelul simpatiza, se pare, cu bolșevicii. Fiu-său, locotenentul Petrov, i-a cerut socoteală : „Domnule colonel, pornim sau nu ? Răspunde neted !“ Și colonelul a răspuns neted : „Contra *lor,* nu !“ Atunci fiu-său i-a zburat capul, cu sabia, în fața frontului...

Detașamentele de cazaci înaintau pe drumurile ce șerpuiesc printre delușoare de nisip. Colinele acestea se apropie necontenit una de cealaltă pînă ajung de cuprind între ele valea numită Grădina Maicii Domnului, prin care trece șleaul mare, de stat. Pe coasta lor dinspre miazănoapte, nisipul e albăstrui ca bruma ; pe coasta lor dinspre miazăzi izvorăsc ape vătămătoare, putregăitoare, care fumegă : ies aburi din ele ca din cazan la fiertul rufelor...

Detașamentul roșgardiștilor ținea drum spre una dintre coline. Seara — vești importante, dar cu atît mai îngrijorătoare : cei din hoarda hanului Balihanov înaintează, vrînd să se alăture grosului căzăcimii, puhoiului căzăcesc. Detașamentul făcu popas. Comitetul revoluționar — consfătuire.

Mai tîrziu, noaptea, Zapus, cu felinarul în mînă, se apropie de căruța în care erau ținuți captivi Balihanov și generalul Trubîciov. Le spuse, lăsînd felinarul jos, lîngă una din roți :

— Nu putem îndeplini ordinul de luptă pe care l-am primit, fiindcă toate cotele din jurul nostru sînt de netrecut și văile — fără apă potabilă. Cu toate acestea ne bizuim pe maghiari : ei nu dau un pas îndărăt, ei sînt devotați trup și suflet revoluției ; oriîncotro le dau eu ordin să pornească, ei nu pregetă, pentru ei n-are importanță că drumul va fi scurt sau lung sau de nestrăbătut.

— Excelent, îi răspunse Trubîciov, aprinzîndu-și o țigară. Dar ce mă privește asta pe mine ?

— Vreau să pregătim împreună cu voi doi planul de luptă împotriva cazacilor.

— Altfel ne ?...

— Da. Vă lichidez.

— Fără judecată, Zapus ?

— N-avem cînd. S-ar cuveni, firește, mai întîi să vă judecăm, dar n-am timp. Deloc. De aceea vă propun...

— Și eu care-mi închipuisem că nisipurile albastre...

— Ce-i cu ele ?

— Iată ce : regreți că, din cauza nisipului lor albastru, toate cotele din jurul nostru sînt de netrecut. În legătură cu asta, mi-am amintit o legendă chinezească sau, mai probabil chiar, mongolă.

— Nare importanță, n-am ce face cu ea. Noi vorbim despre planul de luptă.

— Și totuși ascult-o.

După care, atamanul îi povesti lui Zapus o legendă din „Poghiazul ce-au fost de s-au făcut împotriva țării Birmanului“.

— Ți-ai închipuit că este în legenda aceasta vreun adevăr, atamane ?

— Eu, Zapus ? Probabil că tocmai asta-i greșeala mea și că de aceea stau acum de vorbă cu dumneata despre un plan de luptă pe baza căruia să-i biruiți voi pe cazaci : numai pentru că uneori am dat crezare acelei legende. Adică : mi-am închipuit că dumneata ești un visător, un romantic, și că te-ai avîntat în focul revoluției doar așa, din entuziasm... ca un poet cu plete blonde...

— Cine știe ? Mi-oi fi vopsit părul...

— Posibil. Pentru că rareori se întîmplă să aibă cineva trăsături ale feței atît de regulate, nici un semn particular ! Poate că, în vreo

sală de operații special destinată acestui scop în vreo pușcărie, niște profesori-chirurgi, întemnițați acolo, ți-au corectat toate trăsăturile feței. Porți dealtfel și un nume comun : nu te cheamă Vaska Buslaev ca pe vestitul erou din istoria Rusiei : te numești cum te numești, asemeni unui Ivan Ivanîci Cutare...

— Dacă-i vorba despre numele meu, atamane, află că-l las moștenire, împreună cu amintirea mea, generațiilor ce vor fi după mine și poporului meu, și altor popoare, și secolului ce va urma !

— Zapus, refuz să te ajut.

— Hotărît ?

— Hotărît !

Zapus descheie tocul pistolului. Trubîciov :

— Nu încerca să mă sperii. M-am deprins demult cu moartea, Zapus.

— Nu vreau să te sperii. Execut o hotărîre a Comitetului revoluționar. Ucid ca să apăr o idee...

Zapus se răsuci spre Balihanov. Hanul, făcînd plecăciune adîncă :

— În fața violenței, cedez : accept propunerea.

— Nu-i violență, hane. E o rugăminte.

— Eu nu mai sînt han, onorate comisar...

Zapus dintr-o dată se răsuci iarăși cu pistolul în mînă : trase în Trubîciov. În cap. Hanul, cum ședea alături de ataman în căruță, pe același țol de pîslă, țipă îngrozit, zvîcni din tălpi în creștet. Jur împrejur în tabără, nici o mișcare. Întuneric.

Simte pe pielea lui pînă şi vulturul că, în pustiu, de la dune pînă la stele, totul nu-i decît învîrtejire ţepoasă a nisipului purtat de vînturi.

Nenumărate-s sub ochii vulturului drumeagurile ce împînzesc pustiul. Cresc ici-colo în nisipul dunelor tufe de arbuşti ce se numesc *saksaul,* dar tufele acestea se zbat necontenit şi se chircesc pe dune ca-n gheara morţii. Asta-i însă numai ceea ce simte şi vede vulturul pe cînd se roteşte el sus, în cer. Dedesubtul lui, pe pămînt — drumeaguri cu prundul ars de tăria soarelui şi strivit de căruţele care trec mereu peste el, sfărîmîndu-l cu roţile, de-l fac pulbere. Hamurile putrezesc pe cai de-atîta sudoare. Pe vultur îl îngreţoşează duhoarea năduşelii ; de aceea, cînd ospătează din stîrvuri, el alege : ciuguleşte numai carnea nebătută de ham. Ce rămîne, roadă guzganii...

Pe asemenea drumeaguri înaintează cu chiu, cu vai gloata băjenarilor, ca o nesfîrşit de lungă caravană de nimeni călăuzită.

Harabale. Clădării de ciuveie de-ale acelor refugiaţi care şi-au încărcat avutul pe cămile. Căruţe cu muieret. Călăreţi ce şi-au dobîndit iscusinţa luîndu-se la întrecere cu alţii, acas' la ei, într-ale călăriei. Tot soiul de cazaci. Lampasuri. Malahaiuri cusute cu fir de mătase, cum poartă mongolii înstăriţi. Pălării (tîrgoveţii), potcapuri (popii). În văzduh, cît ţine gloata — miazmă înecăcioasă de nisip stîrnit. La tot pasul, în lungul şiragurilor de căruţe — răcnete, sudalme care de care mai înflorate, vuiet, hărmălaie. Şi în timp ce roţile scîrţîie, scîrţîie, neîncetat se-aud în preajmă ciobani hăind.

Pentru că, odată cu gloata, au pornit în bejenie şi turme, cirezi, herghelii...

Cîinii sînt hămesiţi, lupii — graşi : din hoiturile care se înşiră pe urma acestei caravane fără stăpîn, lupii înfulecă pîn' nu mai pot şi apoi, sătui de plesnesc, se tolănesc pe dune şi dorm duşi cîte trei zile şi nopţi în şir.

De aceea cîinii se lasă de însoţit gloata băjenarilor : umblă şi ei haită.

În urma şi în jurul mulţimii de băjenari — pe dreapta : lupi care fug ; pe stînga : cîini sălbăticiţi.

Toată populaţia Ust-Mongolskului se refugiază hăt departe, spre satele căzăceşti : multe căruţe pe care mulţi le ştiu demult şi mulţi cai — şi multă, multă jale.

De asta sau poate dintr-altă pricină, lui Kirill Miheici i-a cărunţit părul la tîmple şi pe ceafă. Şi tot atît de cărunţit îi este şi sufletul.

Noaptea, la Fioza Semionovna, în căruţa în care doarme ea — mereu alt cazac. Într-un rînd, Kirill Miheici a auzit cum rîdea lumea de Fioza : „Asta, cînd o naşte, face dintr-o singură dată un regiment de plozi".

Nu-i decît vreun an, un an-jumătate, de cînd o snopea el pe Fioza uneori aşa cum au apucat oamenii la Perm din moşi-strămoşi să-şi bată bărbatul nevasta. Sub cizmele lui, îmbelşugata făptură a Fiozei răbda pe-atunci totul aşa cum rabdă lutul să-l calci zdravăn, ca să faci din el chirpici. Ţipetele ei, bătută

— stol de porumbei dînd năvală, speriați, în vreo casă cu acoperișul încă nepus.

Azi însă el a ajuns de nici nu-și mai amintește cum se încalță cei ce poartă cizme făcute pe picior. Încălțămintea lui acum — opinci.

Vreme ce careva dintre bărbați urcă noaptea în căruță la Fioza, el Kirill, șade pe marginea drumului : coace cartofi în spuză. Ba încă mai și înalță rugăciune cerurilor... Numai că din cer îi pică-n ochi firicele de țărînă, iar genunchii, cînd isprăvește cu rugăciunile, îl dor cumplit, abia i se mai dezdoaie.

Aici, în valea Ulia-kem, cazacii s-au lepădat de Atotputernicul. Popii umblă tunși, ulemalele nu mai poartă cealma. S-au rugat de președintele bejănarilor să nu-i denunțe Cekăi.

— Om vedea, le-a răspuns el, și și-a cătat mai departe de treburile-i zilnice.

Pe Fioza Dumnezeu i-a sortit-o lui Kirill ca pe un ogor *sufletesc* ce trebuia lucrat, dar el, Kirill, n-a fost în stare să facă să dea rod ogorul acesta. „Ogorul meu — își zicea pe-atunci Kirill Miheici — sînt binalele, bisericile, cărămizile..." Acum, Fioza mai tare se îngrașă pe zi ce trece ; și tînjește. Kirill Miheici pune la copt cartofi și-apoi îi curăță, să-i mănînce Fioza cojiți. Pe el totuși cel mai rău îl frige înăuntru, în suflet, altceva, care ustură mult mai rău decît degetele fripte de cartofi : i se întîmplă să-i spună vreun cazac, dîndu-l deoparte : „Ia mai rămîi puțin colea în drum, că eu încă n-am fost..."

Umerii lui Kirill Miheici acum — lăsați, sfrijiți.

Umbra Fiozei noaptea, în bătaia lunii cînd se ridică Fioza uneori șezînd în capul oaselor în căruță — parcă-i nebună : mai lată decît a căruței.

Kirill Miheici nu cutează să-i mai șoptească ceva Fiozei decît doar cu degetele : cîrpă-i se fac mîinile ori de cîte ori dă s-o mîngîie și el măcar puțin, în treacăt.

Pe drum, ziua, cum merge el pe jos alături de roțile din față ale căruței și ea în căruță, Kirill Miheici își trece uneori capul peste scîndură înăuntru, în coșul căruței și bolmojește, încearcă să-i amintească Fiozei ceva despre comisar, despre dragostea ei cu Zapus... Ea atunci se răsucește spre el și rîde gros ca soldații :

— Car'te de-acolo, mă scîrbosule !

Vergeaua de la gardina din față a căruței are un miros grăsos : urma mîinilor atîtora și atîtora cîți o apucă mereu, cînd se urcă în căruță. Murdăria asta albastră-neagră de pe vergea ar trebui cîndva răzuită cu surceaua.

Kirill Miheici, noaptea, dormea în drum lîngă căruță, învelindu-se cu sumanul.

Cine-i oare stăpînul căruțelor lui : el sau alții ? La început, cînd abia plecaseră din Ust-Mongolsk, avea patru, luase patru căruțe cu el, să-i care avutul. Acum căruțele s-au îndevălmășit, băjenarii spun : tot au să ne ia totul bolșevicii. Dar asta nu-i împiedică să-și mîne caii mai departe în bejenie și să-și ia și turmele cu ei.

Imaşuri, sălciişuri, păpuriş — ori pe unde trecea, hoarda băjenarilor călca orice în picioare. Pe drum, odată cu hoarda şi mult timp în urma ei — duhoare de ameţeai. Părăsite prin tufişuri — obezi sfărîmate, hulube rupte. Din loc în loc, stîrvuri pe jumătate mîncate de jivine, şi peste tot — jos, prin iarbă, sus prin crengi — şuviţe de păr. Cărunt. De om.

Abia în sat la Lebiajîi băgă de seamă Kirill Miheici că în căruţă, afară de Foiza şi de nişte preşuri, mai erau şi o balercuţă cu doagele uscate şi o osie ruptă, culeasă de el pe drum ca să-şi facă din ea surcele, să aibă cu ce aţîţa focul.

În sat, mai toate casele — arse. Mai toate cimotiile, cîte le avusese Kirill în sat, nu mai erau : împuşcate de bandele negre, de albi, de verzi — tot felul de bande puseseră umărul la treaba asta. Popa — tuns şi nu mai umblă cu antereu, poartă surtuc. În Irtîş, peştele azi — fîţă, nu peşte. Staniţei nu-i mai zice staniţă, îi zice comună, la şcoală dă reprezentaţii „Uniunea tinerimii".

Fluturînd din mînă a lehamite, Kirill Miheici nu voi să se tundă, cu toate că prea puţini se purtau acum netunşi. Îi crescu părul la ceafă de-i ajunse pe sub guler pînă la spinare. Atunci, văzîndu-l om aşezat, parohia îi făcu rost de-o slujbă : să fie paznic al bisericii, şi-i făgădui că, în primăvară, i s-o îngădui să pască cireada comunei.

Pe Fioza şi-o luase ţiitoare un fierar — unul spătos, cu sprîncenele roşcate ; se mai îndeletnicea el şi cu făcut de rachiu în pădure, la cineva care-şi întemeiase gospodărie tocmai în pădure, departe de sat. Acum, în afară de basamac, fierarul îi trata pe flăcăi în fierărie la el cu Fioza.

Rîd nerod flăcăii aceia la orice vorbă le iese din gură, rîd tot aşa, hăhăind, de trecătorii de pe uliţi, rîd de fierărie şi rîd şi de Fioza.

Peste sate, peste cătune — seri şi nopţi tot mai întunecoase ; şi cu iz sărat, adus de vîntul dinspre rîpi.

Toamnă tîrzie.

Iarnă.

Primăvară.

Vară.

Şi iarăşi :

Toamnă.

Iarnă.

...Viaţă, moarte — sosesc ele negreşit şi una şi cealaltă, atunci cînd le vine vremea.

Zapus trecu pe la Olimpiada, s-o vadă.

— Eu ţin să fac totul înaintea altora. Eu cel dintîi am făcut propunerea să lăsăm în voia soartei vaporul „Sfîntul Andrei Apostolul" şi să ocupăm închisoarea. Acum, eu sînt cel mai bun călăreţ dintre toţi ai noştri şi trag cu arma mai precis decît oricare dintre ei.

— Şi de ce-mi spui mie asta ?

— Aş fi vrut să te iubesc înaintea oricui altul.

— Dar eu pe nimeni nu l-am iubit aşa cum te iubeam pe tine.

— Vorbe !

— Ceea ce am făcut stă mărturie că nu-ţi spun vorbe goale.

— Ce-ai făcut tu n-a pornit din dragoste, a fost executarea ordinelor mele, dar astfel de ordine mai rar să poată da cineva...

— Nu te contrazic !

Zapus, în picioare, crăcănat, și uitîndu-se drept în ochii Olimpiadei :

— Chiar în momentele acestea, ai mei cară în stepă cadavrul lui Artiușka ; au să-l lase în mijlocul drumului, anume ca să-l vadă cazacii, cînd vor trece pe-acolo.

— Crezi că asta o să-i facă să intre în panică ?

— Dacă cei ce-or da peste cadavru nu l-or ascunde cumva — da, cred c-au să intre în panică.

— Tu l-ai omorît ?

— Eu.

Olimpiada se ridică de pe scaun :

— Și acum să ne despărțim ? Nu mai ai nevoie de mine ?

— Da, să ne despărțim, nu mai am nevoie. Știi, odată cînd mergeam așa, pe un drum, la o fereastră ședea una și cînta, avea o voce joasă, de bariton... Hristina... Celălalt nume i l-am uitat !

— Și ce-ai făcut cu ea, ce a fost ea pentru tine în viața pe care ai dus-o ? Pe cine ai pus-o să spioneze ?

— Mi-am văzut de drum.

— De ce ?

— Mă pălise o întristare... n-am avut curaj.

— Milă mi-e de tine, Zapus. Tare mai ești nefericit.

Zapus își potrivi pe șold tocul revolverului :

— Ba din contra, mă simt foarte fericit. Eu, pe lumea asta, am avut parte de multe bucurii. Multe din cele ce mi s-au întîmplat mi-au umplut inima de mulțumire.

— Te minți singur.

— Adevărul pe care l-am aflat o să-l las moștenire celor ce vor veni după mine, și o să-l las și altor popoare...

— Și celor din Asia ?... Știu, am auzit. Pleacă sănătos, Zapus !

— Rămîi cu bine, Olimpiada !

În gîtlej îi sta dop un tremur vîscos ; capul — tulbure. Dar imediat ce puse capul jos, adormi.

Spre seară, detașamentul lui Zapus luă poziție în gura văii care se numea Grădina Maicii Domnului. Cît ai clipi, cazacii atacară. Și nu atacară așa cum se așteptau toți, adică : să vezi răsărind cu lăncile în cumpănire, de după dîmburile din față, cete-cete de inși buhoși, căciuli nalte, ciudate, și toți — călări pe buiestrași scundaci — împînzind din ce în ce coasta dîmbului. Nu, n-a fost așa.

Pe o colină mare, numită Cocoașa Cămilei, s-a ivit mai întîi un pîlc de infanteriști răspîndiți în trăgători, cu șepci în cap, cu mantăile sul, petrecute peste umăr. Se auziră, aduse încoace de vînt, un cuvînt-două dintr-o comandă militărească, scurtă. Cazacii, numaidecît : tir sistematic, bine orientat : și, auzind tirul acesta, Zapus simți că dintr-o dată îi trecuse, i se dusese din gîtlej tremuriciul acela

vîscos, mintea-i se limpezea, cîteva clipe avu chiar impresia că ținea în mîini volanul unei mașini uriașe, volan pe care, după ce el, Zapus, pornise mașina, tot el nu mai știa cum să-l sucească și ce anume să facă, pentru ca mașina să se oprească ; dar mai era oare de vreun folos să se oprească ? Niciodată pînă atunci nu-l mai cuprinsese asemenea simțămînt, asta parcă-l îngrijora și în același timp îi umplea sufletul de bucurie. Cercetă cu privirea, încordat, fără să scape nici un amănunt, întreaga vale. Abia acum i se păru într-adevăr ridicol și enigmatic cum de putea ea fi numită, valea asta, Grădina Maicii Domnului. Ce mai maică a Domnului dacă asta îi e grădina !

Tăind valea în două : o rîpă mică, brăzdată de făgașul unui mic puhoi care, desigur, se forma numai cînd era ploaie mare. Dacă-ți agereai privirea (fiindcă se lăsa amurgul tot mai repede), încă mai puteai distinge în lutul rîpii urma unor potcoave. Prin rîpa asta apucaseră pesemne iepele despre care povestea Luba...

Dădu ordin detașamentului să deschidă foc de mitraliere. Simțea tot mai năvalnic în tot trupul lui trepidația acelei mașini uriașe, deși necunoscută celorlalți. Din timp în timp, ordona încearea focului, ciulea urechea și, după ce asculta, iarăși făcea semn cu mîna și iarăși se porneau mitralierele să toace. Cînd, de-atîta trepidație — cum simțea el — a acelei mașini uriașe, i se uscă gîtlejul și începură să-l usture ochii fiindcă nu mai clipise deloc de mult timp, ordonă soldaților să înainteze,

desfășurați în trăgători, spre colina ce semăna cu o cocoașă de cămilă. Calculase perfect : cazacii o rupseră de fugă.

Cocoașa cămilei domina valea. Soldații își împinseră pe cocoașă în sus mitralierele. Compania întîi, a lui Luba, și avîndu-l chiar pe el, pe Luba, în fruntea coloanei, plecă pas alergător să-i urmărească pe cazaci. Se făcuse întuneric de-a binelea în vale, totuși încă se mai putea observa cu ce îndemînare și dîrzenie își conducea Luba compania, bun executant cum era el.

Cazacii abandonaseră pe cotă cîteva samare de pîslă de-ale lor, lungi, pentru transportat pe cai mitralierele. Zapus se așeză pe unul dintre samare. Îi cam tremurau mîinile. Soldații lui, la mitraliere, gata să tragă, scrutau valea. Și deodată — tocmai ceea ce Zapus nu prevăzuse că s-ar mai fi putut întîmpla : cazacii își dădură seama că, abandonînd cota, erau pierduți, înfrînți. Nu-și continuară fuga, stătură locului. Zapus simți din nou în tot trupul țăcănitul nevăzutei, uriașei mașini a bătăliei. Și atunci, fără măcar să arunce iarăși o privire asupra văii, pricepu : compania întîi a făcut stînga-mprejur, se retrage, fuge... Și cel dintîi, în fruntea companiei care se retrage în dezordine — Ignati Luba ! Iată-l, și-a dat arama pe față, asta prevesteau neîncetat ochii oblici ai lui Luba !

Zapus își trecu mîna peste frunte. Mîna — udă. În același moment, i se înfipse în umăr un glonte. Începu dinspre umăr pînă pe șira spinării o durere moale, o durere dulce, nu

știu cum, ca o bomboană. În tîmple, vuiet ca de verigi, care se ciocnesc între ele, galbene. Dar păcănitul mașinii în tot trupul lui Zapus continua fără nici o întrerupere. Buimaci, sleiți de puteri, ostașii din compania I urcau în fugă, se întorceau pe Cocoașa Cămilei. Se auzeau tot mai clar chiotele căzăcimii care-i fugărea. Zapus scoase pistolul din toc. Dădu să se ridice în picioare, dar alunecă numaidecît, căzu. Prăvălit așa cum se afla, răcni să fie tras peste un samar și tîrît cu samarul între mitraliere. Doctorul Pokrovski se repezi la el, să-l panseze.

— Du-mă ! îi ordonă Zapus, înălțînd pistolul.

Speriat, Pokrovski înșfăcă samarul de un capăt. Chiar lîngă ei amîndoi se prăbuși tot atunci un roșgardist cu beregata străpunsă de un glonte. Soldatul începu numaidecît să se zvîrcolească, încerca să se apuce cu mîinile de smocurile de iarbă din jurul lui. Și numai ce, în fața lui Zapus, se ivi Luba : murdar, nădușit, cu fruntea lată cum o avea el. Se zăpăcise Luba, se uita în neștire la Zapus. Pe frunte, o dungă roșie ; urma șepcii ; era cu capul gol. Lui Zapus, o clipă, i se făcu și milă și scîrbă să-l vadă pe Luba în halul ăsta. Dădu să întrebe : „Încotro fugi așa, Ignașka ? Și ce rost are să fugi ? Mai înainte de asta, împușcă-mă", dar văzu că lunecînd prin aer, țeava pistolului din mîna lui, a lui Zapus, se oprise îndreptată exact asupra țintei. Luba căzu mototol. Compania întîi se opri și ea din fugă.

— În trăgători, înainte ! strigă Zapus. Și, în mintea lui : „Pesemne că într-adevăr cazacii au și intrat în panică, or fi dat pe drum peste cadavrul lui Trubîciov !"

I se păru că ordonînd : „Înainte !" zbierase din cale-afară de tare. Doctorul Pokrovski însă, repetînd ordinul dat de Zapus, zbiera și mai tare. Și păcănitul, bătăile uniforme ale acelei invizibile mașini puseră din nou stăpînire pe Zapus. El acum nu mai vedea nimic, dar știa și nu mai putea de bucurie că soldații lui înaintează, înaintează ! Și cazacii fug iarăși... Sigur că, înainte de începerea bătăliei, cazacii într-adevăr au văzut leșul atamanului. Zapus nu-i mai aude să tragă. Îl toropește o somnolență ciudată, voioasă. I-a devenit clar totul, abia acum ar putea spune — fără să se ascundă pe după deget și fără să i se încîlcească gîndurile — întreg adevărul despre el însuși. Numai că-i vine întruna să rîdă și l-a pălit un somn, de nu mai are puteri nici să deschidă gura...

Așa a murit Zapus. Odată cu el, în aceeași luptă, au murit și cei trei care-l trăseseră, culcat pe samar, pînă-n prima linie, între mitraliere, pe creasta dîmbului. Cei trei, adică, matrozul Topoșin, doctorul Porkovski și comisarul cu aprovizionarea Portnov-Deda. Au fost îngropați tuspatru laolaltă, în „mormîntul frățesc", chiar a doua zi după cucerirea Ust-Mongolskului. Cazacii, fugind, se împrăștiaseră la întîmplare prin stanițele lor. Principalul motiv al acestei debandade, ziceau ei, era că, în timpul

retragerii, văzuseră aruncat pe un drumeag cadavrul atamanului, leşul generalului Trubîciov.

Capitolul al cincilea

Am fost nu demult la Ust-Mongolsk. Am contemplat şesul plat, nisipos, din jurul acestui oraş. Oamenii pe aici — puţini ; şi toţi, slabi. În apropierea închisorii de etapă, lîngă faleză, am văzut Izvorul negru. Apa lui într-adevăr parcă-i dată cu lac negru. Ca gust : astringentă. Am rămas pe loc mult timp acolo, lîngă izvorul acela întunecat şi mă gîndeam cum venise aici Olimpiada pe vremea cînd cazacii asediau închisoarea. Am încercat să-mi imaginez ce anume şi-or fi spus ea şi Zapus atunci. Şi totodată mi-am amintit legendele despre Zapus, care-mi fuseseră povestite în oraş. Mi se povestise, bunăoară, cum că el, într-un rînd, dăduse ordin soldaţilor să bată pe dinăuntru, în loitrele căruţelor, cuie cît mai lungi care să iasă cu vîrfurile în afară pe partea cealaltă a scîndurii şi să rămînă aşa, neîndoite : cînd luptele cu cazacii ajungeau corp la corp, caii cazacilor, năvălind peste căruţe, se izbeau în cuiele acelea şi parcă înnebuneau. Tot astfel mi se povestise că Zapus, ros de gelozie, l-ar fi sugrumat pe Trubîciov şi-apoi a luat otravă şi, neotrăvindu-se (pentru că otrava nu-i făcuse nimic), se aruncase într-un iaz, de se înecase ; fiindcă, vezi, de omorît el nu putea fi omorît

decît numai cu sabie de aur... Cîte şi mai cîte nu-mi povestiseră cazacii !

M-am dus la mormîntul lui Zapus în Piaţa Catedralei, care se numeşte acum Piaţa Sovietică. Acolo se află catedrala pe care începuse a o construi Kirill Miheici. Schimbîndu-i-se destinaţia, construcţia urma să devină sediul Casei judeţene a poporului, dar nu s-a mai făcut nimic, construcţia a rămas baltă : nişte ruini, azi năpădite de urzici şi brusturi. La mormîntul frăţesc — un mic obelisc de lemn. În mormînt, trupul lui Zapus a fost depus deasupra tuturor celorlalte ; mai aproape de lumina soarelui. Numai că, atunci cînd am vizitat eu piaţa, era zi noroasă şi bătea vîntul.

M-am apucat să întreb de tovarăşii de luptă ai lui Zapus. Mi s-a răspuns : „Nu mai este la Ust-Mongolsk nici unul, mulţi din ei au murit pe malurile Vistulei, în războiul sovieto-polonez". Am întrebat de Olimpiada ; mi s-a spus : „S-a măritat cu un cooperator, are cu el doi copii şi, pe cît se pare, e mulţumită de viaţa pe care o duce". M-am bucurat că Olimpiada trăieşte şi că e mulţumită de viaţa ei.

Seara, a venit la mine, să mă vadă, un bărbat slăbănog, cu haina foarte murdară şi cu o pălărie cu boruri largi. L-am recunoscut imediat : hanul Balihanov. Îmi adusese un poem din viaţa kirghizilor scris de el. Poemul (în metrica Hayawatei) nu era chiar prost. I-am făgăduit lui Balihanov c-o să arăt acel manuscris redacţiilor din Moscova.

Hanul m-a rugat să-l împrumut cu zece ruble, ceea ce am şi făcut ; şi-a notat adresa

mea de-acasă și a promis c-o să-mi scrie. La plecare, mi s-a plîns că duce o viață cam dezordonată. De scris, nu mi-a scris. Astă-primăvară, mi s-a adus la cunoștință din Lebiajîi că Ciokan s-a înecat pe cînd se scălda în Irtîș și că, nimerind sub un vapor, cadavrul lui fusese mutilat de zbaturi...

Cu asta închei istorisirea vieții lui Vaska Zapus, precum și descrierea felului în care a murit el în nisipurile din Stepa Flămîndă, și anume în valea numită Grădina Maicii Domnului.

CARTEA A TREIA

Capitolul întîi

— Vă mulțumesc, să zic așa, anticipat, mi se adresă pe neașteptate pasagerul de pe banca din fața mea. Avea o voce subratică, scîrjîitoare.

Îmi explică :

— N-aveți să-mi schimbați o monedă de 50 de copeici ? Îmi trebuie cîțiva pitaci. Copeicuța de aramă, să zic așa...

Nu reușeam să-i văd bine fața : pe geamurile vagonului se depusese praful negricios, dogorît de soare, al stepei de dincolo de Caucaz, pe care o străbătea trenul nostru ; ai fi zis : obloane trase în jos, nu geamuri. Și se mai și lăsa amurgul.

Observînd că-mi aruncasem privirea spre fereastră, pasagerul încercă să șteargă geamul cu palma, deși, firește, inutil. I-am putut distinge totuși ochii : mari, iscoditori ; și avea un zîmbet care-i flutura aproape neîncetat pe buze. I-am spus :

— Mai bine deschideți geamul și gata...

El cătă scurt, holbînd ochii, spre ceilalți doi de pe banca pe care ședea : moțăia lîngă el, cu coatele pe măsuță, un tip de fante : frizură alb-blondă ca inul, luată rotund la ceafă ; de cealaltă parte a pasagerului din fața mea — o femeie : tăcută, pieptoasă, gene lungi-lungi, de să gîdile inima oricui. Femeia se uita întruna, foarte concentrată, la ochelarii mei. Pînă mai

înainte, pe cît îmi fusese posibil să remarc, ea dormise mult timp șezînd dreaptă în capul oaselor pe capătul ei de bancă și, în somn, își sălta uneori așa, ca într-o toană, buza de sus, dînd la iveală niște dinți drepți și albi ca un șir de mesteceni.

— Deschide-l, că nu te-o fura nimeni, de-o să-l deschizi, îl îndemnă femeia alene, fără totuși să-l învrednicească nici cu o privire. El o sorbi din ochi lung, mîhnit și apoi, cu un fel de exasperare, ca și cum ar fi fost vorba de sufletul lui, nu de fereastră, smuci curelele, lăsă geamul în jos. Ne fripse numaidecît beregățile un vînt tăios ca sticla. Trenul — un minut oprire. Stația nu era stație : haltă. Afară, în dreptul geamului — strigăte ascuțite : o droaie de țînci fără căpătîi, rămași de izbeliște, cum sînt totdeauna de-alde aștia la sfîrșitul unui război. Cerșeau.

— Ce să fac, n-am mărunțiș. Că doar nu v-oi da bani mari ! medită cu glas tare pasagerul din fața mea, amărît.

— Da' de ce să nu le dai și mari ? protestă cu glas domol femeia. Plozi... știți să faceți !

De la începutul călătoriei, tustrei oamenii aceștia cu care mă aflam întîmplător în același compartiment îmbucau necontenit : își făceau ceai, aveau cu ei chifle. Cînd venea vorba cumva despre bani, se exprimau cu o duioșie pizmuitoare.

Iată însă că, la vorbele femeii, întreprinzătorul pasager din fața mea zvîrli iute pe geam afară mai întîi o monedă de douăzeci de copeici (ban „mare") și apoi una de cincizeci.

„Ehe, are ăsta vreun plan al lui", mi-am spus : și am început să-l țin sub observație.

Mă lungisem pe banca de sus. Cu evidență dorind din suflet să stea de vorbă cu mine, Galkin Pavel Petrovici (cum am aflat mai tîrziu că-l cheamă) își tot înălța capul spre banca pe care mă culcasem. Fizionomia lui nu-mi lăsă dubii : pleoape nițeluș umflate — e un senzual ; buze subțiri, gura mare — e și invidios și palavragiu ; dinții — de un galben-negricios : fumează mult și, sigur, bea ; umede și mereu ieșind la iveală, cu nerușinare parcă, gingiile individului — albicioase ; gingii de cocainoman. În același timp însă, remarcam că în sufletul acestui om mocnea și o subjugătoare înclinație spre reverie, precum și nu știu ce suferință de pribeag, ca a cîinilor bătrîni, abandonați de stăpînul lor.

— Lumea rîde... Lumea, Ivanușka, frățioare, și surioară Alionușka, rîde de mine...

Conversînd în felul acesta cu ceilalți doi, Galkin le zîmbea tandru. Trezit de o zdruncinătură a trenului, frățiorul Ivanușka mă privea încruntat ; mai pe urmă, își reluă moțăitul. Galkin, pălăvrăgeală în continuare :

— Judecînd obiectiv, copiii aștia care umblă cu cerșitul sînt în stare de orice, dacă vine cazul : îl omoară și pe ta-su, pun mă-si foc. Dar să nu le arunci un gologan, tot șade rușine. Eu unul îi miluiesc, măcar că pe de-alde noi doar ne știe o lume : sîntem oameni săraci... Cică la Mugan s-a început o conductă de apă, care o să aibă o mie de verste ; o fi adevărat oare ?

— Un canal. Da' nu de o mie de verste, numai treizeci și șapte.

Galkin mai întîi clipi iute; deodată bleojdi ochii, exclamînd cu vocea lui subțiratică, scîrțîitoare:

— Canal? Ca să vezi! Toți cică-i conductă de apă. Dar eu cred că mai bine așa, canal. Pasărea, cînd zboară ea, toamna, să ierneze în țări calde — tot la fel: mai face și-un popas, să-și tragă sufletul. Că altminteri, tot zburînd prin vîlvătaia asta de praf, i se pîrjolesc aripile, o ia vînătorul ca din oală. Iacătă, țîncii ăștia fără căpătîi se pregătesc și ei de iernat; ca pasărea... Numai că pasărea baremi are pene, pe cînd ei... Soartă păcătoasă; cin' s-o mai descîlcească?

Și aici, Galkin oftă cu năduf. Veni conductorul, aprinse o lumînare. În bătaia luminii, fața lui Galkin arăta gălbejită, zbîrcită. Mă gîndeam: „Și tu ai o soartă păcătoasă, pe cît se vede".

Soarele asfințise. Afară, stepa — neagră ca gura cuptorului. Vagonul se clătina. De-atît vînt fierbinte cît răzbise întruna din stepă în tren, mi se părea că am pene, nu păr.

Adormisem. Prin somn am prins totuși ceva din șușoteala subțiratic-scîrțîitoare a lui Galkin:

— Ție, Alionușka, nu ți s-a făcut de-o zuleală?... Una, ca să fie ultima oară, zău da!

Dus pe alte tărîmuri, îmbuibat și moleșit de somn cum eram, tot mi-a trecut prin minte: „Ăștia vin din Siberia" și atunci, chiar așa, dormind, am înțeles probabil ce înseamnă „zuleală" în argoul pușcăriașilor. Și, pipăindu-mi, cred, buzunarul de la spate al pantalonilor, m-am întors pe cealaltă coastă. Ca o cușmă trasă zdravăn pe ochi, m-a și furat apoi un somn simplu, rotund, înțelept. Nu-mi mai amintesc decît vag că, o clipă, dis-de-dimineață, am zărit în geamul vagonului discul uriaș, purpuriu al soarelui — semăna cu o tufă de măceș înflorit — și că pe pervazul ferestrei brobonat de rouă, jucau în clipa aceea sclipiri bizar de trandafirii, în timp ce, înclinat asupră-mi — Galkin. Galkin tresare; zîmbește; după asta, scoate capul pe geam afară, contemplă răsăritul. Pare proaspăt spălat: e ud părul lui și lucește trandafiriu în lumina razelor de soare...

M-am trezit tîrziu. Ceilalți trei din compartiment își luau ceaiul, aveau în fața lor, pe măsuță, un ceainic care aducea mai curînd, ca formă, a fier de călcat. Cu glasul lui de scapete, Galkin îmi spuse făcînd haz:

— Soarele-i sus, da' mneata abia acu te scoli!

Cam în același moment însă — tărăboi. Adică: auzind vocea lui Galkin, mi-am amintit dintr-o dată viziunea pe care o avusesem la răsăritul soarelui. Duc mîna la buzunarul de la spate și pe urmă, cum fac toți cei cărora li s-a furat ceva, mă apuc să-mi scotocesc mai întîi toate celelalte buzunare. Două luni de poetică vilegiatură în Caucaz, Kazbekul, romanticele talazuri ale Mării Negre — pe scurt: toate cele patruzeci și opt de carboave ale mele (cam 1200 ruble de azi — N.R.), adio, pune-le

sare pe coadă. Dintr-asta, firește, mare agitație în tot vagonul. Și cel mai tare din toți se agita Galkin ; chiar el s-a dus să-l cheme pe șeful trenului. Care însă, nu știu de ce, s-a înfuriat pe mine numaidecît. Eu, la rîndu-mi, mă simțeam ofensat de mustățile lui cănite.

— Fă reclamație la poliție, îmi spuse șeful cu ciudă și plecă.

În stația unde s-a oprit apoi trenul, nici c-am putut da de cekistul care era de serviciu. Și-a făcut apariția abia cînd a auzit cum suna clopotul a doua oară, de plecare ; ținea în mînă o felie de pepene galben ; m-a asigurat mai întîi c-o să mă însoțească în tren pînă la stația următoare, dar îndată după asta s-a și răzgîndit. La poliția stației următoare, Gandji, drept răspuns am fost întrebat :

— Pe cine bănuiți ? și cekistul căruia mă adresasem adăugă cu glas melancolic : Îi putem face percheziție lui Galkin, dar fiți convins : n-o să găsim nimic asupra lui... Ehe, demult a pus el bine banii care vi i-a furluatără. Ziceți că a coborît aici, la noi, la Gandji ?... N-o să-l scăpăm din ochi, bun înțeles, n-o să-l scăpăm din... Da' dacă-i facem acu percheziție, tot degeaba, doar că v-îți alege 'mneavoastră cu un necaz în plus.

Cekistul acesta era rus, însă vorbea înadins cu accent caucazian ; ca să-i mai treacă de urît, pesemne.

Și după ce-mi dădu toate lămuririle, își vîrî în gură capătul neascuțit al creionului, se apucă să roadă lemnul, alene. Am renunțat la percheziție.

Capitolul al doilea

Galkin totuși nu coborîse, își continua călătoria. La picioarele lui, sub bancă, apăruse un mare coș plin de rodii și struguri.

— Doriți un păhărel de vin, cetățene ? Vinul aici — mai ieftin ca cartofii. Am dat pe-ăsta, cu ulcior cu tot, juma' de rublă.

În timpul zilei, băncile de sus trebuie să stea lăsate-n jos, lipite de perete ; nu-i voie să le ridici, ele sînt numai pentru dormit noaptea. Noi, cei trei bărbați, ședeam acu unul lîngă celălalt pe banca de dedesubtul celei pe care dormisem eu noaptea. Vagonul se legăna și sînii femeii care dormea întinsă pe banca din fața noastră se clătinau ritmic, parcă tot dînd să se apuce din urmă unul pe celălalt. Galkin din vreme-n vreme arunca priviri drăgăstoase genelor lungi ca de pe altă lume ale acelei femei și ofta ușurel. La opriri, ca să n-o trezească, se ducea în capătul vagonului, pe platformă și, prin geamul ușii, le dăruia cerșetorilor bani „mici“, copeici de aramă. Cînd se-ntorcea :

— Ia mai luați de ici ! ne îmbia pe mine și pe Ivanușka, făcînd iute felii-felii o rodie. Și medita cu glas tare : „Fiecăruia, că bătrîn, că tînăr, ce-i e scris în frunte-i e pus, asta-i soarta. Parcă eu, tot la fel, n-am soarta mea ?

Trecu cît trecu și Alionușka se trezi, clipea încet, somnoroasă ; pleoapele ei băteau în trandafiriu. Ivanușka, „frățiorul“, care pînă atunci șezuse pe bancă neclintit, de parcă era fixat

în perete cu șuruburi, tresări; scuturînd din cap în așa fel, încît îi flutură părul ondulat, se aplecă oarecum cu grație spre Alionușka. „Ce noroc au cîte unii dintr-ăștia în dragoste!" l-am pizmuit eu cu ciudă.

— Șezi binișor, gungurea Alionușka.

Lui Galkin însă dintr-o dată îi sări țandăra, strigă, îl chemă pe conductor. Ca și toți ceilalți din vagon, conductorul — să nu-i vadă în ochi pe tovarășii mei de compartiment și de asemeni pe cei de la Ceka. Galkin îi dădu bacșiș trei ruble. Conductorul se-mbună, arboră un zîmbet amabil. După asta vecinii mei plecară la vagonul restaurant, de unde reveniră aducînd cu ei „ceva de gustat": cotlete de porc cu mazăre verde, beouf-stroganoff și votcă. După ce au mîncat (mă ia groaza și acum, cînd mi-aduc aminte cît de furios îi priveam: îmi haleau Kazbekul, romanticele talazuri ale Mării Negre, împrejurimile Tiflisului), după ce va să zică, au terminat cu ospățul, le veni ideea să tragă o cîntare (Alionușka avea un contralto dulce ca mierea) și tot vagonul îi ascultă cu plăcere mult timp. Cîntau cîntece de vitejie, cu eroi legendari. Mi-am amintit iarăși cum-necum de Siberia, și m-am gîndit: „Da' la urma urmei, ce-mi trebuie mie numaidecît Caucazul ăsta? Cu ce-o fi mai prejos Beluha noastră din Siberia decît Kazbekul?" Și mi-a trecut ciuda.

Satisfăcută că trăseseră tustrei o cîntare pe cinste, Alionușka deveni mai vorbăreață și, din una-n alta, mă pofti să șed pe capătul băncii *ei*, la geam. Apoi:

— Petrovici, ce-ar fi să ne istorisești ceva?

Petrovici (Galkin adică) vîntură cu amîndouă mîinile pe sus: exclama deci, fără cuvinte: Faină propunere! Se cunoștea că-i făcea plăcere să povestească; și chiar se pricepea la asta, ce-i drept e drept.

— Noi, știți, îmi spuse Galkin nu fără mîndrie, sîntem familiști, ne-am gîndit să trecem mai întîi pe la niște rude de-ale noastre din Tiflis, și-apoi să ne întoarcem în Siberia: ne-am duce la Dugan, la conductele alea de apă, să ne rostuim acolo viața de-acum înainte.

Adăugă o frază banală (cum că cele ce istorisesc oamenii de rînd, sînt, de! întîmplări mai din topor, să nu-mi fie cu bănat), se mai codi un timp...

— Poate doriți să luați masa, cetățene? Cît timp veți mînca, eu numai bine vă istorisesc...

Mai aveam asupră-mi o rublă. Ierte-mă toate victimele hoților de buzunare: am acceptat să cumpăr de mîncat de la Galkin. Iar el, plescăind din limbă după ce dăduse pe gît un păhăruț de votcă:

— Bună-i asta, caucaziana, dare-ar ea! E din spirt de struguri...

Capitolul al treilea

— Poate că, din ziare, ai și aflat dumneata una-alta despre unul Vaska Zapus, care-a fost el comisar...

„He, he, ți s-a dus vestea-n lume, Vaska !“ mi-am zis ; totuși, ca să mă asigur că nu era la mijloc doar o simplă potrivire de nume, am întrebat :

— Din Tiumen ?

— Întocmai. Ai fost cumva prin locurile alea, cetățene ?

— Am trecut o dată și pe-acolo...

— Ei, bun atunci... Sînt oameni tare înstăriți prin părțile acelea de loc : tăgîrțele și bășicile lor (geamantane și portmonee *) — doldora de bănet. În provincii de-astea, cine-i om descuiat la cap trăiește-n huzur, mai bună viață decît acolo nu-i trebuie... Ei, și-așa ! Pe cînd era la ei revoluție, lui Vaska îi mersese buhul...

Căscînd lung, Alionușka ne arătă iarăși șiragul de mesteceni al sclipitorilor ei dinți albi ; lăsată la vedere în modul acesta, limba Alionușkăi te făcea să te gîndești la un vițeluș abia fătat, care mugește ușurel, stînd îndărătul unui gard. Galkin amuți. Alionușka, rîgîind :

— Hai, dă-i drumul odată... Zi ce și cum a fost cu cotoiul ăla care se vorbește pînă și-n ziua de azi despre el. Și cu revoluția aia... care te și ia groaza de ea, și te scuturi ca de-o boală...

— Stai că povestesc, Alionușka, povestesc eu totul. Revoluția, în cazul care zice ea, a fost și ea zurlie ca și cotoiu-ăla de nu-l mai uită nimeni... Eu, cetățene, mă trag din coloniști

* Toate explicațiile puse între paranteze aparțin autorului.

de prin părțile Tiumenului. De felul meu, ca fire, sînt om cumsecade ; și cu toate astea am avut de pătimit numai Dumnezeu știe cîte și mai cîte, pînă cînd... că, de ! dacă m-am potrivit la tinereii ăștia...

Dar aici Alionușka dintr-o dată se supără foc și chiar bolmoji nervoasă ceva în genul lui „...ma măti“... Galkin nu-și mai aprinse țigara, îi făcu vînt jos, într-un ungher. Scoase alta din pachet și n-o aprinse nici pe aceea. Îi tremurau degetele. În cele din urmă, Alionușka gunguri :

— Hai, spui odată povestea sau ce faci ?

Galkin tresări, se lumină la față de bucurie.

Capitolul al patrulea

— ...Eu vas' zică mă trag dintr-un neam de rascolnici. De-aceea istoria care-o spun acu începe în anul o mie șase sute optzeci și cinci, fire-ar el blestemat... Că în anul acela a scos țarul legi contra rascolnicilor. Și cu legile astea i-a chinuit ocîrmuirea pe rascolnici — fă socoteala numai : pînă la revoluție. Cînd s-au văzut ei, în palatul Granovitaia, față cu nemernica de împărăteasă Sofia-Toanta, n-au mai putut și-au strigat : „Vom birui, vom ține piept !“ și-apoi tot așa au dus-o, cu zisa asta, vreme de veacuri. Să nu-mi iei în nume de rău, cetățene : nu prea-i pe înțeles cum vorbesc eu, da-i pe „muzică“. Că, vezi — vorba cîntecului — „Am tras și eu cîndva cu tunul“, mă-

car că altminteri „brăţări" la mîini, pentru politică, n-am purtat. De-aici vine că-s chiabur de „muzică" de-asta, a limbii puşcăriaşilor.

Vas'zică de sub Petru Întîiul cel Mare începuse pentru rascolnici canonul cel mai greu de îndurat. Făcuse ţarul Petru contra lor lege scrisă pe pergament, va să zică lege care dădea rascolnicii pe mîna bisericii, să-i prigonească ea cum o crede mai bine. Şi după ce-a ieşit astă lege, ei au început să se vîre în gropi şi să-şi dea singuri foc.

Trăia la Piter pe vremea aceea un om, tînăr el, da' tobă de carte, îi zicea Semion Vîporkov. Inima lui — flacără ; şi frumos la înfăţişare cumu-i mălinul înflorit. Pentru tulburările care se petreceau în ţară cu rascolnicii, el îl ţinea vinovat mai întîi de toate pe ţarul Petru şi-l făcea în gura mare anarhist. D-apăi să-l vorbeşti de rău pe un împărat, ce mai viaţă-i asta ? Vine ca şi cum ai juca cărţi şi nu ţi-ar intra deloc atale. Da', cum-necum, el n-a păţit nimic, de aceea se şi socotea el drept un ales al lui Dumnezeu. Iacă, moare Petru, c-avea frenţie. Atunci Vîporkov se apucă şi-i scrie un blestem, cu gînd că să-l ajungă din urmă pe lumea cealaltă, acel blestem ; şi zicea aşa : *„Antihristul carele acum au coborît în iad, diavolul Împărăţiei Atoatărusia, din voia lui Dumnezeu Petru, preanemernicul şi preaticălosul Împărat"*... O fi fost vreun folos sau nu epistola aceea — cine să mai ştie ? O pusese Vîporkov pe pervazul ferestrei, să se usuce cerneala. Numai ce intră în chilie la el protodiaconul Ierofei, citeşte scrisoarea şi gata : îl pîrăşte pe Vîporkov ocîrmuirii.

După asta, vai de capul lui cîte a mai avut de îndurat Vîporkov : saci de piatră în spinare, şedere în temniţă mai rece decît gheaţa şi să facă „mătănii mănăstireşti", adică şezînd pe scaun de fier... Nu luase ghioaga-n mînă să calce curţi boiereşti, da' tot degeaba, că ocîrmuirea, cît era el de învăţat, nici că i-a cruţat capul : l-a luat pe Vîporkov şi l-a dus într-o margine de oraş, unde-l aşteptau soldaţi din garda împărătească. Şi i-au tăiat capul, nu s-au uitat ce cap plin de învăţături şi înţelepciune tăiau. Cît suferise Vîporkov pînă atunci, se încrîncenă carnea pe tine doar numai cînd te gîndeşti. Păi, ce ? Puţin lucru să fii vîrît în butuc ? Ei, da-n cele din urmă el nu se mai putuse ţine, mărturisise : îl aşteptau rascolnicii în vara aceea să vină la ei să propovăduiască ; şi locul unde-l aşteptau ei se afla în pustie, pe aproape de Iaroslavl, într-un cătun care-l ţinea în stăpînire unul Feodorov, neguţător. Şi soldaţii au pornit într-acolo.

După obiceiul lor, rascolnicii s-au şi gîndit să se apuce de săpat gropi. Da-n cătunul acela era şi o femeie tînără, nevasta lui Vîporkov, Alexandra cea blajină, care-l aştepta la ei, la rascolnici, pe bărbat-su. Au aprins focuri rascolnicii în jurul chiliilor şi încep să-şi cînte lor înşile prohod cu psalmi din vechime, pe note bisericeşti încîrligate. Deodată un flăcăuan, unul poreclit Hulubă, care era simbriaş la ei, le iese înainte şi strigă :

— Eu în trei rînduri am fugit de la fabricile din Stroganov, cunosc toate drumurile care sunt și-ncotro duc — de la stînca Zauralski pînă la rîul Kalîm... Dincolo de cetatea Tiumen, dară mai încoace de cetatea Tobolsk, printre smîrcuri, printre mlaştini, se află Ostrovul Alb, carele se numeşte aşa după numele ce-l purtau în străvechi timpuri nişte dumbrăvi din acel loc. Mlaştinile acolo nu îngheaţă, iarba tundrei acolo zici că-i unt, aşa-i de grasă... De răzbit pînă în părţile acele nu-i cu putinţă decît numai vreme de trei săptămîni pe an, ţinînd drum de la o măgură la alta, da' măgurile-s rare de tot ; iarna, ţii drumul după cum ies din zăpadă vîrfurile cedrilor, că iarna acolo troienii sînt nalţi de cîte zece stînjeni fiecare. Vă văd oameni buni la suflet şi de înţeles, mi-e tare milă de voi, hai să vă duc la Ostrovul Alb...

După ce le-a vorbit Hulubă aşa, s-au pus rascolnicii de îndată să chibzuiască între ei. Nevasta lui Vîporkov — grea : cui îi vine să-şi dea foc cu făt cu tot ? Într-astă vreme, argaţii tot aduceau la chilii cară cu fîn şi clădeau fînul primprejurul chiliilor, să se înalţe repede foc mare. Iar Feodorov, neguţătorul, striga la toţi precum spune la Biblie c-au strigat Avacuum :

— Cutează, nu-ţi pese de rug, nu-ţi fie teamă !

...Înfricoşător este rugul numai cît timp păşeşti spre el ; după ce te-au învăluit flăcările, uiţi orice !... Da' Alexandra zice : „Ba eu una mai bine mă duc în Siberia". O înşfacă de cozi neguţătorul, ea scoate cuţitul şi dă în neguţătorul. Au sărit atunci care mai de care şi s-a încins o bătaie de pomină. Parte dintre rascolnici s-au vîrît în flăcări dimpreună cu neguţătorul Feodorov : ceilalţi, da' ăştia erau mai mulţi, au plecat în pustie, călăuziţi de Hulubă. Chiar se şi pomeneşte despre asta într-un cîntec :

De la Kama pîn' la Irtîş multe verste-s de bătut,
Deştele ni le-am tocit cîte verste-am numărat...

Înseamnă c-au mers ei lungă vreme. Pe drum, tinerica nevastă a lui Vîporkov naşte o fetiţă, iau pus nume rascolnicii Alexandra, la fel cu mă-sa. Cînd, după ce canoniseră pe drum în toate felurile, au ajuns, în sfîrşit, la Ostrovul Alb, fetiţa numai bine împlinea nouă ani.

Credinţa-i ca pîinea pusă la dospit : mîini n-are, picioare n-are, dar unde ai pus-o, nu stă locului, se întinde. Ţin ei sfat rascolnicii, se gîndesc, fac rugăciuni, postesc, însă dacă episcop cu adevărat pravoslavnic nu-i şi nu-i nicăieri — apăi nu-i bună treaba. Fără binecuvîntare de la episcop, iarăşi nu-i bună treabă. Şi nu-i bună treabă nici că toţi episcopii s-au dat cu slugile lui Antihrist. Mai aveau o singură nădejde : cea de-a doua venire a lui Hristos... O aşteptau de pe o zi pe alta...

Şi iată aşa au hotărît că, pînă una-alta, cele mai de trebuinţă taine să le săvîrşească ei înşişi, fără popă. În ţinutul dinspre mare trăia un înţelept vestit, Denisov, care, ţinîndu-le

parte; i-a îndemnat și el, zice : „Să nu vă lăsați, fiți tari, iară taina cea mare din toate — căsătoria — să fie și la voi pînă una-alta cum este la ceilalți..." Li s-au încurcat atunci rascolnicilor gîndurile-n cap precum se încurcă pe cîmp ciulinii unul într-altul.

Și tot mergînd ei și mergînd, au ajuns pe creasta unui deal înalt, năpădit de mușchi verde. Se vedea în depărtare ceva ca o întunecime : taigaua ; și nu trecuse pe-acolo nici un ocnaș „fugit", măcar că fugiții din pușcării au mai mare iscusință a străbate asemenea coclauri pînă și decît orice jivină. Iată înspre răsărit, peste un rîuleț care n-avea nume, se vedea numai smîrcuri, dîmburi, stufăriș, mlaștini, stînci. Și pe dealul acela creșteau trei brazi mici.

— De-aici înainte, zice simbriașul lor, arătînd cu mîna hăt departe dincolo de rîuleț, începe acea lungă-lungă potecă ce duce la Ostrovul Alb. Numai că trebuie mai întîi să așteptăm aici sfîrșitul toamnei, să înghețe mlaștinile și să ne țină. Pînă atunci eu m-oi pune să-mi amintesc toată poteca asta, s-o știu pe de rost ca pe rugăciunea ce se face de dimineață.

S-a așezat el între cei trei brăduți pe un bolovan verde de-atîta mușchi, și-a sprijinit capul în podul palmei, se uită peste rîu la smîrcuri și se gîndește. Ca să-și aducă aminte care era drumul, a stat așa zile de-a rîndul, a căpătat luciu bolovanul acela ca un ban nou. A dat zăpada, s-a ridicat zăpada cît pîslarii lui. Înghețase bocnă zăpada în jurul pîslarilor lui, lăsa vulpea urme în jurul pîslarilor lui, dar Hulubă, simbriașul rascolnicilor — nimic : stă și se gîndește. „O mai fi trăind băiatul ?" se întrebau cu îngrijorare rascolnicii, însă le era teamă să-l turbure, să nu-și iasă flăcăul din minți, cînd l-o tulbura întrebarea lor. Trei zile și trei nopți sînt de cînd șade Hulubă în zăpadă, fără să mănînce, fără să bea. Într-a patra zi — soare, și un ger de trosnea pădurea. Abia atunci s-a ridicat de pe bolovan simbriașul Hulubă și a zis :

— Mi-am adus aminte ; acum știu drumul mai bine chiar decît știu rugăciunea ce se cuvine a fi spusă în faptul zilei...

Au cîntat dară toți rugăciunea care era de trebuință și au pornit la drum, car după car. Între cei trei brazi, chiar lîngă piatra simbriașului, sta în picioare, uitîndu-se la ei, văduva lui Vopîrkov, Alexandra. Treceau carăle prin fața ei. A numărat Alexandra trei sute de cară. După asta, îi ia Alexandra pe cei mai tineri dintre rascolnici și-i învață :

— Voi să veniți în urma tuturor și să neteziți zăpada, ca să nu lăsăm urmă ; să nu se cunoască pe unde ne-a fost drumul ; nici pomeneală să fie că au trecut oameni pe-aici ; nu tu cărări, nu tu făgașe, numai troian cît vezi cu ochii ! Încuiem va să zică poarta spre taiga. Trageți zăvoarele mlaștinilor. Iară eu am să arunc blestem asupra drumului acest.

Și întocmai așa au și făcut.

În cea de-a cincea zi, carăle au sosit la Ostrovul Alb. Era omătul mai sus decît crîngurile de mesteceni, cum sînt ei, mestecenii, mai albi

la coajă decît zăpada... Mai încolo se vedea un deal mare cît un munte. Pe muntele acela — peşteri cu întuneric în ele, de păreau nişte boturi de fiară, căscate, iară înlăuntrul lor se băteau urşii între ei, fiecare vrînd să apuce pentru sine cel mai bun culcuş de iernat. Era vas'zică înainte de Ziua crucii. E-o joacă pentru urşi să arunce cu steiuri în vale de pe coasta muntelui : zboară bolovanii ca păsările. Însă cînd au văzut ei oameni în vale, odată au început să răcnească toţi delaolaltă, pricepînd că se isprăvise cu viaţa lor în Ostrov ; şi-apoi s-au îmbrăţişat şi, cîte doi, cîte doi, au plecat pentru totdeauna din Ostrov.

Se temeau rascolnicii la început ca nu cumva să se abată asupră-le un alt val de mînie a puterii împărăteşti, însă după o vreme s-au dumerit că asemenea val nu-i putea ajunge, fiindcă ei se trăseseră într-un ţinut unde apa nu-i caldă niciodată, meleag nemaicălcat de picior de om. Şi-au durat dară chilii şi şi-au înălţat casă de rugăciuni, făcută din lemn de cedru. Au ţinut sobor şi la soborul acela au ales-o stareţă pe văduva lui Vîporkov, Alexandra cea blajină. Iară apoi, precum le hotărîse Denisov, înţeleptul cel din ţinuturile dinspre mare, s-au despărţit unii de alţii : cei „în putinţă" au apucat către muntele care tocmai de aceea s-a şi numit Sfînta Pronie şi s-au sălăşluit acolo, ca în peşteri, să fie schimnici ce s-au lepădat întru totul de lume şi străduiesc întru sfînta învăţătură dumnezeiască... Cum s-ar zice, ia să-mi stai toată viaţa ta aici, în bîrlogul dintr-o peşteră şi, cum s-ar zice, să cugeţi necontenit în bîrlog că viaţa asta de pe pămînt nu-i decît o biată scară scurtă, ce duce către viaţa viitoare, care este o scară fără sfîrşit. Mare scofală !... Iar cei ce nu erau „în putinţă" s-au sălăşluit mai la vale, prin poieni. Şi-au încropit căsuţe de bîrne, au deşţelenit pămîntul, s-au apucat să prindă-n capcane păsări şi ce alte sălbăticiuni li se mai nimereau. Viaţa în locuinţele lor nu era mai bună decît dincolo, unde trăiau pustnicii : să te mai şi veseleşti şi tu, nu-i îngăduit, să cîrteşti — nici atît. Muţenie, încăperi întunecoase, fum de tămîie. Mori de urît. Cum săvîrşeşti vreun păcat fie el cît de mărunt, te pune stareţa să faci rugăciuni ţinînd socoteala rugăciunilor pe mătănii şi, la fiecare nod — că la ei mătăniile sînt cureluşe făcute înadins cu noduri dintr-un capăt pînă în celălalt — să mai şi baţi cîte o sută de mătănii (din celelalte, cu fruntea la pămînt). Numără la rugăciuni şi la mătănii pîn' te faci leoarcă de năduşeală ca-n baia de abur...

Mai pe urmă şi-au găsit şi alte îndeletniciri. Asta a fost întîi şi-ntîi din pricina lupilor ; îi păgubeau lupii din cale-afară, va să zică aveau nevoie oamenii de puşti şi de praf de puşcă. S-a strîns soborul într-un dechemvrie, a ales trei dintre rascolnici care să fie vînători cu puşcă pe umăr şi alţi cinci — tonţi ei, dar voinici — să fie în loc de cai : de-atîta pustnicie, se năşteau la rascolnici mulţi tonţi. Cu schiuri la picioare, au pornit spre Trei Brazi acei vînători cum şi hamalii lor, acei cinci tonţi care altă hrană în afară decît să roadă coceni

nu le trebuia. Şi la Trei Brazi le-au ieşit înainte nişte hoţi de neguţători zîreni *. Au făcut schimb cu zîrenii, au dat blănuri şi colţi de mamut (că, săpînd pămîntul, dădeau uneori peste oseminte de mamut) pe puşti şi iarbă de puşcă şi fier şi, cu deosebire, icoane din vechime. Repede şi degrabă au ajuns a se lăfăi hoţomanii de neguţători zîreni : din marfa ce aduceau ei de la Trei Brazi, trăia întreg satul lor, carele se numea Ciorno-Orehovo. Şi-au făcut neguţătorii case de zid cu acoperiş de tablă, şi-au cumpărat gramofoane — şi-şi văd de negoţ, nu le cere nimeni nici o socoteală. Drept este, mulţi dintre ispravnicii din Ciorno-Orehovo duceau vergile, fiindcă de ! simţeau ei, potăile, că ceva-ceva nu era în regulă ; da' n-are a face : strîngeau din umeri, de le jucau pe umeri epoleţii de poliţist şi — ce să facă ? n-au ce. Se minuna lumea din tot ţinutul Tobolskului de norocul care-l aveau necontenit la vînătoare zîrenii din Ciorno-Orehovo : şi samur, şi castor, şi rîs, şi colţi de mamut ; apoi de blană de veveriţă — ce să mai spunem ! mai ieftină pînă şi decît aceea de şobolani. „S-au făcut frate cu Satana", şi-a zis lumea.

Pe trei verste se întindea cuibarul acela de lupi, pustietatea din Ostrovul Alb. Sus, prin preajma podişurilor, sălăşluiau în peşteri nenumăraţi schimnici-pustnici ; numai cei mai de vază dintre ei pogorau cînd şi cînd în sat — şi numai cînd se ţinea sobor. Stareţ, rascolnicii din Ostrovul Alb îşi alegeau totdeauna, pe

* ***Zîreni*** **— din populaţia Romi.**

viaţă, un coborîtor din neamul Vîporkovilor, precum fusese de la început cu nevasta mucenicului Vîporkov. Duceau viaţă aspră, să fie pildă oricăror pustnici viaţa lor. Mai mult de un copil fiecare, nu făceau ; dacă pruncul era băiat, îi ziceau Alexandru, dacă fată — Alexandra. Cum împlinea copilul trei ani, tată-su pleca sus, la peşteri, şi nu se mai întorcea ; gospodar şi căpetenie a chiliei rămînea soţia lui.

Eee, n-am habar dacă mîncau ei sau nu *şanga*, asta-i un soi de aluat pus la copt şi-apoi dat pe deasupra cu smîntînă, mie unul îmi place... Da' nu-i ţin de rău, bănuiesc că-şi îngăduiau şanga măcar de sărbători...

Ce mai la deal, la vale : oameni suciţi. S-a născut odată în neamul Vîporkovilor o fată. Potrivit datinei lor, trebuia luată o butie de mied şi îngropată de-un stînjen şi jumătate adîncime. Întîia oară butia se dezgroapă la nuntă, a doua oară, la înmormîntare. I s-a pus fetei, precum se şi cuvenea, numele de Alexandra. Cînd să coboare ei în groapă butia aceea de cincizeci de vedre, na că-i plesneşte butiei un cerc. Butii cu cercuri nu-şi făceau decît doar cînd sărbătoreau ceva ; altminteri, toate butiile lor erau din cele scobite în lemn. Va să zică cercul : poc ! (de leneş şi nepriceput ce fusese fierarul din Ostrovul Alb). S-a cutremurat tatăl fetiţei, unul Platon, om cu duhul blîndeţii, un soi de proroc întrucîtva. Şi a zis :

— Semn rău, semn rău !... Copila mea n-o să aibă parte de astă butie nici la nuntă, nici

la îngropăciune. O să putrezească butia în pămînt, o să se piardă miedul fără nici un folos, n-o să fie chip de scos din butie nici cu ulciorul, nici cu găleata... Semn rău, semn rău !

Și n-a mai așteptat să treacă cei trei ani la care avea drept : în aceeași noapte a și plecat sus la schimnici, să-și ducă viața în vreo peșteră, printre ei. Își zicea că greu păcat mai săvîrșise odată ce a dormit alături de o femeie. I se arătase lui așa, în tinerețe, că să nu se culce niciodată cu vreo femeie. Cînd-colo — nevastă frumoasă și el nu se putea împotrivi ispitei.

În peșteră, Platon, tot timpul : închinăciuni și rugăciuni peste închinăciuni și rugăciuni. După trecere de vreme, și-a dobîndit mare cinstire, veneau mulți la el să-i ceară sfatul ; el însă, douăzeci de ani la șir n-a mai pogorît în sat. Nu mînca decît posmag ; de băut, doar o cănuță de apă pe zi.

În cel de-al douăzecelea an de schimnicie a lui, măcar că în jurul Ostrovului numai smîrcuri și pădurici de nimic bune, și țînțari aducători de friguri — s-a făcut o secară nemaipomenită : nu mai încăpea în hambare, zăcea clăi pe cîmp, netreierată, nu erau oameni cîți s-ar fi cerut ca s-o treiere toată. Își rupseseră rascolnicii și mîinile și îmblăciurile.

Prin dechemvrie, ca totdeauna — sobor. Stareța, bătrîna și cuvioasa Alexandra cea blajină, șade în jîlțul ei de lemn, împodobit cu crestături din cuțit care închipuie niște cățelandri buhoși. În trapeză, care de asemeni tare-i frumos împodobită — liniște adîncă, aer sărbătoresc și fum de tămîie, că s-a cădelnițat. Bătrînii șed pe lavițe ; de-atîta bătrînețe, în bărbile lor s-a făcut mucegai, umblă prin bărbile lor păianjeni. Precuvioasă stareța Alexandra le vorbește așa :

— Cinstiți bătrîni și schimnici, mai înainte să trimitem iarăși la Trei Brazi vînători iuți, pe schiuri, dimpreună cu neobrăzatul Mareșka, doresc a vă spune cîteva vorbe așa cum mă taie pe mine capul acest al meu, neînțelept... Poate-s vorbe nesăbuite, vorbe de femeie, și poate că n-o să le ascultați...

— Vorbește, maică, vorbește, blajino...

Alexandra stareța i-a cuprins pe toți dintr-o singură privire aspră, și îndeosebi pe Mareșka. Mareșka era cel mai iscusit dintre vînători. Știa mai bine decît toți drumul pînă la Trei Brazi. Lumea însă zicea despre el că era sortit iadului : cu vreo treizeci de ani în urmă, se lăsase ispitit de un negutător zîrean și trăsese tabac pe nas. Să tot aibă acum Mareșka la șaptezeci de ani, dar stă mai deoparte, în prag, potrivit cinului său monahicesc. Și bolborosește și el, după pustnici :

— Vorbește, maică...

Bătrînii clatină din bărbi : unei starețe ca Alexandra să nu i te pui împotrivă. Sașa, fiică-sa, cît e de aprigă și tot tremură la ușă, în chilia de alături, numai cît aude glasul stareței. Totuși, de ochii lumii, bătrînii adaugă :

— D-apăi se-nțelege, trebuie să ne sfătuim... Ți-ai pus vreun gînd ? Cine să...

— M-am gîndit, le răspunde cuvioasă stareța Alexandra cea blajină, că întru nestingerea neamului nostru de starețe, s-o cunun pe fiică-mea Sașa cu tinerelul Gavriil al lui Kotelnikov... Om dintr-o bucată iaste flăcăul acest și cucernic foarte, iară sufletul lui — numai sfințenie și neprihănit cumu-i mălinul...

Au dat bătrînii din bărbi, s-au ploconit unul în fața altuia așa cum este de cuviință. Și cugetau : Sfințenie ca sfințenie, însă din căsătoria asta Gavriil al lui Kotelnikov se alege cu frumos cîștig, fără să-i poată spune cineva : nu, și fără să-și bată capul ca să cîștige.

Nu s-a mai putut ține Sașa, a început să urle ca fiarele. Sfîșie salteaua, zvîrle plapuma jos, tot puful din saltea — ud de lacrimi. Era tare cucernic flăcăul Gavriil al lui Kotelnikov, asta-i drept : se ruga el cu rîvnă ; atît doar că înspre peșteri nu prea-l trăgea inima. Dar poate că mai pe urmă, după ce-o dormi cu nevastă tînără, o să împungă și el fuga către peșteri, că altminteri avea suflet tare cumu-i cremenea, numai la trup era beldie. De nu cumva s-o fi schilodit singur înadins, strîngîndu-se în chingi și piscîndu-se din răsputeri, ca să se chinuiască asemeni mucenicilor...

Cînd trece Sașa prin sat ținînd drum spre capul ostrovului, unde intră în apă o limbă de pămînt și apa rîului se împarte atunci în două și sclipește albastru în fața ostrovului, în fața galbenului nisip — cînd se duce ea să șadă visătoare acolo pe un buștean, în tot satul parcă-i zi de sărbători. Cată ea în jos ? Genele ei simți că-ți aștern o umbră pe suflet... Cine are nevoie tam-nesam în toiul verii de sanie și dă fuga la vecin, să întrebe dacă i-ar putea-o împrumuta — cum se face, cum nu, însă dă fuga tocmai cînd se-ntîmplă să fie și Sașa în casă la vecin ; și tot așa cine și-a pierdut briciul sau cui îi vine doar dintr-o dată să se ducă la casa de rugăciuni. Se uită oamenii la pieptul ei, la sarafanul ei, și numai cît desfac brațele a mirare. Și-apoi nu mai dorm cîte trei zile și trei nopți... Asta nu-i fată din sat, o fi vreuna dintre iele.

Li se terciuiesc limbile, bătrînilor, cum răzoarele dintr-o grădină băltită de ploi. Stareța Alexandra numai cît saltă o sprînceană, precum zvîcnește gaia dintr-o aripă, și bătrînii răspund toți într-un glas :

— Da, e bine așa, fă rugăciuni să binecuvînteze Dumnezeu căsnicia slobodă, rascolnicească, pe care-ai pus-o tu la cale, aibă neamul tău urmași cucernici...

După care, li s-au încredințat lui Mareșka și vînătorilor atîtea blăni de samur și de rîs și alte soiuri de blăni cîte erau de trebuință și stareța Alexandra le-a dat învățătură ce și cum să facă pe drum. Și ca-n fiece an, i-a poruncit lui Mareșka să se țină departe de cei ce trag tabac pe nas. I-a răspuns Mareșka, făcînd plecăciune adîncă :

— Birui-voi diavolul, maică provățuitoare, fără preget birui-l-voi...

Cu caftanele lor crețe pe mijloc, au ieșit toți încetișor pe ușă și s-a lăsat în casă o liniște

şi mai adîncă. Aude bătrîna foşnete, suspine... O vede pe fie-sa zăcînd ca bolnavă pe salteaua de puf, vede slujnicele învîrtindu-se de colo-colo prin încăpere şi neştiind ce să-i facă fetei, să nu mai sufere, biata, atît. Saşa, cum şi-a întors privirea spre maică-sa, îndată i-a şi trecut pofta să spună că nu vrea să se mărite cu Gavriil al lui Kotelnikov.

— Te doare capul ?

— Of, rău mă doare, măicuţă, rău de tot.

— Ţi-a trece. Nu mai dormi pe saltea, culcă-te pe două rînduri de mătănii. Şi bucură-te : soborul a încuviinţat să te măriţi cu Gavriil al lui Kotelnikov. Mă pot eu pune împotriva soborului ? De cîşlegi facem nunta, am neapărat trebuinţă de scoborîtor din neamul nostru, să ştiu cine o să-ţi urmeze la stăreţie. Că de la o vreme, tot mi se arată în vis moartea, mă ajung bătrîneţile... Îţi place mirele ce ţi-am ales ?

— Îmi place, măicuţă.

S-a uitat bătrîna să vadă cît de tare se rupsese salteaua şi a poruncit că, pînă la nuntă, să se deretice cît mai frumos în chilie, iar Saşa pînă atunci să doarmă pe ţol de pîslă. Şi n-a apucat bine să iasă bătrîna din chilie, că pe fată-sa din nou o podideşte plînsul. Zici că-i un cotoi lepădat, nu copilă : se vaicără, zgreaptănă ţolul cu unghiile. Pentru ea acum nu mai este scăpare, doar n-o să se arunce în gîrlă — dar cum îşi aduce aminte ce picioare ca beţele are Gavriil, o trec sudori reci.

Capitolul al cincilea

Deseori au bătut drum vînătorii pînă la Trei Brazi, lăsîndu-l pe Mareşka să-i călăuzească, dar tot se minunează. Mărunţel — ia numai atît, negruţ la faţă — fundul ceaunului, că mult i-au mai tăbăcit-o şi soarele şi ploile, Mareşka din cînd în cînd dă cu ciomagul lui în copaci, le face din ochi veveriţelor, merge tot cu privirea în pămînt, să nu-i scape „reperele“ şi una-două îşi saltă pe umeri traista cu merinde, că el nu-i om lat în spete, nici că-i pasă de taiga, de întunecime, de stînci, de mlaştini. Cînd nu le mai rămîne mult pînă la Trei Brazi, Mareşka arată din ce în ce mai voios : cunoaşte locurile pe-aici ca pe tabachera din buzunarul lui.

Nu-i plac lui Mareşka zîrenii : prea au făcut bani cu nemiluita pe urma muncii lui ; de la o vreme şi-au căptuşit săniile cu perne, să le fie moale ; şi hermina i-o cumpără pe mai nimic, stau înşirate acasă la ei blănurile de hermină ca rufele-n pod. Dar să se dea cu zîrenii deoparte, în vreun loc ferit, ca să păcătuiască trăgînd pe nas tabac de la ei şi-apoi să-şi vîre tabac şi în cizme, cît ai lua cu trei degete (că mai mult n-are cu ce-şi cumpăra pentru acasă) şi să stea la ceai cu zîrenii — asta, da, îi place.

Se hlizesc la el hamalii, pe drum, de tonţi ce-s :

— Nene, dă să amirosim şi noi de-ăla !

Mareşka, încruntîndu-se fioros — curat stareţa :

— Ia vezi, că acuşi vă dau la mătănii...

Călăuziţi de Mareşka, vînătorii au trecut printre mlaştini, au trecut şi de stufărişul care se face înainte de Trei Brazi pe malul acelui rîu rămas pînă-n ziua de azi fără nume şi, în cele din urmă, au ajuns. Pe deal, ca sculptaţi în cine ştie ce marmură nemaipomenită, adusă de peste mări şi ţări — cei trei copaci, înveşmîntaţi în coaja lor strălucioasă ; la mijloc între ei — Scaunul de piatră, bolovanul pe care a şezut atunci, de s-a gîndit, simbriaşul Hulubă şi, pe bolovan, o coţofană care-şi netezeşte penele cu ciocul.

Peste tot în poiană, zăpada — neatinsă, nici o urmă de paşi, doar aceea a paşilor coţofenei. Alte dăţi cînd soseau aici, vînătorii îi vedeau de departe pe zîreni, aprindeau zîrenii focuri de vreascuri : ei sînt neam de oameni lacomi, vin cu vreo trei zile mai devreme, nu cumva să le sufle careva chilipirul. În celălalt capăt al poienii îşi duraseră zîrenii o căsuţă, să aibă unde se adăposti cît timp îi aşteptau pe vînătorii rascolnici, iar căsuţa aceea le slujea şi ca un fel de baie de abur. După ce isprăveau tocmeala, după ce cumpărau tot ce le rîvnea sufletul, aţîţau focul în sobă, şedeau la abur în căsuţa lor. Se răcea baia ? Tologeşte-te colea pe laviţe, dormi la cald.

Au făcut focul vînătorii în căsuţă, le-a spus Mareşka snoave de-ale lui scîrnave, ghiduş cum îl ştiu toţi dintotdeauna. Păcătuieşti dacă asculţi asemenea snoave, dar, la drum greu, li se

mai trec multe cu vederea şi rascolnicilor. Între-astă vreme, zîrenii — tot nicăiri. Barem de-ar fi o vreme rea, să-şi simtă inima vînătorii mai uşoară : „I-a fi prins viforul pe zîreni şi-i ţine-n loc". Da' de unde ! Senin, linişte deplină. Sare veveriţa de pe o cracă pe alta ca pe strune, strică întruna tihna poienii. Că altminteri, de la cinci verste se aude cum răsuflă ursul în bîrlog.

Cărţi, fricoşii, cică nu joacă. Mareşka era fricos, nu era nimic de capul lui decît atît că avea un miros ca de cîine ; acum însă, iată-l, se aşază şi el la jucat cărţi. Şi joacă mult timp.

Sta Mareşka mereu cu urechea la pîndă, ascultă cum sforăie urşii. Pînă la urmă s-a pierdut cu firea, măcar că el doar cunoaşte taigaua cum îşi cunoaşte cămaşa.

— Doamne, îndură-te de noi şi ne apără, fă să ocolească prăpădul casele noastre...

Au mai aşteptat ei trei zile, dar să treacă dincolo de Trei Brazi — nici gînd. Mareşka :

— E ciumă la ei. Atîtea păcate-s pe lume, că iacătă : a-nceput ciuma. Altfel s-ar fi putut să nu vină zîrenii ? Curat minune că la noi acas' — nimic.

Ca să nu plece totuşi fără să lase nici o vorbă nimănui, crestă cu briceagul în scoarţa unui brad crucea rascolnicilor, semnă că adică : *Noi* am fost... Au mai aşteptat o vreme tuspatru ; şi-apoi, oftînd, au rostit împreună o rugăciune lungă-lungă şi au pornit la calea-ntoarsă.

Capitolul al șaselea

Pe vremea aceea, la Tobolsk, comisar gubernial cu aprovizionarea era tocmai Vaska Zapus, despre care m-am apucat a-ți istorisi. Trăsese el destule ponoase pînă atunci, fiindcă i se tot aprindeau călcîile ; că, știi, dragostea-i ca o carte de joc pusă cu dosu-n sus : nu știi ce-ți aduce. Și nici de furat cu ochiul, s-o vezi pe față, nu-i chip. Dragostea încurcă rosturile oricui : cărturarul nu-și mai vede ca lumea de citanie, unul din partid — de făcut revoluții, hoțul — de trăit fără să nimerească la închisoare. Ce mai vorbă : carte de joc cu dosu-n sus : aleluia... Bunăoară, cetățene, viața care-am dus-o eu...

Ei, mă rog, ar fi ele multe de spus... Nu face. Mărunțișuri. Hai să-ți povestesc mai departe.

Șeful, Ilici, încă nu dăduse dispoziții cu NEP-ul. Dar eu n-o să discut problema asta, o cunosc numai în linii generale.

Și-așa va să zică, Vaska Zapus ședea în biroul lui din Tobolsk. Cu pîslarii în picioare, te cred, și mănușile pe birou, să le aibă la îndemînă oricînd. Lîngă el — două telefoane. „Obloanele“ lui — albastre ; talia — ca pe deget, băiat subțire ; „Zotca“ — roșie foc ; chica, la mansardă — aur. Curat cum zice de gagii în cîntece.

Numai ce-i telefonează din curte șoferul că i-a șutit cineva ultimul strop de benzină și că el, șoferul, are de sudat o piesă care plesnise și că de aceea îi trebuie o sticlă de spirt. Șubă

din cele bune să poarte pe-atunci un comisar nu mergea, ar fi zis lumea c-a furat-o. În perioada de care spun, șubele stăteau degeaba, le mîncau moliile, se rușinau și hoții să fure șube : hoit să furi ? Da' Zapus acum va să zică trebuia să plece la ședință cu sania ; îl lua dracu de frig, n-avea decît scurta lui de blană de capră, îngheța tun. Auzindu-l cum se certa la telefon, intră în birou secretarul. Ăstuia ce-i pasă ? Are funcție mare, membru de partid nu-i, poartă coșcogea cojoc de oaie, ba încă peste cojoc și pufoaică. Îi dă raport lui Zapus :

— Vă solicitează o convorbire mai lungă niște inși care, avînd conștiință chiaburească, vor să se eschiveze de la predarea surplusului de produse cerealiere.

Se zgîiește Zapus drept în ochelarii ăluia, îl înșfacă de mîneca pufoaicei și-l zgîlțîie :

— Dă-i afară ! Să livreze surplusul și-atunci îi primesc.

— Esclus. Au o problemă fundamentală, așa zic ei, cel puțin. Și chiar vă rog să-i primiți peste rînd ca și pe delegațiile din străinătate.

— Mare lucru de nu te-au mituit !

Dintr-o dată roșu la față, secretarul se apără făcînd semn cu amîndouă mîinile că nu, Doamne ferește ! Pe vremuri atît de mărețe se poate să se lase cineva mituit ? Zapus îi vorbi cu întristare în modul următor :

— Gropile unde se pune momeală pentru lupi le știi cum sînt : cu țepușe înăuntrul lor. La fel și avutul sovietic. Tare am impresia, dragă secretarule, că într-o zi, numai să-mi

găsesc răgaz, o să te împușc... Ei, na, m-ai scos din fire! Adu-i încoa pe chiaburii aceia de zîreni sau cum le zice.

Zîrenii intrară; fiecare din ei — cojoc de Barnaul lung pînă-n pămînt, brîu roșu, în cap căciulă cu fundul creț.

— Eee, bată-vă să vă bată, cetățeni, păi de ce nu plătiți voi impozitul, a? Doar știți că se dă luptă pe viață și pe moarte pe toate fronturile pentru patria socialistă... Aveți de livrat cam cinci mii de blăni de veveriță. În chestii de-astea, uite ce... cu mine nu-i de glumit!

Și mi ți-i ia la rost, le trage o săpuneală clasa-ntîi...

I-a curmat vorba cel mai chipeș dintre bătrînii din delegația zîrenilor. Larg depărtînd brațele de corp, se porni bătrînul pe o cuvîntare straşnic de frumoasă. Cînd dădea peste ceva frumos, Zapus, după obiceiul lui: ochi și urechi.

— Cetățene comisar, veverița-i vicleană ea; însă dintre toate dihăniile pădurii, cel mai greu de vînat samurul este. Samurul parcă-i asul de atu: aidoma celor căzuți la patima jocului de cărți, tremuri vargă pînă-l nimerești drept în ochi, ca să nu-i strici pielcica. Ți-om aduce samuri *căpriță*, adică cu pielcica scoasă de pe ei ca mănușa de pe mînă: fără s-o tăiem nicăiri. Ți-om aduce samuri *foiță*, adicăte numai cu o tăietură pe de lături: la pîntecuț și pe șira spinării; blana dară — tot întreagă. Ți-om aduce... Atît numai că, de cînd cu războiul, ne-a mai scăzut ghibăcia, ne tremură mîinile ca unui boier, fie la el acolo de asupritor, care-și joacă-n cărți moșia... Ne vine greu acum să nimerim samurul drept în ochi, ne trebuie mai multă îndemînare și îndeosebi mult praf de pușcă. D-apăi noi am sărăcit, am ajuns de mîncăm din blid făcut din coajă de mesteacăn — unde mai găsești azi ceaunașe? Cu gazul, tot așa: punem său în opaițe, că gaz — nicăiri. Așa că de aceea zic: ca să dăm noi asemenea impozit întru binele comisarilor și al patriei, avem nevoie ezact de opt puduri de iarbă de pușcă...

Pînă la lacrimi mișcat de astă frumoasă vorbire, Vaska Zapus dădu răspuns:

— Scumpi cetățeni, ia nu mai mîncați rahat, nu-mi umblați mie cu explicații de-astea de specialitate, că mai știu și eu ce-i pe lume. Cum, opt puduri de pulbere, cînd în toată gubernia — și gubernia asta-i cît Franța și Germania luate delaolaltă — există în totul nouă puduri de praf de pușcă, fără să mai punem la socoteală milioanele de cartușe, pe care cu dragă inimă sîntem dispuși oricînd să le expediem în dușmanii puterii sovietice și ai întregii... mda!... Îmi pretindeți atît praf de pușcă, anume ca să porniți o insurecție, o neobrăzată rebeliune chiaburească.

— Cetățene comisar... dădu să obiecteze bătrînul.

Zapus însă, cu glas răstit:

— Las' că-s trecut și eu prin ciur și prin dîrmon; drept aceea, dumneata, chipeșul bătrîn, ia mai car-te-n mă-ta. M-am săturat pînă peste cap de automobile și de specialiști deveniți secretari... O să-mi iau un mic concediu,

îmi iau detașamentul de matrozi devotați mie trup și suflet și mă deplasez în satele voastre chiaburești, să văd cum stă chestia asta cu praful de pușcă.

Iar zîrenii, în sinea lor : „Tii, am dat-o naibii, nu mai scăpăm noi teferi din ghearele ăstuia !"

Ce se-ntîmplă ? Din tată-n fiu, ei — negustori și nimic altceva. Ședeau pe cuptor acasă cu muierea alături. De vînat — doar așa, de-un pamplezir, și mai mult la rațe. Pentru ei, orice vînătoare — un cîrd de rațe vineții plutind lin pe fața apei. Da' dacă-i pune la examen comisarul ăsta voios să-i vadă : cum trag cu arma ? De-o pildă, zărește el într-un vîrf de copac o veveriță, dracu s-o ia, și le pretinde : „Hai, doborîți-o !" Măcar de s-ar putea bizui pe cîini negutătorii zîreni, pentru asta... Aș ! Cîinii lor sînt învățați numai la rațe. Și-apoi dacă se-apucă el, comisarul ăsta voios, să facă numărătoarea puștilor, care-s în sat ? Nu-s decît trei în tot satul ! Comisarul o să zică : „Pe celelalte le-ați ascuns, vă pregătiți așadar de răzmeriță". Și-atunci, amin, se duce pe apa sîmbetei tihnitul trai al negutătorilor zîreni.

Nemaiavînd ei încotro, le-au strîns grămadă pe cele mai frumoase femei și fete din sat. Le-au poruncit să-și amintească grabnic toate cîntecele care se cîntă la petreceri, să facă plăcinte cît ar încăpea în trei saci și, cînd i-or ieși ei cu toții întru întîmpinare lui Zapus în capul satului, ele să-i tot arunce ocheade comisarului și să-l ispitească.

După asta, negutătorii zîreni s-au dus în pădure la bordeie ca să se apuce acolo de făcut trăscău, și să pună la cale cuvîntări atît de frumoase, încît să-l încredințeze deplin pe Zapus de dragostea ce-o poartă ei regimului sovietic și comisarului gubernial cu aprovizionarea.

Capitolul al șaptelea

De la Trei Brazi, vînătorii s-au întors istoviți, trași la față : ca inul erau la culoare fețele lor. Că, dus-întors, numai ei trăseseră săniile încărcate de blănuri ; la drumuri dintr-astea, rascolnicii socoteau că nu se cuvenea să iei cai : ce știu ele, dobitoacele ? nechează cînd nu trebuie și te dau de gol — mai ales dacă faci păcatul să te îndoiești cîtuși de puțin de adevărul credinței din vechi.

Mareșka se cutremură : le-a fost drumul zadarnic, o să se aleagă cu niște „haine noi" (bice) pe spinare, ba de nu cumva s-o și pomeni surghiunit sus, la peșteră ; apăi de-acolo, dă Doamne bine, nu mai scapă.

Cum l-au văzut rascolnicii pe Mareșka și au aflat că zîrenii — nicăiri, s-a și stîrnit în sat mare frămînt. Dădură buzna toți în cerdacul casei Vîporkovilor, mai să dărîme parmalîcul. Și-o hărmălaieee... cum e „muzica" la ei :

— Ce ne facem, frate-meu ? Am rămas fără iarbă de pușcă. Asta-i ca fără *stomik*.

Stomik se cheamă la ei o bîrnă vîrîtă-n zid într-un anumit colţ al cuptorului ; cică fără *stomik*, cuptorul s-ar prăbuşi — dar eu cred că astea-s băsniri de-ale lor.

— Şi-atunci, ce ? Să ne ţinem zilele numai cu peşte ?

— Nu cîrti ! Aşa vrea Cel-de-Sus ! Şi-apoi ce ne trebuie nouă carne ? Tot n-avem ceaune, că fier — de unde ? Nici măcar să cosim fînul nu mai avem cu ce...

— Frate-meu, da' numa' atît preţ are iarba de puşcă în ochii tăi ? Ai uitat cum ne dau tîrcoale lupii, urşii ?

— Ce-ţi trebuie urs, dacă stai mereu de gîtul nevestei-ti !

— Ba ţi s-a făcut ţie de blană de samur, să-ţi împodobeşti cu ea poalele caftanului, să iei ochii muierilor.

— Nu-i adevărat ! Tu rîvneşti caftan cu creţuri pe mijloc, pocitule !

— Ciine afurisit ! Irodule !

Şi dă-i păruială. Da' tocmai atunci na că pică-n sat Dionisie schimnicul, mare cărturar el şi îndrumător sufletesc, om deosebit de săritor. Iară după el, şirag, ceilalţi pustnici pogorîţi şi ei de pe munte odată cu Dionisie. Se ţine pe loc sobor, măcar că, după rînduieli, încă nu venise timpul soborului. Schimnicul, făcînd cu dreapta un mare semn al crucii asupra zurbagiilor ce se încăieraseră :

— Vă răscoleşte diavolul, vă arde pe dinăuntru aşa cum pîrjoleşte focul iarba cîmpului ? Ia puneţi-vă de bateţi mătănii dinaintea icoanelor, şi v-o trece. Că doar ce-i trebuie omului iarbă de puşcă ? Crîncenă-i şi-aşa gheena, nu vă e destul cîte păcate aveţi pe suflet ? Cuvine-se omului a trăi fără miganie de nici un fel ; în cuvioşie să trăiască şi în linişte şi în rugăciuni. Leapădă-te de orice pe lumea asta pămîntească, care-i lumea antihriştilor. Leapădă-te şi uit-o...

Şi aşa iarăşi s-a strîns soborul, iarăşi îşi clatină bătrînii bărbile.

— Mareşka, cine ţi-a spus ţie de ciumă ? îl întreabă preacuvioasa stareţă Alexandra pe Mareşka. El, de spaimă, se făcuse ghem ca o ciupercă abia ieşită din pămînt după ploaie :

— Urmele care le-am văzut eu... urmele...

Şi murea de frică, îi fugeau ochii dintr-un colţ al încăperii în altul. Să-l ajute cineva cu vreo şoaptă pe furiş — cine ?

Stă soborul şi cugetă : „Greu la deal cu caii mici."

Dară călăuz mai bun decît Mareşka — nimeni. Drept care, stareţa :

— Du-te-acasă, Mareşka. Vreme de o săptămînă să baţi de cîte cinci ori pe zi cîte şapte rînduri de mătănii...

Şi-apoi, oftînd din străfundul bojocilor :

— Odată ce, cu binecuvîntarea sfîntului duh, ţinut-am azi sobor, tot azi trebuie să trimitem oameni la Trei Brazi, să afle...

Vorba stareţa însă nu şi-a mai dus-o la capăt, ci, smucind din cap în sus, îmbrobodită cum se purta ea cu basma neagră, dintr-o dată au tăcut şi s-au uitat la Dionisie, carele zornăise din lanţurile ce purta el de bunăvoie întru mucenicie, lanţuri din străvechime trecute

neîncetat, moştenire, de la schimnic la schimnic. Şi grăit-a Dionisie :

— Dă-o-ncolo de lume a antihriştilor, maică şi povăţuitoare a noastră ! Nu mai trimite pe nimeni la Trei Brazi. Porunceşte-ne să prindem numa păsări şi, de prins, să le prindem numai cu duhul blîndeţii : iară lupii să-i prindem făcînd gropi pentru lupi sau vînîndu-i numai cu arc şi săgeţi precum fac păgînii de samoezi. Pe Mareşka trimite-l mai întîi să taie cei Trei Brazi şi după aceea să vină el sus la mine în peşteri, să-şi ispăşească vina închinîndu-se şi rugîndu-se. Noi altceva n-avem nevoie decît să dăm uitării lumea asta pămîntească, plină de păcate...

I-au ţinut ison lui Dionisie împotriva stareţei şi alţi pustnici : Mitrofan, poreclit Cel-ce-de-bună-voie-rabdă-de-foame, Ştefan Bucură-te-Inimă, Piotr Binevestitorul. Dar cum să înfrunte glasurile lor — uşoare precum ciulinul luat de vin — glasul blajinei stareţe Alexandra, carea se şi sculase de pe laviţă, zicînd :

— Ajungă-vă, preacuvioşilor, de cînd vă zbateţi asemeni unei muşte ce-a rămas închisă în odaie, de-şi sfarmă de-a surda aripile în tavan. Hrană vă trebuie şi vouă acolo în peşteri, oricît de puţină. Dară hrana o agonisesc numai cei sălăşluiţi aici devale, în sat. Aici apa-i rece gheaţă — munca grea tare, ce treabă mai faci dacă n-ai fier ? Doar n-o să ari pămîntul cu băţul. Şi nici de lupi n-ai cum scăpa numai cu gropile. Greşitul şi blestematul de Mareşka, vă spun eu : n-a aflat nimic din ce-i de-adevăratelea. Mare lucru de nu l-or fi aşteptînd şi

acum zîrenii la Trei Brazi... Da' chiar dacă nu-l aşteaptă, noi tot să trimitem pe cineva la ei, în sat, în lume.

S-au cutremurat pereţii încăperii — făcuţi din scînduri de cedru, — aşa de tare prinseseră a dîrdîi bătrînii pustnici :

— În lume ??

— Da. Să afle ce s-a mai întîmplat pe lume. Şi trimisul nostru să fie Gavriil al lui Kotelnikov. Tînăr este acest drept credincios, dară plin de înţelepciune şi tobă de carte în ce priveşte scrierile cucernice din vechi vremuri. Că a supt din ele precum suge apă înlăuntrul său buretele cel venit de pe străine meleaguri. Aşa-i că-aşa-i ?

Nu-i ea voloc de sfoară, biserica, să aibă la suta de noduri : împletitura ei iaste dintr-o mie de inimi. Da' de scuturat o poate scutura cineva precum pescarul cel priceput scutură volocul său, deşertîndu-l.

La spusele stareţei, schimnicii nimic n-au mai găsit a răspunde, numai cît şi-au zornăit lanţurile, încetişor, cu supunere.

Pirpiriul de Gavriil se ploconi adînc în faţa soborului.

Iară Mareşka, stînd mai deoparte în pridvor, cugeta necăjit : „Cum să pornesc la drum cu un becisnic ca ăsta ?“

Iată însă că Saşei, copilei stareţei îi sălta inima-n piept de bucurie ; că ei îi plăcea să doarmă fără a trebui să se ducă în puterea nopţii la biserică şi-i plăcea să mănînce pe săturate şi să se zbenguie. În chilii, tot timpul — linişte deplină, fum de tămîie, cum să nu

mori de urît? Trăgea și ea acum cu urechea la ușă, să ghicească ce mai puneau la cale bătrînii în sobor: se mai înveselea cît de cît, auzea măcar niște pași. Chiar îi mergeau la inimă soborurile.

Și-i zice ea lui Gavril, cînd îl vede gata de plecare:

— Să te uiți bine la tot ce-i vedea pe-acolo „în lume", ca să-mi povestești amănunțit, cînd o să te întorci, tot ce-o să afli...

Și l-a petrecut cu privirea mult timp. Semne de viscol nu-s, dar Sașa tot se teme să nu înceapă cumva o vifornită. I-e jale de ea și totuși îi și pare bine c-o să se mărite. Slut ca dracu-i Gavriil. O pocitanie. Dar ai de unde alege? Toți sînt la fel: vineți-albaștri la față și putrezi pe dinăuntru, nu știu cum, aidoma frunzei de mesteacăn, picată. Și tot ca frunzele galbene se duc, se duc hăt departe în lume...

Capitolul al optulea

Galkin tresări. Îmi aruncai privirea în jurul nostru:

Frățiorul Ivanușka dormea demult. Obosită și ea pesemne, surioara Alionușka ațipise de curînd. Visurile ei — după cum o trădau nerușinatele-i ocheade, cînd nu dormea — nu puteau fi decît tot neastîmpărate, arzătoare. Fără îndoială că și acum avea un vis de soiul acesta: zvîcnise deodată cu violență din șolduri și fusta i se ridicase pînă sus, dezvelindu-i pulpele vînjoase, trandafirii. Galkin se uită la mine cu ochii cît talerele, zuliar: am băgat seamă ce se-ntîmplase? n-am tresărit? Eu însă pînă atunci pîndisem cu totul altceva: să-l aud pe Galkin scăpînd vreo vorbă care să-mi destăinuie întrucîtva specialitatea lui și în felul acesta să știu care dintre termenii folosit de el denomina obiecte de-ale mele aflate mai în apropierea sprintenelor lui mîini. Cînd colo, el — numai ce-l văd înghițind în sec și apoi scuipînd cu năduf în batistă de parcă sta gata să-și scuipe și sufletul. M-am gîndit: „N-ai baftă-n dragoste, măi Galkin". Și mi s-a făcut milă de el. Totuși l-am tachinat:

— Cînd ești îndrăgostit, uiți ce culoare-i atu; sau, cu mîna plină de atuuri, îți vîri cărțile îndărăt în pachet și împarți încă o dată.

— Așa și eu acum! exclamă Galkin.

Cu alte cuvinte, îi aflasem specialitatea: trișor. Mi se făcu și mai milă de el. Aruncai o vorbă, gîndindu-mă la cele ce-mi povestise Galkin:

— Parcă mult îi trebuie unei fete ca să se împace cu soarta ei!

— Grijă fetelor, nu port eu, cetățene. O fată, bunăoară, Sașenka despre care-ți spuneam, nu are ea mare lucru de pierdut, dacă nu-i iese planul. Pe cînd un erou poa' să-și piardă și viață și tot. Stai să-ți istorisesc mai departe ce-a fost cu Zapus:

Își ia Zapus detașamentul de matrozi și hai în satul zîrenilor. Îi iese-n cale, cu gălețile pline, o femeiușcă frumoasă de pica și cată la

el pe sub gene straşnic de respectuoasă. Da' la cojocel-descheiată şi i se vedea sînul jucînd sub bluză ca apa-n găleată. Mai de n-a zvîcnit şi calul care-l călărea Zapus.

— Ia uite ce soi de muieri umblă pe-aici de capul lor ! face Zapus şi numaidecît întoarnă calul înspre femeie. Ea atunci pe loc se dă în lături din drum, pune găleţile jos. Dar tot atunci iacătă răsare dintre nămeţii din preajmă şi apucă pe uliţă drept spre acea femeie un fel de popă, că purta antereu ; slăbănog, popa, şi cu un cap cît baniţa. Cum dă el cu ochii de biserică, mai întîi şi-ntîi de toate îşi face cruce înmănunchind numai două degete, însă după asta, cînd se uită mai bine (şi vede că-i biserică din ziua de azi, nu din vechime), scuipă scîrbit.

Zapus sare de pe cal, îi pune ăluia pistolul la tîmplă.

— Mă, orbule, cine-mi eşti tu ? Şi dincotro vii, seminţie de contrarevoluţionar ?

Mai avan decît pistolul, pe ăla îl înfricoşaseră elegantele cizme de lac ale lui Zapus (care şi le pusese doar cu puţin înainte de a intra în sat, că pînă atunci — cu pîslarii). Stă ăla cu ochii holbaţi la Zapus şi îngaimă :

— Sfinte, sfinte... Fumători... Nikonienii...

— Ori eşti dator vîndut şi ţi-ai sărit de pe fix, ori eşti un nătărău. Ai vîrît în sperieţi mîndreţe de femeie. Ia înşfăcaţi-l, măi tovarăşi ! Un de-alde ăsta la sigur organizează rebeliuni chiabureşti.

De îndată ce aflară că nimerise în satul lor un pustnic rascolnic, zîrenii îşi dădură seama că nu mai puteau trage nădejde să le fie de folos nici măcar femeiuşca aceea cu zulufi la ureche şi sprîncene ca încondeiate. Tremura inima-n ei, de grijă. Le părea cumplit de rău să piardă pe viitor cîştigurile ce dobîndeau întruna pe spinarea rascolnicilor ; oricîtă frică le era de Zapus, tot nu s-ar fi învoit să piardă cîştigurile. Frica nu-i o făptură şi nici duh nu-i frica, să aibă aripi, dar să zboi cu ea pînă la Ostrovul Alb ca să duci veste acolo, iarăşi nu-i cum. Să aştepte ei pînă le-o putea arăta drumul plimbăreţului acela de profet rascolnic ? Ştiau zîrenii ce tari de înger sînt rascolnicii.

Zapus într-astă vreme se aciuase în izba unde se dusese cu găleţile ei femeiuşca cea frumoasă. O opreşte pe muiere lîngă el, să mai vadă ea niţeluş de gospodărie şi pune santinele jur împrejurul izbei. Pe rascolnic, tot aşa : în izbă, sub ochii lui, ai lui Zapus ; fiindcă ce mai vorbă ? garantat că acel pustnic era căpetenia vreunei rebeliuni.

Se-apucă deci Zapus să-i ia dopros prorocului cu binişorul, cu vorbe blînde. Numai că, de frică, pustnicul abia mai slomnea cîte un : „Doamne, milu... Doamne miluie..."

Iar cînd Vaska şi-a aprins o ţigară, celălalt — pune-te pe psalmi (că-i mare păcat să tragi pe nas, fie chiar fără voia ta, fum de tutun).

Zapus :

— Nu-mi mai face mie pe niznaiul, cunosc eu de-a fir-a-păr vicleşugurile albgardiştilor. Mai bine ia lămureşte-mă, rogu-te : ce poamă-mi eşti ? Unde anume şi ce anume păian-

jeni au zămislit arătarea care ești tu? Mi se-ntoarce stomacul pe dos numai cît te privesc.

Pustnicul — trage-i mai departe cu psalmii.

Zapus, înciudîndu-se :

— Ptiu ! Bine că nu m-am făcut anchetator, mîncam rația de pomană.

După care, se așează să guste din colțunașii pe care-i făcuse gospodina la iuțeală și, între timp, s-o și pipăie în tihnă ca pe portofelul din buzunarul lui. Cel cu anteriul zgîiește ochii la colțunași, îi lasă gura apă, e lihnit de foame. Pe urmă întoarce capul într-altă parte, să nu-l mai vadă pe Zapus cum șuguie cu gospodina și-o tot netezește. Face semn cu mîna pustnicul, că mîncare — nu, nu-i trebuie. Zapus, în gîndul lui : „Se ține tare ăsta, halal să-i fie ! Om dintr-o bucată : nici colțunași nu vrea."

Îi porunci profetului să șadă alături de el pe laviță, se temea să n-o întindă tiptil ăla pe ușă-afar', în uliță ; sau, poate, dimpotrivă : să nu se dea în vreun ungher la cîrlionțața de gospodină. Că Zapus — zuliar ca un turc.

Se făcuse noapte ; hai să se culce fiecare acolo unde-i așternuse femeia, gazda.

În izbă — înăbușitor : cuptorul dogorea ; pe vatra cuptorului, muierea se perpelea ca pe jăratic. Zapus — la pîndă ; așteaptă un moment prielnic și nici că-și poate da seama : o fi adormit ăla cu capu lui cît banița sau încă nu ? Pe la miezul nopții, iarăși se înalță Zapus în coate ; i se părea că cel cu antereul se apucase de mînat porcii la jir. Își dă jos

țurloaiele de pe laviță, șade popîndău, stă încordat cremene.

Se-aude încet un glas subțiratic ; bolmojește cineva prin somn, înăbușit, ca dintr-o ulcică. Vaska — ce mai la deal, la vale ? gata să sară pe vatra cuptorului, la muiere. Însă, mai înainte de orice — datoria ! Și trage cu urechea : „Hai să iau aminte cîteva clipe ce tot îndrugă ăsta prin somn". Se apleacă, ridică ușurel-ușurel de pe mutra individului poala de antereu, cum se-nvelise ăla cu antereul pînă peste cap — și-l izbește în obraz o duhoare cumplită : îi putea rascolnicului gura ca o groapă de zoi.

Dar cîte ceva tot se putea desluși, prorocul bolborosea : „Frățietate, Ostrovul Alb, chinovie tihnită... mîntuitorii credinței celei adevărate... maică povățuitoarea noastră... Sașenka... Mă-ntorc... mă-ntorc.. las' că aflu eu, aflu fără greș... și-ți aduc... ți-aduc..."

— Ostrovul Alb ? se-ntrebă Zapus. Adică ce-o fi asta, Ostrovul Alb ?

Și unde nu mi ți-l ia la zgîlțîit pe trăsnitul acela ca pe o sticlă de bere înainte s-o destupi :

— Ostrovul Alb ? Care ostrov alb ?

Celălalt, năuc de somn, răcnește :

— Mă așteaptă ai noștri !

Pe loc îi porunci Zapus preafrumoasei sale gazde :

— Cît te văd să-l aduci la mine pe moșu-ăla chipeș... cu barbă cu tot !

Se tăvăleau de rîs santinelele cum țîșnise glonț din izbă muierea : și-a pus cojocelul pe

umeri de-a dreptul peste cămaşă, şi fuge de-i saltă cămaşa mai pînă deasupra genunchilor ; cămaşa — strîmtă, jilavă de năduşeală, trupşorul muierii sub cămaşă — cu oul abia cojit.

— Te-a dat gata Zapus ! Hă-hă-hă... Acu fugi de el de-ţi scoţi ochii...

Peste scurt timp, Zapus îşi juca pistolul prin faţa bărbilor bătrînilor zîreni :

— Cetăţeni, n-avem a tăia frunză cîinilor, sîntem în plină revoluţie... Veţi conduce detaşamentul nostru de marinari la Ostrovul Alb, unde ne vom prezenta direct la comandamentul contrarevoluţionar. Precum se pricepe la crănţănit morcovi, tot astfel cine-i chipeş se pricepe a-şi şi preţui viaţa. Drept care dumneata, moşule chipeş şi bun de gură, să-mi fii călăuza numărul unu... Răscumpăraţi în felul ăsta viaţa, că altminteri n-o să mai ai ce preţui : odată-ţi înfig în barbă toate cele şase gloanţe din butoiaşul pistolului ăstuia.

Chipeşul moşneag se nărui mototol pe laviţă. Nu mai avea puteri nici să-şi descheie gulerul rubăştii :

— Apăi colţunaşi ţi-am dat noi... şi muiere... da' drumul spre Ostrovul Alb nu-l cunoaştem decît doar pînă la Trei Brazi ; că mai departe sînt numai poteci de-ale rascolnicilor, cu vrăjitorie, cu semne tainice.

— Nu sîntem superstiţioşi, avem prognoze pentru orice situaţii. Pune-ţi în picioare pîslarii cei groşi şi haide ! ordonă Zapus, înfăşurîndu-şi un laţ de arcan pe mîna în care ţinea pistolul. Să ne conduci deocamdată pînă la cei trei brazi ; mai departe 'om vedea, ne-om

descurca noi... De muierea voastră, să ştiţi, nu m-am atins, nu-mi place : e cam veştedă şi pe lîngă asta, şi năzuroasă.

Cel cu anteriu, necunoscutul rascolnic, nu se putea ţine în şa, s-au văzut siliţi matrozii să-l lege cu funii pe spinarea calului. Nu-i vorbă că, după scurt timp de mers, nici n-a mai fost nevoie de cai : mărşăluire prin taiga, că zăpadă — adîncă parcă-i marea, nu-i mai dai de fund. Care dintre matrozi ştiau să schieze şi-au continuat înaintarea împreună cu Zapus, ceilalţi s-au întors în sat. Şi aşa va să zică, detaşamentul lui Zapus (cîţi mai rămăseseră) a luat-o apostoleşte cu raniţa în spinare.

Zapus nu-l scăpa din ochi pe rascolnic nici o clipă, observase că necunoscutul mereu da să rămînă în urmă, bătea laturile.

„Ce încăpăţînare pe ăsta ! îşi zise Zapus. Te pomeneşti că într-adevăr în satul lui nu-i nici un comandant de-al albgardiştilor, o fi doar o mănăstire.“ Îl întrebă pe zîreanul cel cu vorbire chipeşă dacă rascolnicii s-au oploşit demult în ostrov şi cam cît sînt de numeroşi.

Moşul îi răspunse cu acreală : da, demult şi-s puioşi, sînt azi mii de rascolnici în Ostrovul Alb, însă anume ce soi de oameni or fi ei, dracu-i ştie.

— Se ocupă cu munca cîmpului ?

— Cică da.

Zapus ordonă imediat matrozilor să-şi verifice fiecare închizătorul armei. Îi părea rău că nu luase cu el şi o satană de mitralieră.

— Tocmai de-aia, că-s plugari. E mai grav decît un complot : în momentul ăsta de încordare cetățenească, ei de ce nu livrează surplusul de produse ?

Și apoi :

— Ori n-au habar, te pomenești, de revoluție ? Și-or fi închipuind, mai știi ? că țarul domnește și azi...

Se tăvăleau prin zăpadă, cu burta-n sus cîinii zîrenilor. Moșul cel cu frumoasa vorbire îl preveni pe Zapus :

— O să înceapă un viscol.

Numai că pe Zapus îl bat alte gînduri : cum să le facă propagandă rascolnicilor ? Cît impozit în alimente ar putea lua de la ei ? Poate că Ostrovul Alb are populație cît o întreagă plasă...

— De-am descoperi noi vreo zece ostroave de-astea, ne-am achita cu onoare de predarea surplusului de cereale al guberniei.

— Vrei să joci cărți, dar maslele nu le cunoști, îl dojeni zîreanul. Cînd se tăvălesc cîinii în zăpadă, înseamnă viscol.

— Nu mă pisa ! Și mai lasă cîinii, ce ? cîinele e mai inteligent decît omul ? Să fie aici un barometru... atunci, mă rog, s-ar putea să pot fi de acord.

Auzind vorba *viscol*, rascolnicul avu un zîmbet scurt ca o sclipire. Zapus, bine-nțeles, nu i-l văzu ; totuși i-l ghici : proorocul începuse a respira altfel.

— Mă cetățene, îl înfruntă Zapus, nu-mi umbla mie cu șmecherii de-astea, nu vinde castraveți grădinarului. Tu acum, gata, crezi c-o să greșim drumul din cauza viscolului ? Fii serios ! Potopul să se reverse peste noi, și tot vă găsesc : vă caut pe fundul mării, dau și acolo de voi și de hambarele voastre. Am să vă sec toate smîrcurile și mlaștinile, am să dobor pădurile... Așa fel de oameni sîntem noi !

Pentru anonimul interlocutor mut al lui Zapus, lăudăroșiile acestea — vorbe de pomană.

Zapus atunci îl luă altfel :

— Cetățene, dar ai dumneata cunoștință cel puțin că în Rusia cîrmuiește azi puterea sovietică muncitorească și țărănească și că țarul demult a fost dat jos ? Știi că azi în Rusia nu mai este țar ?

Profetul tresări, își lungi gîtul spre Zapus. Zapus dădu ordin să i se deslege mîinile rascolnicului. Asta parcă abia acum vedea întîia oară steluța roșie de pe căciula lui Zapus. Începu să se minuneze profetul și să se închine :

— Hristoase ! Hristoase ! Steaua Betleemului. Osanna...

Cei de credință religioasă veche vorbesc tot timpul în parabole, pas de-i înțelege. Și mai ales cînd tu unul ești marinar, om de viață !

Zapuș își aprinse altă țigară.

— Om discuta noi toate problemele după ce-om sosi la fața locului. Ca dialect, parcă nu sună urît cum vorbesc ăștia, însă dracu-i pricepe ce îndrugă.

Rascolnicul dorea, s-ar fi zis, să pună o întrebare, se răscolise ceva în sufletul lui ; ba chiar îi arătă lui Zapus două poteci care scurtau drumul. Mai pe urmă însă, îl birui ia-

rășì firea lui ascunsă, rascolnicească, și nu mai făcu nici un semn, se apucă să cînte încetișor, pe nas, un psalm.

Nu trecu mult și se abătu vifornița peste brădetul tînăr pe care-l străbăteau ei. Ninsoarea — diluviu ; nu se mai văzură din zăpadă mai întîi schiurile, apoi pâslarii și apoi, crescînd troieni neîncetat, brădetul : cît ai bate-n palme, dispăru brădetul sub zăpadă ca un hoț care, după ce-a șterpelit ceva, a și spălat putina.

— Ne-a prins viscolul ! se tînguiră zîrenii. De-acu-i vai de noi.

— Cetățeni, cît mai este pînă la Trei Brazi ?

— Ehe, tovarășe, pînă la Trei Brazi mai sînt cinci ore.

— Floare la ureche ! Răzbim noi !

Și, cu aceste vorbe, Zapus porni repede înainte.

Dar unde era chip ?

Coroanele cedrilor șuierau, se zbăteau ca-n flăcări, nămeții îți fugeau de sub picioare, apucau în sus, făceau tumba-n văzduh și crengile cedrilor, aplecîndu-se, parcă dădeau să te croiască peste glezne. Zăpada — jurai că-i albastră, Zapus nu mai pomenise asemenea zăpadă. Se rezemă de un copac, stătu așa cîteva clipe, buimăcit. Dar, amintindu-și de profetul-rascolnic, strigă din toate puterile : „Legați-l, fire-ar el de parșiv ! Să nu fugă !"

Atît numai că ăla își și luase tălpășița. Se cărase ca un fulg de zăpadă învîrtejit pe sus de tăria vîntului.

Ținîndu-se cît mai aproape de călăuza lui, Zapus se depărtă un timp, încercă să înfrunte viscolul, trase în vînt toate gloanțele din pistol. Se întoarse cu nimic ; ceilalți stăteau acum roată în jurul unui copac.

— Îl prind eu pe hoțomanul ăla ! Numai să se mai domolească puțin vifornița... Să nu mai fiu comisar cu aprovizionarea, de nu-l prind !

Neam de oameni isteți, zîrenii : și-au scos din trăiști toporiștele, au doborît un cedru și s-au cățărat pe trunchiul cedrului, spre vîrf : între crengi te adăpostești mai bine și stai mai sus, n-apucă omătul chiar să te îngroape. Au șezut toți așa, ca ciorile, cine mai știe cîte ceasuri. Își legaseră schiurile de umeri, ronțăiau posmag. Viscolește ? Viscolească ! Taigaua vîntul n-o s-o mute din loc. După ce s-o potoli vremea, drumul lor peste zăpezi, că de-un stînjen mai sus, că de-un stînjen mai jos, tot acela va fi.

A stat viscolul. O fi stat, dar înainte să apuce spre alți coclauri, și-a vîrît în buzunar orice urmă a pașilor rascolnicului...

Zapus dă zor cu detașamentul lui spre Trei Brazi. Trage nădejde să pună mîna pe ăla. Le-a făgăduit zîrenilor un premiu : cine ajunge cel dintîi la Ostrovul Alb — scutire de impozitul în produse alimentare. Mărșăluiau zîrenii acum de se înalță nori de abur din ei, gotcă li-s obrajii, sudorea și-o zvîntă din mers ; cînd și cînd, se apleacă, își afundă bărbile în zăpadă (foc iese din fețele lor) și hai mai departe.

Şi aşa tot o fugă, tot o fugă pînă la Trei Brazi.

Acolo, în poiană, omătul — mai mult de-un stat de om ; şi neted, fără nici o urmă de paşi. În mijlocul poienii, pe bolovan — o coţofană : îşi curăţa penele cu ciocul. O să-ţi spună coţofana de-a trecut pe-aici proorocul sau nu ?

Mai spre apus, dincolo de un dîmb, între cîteva tufe de coacăz, se vedea o nămeţire urieşească şi aburi ieşind din ea printr-un fel de gaură de zăpadă, ca din bîrlogul unui urs. Se apucă zîrenii de săpat în nămete şi, la scurt timp, dezgropă din el o căscioară de bîrne. Cînd dau la o parte omătul din faţa uşii, îi trăsneşte în mutre o dogoare ca de baie de abur. Ba chiar baie : pietrele din vatră — încă fierbinţi ; pe masă, un căuş cu mei ; lîngă căuş, o mănuşă ţărănească.

Zapus înşfăcă mănuşa de parcă i-ar fi pus mîna-n piept unui criminal :

— Rascolnicul e pe-aici pe-aproape ! Ei, las' că-l găbjesc eu urgent pe Susanin ăsta ! Ce mai impozit în produse alimentare am să-i achit : un glonte-ntre sprîncene !

Şi atît de crîncen căta, că pînă şi matrozii începură a clipi des, înfricoşaţi. Cît despre zîreni — ăştia mai-mai se piteau toţi grămadă în gura plitei, nu alta. Pînă să mai clipească odată careva, Zapus — nu-l mai vezi, a şi rupt-o la fugă să-l ajungă din urmă pe rascolnic, direcţia : stufărişul. Toţi ceilalţi, după el. Stuful — ici perie, dincolo — culcat de vînturi, într-altă parte se cunoaşte că a trecut cineva pe-acolo.

Intră zîrenii în stufăriş fără nici o tragere de inimă, le e teamă, se lipesc necontenit unul de altul ca nişte cărţi de joc, vechi.

Se lasă amurgul, însă Zapus — nicăiri. Vrînd-nevrînd, s-au întors cu toţii la căscioara din spatele dîmbului. Au făcut afară un foc de vreascuri. Trag cu arma în aer pe rînd, să-i audă Zapus.

Iarăşi spulberă vîntul zăpada.

Zîrenii ţîţîie : de-o şterge vîntul orice urmă de paşi, mîine cine o să fie tras la răspundere ? Ei !

Nu mai ţin seamă că-i noapte, se reped să-l caute iarăşi pe Zapus.

Scormonesc peste tot.

Răcnesc, să-i audă Zapus.

Zapus — nicăiri.

S-a isprăvit cu Zapus, s-a rătăcit în taiga.

Amin. Şi ce flăcău frumos era !

A doua zi au scotocit iarăşi de dimineaţă pînă seara stufărişul. Teaş ! Într-adevăr s-au şters orice urme, stuful s-a încîlcit şi mai rău ; ca păru-n cap după un somn lung. Cine şi cum să se mai descurce ? Şi zîrenii, într-adevăr, s-au pomenit că matrozii îi ţin răspunzători de ceea ce se întîmplase cu Zapus. Matrozii terminaseră toată rezerva lor de muniţie, trăseseră tot timpul în aer ; le mai rămăsese doar cinci cartuşe de om ; s-au strîns ei cerc, umăr de manta lîngă umăr de manta, şi le-au spus zîrenilor :

— Din cauza voastră, păgînilor, s-a prăpădit comandantul nostru Vaska Zapus. Voi aţi pus la cale năpasta asta pe capul nostru. Te-

roare individuală la noi nu-i voie... De aceea numai cît o să-i luăm ostateci din satul vostru pe cei mai avuți dintre voi, pe chiaburi, ca să-i dăm în judecată la tribunalul proletar.

N-au izbutit să le vină într-ajutor zîrenilor nici cele mai frumoase femei din satul lor: i-au luat cu ei matrozii pe toți cei din satul Ciorno-Orehovo care aveau izbă cu mai mult de cinci ferestre.

Capitolul al nouălea

Mai veneau pe lume cîteodată și la Ostrovul Alb fete din cele rele de muscă, ahotnice de zburdăciune în așternut. Atît doar, că după ce le judeca și osîndea soborul, erau surghiunite întru căință prin asemenea locuri din împrejurime, încît, pînă-n vreun an ajungeau să fie numai bune de culcat în raclă și cărat la țintirim. Își mușcau degetele bărbații care îndrăgeau cumva o slută dintr-astea.

Iată că acum, la Ostrovul Alb, își făcea de cap în felul acesta una, Avdovka; mică ea la trup, dar într-un an se întinsese cu mai tot Ostrovul. Soborul, bine-nțeles, o surghiunise; după împlinirea unui an de ispașă, o adusese îndărăt la Ostrov, închipuindu-și că, în cele din urmă, s-o fi șubrezit ea de tot, cît sălășluise în pustietăți, la pescuit prin bălți. Cînd colo, ea — de două ori mai trupeșă decît înainte, la față ca mărul și tot oricînd gata să arunce cuiva un zîmbet. Curat vrăjitorie.

Locuiește acum iarăși Avdovka în căsuța ei; poartă numai veșminte cernite, se îmbrobodește de nu-i mai zărești decît doar ochii și vîrful nasului, le cere cuvioșilor din Ostrov s-o învețe ce rugăciuni să mai spună... E cucernică acum Avdovka, nimic de zis. Dar căscioara ei mereu geme de bărbați, i s-a ros pragul de-atîtea cizme cîte-l calcă, miroase pretutindeni în căscioară a dezmăț, de parcă și ochii te usturǎ cum miroase în izbă.

Pesemne că se lățea în sat neagra miazmă a ereziei.

Era într-un desiș, dincolo de crîngurile de mesteceni, o toacă de tuci. Tocmai din Perm veniseră cu ea aici străbunii rascolnicilor din Ostrovul Alb. Tot bătută și bătută răstimp de suta de ani, căpătase un răsunet de parcă la fiecare dătătură cu ciocănașul trimitea de-a rostogolul prin tot Ostrovul un ciob de geam. Dimineața, gospodinele, cum auzeau toaca se și trezeau, ieșeau în curte să mulgă vacile. Noaptea, ascultînd toaca, lumea din Ostrovul Alb își amintea cu smerenie de schimnici, cum își duc ei, schimnicii, viața tot timpul închinîndu-se și rugîndu-se lui Dumnezeu.

Dar într-o dimineață toaca n-a mai bătut, muierile au întîrziat cu mulsul vacilor.

N-a bătut toaca nici la prînz, și nici seara, înainte de vremea cinei.

Gura lumii, slobodă: cică-i oareșicare gîlceavă între schimnici și că și-ar fi pus ei în minte să aducă ceva la știință poporănilor. Dar ce anume, nu știa nimeni, se temeau toți chiar să și încerce să ghicească ce anume.

Destul este că ştoarfa de Avdovka într-un amurg, pe imaş, acolo unde apucă drumul la deal spre schiturile din peşteri (dar ce căuta ea în dricul iernii pe imaş, nu s-a mai gîndit nimeni să întrebe, aşa tulburare a cugetelor începuse în sat) l-a văzut pe bătrînul Mitrofan Cel-ce-de-voia-lui-rabdă-de-foame. Şedea schimnicul pe un pietroi, binecuvînta satul, pădurea, cîmpul troienit, iară cătră peşteri mereu arăta cu pumnul. Se uita la Avdovka, îi face semn cu degetul să vină la el. Ea, de spaimă, trei zile n-a mai fost în stare după aceea să doarmă cu un bărbat, i se usca pielea şi i se fărîmiţa ca şarpelui cînd năpîrleşte. Lumea şi-a zis că pesemne bătrînul o fi vrut să-i dea a înţelege c-o aşteaptă mormîntul, dar pînă la urmă s-a întîmplat cu totul altceva. Să vezi :

Numai ce se întoarce în sat cu sufletul la gură Gavriil al lui Kotelnikov şi se ţin de el, lunecuş cu schiurile pe zăpadă, mulţime de oameni din sat.

Care cum îi ieşea în cale, Gavriil îl şi vestea de departe că în Rusia, gata, ţar nu mai este, poporul s-a întărit întru credinţa creştină, oamenii îşi pun pe frunte steaua Betleemului, nu mai au încredere oarbă în nimic şi nimeni şi — nu-şi spun gîndurile, sînt tainici...

Cel mai mult din toţi s-a bucurat ştoarfa de Avdovka. Şi-a cinstit musafirii cu un mied din cel tare de-ţi ia foc cerul gurii (butia sortită nunţii şi-o băuse de cine ştie cînd, fără să mai pomenim de atîtea şi-atîtea alte butii că-

rora le dăduse fundul). Şi s-a pornit în bojdeuca ei un dezmăţ de pomină.

— M-or surghiuni iarăşi ? N-au decît ! M-or trimite iarăşi în pustietăţi ? Trimită-mă !

Dar soborului nu-i arde acum de Avdovka. Laviţele răsturnate, hărmălaia pînă-n cer : au ticsit trapeza schimnicii pogorîţi toţi odată de pe munte. Unii dintre ei cîntă, de bucurie, alţii se bocesc.

Gavriil şi-a cuprins bărbuţa în pumn ; îşi dă seama că, binevestind lumea din sat, totuşi mai şi trăncănise fără noimă. Fiindcă, iată, nici el nu poate pricepe : s-o fi statornicit în lume credinţa cea veche sau a rămas tot credinţa nikoniană ? Da' s-ar putea să-l fi răsturnat poporul pe ţar pentru altă pricină decît pentru că el, poporul, vrea să se întoarcă la credinţa cea veche ? De i-ar fi dat crezare Gavriil acelui ostaş cu pleată bălaie şi l-ar fi călăuzit pînă aici, în Ostrovul Alb — îşi spune mai departe Gavriil — poate că rascolnicii i-ar ridica slavă lui, lui Gavriil, fiindcă vor putea părăsi, în sfîrşit, taigaua... Ba nu, lasă, mai bine a făcut c-a fugit.

Pustnicii acum parcă-s copii : cînd mai contenesc cu cîntatul psalmilor, strigă :

— Osanna, apus-au pentru noi vremea cununilor de spini ale mucenicieI, biruit-au pe faţa întregului pămînt semnul crucii celei cu numai două degete făcute, poporul i-a izgonit pe ţar, unealta lui Antihrist, şi pre slujitorii săi ! Lumea aşteaptă cea de-a doua venire a lui Hristos, toţi poartă pe frunte steaua Betleemului. Nu mai este voie să folosească cineva

iarba de pușcă, armele s-au preschimbat în brăzdare !

Îi țiștui cuvioasă stareța Alexandra și le spuse :

— Tot încă nu-s limpezi veștile ce ne-au sosit. Poate că cel ce rîvnea să vină la noi era cu adevărat ostașul Andonisie ; da' dacă a fost o slugă a lui Antihrist, carea-și luase înfățișare de ostaș al lui Hristos ? Bine a făcut tinerelul Gavriil că a fugit de acei ostași. Am să mă duc eu însămi la Trei Brazi, să aflu Sfîntul adevăr.

Sașa, în pridvor, îl trase pe Gavriil deoparte, apucîndu-l de mînă :

— Da ? E adevăr adevărat cele ce-ai spus soborului ? Că adică a venit credința cea veche și că de-acum plecăm în Rusia ?... Și-o să vedem cum arată Irtîșul și orașul Perm, și Volga, și tot ce mai spun cîntecele ? Hai, povestește-mi despre Andonisie : cumu-i coiful ce-l poartă el ? Și are și paloș ?...

Gavriil numai cît flutură din mînă și plecă. Altădată mare i-ar fi fost bucuria că Sașa vrea să-l țină de vorbă ; de astă-dată însă — nu. Pentru că, mă-nțelegi, el își dorea viață după pilda cuvioșilor părinți din vechime : să fie mai-mare peste multe mănăstiri, să trăiască în huzur, pîine să mănînce numai din cea bună, de orz, și orzul acela să fie ales bob cu bob de gospodine vrednice — să scoată ele cu briceagul coaja de pe fieșcare bob și-apoi orzul ăsta așa, lamură, să fie măcinat în moară anume făcută numai pentru el, mai-marele

mănăstirilor. Peștele care l-or găti muierile pentru el să fie chiar atunci scos din iaz ; tăiețeі — numai cu lapte fiert pe-ncetul, pe-ncetul și-apoi spumuit...

Fac ei mulți pe mintoșii, dar minte — tufă. Lui Gavriil, pînă să pornească la drum stareța Alexandra, nu i-a mai dat prin gînd nimic altceva decît cele ce s-au istorisit aici.

Au scos rascolnicii din șură o sanie de zile mari, cu zugrăveli pe ea, au înhămat la sanie doi pintenogi. Ceața de pe muntele Sfînta Pronie aburca spre vîrf, avea să fie va să zică vreme bună. Pe capră — unul dintre cei ce învățau de la Mareșka meseria de călăuz prin taiga (că Mareșka se-mbolnăvise). Caii au zvîcnit în ham, au pornit iureș, șuiera zăpada sub tălpicile săniei, s-a mai auzit doar o singură dată cum răcnea vizitiul la cai — și dusă a fost stareța, a rămas satul deocamdată fără ea.

Într-astă vreme, la Ciorno-Orehovo, la zîreni adică, treburile stăteau așa : cît ținuse războiul, muierile zîrenilor, noapte de noapte avînd ele parte doar luna din cer să le răsfețe, tare mai duseseră jind bărbaților. Abia apucaseră ei să se întoarcă în sat și să se vîre mai acătării în așternut, na că-i iau pe sus marinarii, îi duc la temniță. Oricît ai ațîța focul în plită, cuptorul, dacă nu-i bărbat în casă, tot numai dintr-o latură dogorăște. S-au gîndit ele cît s-au gîndit stînd cu ochii pustii asupra așternutului, au plîns ce-au plîns trăgîndu-și plapuma pînă peste cap și-apoi au trimis cîteva lelițe la Trei Brazi : cînd or sosi rascolnicii acolo, să-l răscumpere ele de la ras-

colnici pe comisarul Zapus ori, dacă nu, să-i ia pe rascolnici cu șișele, cu momele și tot să afle care-i drumul pînă la ei în sat, la Ostrovul Alb.

Se duc la Trei Brazi lelițele acelea, se adăpostesc în izbușoara unde era baia de abur a vînătorilor. Mai fac o baie de abur, se mai tăvălesc prin zăpadă să se răcorească, mai beau ceai și iarăși se pun să aștepte. Cînd colo, iacă ce se întîmplă :

Sosește într-o zi dis-de-dimineață la Trei Brazi o sanie frumoasă de tot, cu zugrăveli pe ea și coviltir din covoare făcut ; în sanie, pe alte covoare, șade vajnica stareță a rascolnicilor. Pogoară ea din sanie, sprijinindu-se într-un toiag mai gros ca pe mînă. Și zice :

— Adevăratu-i, nevestelor, că s-a întors în Rusia credința cea veche ?

Anume ca să se dea bine pe lîngă babă și, cu tertipul ăsta, să dobîndească pe urmă cele ce-i erau de trebuință, una dintre lelițe, mai vicleană, îi răspunde stareței :

— Da, maică, adevărat este.

Dar ce folos : cea mai tinerică dintre ele și mai dornică de bărbat-su, odată sare cu vorba :

— Spune-mi, maică, rogu-te, cît ceri ca să-l răscumpărăm de la voi pe comisar ? Cum să ajungem mai grabnic la Ostrovul Alb, să ne tocmim și cu cei din sat ?

A și pocnit-o stareța cu toiagul în cap, strigînd precum zice la Sfînta Scriptură :

— Iscoadelor ! Uneltele lui Antihrist ! Pre cine pîndiți voi, pre cine umblați voi a înșelare ?

Și nimic alt nemaispunînd, s-a zvîrlit în sanie, s-a înturnat cu fața cătră răsărit de și-a făcut cruce și — bici cailor ; ca din pușcă s-au avîntat iarăși la drum pintenogii ei cei voinici și du-te duluță ; zbura sania îndărăt spre Ostrovul Alb mai iute ca vîntul și ca gîndul.

În urma ei, lelițele mai-mai s-o păruie pe cea mai tînără dintre ele, dar cui, ce folos i-ar fi adus asta ?

Plecînd la drum cuvioasa maică povățuitoare Alexandra cea blajină, în sat smerenia mai slăbi oarecît. Bărbații umblau pe uliță descheiați la caftane, muierile nu-și mai trăgeau basmaua pe frunte pînă peste sprîncene. Unde era chip altădată să nu te scoli dimineață la ceasul hotărît ? Doar să fi fost pe moarte de ți se îngăduia să nu vii la bisericuță cînd se făcea slujba cea dintîi, în zorii zilei. Stareța trecea prin toate casele și căta în covată să vadă : nu cumva mănîncă de frupt în post careva ? Și gusta miedul, să-l cerce : nu-i prea tare ?

În lipsa cuvioasei, tineretul — hai să-și facă derdeluș : au turnat apă peste un dîmb pînă l-au înălbăstrit și-apoi și-au înjghebat săniuțe ; de ! era lăsata secului.

De pe un dîmb cu săniuța, nimereai drept la rîu pe gheață, în locul acela unde-i plăcea Sașei să șadă în serile de vară. Acolo, la capătul Ostrovului, apa rîului se desface în două brațe : pe malul celălalt — stufăriș cît vezi cu ochii ; mai departe — mlaștini cu rotocoale arămii pe fața lor ; și, mai departe încă, în

zare — măguri vinete. Pe măguri stau de veghe duhuri rele și iele.

Toți flăcăuani cîți se-nvîrt în jurul Sașei : mărunței, cu picioare strîmbe, slăbănogi, trași la față, fără sprîncene, ochi duși în fundul capului. Și n-au puteri, parcă-s copilași : pîn'se dă Sașa de trei ori cu săniuța, ei cu chiu, cu vai o singură dată — și, cînd ajung îndărăt în vîrful derdelușului, zici că le sar ochii din cap de-atîta sforțare. Se întreabă Sașa : „Tot așa or fi arătînd oamenii și în Rusia ?"

Mai la deal de derdeluș vine o pădurice, dincolo de pădurice — poieni, dincolo de poieni — peșterile pustnicilor. Nici cu spatele nu bănuiește cineva că preacuvioșii schimnici, ferindu-se unul pe altul de ochii celuilalt, au ieșit din chiliile lor aflate în peșteri și se tupilează pe după bolovani, pe după buturugi, ascultă cum răzbesc pînă la ei prin ger, peste pădure, glasurile fetelor.

Stă locului Sașa pe dîmb, îi fug privirile înainte departe peste troienii nalți cît valurile mării și peste stufărișul care parcă nu mai are capăt ; vede în zare măgurile vinete și albastra pădure de plopi, care-i hăt dincolo de măguri.

— Hei, ce m-aș tot duce eu, fetelor, departe-departe !

Dar tocmai atunci îi șoptește cineva la ureche :

— Apăi chiar ia-ți zborul, Sașenka, ia uite ici !

Și — arată Gavriil ce săniuță bună are el : i-a făcut-o Mareșka de comandă, i-a făgăduit

Gavriil lui Mareșka, pentru asta, să-l țină jumătate de an cu mîncare pe veresie. Și Mareșka i-a meșterit o săniuță pe cinste : tălpici late ca la schiuri, nu se mai înfundă ele în zăpadă oricît de mare ar fi zăpada. Pe gheață, săniuța asta zboară de n-o vezi : are pe tălpici, la mijloc, șină scumpă de oțel, grosuță cît degetul cel mic și-i căptușită pe de margini cu pielcică de picioare de elan tînăr, să lunece strașnic.

— Sașenka, las' să șed eu în spate. Să-ți țiu cîrma.

Ea, rîzînd :

— Tu să-mi ții cîrma ? După ce ne-om lua. Acu te trage capul în jos, răstorni săniuța.

Prietenele Sașei chicotesc : I-auzi cum l-a tăiat ! Sașa :

— Cîrma, eu mi-o țin ! Tii, ce-o să mai zbor cu săniuța asta... Hai să pornesc de mai sus, încep de-acolo...

Și s-a dus pînă sus de tot, aproape de pădurea din vîrful muntelui Sfînta Pronie.

S-a așezat pe săniuță, a tras un chiot. Pitiți pe după copaci, schimnicii — mai să le vină rău.

Și iată, a rămas departe-departe în urmă Gavriil, cu tot cu căpățîna lui cît banița.

Ca-ntr-o străfulgerare : basmalele din capul fetelor — prietenelor ei ; și după asta, Sașa nu le mai vede.

Gheața derdelușului țiuie sub șinele săniuței.

Mîinile Sașei — fier ; nu tremură în mîinile ei bețele cu care îndreaptă lunecușul săniuței.

Vîjîie gheața sub tălpici, o împroașcă-n obraji pe Sașa cu stropi reci, albaștri-argintii.

Mai repede, mai cu-avînt !

I-a căzut din cap basmaua, îi flutură în vînt cosițele, cosițele i-s ca de gheață acum.

Și se isprăvește coborîșul. Aici e capătul de jos al derdelușului. Dar Sașa — nimic : hai mai departe, pe gheața de pe rîu ! Îi dă în ochi o pală de zăpadă pufoasă, fierbinte !

Fîșîie stuful sub tălpici, stuful șfichiuie obrajii Sașei... Ehe, da' știi că ustură... Și săniuța — săgeată : mai departe, tot mai departe ! Și Sașa :

— Așa, așa !

Deodată — buf ! într-un grunzure mare de gheață. Sașa tumba în aer și se afundă cu capul înainte în troian ca-ntr-un vis... Se zbate din răsputeri, se zbate și dă din ciuboțele, vrea să se smulgă din troian, cînd — na-ți-o bună ! — iaca îi sare într-ajutor o mănușă țărănească mițoasă. Deasupra mănușii, în stufăriș — cu schiuri la picioare, băț în mînă, raniță în spate, și capelă de postav țuguiată, cojocel galben — cine-o fi ăsta ?... Ăla însă dîrdîie de frig, e și un ger de crapă pietrele... Roșii buze, flăcăul ăsta ! Și peste ele — pojghiță subțire de gheață, parcă ar fi dată cu lac gura lui. Pojghița se face fărîme, cînd deschide el gura :

— Mîndrr...u...leano ! Îți dau și viața... mea... nu numai punga... Copăcel-copăcel, ad' mîna să te ridic.

Ce s-o ridice, că el abia se mai ține pe picioare ! Dar acum cel puțin o poate vedea pe fată de-aproape, ca pe lănțișorul lui de la ceasornic.

— Gîndeam să iau lumea-n răspăr ; în loc de asta — cît pe ce să ajung în ceruri. Mă uit la portul tău, fată frumoasă, și-mi vine a crede că am sosit la Ostrovul Alb. Nu ?... În chestia prrrole...ta...riatu...lui... Uite, pe ger, nu reușesc să pronunț cuvîntul ăsta...

Sașa se uită la el ca printr-o sită de gheață : fața lui e plină de zăpadă ca de făină. Își zise Sașa : Bietul flăcău ! Aiurează, o să-și iasă din minți..."

— Nu te mai zgîi așa la mine ! Ia-ți călcîile la spinare și dă fuga ! Ori mă denunți, ori îmi aduci o bucată de pîine. Mi-e foame ! De cinci zile rătăcesc printre nămeți. În cinzi zile o singură lighioană am izbutit să vînez, dar și aceea — jumătate sfîrtecată de gloanțe. „Mauserul" nu-i bun la vînătoare. Mi-e foame... Nu pricepi ? Mi-e foame !

S-a dezmeticit Sașa, a dat Dumnezeu ! Înșfacă de sfoară săniuța și, cu mînecile fluturînd — tiva la deal, în fuga mare.

Zapus nici nu se gîndește s-o petreacă cu privirea.

Urcă Sașa dealul într-o clipită, ca și cum un deal ar fi trei trepte. Îi pune-n mînă săniuța lui Gavriil, adică : așteaptă-mă aici, mă reped puțin pîn'-acas', mi-a intrat zăpadă-n ciuboțele, mi-s ude obielele.

Își îndeasă ea cîteva dărăbuți de pîine în mînecile cojocului, șterpelește dintr-o oală o bucată de carne, înfășoară carnea într-o cîrpă, o vîră-n sîn. Și iarăși dă fuga și parcă simte

o arsură în piept: o fi bucata aceea de carne, fierbinte, o fi inima...

Smulge săniuţa din mîinile lui Gavriil, sare pe săniuţă şi tot drumul la vale nu mai ştie nici de zăpadă, nici de gheaţă, nici de stuf. Întruna i se pare că prea încet zboară săniuţa, sau că uite acuşi-acuşi o să se răstoarne. În urma ei, fetele şi băietanii — chiote.

— Eşti de-a noastră bucăţică-ruptă, îi spune Zapus, înhăţînd pîinea din mîinile ei. Altminterea, văd, merge strună la voi... mulţumesc. Staţi bine cu aprovizionarea, da?

Mai să se înece în timp ce devora carnea; după asta, i se făcu somn.

— Acum mi-e cald ca unui cizmar ghemuit pe scăuieşul lui în cizmărie. Bine mi-ar prinde şi un păhăruţ de ceva.

Se cuibări într-un troian; îşi strînse picioarele sub el.

— Ascultă, fato: de azi înainte, odată ce te-ai declarat simpatizantă, apăi să-mi chiar stai tot timpul cu ochii în patru. La noapte vin la tine, mă ascunzi într-o şură sau ceva asemănător, ceva potrivit cu sarcina care-o am eu, aprovizionarea, lua-o-ar dracu! Doar cît să-mi mai adun gîndurile şi să-l găbjesc pe un parpalac de complotist local şi-apoi plec...

Ea — capul sus, de parcă i-l trăgea îndărăt cosiţele de pe spate, grele; privirea — taină de nepătruns, ca o bisericuţă ce se înalţă singuratică pe un deal. Sub arcadele sprîncenelor: şi neînduplecare, şi mizericordie.

Zapus, după ce rămase singur:

— De rîpă o să mă ducă pe mine cultul frumosului! Păi, dacă dihania asta şi-o face milă şi pomană de mine, cîrpă mă fac, ajung de să trec la rascolnici, ba şi mai rău încă...

Seara tîrziu, pe întuneric, Saşa îi arătă unde să se ascundă: în spatele ocolului de vite al Vîporkovilor. Era acolo o coşmoagă, fostă baie de abur, de cîţiva ani lăsată-n paragină.

Zapus scăpără un chibrit, îl înălţă aprins, se uită în ochii fetei:

— Tii, că ochioasă mai eşti!

Pînă mai ieri, dădea gata orice muiere cît ai bate-n palme, parc-ar fi spart alune, acum însă — pieptul ca-n minghine, îi vuiese tîmplele, ba chiar îl şi doare nu ştiu cum ceva, falca de jos, parcă. Trei cuvinte nu-i în stare să pronunţe.

Şi iarăşi rămîne singur: Afară, în curte. Aruncă o privire în tinda băii, pe urmă aude cum scîrţîie portiţa: a ieşit Saşa din curte în uliţă. Hămăie un cîine undeva — cu amărăciune, ai zice.

„Mda, asta-i viaţa, nu-i portofelul tău, să faci cu el ce pofteşti. Aş prefera în clipa asta o plenară a comitetului gubernial pentru aprovizionare: aş prezida, aş sta cu clopoţelul în mînă, m-aş plictisi de moarte ascultînd o dare de seamă... Ba chiar: ăia probabil ţin acum şedinţă, discută unde să fie mormîntul meu după ce mi s-o găsi cadavrul, fixează data eventuală a funerariilor. ...La sigur: în piaţă au să mă îngroape; e zgomot în piaţă, trec întruna camioane prin piaţă, lua-le-ar dracu... Mda!"

Capitolul al zecelea

Despre uşuratica de Avdovka înşirau mulţi vrute şi nevrute. N-avea timp însă mai nimeni să ia aminte la trăncănelile astea, ceea ce eu unul cred că nu-i bine : cui vrea să ghicească viitorul, el se arată foarte clar, ca în cărţi, în aşternutul unor astfel de...

De zile şi zile, mare tevatură în sobor, grăiesc care mai de care şi numai în pilde, de-au şi uitat ce înţeles are fiece cuvînt în parte. Au ajuns toţi pînă acolo încît chibzuiesc cine şi unde anume să stea cînd or sosi din „lume" la Ostrovul Alb soli doritori să afle aici lumina credinţei celei adevărate. Din toţi, mai ales înţelepţii schimnici nu-şi mai găseau astîmpăr : măcar că n-au de ce şi nici încotro să se grăbească, se reped cîte cinci odată să ia cuvîntul ; îşi spun părerea despre orice vorbuliţă a cuiva, la fiece vorbuliţă citează vreo zisă din Sfînta Scriptură, ori amintesc vreo parabolă adîncă. Ei vor din toată inima „în lume", ei cred ceea ce se zvoneşte ; cuvioasă stareţa Alexandra şi tinerelul Gavriil au însă unele îndoieli. Şi iată aşa : soborul ţine, se fac planuri peste planuri, iar în timpul acesta sofragiii se dau de ceasul morţii, nimănui dintre căpetenii nu-i mai pasă de treburile zilnice, gospodăreşti : doar Saşa care mereu dă pe la ocolul de vite. În alt loc, nici că-i chip s-o trimiţi la treabă. Numai şi numai la ocol. Face ea cu mîinile ei, singură, tot ce trebuie acolo : dă fîn la vite, scoate apă din fîntînă, umple jgheaburile, rîneşte bălegarul. A apucat-o o smerenie... S-o fi juruit cumva lui Dumnezeu, vrea să se călugărească ? De logodnicul ei habar de grijă nu mai are. Da' las' că şi ăsta, mintos, îi umblă moară gura în sobor. „Ce trebuie să facem — zice Gavriil în sobor — este să-i aşteptăm să vină din *lume* la noi cu plocoane." Şi-i ia la vale pe schimnici, le dă a înţelege aşa : Vă mai gîndiţi şi voi să ieşiţi „în lume", cînd sînteţi cu un picior în groapă ? Nu mai apucaţi voi ziua aceea, oricît s-o fi apropiat ea : muriţi pe drum... Ce vă grăbiţi atît ?" Iar schimnicii : „Dar dacă s-au mai păstrat cumva rămăşiţe de-ale credinţei celei vechi şi prin alte părţi de pe faţa pămîntului şi dacă ăia la ei acolo s-au apucat de schilodit credinţa cea veche şi dacă au să iasă „în lume" înaintea noastră ?"...

Zarvă, ţipete. Au început să se adune afară pe sub ferestrele trapezei, oameni mai tineri. Stau, ascultă, se dau deoparte, şoptesc între ei şi iarăşi se apropie de ferestre, trag cu urechea. Li se citeşte pe faţă că-s „îndoiţi", nu mai ştiu de partea cui să fie. Asta la urma urmii n-ar fi cine ştie ce, dar la Ostrovul Alb e ceva nemaipomenit, da, da !

Să vezi numai cum mi ţi-a mai luat-o pe urmă Gavriil tinerelul pe stareţa Alexandra, de-a făcut-o să treacă de partea lui ; zice : „Mi s-a arătat în vis că parcă auzeam un glas ce mă vestea : *În curîndă vreme sosi-vor pe aste locuri şapte episcopi nikonieni care, pocăindu-se, închina-se-vor celor din Ostrovul Alb.* Aşadară, vedeţi, toate smîrcurile atunci vor seca ; înaintea noastră aşterne-se-va drum fără

stavili și va fi o vreme ca primăvara : numai floare ; pe drum împodobit cu mălini și gherghine, așa merge-vom noi atunci cînd vom ieși în lume, vestea cea mare ducînd."

L-o fi crezut stareța ori ba, nu știu. Da' adică de ce să nu-l creadă ? Este foarte cu putință chiar să fi visat el asemenea chestie : mînca puțin, nopțile mai nu dormea, că sta de rugăciuni ; la trup era neprihănit...

Făcînd semn spre cel ce adusese tuturor la știință acest vis profetic, stareța a cuvîntat cu glas mare, bucuroasă de parcă făcuse cineva o danie bisericii :

— De crescut, crescutu-v-au bărbile pîn' la brîu, pustnicilor, însă nici unuia dintre voi nu i s-a arătat nimic în vis, nu l-a învrednicit Dumnezeu. Acest cucernic tînăr însă, cunoaște calea adevărată ce trebuie s-o urmăm noi, și ne-o arată : muncă fără preget, așteptare, post, rugăciuni. Las' că veni-va ea odată și odată vremea cînd credința cea dreaptă va birui pre dușmanul său și va fi asemeni raței cu boboci, carea măcăie de se-aude în toată lumea, ca să se adune la ea bobocii fuga-fuga. Luați-vă-n mînă mătăniile, puneți-vă pe rugăciuni și curățați-vă de păcate, ca să-i primim la noi cu toată cinstea pre cei șapte episcopi nikonieni ce vor veni întru pocăință. Și atunci mare va fi bucuria și lumina soborului nostru.

Dar bătrînii pustnici își zornăie lanțurile, tot nu se potolesc :

— Uită-te pe geamuri, maică povățuitoare, cată la duhul și firea celor tineri, carii se răsuiesc afară pe sub ferestre... Ei abia așteaptă

să ieșim în lume. Precucernică maică, învață-ne : cum să strunim noi astă cerință a firii ?

— Bateți toaca la toate ceasurile de veghe care se cer vegheate peste noapte. Citi-vom tineretului și din Margarit și din Efrem Sirinul și din psaltirea cea veche și-l vom lămuri prin tălmăciri și răstălmăciri cu duh făcute și pre înțelesul oricui. Și l-om chema aici, la noi, pe preaînțeleptul părinte Platon... Să-i fie drag tineretului să stea în biserică, a se ruga suspinînd pînă-n străfundurile inimii și din timp în timp mai și lăcrămînd oarecît...

Dară cînd iese după o vreme stareța, pe poartă, iacătă : în uliță, lîngă zaplazul cel nalt, din bîrne făcut — o droaie de tinerei stau locului și bocănesc cu cizmele în zaplaz.

— Ce tot umblați teleleu, măi mucoșilor ? Ce bateți cu labele în scîndura de jos, asemeni cîinilor cînd le vine vremea de înhăitare ? Duceți-vă la muncă în staule și în ocolurile de vite, fiți păstori blajini, luați pildă pentru asta de la miei, iară pentru răbdare, pildă luați de la bou, dacă omul n-are cum să vă învețe. Fie-mea, Sașa, ați văzut-o : singură și de voia ei s-a pus pe muncă... Ia, pînă atunci, plecați la biserică. O să vină acolo un cuvios povățuitor, vi-ți așterne pe mătănii și-ți lua aminte celor ce vi s-or citi din Sirin.

Dădu să-i răspundă ceva un flăcău oarecît mai cu bujori în obraz — Ponomariov îl chema — dar stareța nu-l auzi, fiindcă glasul lui Ponomariov fusese acoperit de glasurile celorlalți băietani care ziseră toți odată :

— Amin!

Şi după asta, hai toţi aceşti tinerei la Avdovka, să-i sprijine portiţa. De trei zile se ţineau ei întruna pe urmele Avdovkăi, în cea de-a patra şi mai şi, într-a cincea — scai. Na, poftim mătănii, stareţo!

Ea însă se întorsese acasă la ea, la icoanele ei; bate stareţa mătănii şi-i vine greu, n-o prea îngăduie oasele să se aplece. Şi greu îi este de asemenea mult timp să afle ajutor din partea cuiva sau povaţă cuminte. Noaptea a trecut de cîntatul cocoşilor, s-a pornit acum toaca de pe muntele Sfînta Pronie. De cu seară s-a abătut vifor asupra Ostrovului Alb. Drumul spre Trei Brazi — troienit, de nici nu se mai cunoaşte. În taiga, lupi. Urlă. Şi pustnicii, în chiliile lor, s-au pus pe rugăciuni lungi, lungi.

Capitolul al unsprezecelea

Ai zice că stă la puşcărie omul ăsta, Zapus, dar nu, nici gînd, vezi-ţi de treabă: el şade pe laviţă cu picioarele spînzurînd, se uită afară pe geam (geamul e din băşică de vită) şi fluieră. Cît fluieră, nu vrea să se gîndească la nimic; cînd nu mai fluieră, vine dinspre geam spre el un fel de întunecime, şi atunci Zapus îşi aduce aminte de mormintele rascolnicilor: trecuse pe lîngă ţintirim cînd venea tiptil încoace, spre baie. Pe fiecare dintre mormintele din ţintirim, se vedea o bombiţă făcută din lemn — o sumedenie de sarmale de-astea, de lemn — şi deasupra fiecărei bombiţe, acoperiş în două părţi, cu o cruce mică în vîrful lui. Îl apucă melancolia pe Zapus. Dar, mai ales, i se strînge inima. Nu de frică... Frica o cunoaşte el bine cum este (să nu-ţi închipui dumneata că există eroi care nu ştiu ce-i frica; de-alde ăştia — doar prin basme), însă nu pricepea un lucru: de ce n-o putea strînge cît de puţintel pe fată, pe Saşa, pîn' nu făcea ea mai întîi semn cu buzele uite-aşa, clar, să-ţi dai seama ce vrea. Pentru o fată, pentru Saşa asta, Zapus ar fi fost în stare să se arunce şi în foc... Eh, da' ce să mai spun! În taiga se lăţeşte focul cîteodată pe mii de verste, fără să aibă nimeni habar de ce, noi însă vorbim aici despre un om, unul singur... Numai că, iată, în taiga te lămureşti pînă la urmă ce şi cum a fost cu focul, pe cînd în sufletul omului...

...Scuză-mă că tot aduc vorba de mine, trec şi eu prin chinurile lui Zapus; da' n-are noimă să-ţi vorbesc despre asta... Las', hai să-ţi spun pînă la capăt povestea lui Zapus...

Pe înnoptate începe un viscol zdravăn, o vifornită, şi atunci a putut şi Zapus să facă foc în baie (altfel s-ar fi văzut fumul în sat), că era frig de te frigea. Caraghioasă vatră mai avea baia aceea de abur, dar să lăsăm chestia asta. Ia el nişte săpun, de-ăla greţos de-al rascolnicilor, cu miros de maţe putrede, se spală pe ochi şi parcă i s-a mai uşurat sufletul, însă peste scurt timp iarăşi l-a apucat o jale.

Să zici c-o aştepta pe Saşa să vină — mde! o aştepta, dar nu grozav. Parc-o şi vedea: intră, lasă jos şiştarul plin de lapte, zîmbeşte gravă ca şi cum s-ar pricepe să zîmbească de-adevăratelea, şi-apoi întreabă:

— O să-ţi ajungă?

— Mi-o ajunge, o să-i răspundă Zapus şi, ca să nu tacă, o să-nceapă să fluiere încetişor vreun cînticel.

Ea, în timpul ăsta, se-apucă să-i pună ordine în provizia de merinde de pe poliţă; din cînd în cînd trage cu coada ochiului la părul lui: „E buclat părul lui". Baia — neagră; stă funinginea pe pereţi ca o catifea; şi, pe fondul ăsta de funingine, buclele lui Zapus — aur, parcă-s hamei copt. Şi pe urmă, gata, pleacă Saşa.

În probleme de-astea nu-ţi dă ajutor nici un soi de instructaj.

În sat, soborul luase sfîrşit, pustnicii se duseseră acasă la ei, în peşterile din munte. Numai ce-l păleşte o îndoială pe Gavriil: de ce nu se arată Saşa deloc pe uliţă? Ce, s-a legat cu jurămînt dinaintea unei icoane să stea tot timpul în ocolul de vite? L-a chemat pe Mareşka:

— Te iau pe încă un an în slujba mea, şi-o să te ţin cum ştii: numai în untură, ca pe jambon. Ia să mi-o urmăreşti tu pas cu pas pe Saşa: află de ce nu se mai arată de loc pe uliţă, de ce nu vrea să mă vadă-n ochi... Da' ai grijă să n-o superi cumva cu vreo vorbă, că te ştiu eu ce gură spartă eşti!

Mareşka — bun-bucuros. Pentru el, să adulmece urma jivinelor în pădure sau a oamenilor în sat — totuna. Pînă să se facă întuneric de-a binelea, şi-a tot găsit de lucru una-alta prin ograda cea mare a Vîporkovilor. Cum a ieşit Saşa cu şiştarul din casă în ogradă, Mareşka — după ea. Prim părţile acelea de loc, ocolul viţelor are acoperiş şi streşini, deseori au coperiş şi gardurile. Pe uliţă — beznă. Mareşka — măruntţel şi-aşa cît un şiştar, cum să-l vezi? Şi nici Saşa nu se uită din mers într-o parte sau într-alta: se grăbeşte, au întîrziat-o cei din casă, îşi spune: I s-o fi făcut foame, bietul flăcău".

Dar în seara asta, Zapus şi-a hotărît; nu se mai poate aşa, trebuie să-i spună odată Saşei deschis, dacă nu ce are el pe suflet, măcar ce-i cu revoluţia socială din Rusia. Că altfel, ce sens are? Ea, doar să-i aducă de mîncat ca ăluia din cocină şi să joace cărţi cu el ca să-i mai ţină de urît — joc e ăsta? Cum intră Saşa pe uşă, Zapus sare de pe laviţă: însă nu apucă ea bine să deschidă gura, ca să-l întrebe ca totdeauna: „O să-ţi ajungă?" că el numai ce zăreşte la uşă afară o stîrpitură de om, unul care se tot tupila în urma Saşei (uşa rămăsese întredeschisă), ca să se poată zgîi înăuntru, în baie. Mai cît o cutie de chibrituri insul ăsta; şi ochi mici — două vîrfuri de cuie, tocite. Zapus l-a şi înhăţat:

— Ce pofteşti aici, adoratule?

Celălalt îi scapă din mîini, de parc-ar fi uns cu untdelemn. Zapus — după el şi-l ajunge în

dreptul unui troian, îl vîrî de două ori cu capul în zăpadă și-l tîrîi în baie.

— Ia aprinde opaițul, fato... Dacă nu mă înșel, ăsta-i parpalecul care-a șters-o cînd eram la Trei Brazi.

Întări Zapus focul în vatră, îl trase pe Mareșka la gura plitei.

Sașa :

— Nu. Ăsta-i Mareșka. El știe toate potecile care duc de la noi la Trei Brazi. Călăuz al vînătorilor.

— Un fel de cercetaș ?

Ea nu înțelese.

— Om din grupa de recunoaștere ?

— Călăuz.

— Las' că-l fac eu la iuțeală să mărturisească.

Luă legătoarea de la gît a lui Mareșka, îl legă pe călăuz trecîndu-i cîrpa peste gură. Sașei i se cutremurau umerii de-atîta rîs. Rîdea și Zapus, ciocănind totodată cu un deget în pistol :

— Măi ăsta, Măcriș sau cum îți zice : Eu am să te întreb și tu să faci semn din cap că da sau nu. Cînd nu mi-o plăcea cum faci semn, pun mîna pe-o cărămidă, ți-o trîntesc în dovleac și pe urmă îți fac vînt în iaz sub gheață printr-o copcă. Priceputu-m-ai ?

Celălalt — semn din cap că da.

— Auzit-ai vreodată cum găurește scula asta ?

Mareșka — semn din cap : da.

— Cînd și cum ai auzit ?

Mareșka — semn din cap, neclar.

Zapus, mîngîindu-și revolverul :

— Faină valijoară, ce-i drept !

Sașa atunci își plimbă și ea pe revolver vîrful unui deget. Ușoare, degetele ei, ca respirația unei păsări. Zapus îi atinse degetele și dintr-o dată îi veni să mîngîie pe oricine — chiar și pe Mareșka. Se aplecă numai puțin, cît să i se uite Sașei în ochi : ei îi fremătau buzele într-un anumit fel. Lui Zapus i se năzări că i-a inundat un fluviu inima. Îl înștiință pe Mareșka, cu glas dezmierdător :

— De pierit, se-nțelege, n-are chef nimeni ; că omul de-aia-i om : ca să trăiască. Măi dragă, ce-ar fi să mergi cu noi pînă la Trei Brazi și acolo să ne cununi chiar tu ?

Și nu-l mai așteptă pe Mareșka să facă semn din cap că da. N-are timp. Îi făgădui :

— Îți iert activitatea contrarevoluționară, te iau bucătar în detașament la mine, funcția asta o să-ți deschidă perspectiva decorării cu Ordinul Drapelul Roșu. Vrei ?

Mareșka, din cap : da. Zapus îl sărută pe scîrnava-i gură, îl sărută și Sașa pe Mareșka. După asta îl dezlegară și, peste scurt timp, Sașa trase o fugă, de aduse ea știa de unde trei *kalauzice* — niște desagi cu baier la gură, încape în ele un pud și-ți stau în spinare de parcă ai cocoașă. Își făcură apoi rost de schiuri și, în puterea nopții, porniră la drum, — i-au petrecut cîinii o vreme prin troiene, prin stufăriș pînă la albastra pădure de plopi, și pînă la măguri. De-acolo înainte, cîinii n-au mai vrut, au urlat cît au urlat, să vîre spaima-n lupi, și s-au întors.

Spulbera vîntul zăpada ; bine de ea sau vai de ea, zăpezii îi e totuna, se lasă mînată pe sus de vînt. Sînt voioşi drumeţii ? Voioasă-i şi ea. Mareşka îşi scoase cuşma din cap, făcu o cruce mare :

— Zău, boierule, de nu gîndeam că dau ortul popii... Ce mai noapte sinilie, cu lună ca ziua. Şi schiurile mai mare dragul, nici nu le simţi în picioare, pînă-n zori sîntem hăt departe, nu-ţi fă griji : unde au ei chip cei din sat să mă ajungă din urmă, încet-încet cum merg ei, ca gîndacii ? Am să vă port pe nişte poteci de nu le ştiu nici lupii. Hei, şi-apoi cînd om fi în oraş, Doamne-Doamne, ştiu c-am să pot trage tabac pe nas cît mi-o rîvni inima !

Capitolul al doisprezecelea

Ce-i jalea unui suflet de mamă se ştie din cîntece ; mai bine decît cîntecul, nimic nu te lămureşte în privinţa asta. Că socoate şi dumneata, cetăţene : la Ostrov, maica povăţuitoare, stareţa, avea cinstire precum matca în stup : oamenii pe uliţă, cît o zăreau îşi şi scoteau cuşmile din cap, oricît de departe ar fi fost ea încă ; la biserică — numai în locul cel mai din faţă ; în rai — loc demult ţinut anume pentru ea.

Şi tocmai ei să-i fugă fiica ! Şi — cu cine ? Cu unul căzut la patima tabacului, ba, pe lîngă toate asta, şi moşneag — cu neobrăzatul de Mareşka !

Catran i se făcuse inima stareţei. Aflînd de isprava Saşei, rascolnicii mai tineri fuseseră gata-gata să-nceapă a cutreiera pădurea, ca să-i ajungă pe fugari ; dar stareţa :

— Nu-mi trebuie, vreau să ispăşesc pînă la capăt. Am fost slabă cu ea, mă pedepseşte Dumnezeu.

Vorbă să fie că slabă ! Încerca să-şi aducă aminte de-a sărutat-o vreodată pe fii-sa de cînd o văzuse mai mărişoară şi nici că izbutea. Da' de spus, îşi spunea mereu, ca să se aline :

— Am fost slabă, tare slabă...

Apoi atunci chiar că s-au luat de gînduri schimnicii şi au început să-şi facă fel şi fel de socoteli şi iarăşi să despice firul în patru : e un ceas de răstrişte, trebuie mers în oraşul Tobolsk, să-i întrebe ei pe episcopii de acolo ce-i de făcut, asta-i una la mînă ; al doilea : să-i mai aştepte pe episcopii ce vor veni la Ostrov întru căinţă ?... Dar cît ?

Au pogorît buluc din munte şi s-au dus de-a dreptul la fierărie, să le scoată fierarul lanţurile. Fierarul — nicăieri : se dusese la ştoarfa de Avdovka, se-apucase de băut mied cu ea. Ei, ce zici de una ca asta ?... Se zărghise lumea, dădeau toţi buzna în pat la Avdovka. Eu nu ştiu, mai degrabă îmi vine a crede că aşa-i bîrfeşte lumea totdeauna pe schimnici. Cică l-au găsit ei pe fierar beat turtă în pat la Avdovka ; şi sforăia. Şi cică l-au zgîlţîit, l-au zgîlţîit ei cît au putut, dar tot degeaba, numai cît osteniseră ; şi atunci unul dintre schimnici — hai să bea un strop de mied, să-l încerce. Atît le-a

fost : s-au apucat și ceilalți care mai de care să-ncerce — și trage-i !

Dintr-asta, s-au descumpănit de tot popo-rănii ; ziceau : „Ia uite, înțelepților care au supt învățătură din cele mai înțelepte cărți, anume ca să-i învețe pe alții și au albit de cînd se închină zi și noapte lui Dumnezeu, tot nu li s-a răcit sîngele în vine...

Cum i-a ajuns la urechi asemenea faptă, cu-vioasă stareța Alexandra numaidecît și-a des-pletit căruntu-i păr și a luat-o la fugă pe uliță, jelind în gura mare :

— Iartă-mi, Doamne, păcatele mele cele gre-le ! Că eu, cînd am zămislit-o pre fie-mea, am păcătuit, mă purtam cu gînduri netrebnice : îmi doream încă un prunc, un băiat... Și-l ru-gam pe bărbatu-meu să nu plece așa curînd la munte, în peșteri... Tocmai pe bărbatu-meu, care-i un sfînt, eu voiam să nu-l las să-și cate de mîntuirea sufletului !... Vai mie, sfinți pă-rinți !...

Și tot fugind stareța așa, ajunge la casa Av-dovkăi ; cînd dă ușa de perete — ce vede ? Printre pustnicii beți turtă, unul, mai beat decît toți și borît, zăcea de-a curmezișa patului, cu barba... acu eu nu știu : că de bătrînețe, că de poftă trupească sau, poate, fiindcă se smin-tise de-atîtea rugăciuni, destul este că acel schimnic mai beat decît toți zăcea de-a curme-zișa patului, cu barba peste unul din picioarele Avdovkăi, dezvelit pînă sus. Și acel schimnic s-a dovedit a fi însuși marele povățuitor al po-porănilor : Platon Vîporkov, cel carele de nouă-

sprezece ani încheiați nu mai pogorîse nicio-dată de pe munte în sat.

Ce-a fost mai departe este chiar minciună goală, dar povestea-i poveste, n-ai cum s-o schimbi : cică a poruncit stareța să fie bătuți pustnicii la scară cu ciomagul și că lui băr-bat-su să i se toarne în cap zoaie și după asta să-l ducă oamenii îndărăt pe munte și să-l arunce acolo în groapa cea mai plină de scîrnă din cîte s-or găsi. Și cică Avdovka, despuiată precum se afla și tămînjită de borăli, se tăvă-lea în așternut și răcnea ca nebună la stareță :

— Tu nu bei ?... Nu-ți place, a ? Ei, iacătă, a venit vremea să mai împărățesc și eu !

Iară stareța — zice lumea — ar fi dat po-runcă să fie pusă Avdovka să șadă cu ispita goală-goluță în zăpadă și cît pe ce s-o și ardă pe rug.

Însă de-adevăratelea se știe numai că toți rascolnicii din Ostrovul Alb au îngenuncheat în mijlocul uliței, de și-au mărturisit unii al-tora păcatele ce le aveau și s-au scuipat în obraz unul pe celălalt, cutremurîndu-se de cele ce auzeau unul de la celălalt, unde trei zile-n șir, fără să mănînce și fără să bea nimic, s-au rugat și iarăși s-au rugat. Și de atîta rugă li s-a părut că se luminau icoanele și că se ivise un zîmbet pe smerita față a Mîntuitorului, ca și cum adicăte le-ar fi spus El : „Ce să-i faci ? Oameni sîntem toți.“ Și atunci toți, cu mic, cu mare, au strigat într-un glas :

— Birui-vom, Iisuse Hristoase, birui-vom !

Drept care, cuvioasă stareța Alexandra a dat poruncă :

— Haidem în lume, fraţilor, haidem în Rusia !

Iacă, din acea clipă a şi mirosit Gavriil tinerelul că pusese mîna pe domnie. Acum voia şi el în Rusia.

O întreabă rascolnicii pe stareţă :

— Să înhămăm caii la sănii ?

Stareţa tace, începe a porunci Gavriil al lui Kotelnikov :

— La sania egumenei să puneţi patru cai. La sania pustnicilor — trei. Cîntăreţii de psalmi să se încarce în trei sănii, fiecare din ele cu cîte doi cai. Ceilalţi — sanie cu un cal.

Şi atunci stareţa, către Gavriil :

— La Moscova ţi-or ieşi întru întîmpinare cu flori şi veşti bune, o să ai nevoie de cîrja mea păstorească, du-te de-o ia... că eu una mă sfîrşesc, mi-au sosit ceasurile cele mai de pe urmă.

Şi pînă la plecare n-a mai vrut să se ridice de pe ţolincul pe care şedea în genunchi : se închina fără încetare. Pe braţe au dus-o rascolnicii, ca s-o aburce în sanie.

Se strînseseră nu ştiu precis, cred că la mia de sănii. Rascolnicii care plecau „în lume" îşi lăsaseră vitele şi toate catrafusele în seama celor mai bicisnici dintre ei, care nu plecau. În nici o bătătură nu se mai putea intra : tot rascolnicul îşi înţepenise poarta mare a curţii, bătînd în cuie peste ea scînduri groase. La casa de rugăciuni rămăsese paznic preapăcătosul Platon, carele de voia lui ceruse a i se încredinţa astă slujbă. Au făcut rugăciunile ce trebuiesc făcute atunci cînd porneşti la

drum, s-au uitat să vadă dacă era bine legat pe sănii tot calabalîcul...

În frunte, în sania cu trei cai, călătoreau pustnicii şi icoanele ; pe urmă venea corul : sănii cu cîte doi cai, în care se aflau cîntăreţii, cîntăreţii cîntînd psalmi heruvici scrişi pe note bisericeşti din cele vechi, încîrligate ; după aceea, stareţa în sania ei şi, la sfîrşit de tot — prapurii, fluturînd în văzduh, aurii. Iar la sfîrşitul sfîrşitului — celelalte sănii şi un duium de cîini.

Minunîndu-se de ce vede, veveriţa, cum ţupăie ea în cedru din creangă în creangă, saltă la trecerea alaiului ca de vreun stînjen mai sus decît vîrful copacilor. De atîta scîrţîit de sănii şi pocnete de bici, ursul se trezeşte din somn, scoate capu-afară din bîrlog, să afle ce-i.

Drum lung, troienit, săniile ori se afundă în omăt, ori hartoaie cît apucă la vale de pe o măgură spre cealaltă ; ştreangurile cailor se rup, sudalmele curg, ia păcate peste păcate.

Cei ce veneau pe jos, cu schiuri la picioare, întruna aveau de tăiat crengi, ca să aştearnă drumul, ori să împingă la deal săniile, proptindu-le pe la spate cu prăjini, cu buşteni. Li se făcuseră mîinile numai băşici şi vînătăi.

În sania ei, îngenuncheată dinaintea icoanei sfîntului Nicolae de la Myra Lyciei, stareţa Alexandra cea blajină tot timpul cînta acatiste, rugîndu-l pe sfînt să vină într-ajutor drumeţilor.

Ei, şi pînă la urmă au dovedit cumpăna, au ieşit biruitori rascolnicii : iacătă locul numit Trei Brazi, iacătă între cei trei brazi Piatra

simbriaşului Hulubă şi de-aici înainte se face drum omenesc, drumul spre Ciorno-Orehovo, satul zîrenilor. Dincolo de sat, vine şleahul Tobolskului, şleahul dă drept la Irtîş, de unde se văd în zare albele ziduri ale cetăţuii din Tobolsk.

Dar mai abitir şi decît veveriţa se minunează toţi cei ce trec pe şleah : de unde atîta puzderie de rascolnici ? Şi icoanele — toate în cadră de argint, prapurii — de aur...

— Or fi răsturnat cei din Tobolsk puterea sovietică ?

Un altul :

— Dacă se duc ăştia la Tobolsk, înseamnă că nu mai are ea mult pînă să fie răsturnată. Că degeaba n-or fi apucat ei într-acolo.

— Moşule ! Moşule ! Unde vă duceţi ?

Rascolnicii tac, cîntăreţii de psalmi cîntă şi mai cu duh.

Şi după trecere de vreme, iată cetăţuia din oraş : i se văd lucind colo departe-departe, pe malurile Irtîşului, boambele de aur de pe turlele bisericilor ; dar abia le poţi zări : îţi vine mai curînd a crede că, pe măsură ce te apropii de ele, se risipeşte un mare nor de praf ce le învăluia pînă mai înainte... Hei, toate bune, de n-ar fi tot acolo şi temniţa...

La porţile oraşului — ostaşi călări, purtînd coifuri de postav.

Gavriil dă poruncă :

— Ne-om opri aici pe cîmp, în zăpadă, ca să ne fie mai îndemînă a păstra orînduiala din vechi a traiului nostru.

Era spre primăvară, nu mai geruia. Au deshămat rascolnicii, au lăsat săniile cu hulubele în sus, au aprins focuri de vreascuri şi hai să chibzuiască şi să hotărască : cine să fie trimişi la egumenii şi arhiereii din oraş, ca să le dea veste despre străvechea dreaptă credinţă ?

Capitolul al treisprezecelea

Limba din gură, cît stă locului, parcă-i moartă, dar cînd se porneşte, umple cerul. În oraş, la început, mulţi îşi închipuiseră c-o fi răscoală ori că s-au întors prizonierii care fuseseră în Germania : ard pe cîmp, la porţile oraşului sumedenie de focuri mici, prin preajma taberei acesteia dau tîrcoale cîini din cale-afară de răi ; şi tabăra — ca un stup : înlăuntrul ei, în stup va să zică, zgomot mare, larmă, hărmălaie ca la iarmaroc, vreme ce, dincoace, unde-i urdinişul : foială, nelinişte. De dimineaţă pînă seara în fiecare zi se adunau mulţime de curioşi la urdinişul taberei, să vadă ce se-ntîmpla. Şi-apoi s-au trimis acolo, din oraş, agitatori. Teaş ! Moarte s-au dovedit limbile aştora. Că rascolnicii nu dau crezare nimănui şi pe de altă parte, nici că se pot înţelege între ei pe cine să trimită în oraş, să dea de episcopi. Cei mai tineri dintre rascolnici murmură : „Ce tot ne uităm degeaba în sus la cer ca hornul ? N-au decît să vină ei la noi, episcopii aceia care trebuiau să ne iasă întru întîmpinare".

Suspină pustnicii și plîng și lacrimile li se rostogolesc în bărbi și îngheață, se fac țurțuri. Albele ziduri ale cetății Tobolskului seamănă cu cele patru colțuri ale izbei : pe dinăuntru netede, pe dinafară au coarne — mai pricepe cum vine asta !

— Zidurile astei cetățui, se tînguie pustnicii, cuveni-s-ar a prinde glas și a ne pofti, zicînd : Hai, intrați în cetățuie.... Numai de nu cumva pus-a diavolul stăpînire pînă și pe asemenea lăcaș al sfîntului duh din rai... Că atunci mai mare rușinea și vai și amar nouă și pierzanie...

Diavolul ca diavolul, dar sobor în picioare pe zăpadă, în bătaia vîntului, nu-i precum atunci cînd șezi pe laviță de cedru în trapeză, la cald. Părerile se înfundă între ele cu vrăjmășie, nu se arată cinstire celor ce sînt mai mari de ani. Rascolnicii care nici n-au cărunțit încă au cutezanță a-și plesni mănușile una de cealaltă cînd se-nciudează și-a se învîrti de colo-colo în jurul focurilor : sau de-a dreptul a-i lua în rîs pe schimnici : că — zic ei — „de ce ne-ați ținut ca la pușcărie două sute de ani în taiga ? Ia uitați-vă, oamenii pe-aici sînt oameni ca toți oamenii.“ Iară nevestele lor chiar deloc nu se mai feresc, trag la oraș, cu toatele, încep să-și aducă aminte de Sașa... Da' unde vezi tu pe-aici, măi băiete, oameni ca toți oamenii ? La chip, nu zic, arată ei ca și acei din Rusia, de unde am venit noi aici acum două sute de ani, dară la veșminte — dracu gol : pe țurloaie — cîrpă înfășurată, încălțări — ca a muierii care și-a luat în picioare încălțările lui bărbat-su : mari cît butucul ; în cap — ia uite ce țuguiată cușmuliță : parcă-i cuib de ciori. D-apoi fetele sau muierile tinere : tunse, fusta ca un clopot — va să zică batjocorirea credinței ! — și scurtă mai de lasă la vedere genunchii și, de la fustă în jos, picioarele — ca și goale... Îți vine și-a rîde, și-a plînge...

Ia cuvîntul atunci cuvioasă stareța Alexandra :

— Duce-m-oi eu însămi în oraș, la episcop sau la pîrcălab — pe cine-oi găsi.

Și-a ales un toiag frumos, s-a încins cu curmei de tei, să arate smerită și pornește, dar vede și ea că abia merge, parcă-i o umbră — că ea, umbra, de aceea doar se tîrăște : că n-are picioare.

Străzi late fiecare, cît un șes, case — numai de cărămidă, netede ; printre case — lume țup-țup zorită, unii cu geantă de piele subsuoară, alții cu desagă de-a spinarea (soldați), alții tîrînd de sfoară după ei o săniuță. Orașul să tot aibă și-n lung și-n lat ca la cinci verste, însă drumeții pe străzi se grăbesc, de parcă ar avea de făcut mia de verste. Îl întreabă stareța pe unul mai bătrîior și cu barbă, nu ras la bot :

— Pe un' s-o iau, rogu-te, ca să ajung la pîrcălab ?

Omul i-a răspuns numaidecît că la mănăstire. Tare i-a mai părut bine stareței : dacă pîrcălabul șade la mănăstire, înseamnă că într-adevăr s-a întors în lume credința cea veche ; ba te pomenești că pîrcălabul o mai fi și față bisericească, precum bunăoară Avraamie din Palița.

Zăpada, în curtea mănăstirii — nămeţi, nămeţi ; printre nămeţi, poteci ca în pădure. Trec iute pe aste poteci bărbaţi cu antereie lungi de culoarea ierbii toamna : verde-galben. Şi fiecăruia din ei i se bălăbăneşte în mers, de la brîu pînă la călcîie, o sabie cît o prăjină.

Îl întreabă stareţa pe unul dintre aceşti trecători :

— Pe un' s-o iau, rogu-te, ca să pot da de pîrcălab ?

Omul îi arată cu mîna spre biserică. Un altul mai pe urmă la fel. Iarăşi mai să lăcrămeze de bucurie stareţa. Şi-apoi pătrunde în biserică. Numai că aici — tăcere, frig ; pe zăbrelele de la ferestre, chiciură — parcă le-ar fi crescut puf zăbrelelor. „Cucernic om, pîrcălabul : se roagă în biserică, nu se uită ce frig e-aici", gîndeşte stareţa ; şi, poposind mai întîi în faţa străvechilor icoane, se închină, face rugăciuni de trebuinţă la începerea unei trebi. După asta, îşi roteşte privirea prin sfîntul lăcaş, închipuindu-şi c-o să zărească în vreun ungher pe cineva care stă în genunchi şi se roagă. Da' de unde. Ţipenie. Se iveşte deodată în biserică un moşneguţ care se uită la stareţă, mirat. Ea îl întreabă : unde-i pîrcălabul ? Moşneguţul îi arată un loc din pardoseală, lîngă perete, unde se află o lespede de marmură :

— Aici.

Ce-i drept e drept : pe lespede scrie cu buchi slavone că *„Aici a fost înmormîntat dimpreună cu neamul său, de toate cinci suflete, pîrcălabul Ivan Astafievici Rjevski, la anul 1682"*...

Chiar s-a supărat stareţa ; zice :

— Eu întreb de pîrcălabul care-i acum, nu de...

Moşneguţul îşi ucide pe buze un zîmbet şi cugetă întru sine : „Ehe, te-au luat bătrîneţele înainte, măicuţă, nu glumă !" Îi spune stareţei să se ducă să ceară informaţii la casa care a fost a guvernatorului, unde-i acum sovietul. Atunci stareţei, precum în nămiez umbra iaste o nimica toată, dară într-un amurg ea se lasă peste întreg cîmpul, aşa i s-a învăluit iarăşi sufletul în adîncă mîhnire.

La sovietul acela al lor, pînă şi pereţii şi uşile duhneau a tutun. Pe sală, în faţa fiecărei camere — şirag de oameni. Îi cere stareţei cineva să arate : are hîrtie la mînă ? Un soi de oşteni, dar cu totul altfel decît era oastea pe vremuri, strigă la ea : „Care pîrcălab ? Aici n-avem pîrcălabi, aici este un şef : tovarăşul Egorov. Vrei la el ? Ia loc la coadă." Stareţei însă nu-i vine deloc să stea aşa, cu nasul în ceafa unuia din faţa ei. Totuşi stă. Stă şi merge împreună cu coada, pînă ajunge în dreptul unei mese ; pe scaun la masa asta — o fetişoară tunsă care mereu dă din picioare în toate părţile. Şi care îi spuse stareţei : „Nu aici", adică să stea din nou la altă coadă. Umblă stareţa prin sală de la uşă la uşă — şi-s o mulţime de uşi — ca suveica în urzeală.

Deodată, ca ivit din pămînt — cine ? Mareşka ! Trece repede prin sală cu o trăistuţă în mînă, Mareşka vînătorul. Stareţa îl strigă numaidecît. El se buimăceşte, scapă din mînă trăistuţa, vine-n fugă la stareţă, să-l binecuvînteze :

— Măicuță, cuvioasă stareță Alexandra cea blajină, ce cauți aici ?

Ea pe loc se-ncruntă, își sumeață fruntea :

— Ia du-mă la episcop !

— D-apăi că-n orașul ăsta, maică, episcopi nu-s. A fost unul, și a fugit.

— Atunci du-mă la egumen, la orice mănăstire.

— Au fugit și egumenii, maică, toți au fugit. Mănăstirile acu-s spitale. Popii, în biserici, habar n-au de nimic, nu mai știu cum se face sfînta slujbă. Pînă și cu tabacul e greu, maică : nu se găsește.

Precum nu poate nimeni să doboare cu barda, ca pe-o creangă, umbra de pe un zid, tot astfel nu-i cum să lepezi durerea ce coace în inima ta. Iarăși i se făcuse inima catran, stareței.

Privind-o lung pe bătrînă, Mareșka suspină. Ea :

— Acu, spune-mi, Mareșka : unde-i Sașa ?

— S-a măritat, maică. Uite-așa, țac-pac, s-a măritat.

— Cine a slujit la cununia ei ? Ori nu cumva s-a cununat în pădure ? Acolo, printre brazi, i-a fost Isaiia dănțuiește, a ?

Mareșka își aminti ce anevoie străbătuseră ei tustrei stufărișul și cum țopăiseră apoi la Trei Brazi. Va să zică stareța cam ghicise. Alt suspin al lui Mareșka :

— Eu, maică, n-am nici o vină în toate astea.

Foc se făcu stareța, chiar înălță toiagul, să-l croiască pe Mareșka :

— Mai și zici că nu, osînditule la gheenă ? De ce-ai furat fata ? Ca să te destrăbălezi la bătrînețe și după asta s-o lepezi ?...

— Da' n-am furat-o eu, maică ! A fugit cu un comisar de-aici, sofragiu el, cum ar veni după orînduielile noastre... Mi-a pus ăsta levorveru în ceafă și zice : „Să-mi arăți drumul !“ Păi eu, dacă nu-s deprins cu moartea mea...

Cum crește scorbura-n copac, așa sporește durerea în sufletul omului. S-a sprijinit stareța în toiag, a stat multă vreme cu ochii în gol și apoi i-a spus fără asprime lui Mareșka :

— Du-mă s-o văd. Și ai grijă : de mergi încet... că tare-i lunecuș pe jos, afară...

Nu-i era ei de picioare, c-or lăsa-o ; de inimă îi era.

Și iacătă, îndată după asta, altă casă cît toate zilele, altă sală, și pe sală iarăși o mulțime de uși, ca și la soviet. Pe uși întruna ies-intră, țopăind și chicotind femei tinere, subțirel îmbrăcate. „Chiriașe“, zice Mareșka. Eh, chiriașe ! Niște scîrbe. Ciuperci veninoase.

Încăperea în care o găsește stareța pe Sașa e o cămăruță poți zice, goală, nici măcar perdea la fereastră. Pat și o sobiță de tablă — atît ! Sașa, pe marginea patului (dar cu sarafan pe ea, slavă Domnului), ședea, se uita pe geam. Cînd s-a răsucit și a zărit-o în prag pe maică-sa, numai ce-a țipat :

— Mămucă !

Și a sărit, a cuprins-o în brațe pe maică-sa, și-a lăsat capul pe umărul ei.

Hei, d-apoi stareța, cum îi era firea : gîde, nu mamă ! A dat deoparte cu mîna capul Sașei, și-a rotit înc-o dată privirea prin încăpere. Vede într-un ungher, pe un scăunieș, o pereche de pantaloni militărești de călărie (pe care îi pusese acolo Sașa, după ce-i peticise), mătură de pe scăunieș, cu toiagul, bernevicii aceia și înalță din sprîncene, poruncitor :

— Pune-ți basmaua-n cap ! Plecăm.

Sașa, cu buzele ca împietrite :

— Nu plec nicăieri, mămucă. Eu aici rămîn.

Iarăși înalță stareța toiagul ; bătu cu toiagul în dușumele și privirea i se abătu cine știe cum, din întîmplare pesemne, spre Mareșka ; Mareșka dă pieziș îndărăt, iese binișor pe ușă — și dus a fost.

— Vrei să te blestem ? strigă stareța la fie-sa.

Și cum sta în pragul ușii care rămăsese pe jumătate deschisă, trec în fugă pe sală doi țînci. Se jucau. Țipete, zbenguială, țopăieli. Sașa :

— Mămucă, fac ai noștri copii ca ăștia, cu bujori în obraz ?... Uite ce nepoți ai avea ! La noi toți flăcăii sînt putregăioși, vineți la față ca buruienile toamna.

— Păgînilor ! a ocărît-o stareța ; și, clocotind de mînie, a dat ușa de perete, a strigat din nou :

— Hai cu mine ori te blestem !

Fă socoteală : altă odraslă în afară de Sașa ea nu avea !

Și crîncen blestem, blestem de trei ori rostit, a aruncat atunci cuvioasă stareța Alexandra

cea blajină asupra capului fii-sei. Și a ieșit afară din cămăruță, fără să mai cate în urmă-i. Pe sală, dau peste ea din greșeală cei doi băiețași care se jucau. Stareța îi îmbrîncește, strigă la ei :

— Fire-ați și voi, în numele Celui-de-Sus, de trei ori afurisiți !

Capitolul al paisprezecelea

Nu fac pe originalul ; cu totul altceva mă determină să pun aici, cu cîteva capitole înainte de final, acest capitol care, de fapt, este ultimul : nu vreau să închei această povestire cu relatarea anodinului amănunt că l-am cunoscut odată în tren pe trișorul, flecarul și pungașul de buzunare Galkin. În același timp, mi-e ciudă pe mine că nu l-am înțeles, nu l-am ghicit pe Galkin. Care erau poate adevăratele lui relații cu „surioara Alionușka“ și cu „frățiorul Ivanușka“ ? Frățiorul ăsta calm, Ivanușka, părea a fi un ins care, desigur, și crimele le comite tot cu cel mai mare calm. Dar ce-i era Alionușka lui Galkin ? Soră, nevastă ? O prostituată cu care se înhăitase el în vreo gară ? Sau, poate, doar o complice și nimic altceva ? Galkin îmi pomenise în treacăt despre niște sacrificii făcute de el pentru Alionușka și care-l costaseră scump. Atunci de ce se uita Galkin cu teamă la frățiorul Ivanușka ? Cine vor fi fost oamenii aceștia ? Ce era cu ei ?

Întîlnirea mea cu Galkin a luat sfîrşit în felul următor :

Încheindu-şi istorisirea, el dăduse pe gît încă un păhărel de votcă. Era turtă. Şi-a apropiat gura de urechea mea şi, furîndu-l din ochi cu teamă pe Ivanuşka (ăsta moţăia), mi-a şoptit cu glas cleios, de om băut zdravăn :

— Şi eu o să am un copilaş mîine-poimîine...

Mi-era somn, se făcuse tîrziu, lumînările din lămpaş agoniseau (cum se scrie în astfel de povestiri ; în realitate însă ele nu mai erau, se topiseră toate una după cealaltă : conductorul trenului ne aprovizionase, pe cît bănuiesc, doar cu jumătate din numărul de lumînări reglementar). În glumă, ca să mi se mai risipească somnolenţa, i-am cîrpit lui Galkin o minciună :

— Eu am trei. Băieţi tustrei.

Galkin începu numaidecît să-şi dea cu pumnii în cap şi să se tînguie :

— Vai de mine şi de mine, ce-am făcut ? Ticălos ce sînt ! Păi, eu nu...

Bine mi-ar fi prins dacă aflam în modul acesta cine anume dintre cei trei mă jefuise. Dar frumosul de Ivanuşka se repezi imediat, îl smuci spre el pe Galkin, îi astupă gura şi-mi aruncă o priviree... M-am prefăcut că adormisem. Ba chiar mi se făcuse dintr-o dată şi cu adevărat atît de somn, încît nu mai regretam absolut deloc cele patruzeci şi opt de carboave. Galkin dădu să strige, voia să-mi mai aducă la cunoştinţă ceva ; Ivanuşka îl ciocăni uşurel cu degetul în frunte. Galkin tăcu.

Au coborît amîndoi, împreună cu Alionuşka, în staţia următoare, mult înainte de Tiflis. M-am uitat pe geam, să-i văd cum se îndepărtau. Alionuşka păşea somnoroasă şi vădit nemulţumită. Galkin se clătina îngrozitor, însă cred că mai şi simula niţeluş ; din timp în timp striga, bătîndu-se cu pumnul în piept :

— Trei ! Trei prichendei... Parcă-i aud : „Tăticuţule, dă-ne papă !"... Şi eu să-i fac una ca asta...

Regret că nu l-am mai întîlnit de-atunci niciodată pe Galkin.

Capitolul al cincisprezecelea

Da : Zapus — convocat de urgenţă la Comitetul Executiv gubernial şi i se spune : „Dumneata, ca specialist în rascolnici, va trebui să faci o expediţie în satul lor care se află cică pe un Ostrov. Dar mai întîi du-te să-i vezi aici pe malul Irtîşului, pe unde au poposit ; stai de vorbă cu ei, lămureşte lucrurile. Nu-i putem înţelege ce doresc de la noi. Par sălbatici. Au venit cică să discutăm ; însă cînd a aprins cineva becurile din birou, ei — gata s-o rupă de fugă. Cei mai tineri dintre rascolnici s-ar putea crede că s-au revoltat împotriva şefilor lor ; totuşi — nimic clar deocamdată."

Altcîndva Zapus, ca să se ducă la rascolnici ar fi luat maşina, să le facă impresie şi, odată ajuns între ei, ar fi tras ţigară după ţigară, în timp ce gura i-ar fi umblat moară. Acum

însă — nu ; s-a zvîrlit în şa pe calul lui albastru, şi-a împins cuşma pe-o sprînceană şi a pornit la drum fără să se grăbească.

Rascolnicii — roată în jurul lui. Calul de sub Zapus forăie, urechile îi ţupăie ca două păpuşi la bîlci, din cele jucate de sforile din mîna păpuşarului. Se uită rascolnicii la cal, zîmbesc... În creştet, rascolnicii — tunşi chilug. Şeful lor, unul cu capul cît baniţa, se plimbă încoace şi-ncolo pe bucata de loc din mijloc, unde nu se înghesuie nimeni, şi cădelniţează întruna, autoritar. Caftanele lor — fără guler, cu un singur rînd de nasturi — au bibiluri la gît şi în dreptul nasturilor : nişte cerculeţe roşii.

„Ehe, păi ăstora ar trebui să le ţin prelegeri de istorie începînd cu Adam — Baba-Adam, îşi spuse Zapus. Da' ce, de studii îmi arde mie acum ?"

Întocmai cum îi trecuse prin minte, aşa a şi fost : s-a încurcat. Las' nu-i vorbă că nici nu era posibil să le explice mare lucru stînd toţi aşa, în ger. Ei întrebau, bunăoară, cu cîte degete se cuvine a se face cruce sau de cîte ori a se cînta aleluia. Zapus, scărpinîndu-se la ceafă :

— Nu ştiu cetăţeni, zău de ştiu... Noi religia am separat-o, să zic aşa, ca pe o bucăţică viermănoasă dintr-un măr altminteri bun.

— Atunci de ce te juri ?

— Dacă eşti păgîn, nu mai zi zău !

— Da' el e cazac, nu-i păgîn.

— Chiar că-i cazac !

— Ce ţi-e Tanda, ce ţi-e Manda...

Fără să ştie bine de ce, Zapus le propuse rascolnicilor construirea cîtorva poduri peste smîrcurile dinspre Ostrovul Alb şi podirea cu trunchiuri de copaci a drumeagului ce ducea într-acolo. „În ce priveşte credinţa religioasă, vom lua-o în dezbatere ulterior, acum trebuie să luptăm pentru apărarea patriei şi totodată să facem recensămîntul averilor, adică să trecem pe listă ce avut are fiecine."

Auzind rascolnicii de recensămînt, parcă-i arde pe toţi cineva cu fierul roşu. Listă ? Asta-i pecetea lui Antihrist ! Numai cît spune Zapus „listă" şi începe un tămbălău pînă-n cer. Unii răcnesc, aleargă bezmetici, de le flutură-n vînt pulpanele caftanului :

— Lăsaţi hulubele în jos, aduceţi caii, puneţi hamurile, ne-ntoarcem acas' !

Alţii, de satisfacţie, îşi sfîşie caftanele de pe ei :

— Hai, scrie, fă lista !

Era printre ăştia unul mai plinuţ la trup, cu obrajii aproape rumeni şi destul de ager la minte ; peste cîtva timp i-a aflat Zapus şi numele : Ponomariov. În ochii rascolnicilor, Ponomariov trecea drept un fel de răzvrătit, fiindcă se îndoia de toate dogmele... A murit după asta în luptele de lîngă Kronstadt, se pare. Iese în faţă Ponomariov, îi spune lui Zapus :

— Fă lista ! Nu mai vrem să trăim în mlaştină cum biberii, ne-am săturat de smîrcuri. Pămînt ne dai ?

— Pămînt este, vă dăm, răspunse Zapus.

Apăi atunci — vînzoleală și mai și : ca-n-tr-un stup înfuriat. Și-o larmă cumplită și strigăte peste strigăte. Se vîntură bărbile ca zgîlțîite de viscol, îl vezi pe mai fiecare cu cîte o icoană în mîini, se închină fiecare la icoana lui. Bătrînele vin cu prapuri, corul psalmiștilor cîntă. Numai ce iese-n față de printre oameni și stareța Alexandra ; înalță un braț stareța, arată cu mîna spre cetățuie :

— Blestem asupra capului oricui s-o duce în acea Sodomă ! Voi bătrînilor : puneți caii la sănii, ne înturnăm în Ostrovul Alb !

Și iarăși n-o mai vezi pe stareță, o poartă cine știe unde vălmășagul mulțimii.

Răsare deodată în fața lui Zapus unul sfrijit, cu capul cît banița. Spumegă ăsta de furie ; ține în mîini un par. Zapus se uită la individ, îi face din ochi așa cum avea el mereu obiceiul ăsta poznaș și duce mîna la șold, la pistol. Sfrijitul nici una, nici două, avîntă parul să-i dea-n cap lui Zapus și nimerește alături, îl pocnește pe Ponomariov, care însă nu-i bleg : îi și arde un pumn în mutră sfrijitului. Așa s-a pomenit Gavriil tinerelul că i-au sărit nu știu cîți dinți din gură.

„Ia mai 'ceți-vă naibii", făcu Zapus, în gîndul lui ; întoarse repede calu-n loc, mai să-l răstoarne din nebăgare de seamă pe un moș aflat pe-aproape de cal și se dădu deoparte.

Pe cîmp, în omăt, rascolnicii acum — panaramă : cei care vor în oraș, trag înspre ei săniile și icoanele, cei ce vor în taiga le trag înspre ei. Mai întîi s-au luat la bătaie doar așa, cu mîinile goale, dar cînd i-a bușit sîngele pe vreo doi, au și pus toți mîna pe pari. Slăbănogi oameni : numai cît îl atinge careva pe unul, pică ăla din sanie ca un cocean zvîrlit. Într-o altă latură a taberei — muierile : se păruiesc între ele, se scuipă una pe cealaltă, își arată una alteia locul de rușine. Focurile s-au risipit, călcate în picioare ; catrafusele din sănii zboară peste tot în toate părțile ; cîinii urlă, — d-apoi cîinii, de ! chiar că nimic nu mai pot pricepe.

Și deodată vede Zapus un par înălțat spre ceruri din răsputeri, „Ăsta face moarte de om !" Și chiar a zvîcnit în scări, de tare ce tresărise calul sub el bocănind nervos cu potcoavele în ghețușca de sub zăpadă. Gîndi Vaska (și simțea că-l luase cu cald) : „Oleo, ce mi ți l-a mai miruit careva pe unul !"

Pe loc se împarte șatra rascolnicilor în două tabere vrăjmașe. Bătrîna stareță rămăsese în sania ei cea ticsită de icoane, de-ai fi zis că s-a năruit peste ea o catapeteasmă. Repezindu-și în sus slăbănoagele-i brațe, stareța afurisește jumătatea de tabără ce apucase către oraș. În zăpadă, lîngă sania ei — leșul unui bărbat. Zapus își strînge calul între pulpe, se apropie de sanie să vadă cine-i mortul. „A, ăla cu capul cît banița." Încă i se mai clintesc ăluia degetele pe zăpadă, ca niște peștișori care de-a surda încearcă să fugă din năvod. Și peste nu mult nu s-au mai clintit. De-acum înainte, ăsta cu capul lui cît banița n-o să mai știe nici ce-i întristarea și nici bucuria, și nici dragostea. Amin. I-au urcat leșul cîțiva rascolnici într-o sanie. Cu mîinile tremurînd, alți

cîţiva, bătrîni, au strîns chingile cailor puşi la sănii.

Împingîndu-şi cuşma de pe o ureche pe cealaltă, Zapus îşi îmboldi cu blîndeţe albastru-i cal să apuce înapoi, spre oraş.

Capitolul al şaisprezecelea

Sănii şirag. Se întorceau rascolnicii acasă la ei iavaş-iavaş, poposeau mai în fiece sat. Îi întreba lumea :

— Voi, care plasă sînteţi ? Ce se mai aude cu predarea produselor ? Da' ce vi s-a întîmplat ? Ori a fost răscoală cumva la voi, de s-au dus acu' la oraş numai bătrînii ?

Cît ţinea dimineaţa, zăpezile se mai înmuiau, la prînz vedeai plutind pe deasupra poienilor un abur albăstriu. Mestecenilor — că de aceea-i el, mesteacănul, cel mai bun lemn de foc — li se topea neaua pe trunchiuri de parc-ai fi pus-o pe vatră. Jos, pe pămînt, se iveau ici-colo prin omăt frunzele de anul trecut, nu mai este mult pîn-o începe soarele să încălzească şi pămîntul.

Cînd trecu şiragul de sănii prin Ciorno-Orehovo, satul zîrenilor, bătrînii pustnici dîrdîiau de frig, cătau jalnic spre pădurile ce li se arătau departe, în zare.

— Dovedire-om noi oare, maică ? De n-o prinde a juca gheaţa pe faţa mlăştinilor, că-atunci nu mai ajungem.

— Dovedire-om, le răspunse cuvioasă stareţa Alexandra cea blajină.

Precum într-un lanţ nu deosebeşti verigă de verigă, asemeni este şi în taiga cu părerea de bine : unul cîntă de bucurie, altul — tot încruntat, că el în viaţa lui, cîtă şi-a dus-o numai şi numai în păduri, niciodată n-a zîmbit. Parte dintre pustnici pînă-ntr-atît se simt ca întineriţi, încît, purcezînd săniile a urcare dealul dinspre Trei Brazi, pun şi ei umărul, să ajute cailor la tras. Sub tălpicile săniilor, pojghiţa de gheaţă de pe faţa zăpezii pîrîie încetişor şi soarele cată din cer voios ; greu urcuşul, dar şi el voios. Şi după o vreme, iată că drumeţii dau cu ochii de cei Trei Brazi, care li se arată înaintea ochilor aidoma celor trei Sfinţi Ierarhi. Aspru meleag, însă atît de mîngîios pentru sufletele rascolnicilor ! Peste noapte s-au adăpostit cu toţii în căscioara vînătorilor : hai că-i bună şi înghesuiala : se face o căldură... Stareţa dăduse poruncă să fie tăiaţi a doua zi dimineaţă cei Trei Brazi şi să se pună foc căscioarei, nimănui să nu-i mai rămînă cale de întoarcere „în lume“. Plini de cucernică rîvnă, bătrînii rascolnici tăiară brazii chiar de cu seară. Hei, că năpraznic au mai vuit tustrei copacii prăvălindu-se peste gheaţa rîului ! Pînă sus de tot ţîşnea apa, în timp ce ei, falnicii, dintr-o dată îşi afundau creştetele în rîuşorul de care pînă atunci nici nu ştiuseră...

Dară stareţa, în căsuţă, parcă se tot înăbuşea, ieşi afară, să răsufle mai slobod. În noaptea aceea, poiana sclipea ca nealtedăţi : scli-

petul ei așa, în pragul primăverii, era vioriu. Dinspre brazii tăiați venea miros de rășină ; i se făcu stareței milă de ei, crescuseră atît de groși ! „Iacătă, asemeni fost-au doborîtă și credința cea veche", gîndi stareța ; și, trecînd printre sănii, apucă devale, spre malul rîului. În una din sănii, o raclă făcută din lemn de cedru ; în racla asta hodinea pentru de-a pururi Gavriil ; îl duceau rascolnicii, să-l îngroape acolo de unde era el de baștină...

Pe rîuleț, gheața — netedă încă, nu prinsese a se rupe cu totul. Trecu pe aproape de stareță, în stînga, prin stufăriș, frîngînd ușurel iarba înghețată, cine mai știe ce lighioană. În pustietatea asta își are totuși și ea o vizuină a ei și are pui, dă zor să ajungă cît mai iute acasă la ea. Nici că-i mai piere stareței jalea ; jalea-i ca o umbră ce zace pe fața apei ; dăinuie acolo, nu se duce la fund.

S-a întors stareța în căsuță, se uită cu luare-aminte la cei ce dorm în jurul ei. Adevărat grăia lumea dintr-un sat unde făcuseră ei popas pe drum : n-au mai rămas rascolnici decît bătrînii ; cîte unul, măcar că altminteri încă-i tînăr de ani, arată mai rău, pînă și decît un moșneag. Li-s fețele neclintite ca morților, obrajii scofîlciți, bărbile — ca de împrumut. Stareței îi sporește apăsarea ce-o are ea de mai demult pe suflet. „Cîte păcate am săvîrșit eu, cîte păcate..." Iese iarăși din căsuță, se duce la cei trei brazi, brazii acum parcă-s și mai groși. O fi poate din cauza lunii, cum mărește ea orice umbră. În dreapta, pe rîu — o copcă peste măsură de albastră și în copcă — luna ca o turtă de florea-soarelui. Apucă stareța spre copca aceea. Luna — țup drept în mijlocul copcii și se destramă acolo ca pelteaua la topit în pahar. Cînd se apleacă stareța asupra copcii, își vede capul în apă : turtit ca o frunză ; și de la cap încoace, spre buza gheței — ceva ca un păstîrnac : trupul ei, al stareței. Dedesubt — beznă fără început și fără sfîrșit, de nimeni făcută și cu nimic din ce este putînd fi semuită. Clătinatu-s-au foarte, bătrîna :

— Doamne, izbăvește sufletul meu...

A doua zi dimineață, pe cînd grămădeau rascolnicii coajă de mesteacăn la temelia căscioarei, iară schimnicul Dionisie tocmai scotea din buzunar amnarul și cremenea să dea foc, deodată au prins toți de veste că stareța — nicăiri. S-au și năpustit în pădure cu toții, caut-o, cineva își adusese aminte că o văzuse de cu seară stînd în picioare, neclintită, lîngă cei trei brazi. N-or fi prins-o brazii cumva sub ei, cînd s-au prăbușit ? Mărunțică cum e ea, cît un gîndăcel — n-ar fi fost de-a mirare una ca asta. Dar nu : nu săvîrșiseră asemenea păcat cu vărsarea de sînge cei trei brazi ce aveau la suta de ani fiecare. Au dat fuga rascolnicii atunci să cerceteze gheața de pe rîu și, alături de o copcă, au descoperit toiagul cuvioasei starețe Alexandra cea blajină. De îndată s-au și strîns bocitoarele în jurul copcii : prăpăditu-s-a cuviosul Gavriil, dară măcar trupul lui călătorește acum către Ostrovul Alb... Pe cînd tu, unde, blajino, unde-ți va fi mormîntul ? Le-a dat prin minte cîtorva să

încerce cu căngile, au început a scotoci cu căngile în copca din gheață : degeaba ; căngile nu mai dau de fund, apa le răsucește, le smulge. Au făcut rascolnicii semnul crucii asupra apei, au citit rugăciunile de înmormîntare ce se cuveneau și după asta au pogorît în copcă o cruce de lemn, întocmită în pripă cum au putut... Le dogorea soarele sumanele. Pe de marginile rîușorului și în stufăriș, gheața — tot mai moale, mai sfărîmicioasă. Grăit-au atunci bătrînul stareț Dionisie :

— Cinci zile de mers spornic mai avem pînă la Ostrovul Alb. Au sosit pițigoii, chiar mai înainte am văzut unul, acuși-acuși pornește gheața la vale. Hai, fraților, să facem rugăciunea cea mai de pe urmă... Că pe stareță, vădit lucru iaste, n-o mai găsim noi cît hăul.

Și zicînd aceste, a pus foc conilor de mesteacăn, dat-a el foc căsuței vînătorilor. Cît te-ai șterge la ochi, bîrnele căscioarei, acoperișul — vîlvătaie.

— Doamne-ajută ! mai zise Dionisie și făcu semn : urnească-se șiragul de sănii, treacă pe celălalt mal.

În urma rascolnicilor, focul s-a lățit, arăta ca un mistreț uriaș cu floacă de aur. A îmbrățoșat brazii, a început să curgă șuvoi rășina pe trunchiurile lor ce stăteau mereu drepte, cu capul sus, de suta și de mai bine de suta de ani. Strîmbii — niște copaci din ceilalți, scorburoși, care de-a minune că-i mai țineau rădăcinile în picioare — s-au aprins ca o coajă de mesteacăn. De tăria pîrjolului, crengile tinere luau foc, fără să le atingă flacăra și, pre-

schimbate în gheme de foc, le smulgea vîntul, le ducea pe sus cu el pînă hăt cine știe unde. Pe amîndouă malurile rîușorului, taigaua — pălălaie. În stufăriș — șuierături, pocnete și, odată cu ele, urletul a mii și mii de lighioi. Trei luni a bîntuit focul, abia au izbutit oamenii să scape de la prăpăd satul zîrenilor Ciorno-Orehovo. Apoi focul s-a stins de la sine.

Și rascolnicii ? Toate bune, au sosit acasă la ei. Precum vestise bătrînul Dionisie, întocmai așa s-a și întîmplat : în cea de-a șaptea zi, odată numai ce a prins rîușorul să pîrîie ca mătasea cînd o sfîșii. Iară la săptămîna, mlaștinile — mlaștini. Na, acum cearcă de mai poți ajunge la Ostrovul Alb.

Capitolul al șaptesprezecelea

Să povestesc mai departe ce-a fost cu bătrîna stareță sau cu dragostea lui Zapus și a Sașei ? Eh, dragoste ! Dragostea, frățioare : carte de joc pe care n-o știi ce zice, stă cu fața-n jos.

Zapus se ținea de Sașa cum se ține de palancă hameiul cel cu coama de aur. Ședeau alături amîndoi, cu paharele de ceai dinainte, cînd deodată : ușa se dă la o parte și în prag cu desagă pe umăr — ia uite-o : mămuca Sașei, stareța Alexandra. Mai înainte de orice, despre viitorii ei nepoți a luat vorba stareța,

și, după asta, despre rascolnici, dar pe rascolnici îi ocărăște : „M-au alungat dintre ei sub cuvînt că mi-am pierdut dreptul la cinstire ; d-apăi că mi s-a și urît cu toți moșnegii aceia, lasă-mă, Sașa să stau într-un ungher și să mă uit la tine, atît mai doresc". Și se așază stareța, șade așa și se uită la fie-sa.

Mă rog, pe babă o-nțeleg perfect ; restul însă — aiureală, apă de ploaie. Carte de joc, proastă. Nu din de-alde astea i se trage cuiva suferința, suferința i se trage lui din altceva... Uite, o să mai trăiești, o să te vînturi prin lume, ți-o fluiera vîntul la urechi și alte dăți — poate-o să înțelegi cîndva din ce.

1923—1933

CUPRINS

Lector: NINA GRIGORESCU
Tehnoredactor: VICTOR MAȘEK

*

Tiraj 25 130 exemplare broșate. Bun de tipar 17.08.1977
Coli tipar 13,5.

*

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/1341 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024